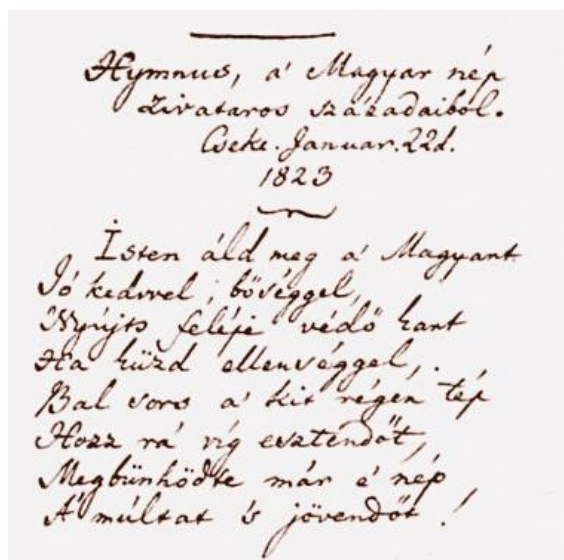

ERDÉLYI ÜZENET

Dobai István

I.

KRISZTUS ERDÉLYI MANDÁTUMA

Kölcsey Ferenc: Himnusz

Részlet az erdélyi ötvenhatos elítéltek
börtönben kelt Üzenetéből.

KRISZTUS ERDÉLYI MANDÁTUMA

Dobai István vitairatai

Kolozsvár, 2008.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DOBAI ISTVÁN

Krisztus erdélyi mandátuma / Dobai István

Târgu-Mureș: Lyra, 2009

Bibliogr.

Index.

224 p.; 23 cm.

ISBN 978-973-8337-59-6

284(498.4)

Borítóterv és a kötet grafikái Magyarai Hunor művei

Kiadta: Lyra Kiadó

2009

Tartalomjegyzék

A. MEGÚJULÁS ÉS TÖRVÉNYESSÉG.....	9
I. Az egyház intézményes egysége és hitvallási fegyelme helyreállításának kísérletei	10
1. A megújulás szükségessége	10
2. Az Átmeneti Időszak tervének megíúsulása és az 1990-es választások.....	27
3. A megújulási tervek sorsa.....	32
4. Az egyház egységének helyreállítása felé	43
II. A megújulás elvi alapjainak dokumentumai	50
1. Útkeresés a gyűlölet zátonyai között	50
2. Krisztus követésére való felhívás	61
3. A közhatalmi ágak megosztása az egyházjogban	63
4. Egyház vagy püspök	70
III. Szempontok, indítványok és javaslatok az egyház működésének korszerűsítésére	75
1. Kezdeményezés a Romániai Református Zsinat összehívására	75
3. Választási szabályzat – tervezet.....	79
4. Az egyházi igazságszolgáltatás új elvei.....	88
5. Előterjesztés a Teológiai Intézet működési szabályzata tárgyában a Romániai Református Egyház Zsinati Állandó Tanácsának	93
6. Javaslat Hitvédelmi Bizottság felállítására	94
7. Javaslat a Magyar Református Világtalálkozó programjához	97
8. Szempontok az egyházszervezet megújításához	100
9. Javaslat a Magyar Református Egyetemes Zsinat összehívása tárgyában.....	103
10. Az Egyetemes Zsinat jövőendő határozataíg, átmeneti egyházszervezet vázlata	108
11. Indítványok és javaslatok	111
IV. Az eredmények mérlege	136
B. KRISZTUS ERDÉLYI MANDÁTUMA.....	142
Felhívás a Láthatatlan Egyház minden tagjához az erdélyi vallásbéke 450. évfordulója alkalmából	142

Adatott énnékem minden hatalom
mennyen és földön.

19. g * Azért el-menvén tanítsatoc
minden népeket, meg-kereftelvén őket az
Atyánac , és a' Fiunac, és a' szent Léleknek
nevében.

20. Tanitván őket , hogy meg-tartsác
mind azokat, mellyeket én parancsoltam
néktec : Es imé én ti veletoc vagyoc minden
napokon világ végezetig. Amen.

34. b † Uj parancsolatoradoc néktec,
hogy egy-máft szerezsetec: a' mint én szerez-
telec titeket, hogy szerezsetec ti-is egymáft.

35. Erról ifmérik-meg mindenec hogy
én tanitványim vadtoç, ha egymáft szerez-
ténditec.

Máté 28, 18-20.

János 13, 34-35.

Szent Biblia. Nyomatott Szentzi Kertész Ábrahám által, Váradon, 1660.

Isten, a Történelem Ura, a krisztusi törvényt a tények és események kényszerével beültette az emberiség történelmébe, úgy, hogy abban minden egyén és minden nép megtalálhassa saját küldetése útját, amelyet, ha vállal és követ, üdvözülni, ha nem, megsemmisülni, megszűnik. Az Ő különös kegyelméből Erdély történelmi küldetése, *Krisztus Erdélyi Mandátuma*, gyötrelmesen nehéz, de gyönyörű szép.

A 20. század közepén, Európának materialista hatalmak általi megszállásával, megszűnt a krisztianizmus másfél évezredes ideológiai hegemoniája a Földön. Kényszerhatalmi befolyásának elvesztése nagyon megnehezítette az egyház számára nevelői feladata teljesítését, hiszen fegyelem nélkül nehéz tanítani. A társadalom eszménytelenítése kétségessé tette a krisztusi értékrend érvényességét is: bizonytalanná lett nemcsak az, hogy mi a Szent, Jó, Igaz és Szép, de az is, hogy egyáltalán mi a Becsület, a Hűség, a Szeretet, az Áldozat, sőt: mi a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, mert az emberiségre szakadt apokaliptikus logoklűszma devalválta az Ige, a Szó, az emberi Beszéd értékét is. A kifejezések a szavak magyarázatára, értelmezésére ennek folytán indult szóáradat pedig azt is elsodorta, ami az előzők után a társadalomban megmaradt. A hívők lelkében azonban –érvényesen mindenkinek a maga számára – megmaradt Isten Igéjének szentsége és igazsága.

Emlékezetem szerint, a *Krisztus Erdélyi Mandátuma* – kifejezés tartalmát helyhez és időhöz aktualizálva Abodi Nagy Géza teológiai professzor értelmezte az erdélyi magyar ifjúság számára, 1947 nyarán, a szétkergetett aranyosegerbegyi konferencia után, az 1557-es Országgyűlés színhelyéül szolgáló templom előtt: Erdély a Hét Szabadság Ország, a három nemzet és a négy felekezet alkotmányban biztosított, egymással egyenlő, viszonyos autonóm szabadságának a hazája. A művelődéstörténetnek ez az egyedülállóan nagyszerű alkotása nem emberi mű, nem az erdélyiek létező vagy nem létező kiválóságának az eredménye, hanem Isten történelemben megvalósuló akaratának a folyománya. Az addig egymással vetélkedő, széthúzó erdélyi három nemzet 1437-ben Unióra lépett egymással, belátván, hogy a rendszeresen megismétlődő török és tatár támadás és a huszita belháborúk között, a távoli királyi védelem gyengesége miatt megmaradásuknak ez az egyetlen útja. Mikor pedig egy évszázad múlva az

egymással vetélkedő két világhatalom a német és a török császárság Magyarországot állandó hadszínterré tette, gondolhatott-e józan ember akkor nálunk arra, volt-e annyi anyagi, társadalmi, szellemi energiája akkor népünknek, hogy a nyugati hittudósok tételei szerint pártokra szakadjanak és véres háborúval, fegyverrel döntsenek az Istenhit igazságainak kérdésében? Elfogadták hát, hogy Jézus Krisztus Egyetlen Egyházának tanítási alapját, az Evangéliumot, mindenki szabad lelkiismerettel értelmezhesse a Szent Lélek útmutatása szerint a maga számára, szíve szerint választván az akkori keresztyén hittudomány négy változata közül. Ez időben hozott döntést a történelem a szukcesszió és elekció, az *örökösödési és választási elv*nek a hivatali helyek betöltése terén, úgy, hogy egymás kiegészítésére, *együtt* alkalmazta a két módszert: az erdélyi református egyház konzisztóriumát öt főgondnok alkotja és a hivatalában rangidős tölti be az elnöki tisztséget, de a megürülő helyek betöltésére választott új tag a legifjabb helyére választatván, csak egy-két évtized múlva kerül az elnöki méltóságra.

Ez a vallásbéke fenn is állott az emberi gyarlóság viszontagságai között négyszáz esztendeig és eszméje például szolgált Európa minden népe számára. Rendszere azonban az autonómiára, a politikai hatalom alóli kivételre épülven nem tudott megfelelni a mindenki számára teljes szabadságot biztosító liberalizmus követelményeinek.

A korlátlan egyéni szabadság a társadalom minden tagját állandó versenyre készíti, nincs tekintettel arra, hogy ki erős, ki gyenge és arra sem, hogy ki akar versenyezni és ki nem. A verseny eredményeképpen pedig az erősebb és a gyengébb közötti társadalmi egyenlőtlenség – úgy hatalmi, mint gazdasági téren – áthidalhatatlan szakadékká mélyült és egyenlőséget követelő *osztályharccá* fokozódott. A liberális szabadság-harcokat szociális egyenlőségforradalmak váltották fel, a *Gyűlölet Századává* téve a Krisztus születése utáni Huszadikát.

Isten azonban továbbfolytatta Erdély és azon keresztül Európa számára a történelmi leckét: 1920-ban idegen nemzet uralma alá adta az erdélyi magyarságot, 1945-ben pedig hitetlenek uralma alá jutatta az egész európai keresztyénséget. *László Dezső* kolozsvári lelkipásztor, a századeleji *kolozsvári bölcséleti iskola* tanítványa értelmezte számunkra az Isten kegyelmes kényszerét a belvárosi értelmiségi Bibliakörben. Annak idején Erdélyország Alkotmánya, az *Approbatæ Constitutiones* art. 1. előírta volt, hogy „a közönséges jóról való tanácskozást, az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kell elkezdni.” Ennek az erdélyi hagyománynak megfelelően, a kolozsvári iskola is először a vitás kérdés eszmei alapját tisztázandó, feloldotta azt az ideológiai feszültséget, amelyet az *idealizmus* és *materializmus szembenállásából* következett és amely a gyűlöletharcoknak életszemléleti alapul szolgált. Az anyagtudományban, a *holt anyag* kutatásában feltétlenül alkalmazkodni kell a fizika, az anyag törvényeihez, de az *élő anyag* kutatásában a fizikai törvényeket relativizálják a biológiai törvények, azon túl pedig az emberi szellem által alkotott, mesterséges természetben, a társadalom saját szabályrendje érvényesül és csak rendkívüli esetben, kivételesen az élettelen testek, a tetemek törvénye. A tudomány, az Igazra vonatkozó ismeretek rendszere, minden területen annak a rendszerezési elvét kell kövesse, tehát ahogyan az élettelen anyag kutatásában nem alkalmazhatja még a legerősebb társadalmi szabályt, az alkotmánytörvényt sem, úgy, a társadalmi viszonyokra sem alkalmazhatja a fizika materialista szabályait. Saját közéletében viszont az erdélyi magyarság sikeresen alkalmazta és gyümölcsöztette az ideológiai vizsály

megszűntét, felhasználva a lehetőséget az emberiség örök vágyának, a *pártatlan közélet* igényének az érvényesítésére. Kínkeserves volt 1920-ban az erdélyi magyarság számára a hazájától való politikai elszakíttatás, a vele szemben ellenséges idegen államhatalom uralma. Rövidesen felfedezték azonban a veszteséggel járó nyereséget, azt, hogy a politikai hatalom elvesztésével megszabadultak a liberális parlamenti demokrácia veleszületett halálos betegségétől a közélet elpártosodásától. Felfedezték, hogy a kisebbség sohasem lehet többséggé, nincs keresnivalója a többségi elven nyugvó demokratikus parlamentben. Minden pártoskodás továbbrontja politikai esélyeinket, össze kell fognunk, hogy pártok nélkül, együttes erővel oldjuk meg közéleti kérdéseinket. A Magyar Országgyűlésen éppen László Dezső fejtette ki 1941-ben az erdélyi képviselőcsoportnak a pártatlan közélet iránti igényét. Sem azelőtt, sem azóta nem volt ilyen bejelentés a parlamentarizmus történelmében. Erdélyi ember számára érthetetlen, hogy a népképviselők ne az egész országot, hanem annak csak egy *részét* – ugyanis a latin *pars* = rész – és azt is csak egyik *oldalról* szolgálják.

A második világháború után Erdély a bolsevik proletárdiktatúra fő hatalma alá került. Emberi öntudatunk, identitásunk megőrzésének a közhatalom által is elismert egyetlen kerete maradt, az egyház. Ebben kellett lehetőséget keresni és találni európai nemzeti-keresztyén örökségünk ápolására nemcsak vallási és művelődési, szellemi és erkölcsi téren, de az élet minden egyéb megnyilvánulása területén is. A proletárdiktatúra a szélsőségesen türelmetlen, végzetesen bigott *ateizmust*, az *istentelenséget* tette államvallássá és a kényszerhatalom a gyűlölet minden megengedett és meg nem engedett eszközének felhasználásával könyörtelen harcot folytatott az *egyoldalú materialista életszemlélet* győzelme érdekében, az idealizmus minden formája, elsősorban a krisztianizmus ellen. Legfőbb eszköze az évtizedeken át következetesen alkalmazott társadalmi általános *kontraszelekció* volt. Csak a párthű szülők gyermekeit engedték tanulni, de még a növekvő ifjakat is állandóan ellenőrizték, nehogy a fiatalsághoz a szovjet diktátor pártitkár és az ország élére állított aldiktátor programjához nem illő gondolat jusson. A fél évszázados ellennevelésnek meg is lett az eredménye: 1990-ben már csak a diktatúra szolgálatára alkalmas anyagtudományi és műszaki értelmiség maradt közép-Európában, sem szellemtudományi, még kevésbé társadalomtudományi értelmiség nem volt. Hiába nyílt volna lehetőség a teljes látókörű nevelés visszaállítására, nem volt hozzá oktatószemélyzet, mert a pedagógusi kar túlnyomó többsége gondolkozásról lenevelt, *szemellenzős, egyoldalú materialista* volt. Az egyházban is hiába nyílt lehetőség az ateista diktatúra által az egyházi tevékenységből kizárt világi hívők visszahívására, *nem voltak hitvalló értelmiségiek*, akik élhettek volna a lehetőséggel.

Számunkra, Krisztushívő erdélyiek számára ez volt Istennek legkeserűbb törtélelmi leckéje: hiába látjuk, ismerjük, elfogadjuk *Krisztus mandátumát*, nem vagyunk képesek a teljesítésére. Ez a könyv arról szól, hogy az Erdélyi Református Egyház képtelen volt *megújulni, törvényes rendjének folytonosságát, intézményes egységét és hitvallási fegyelmét helyreállítani*, még önmagát sem volt képes *alkalmassá tenni* a krisztusi feladat teljesítésére. Helyesebben: *mi* nem voltunk és *én* nem voltam alkalmas a feladatra. Gyarló hozzáállásunkból, elkövetett hibáinkból okuljon a következő nemzedék, hogy elkerülhesse azokat.

Krisztus Erdélyi Mandátuma örök parancs, melynek teljesítése minden hívő feladata marad, azonban – mint László Dezső erdélyi református egyház nagytekintélyű lelkipásztora fogalmazta volt – Krisztus nemcsak az Erdélyi Református Egyháznak adta mandátumát,

hanem a minden hívőt magába foglaló, Egyetemes Örök Láthatatlan Egyházának, azaz – mint Hitvallásunk mondja – mindenkinek, akiket Isten eleve elrendelése az örök élet törvényeinek a követésére képessé tett, és akiket kegyelemből örök életre elhívott, a világ kezdetétől annak végezetéig. Tehát nemcsak a négy erdélyi – és később a nyolc magyarországi bevett felekezet – köztük az izraeliták és neoprotestáns baptisták – tagjainak, és nemcsak mindazoknak, akik Ábrahám hitbeli ivadékainak vallják magukat, hanem a történelem kezdete óta a Föld bármelyik pontján élt minden istenhívőnek, sőt azoknak is, akik nem is tudják magukról, hogy hívők volnának, de a Szentlélek indíttatására követik Isten élettörvényeit.

A politikai kényszerhatalom birtoklásának nyűgétől szabadult Láthatatlan Egyház minden tagjának személyes feladata, bárhol is legyen a helye a társadalomban, a politikai, gazdasági és művelődési élet felső vagy alsó szintjén, bármelyik nemzeti vagy nemzetközi intézményen vagy szervezeten belül, vagy kívül legyen tevékenységi területe, fellépni a hit szerinti életet támadó minden szellemi, társadalmi, politikai, gazdasági mozgalom és megnyilvánulás ellen, *és szót emelni a hit élettörvényeinek érvényesülése mellett.*

Isten áldása és békessége legyen és maradjon mindnyájunkkal!

Kolozsvár, 2007. október 20-án

Dobai István

A. MEGÚJULÁS ÉS TÖRVÉNYESSÉG

Főgondnoki jelentés

És lőn az Úr szava hozzám, mondván: Embernek fia! Őrállóvá tettelek téged Izráel házában. Ha ígét hallasz tőlem, figyelmeztess őket az én nevemben!

Ha azt mondom a bűnösnek, hogy meg kell halnia, és te őt nem figyelmezteted, és nem szólsz neki, figyelmeztetve a bűnöst, hogy ne járjon bűnös úton, és így életben maradjon: akkor az a bűnös meghal ugyan bűne miatt, de a vérét tőled kérem számon. De ha te figyelmezteted a bűnöst, és ő nem tér meg bűnéből, és bűnös útjáról, akkor ő meghal a bűne miatt, de te megmentetted a lelkedet.

Ha az igaz letér az igaz útról, és gonzságot követ el, akkor én vesztét okozom, és ő meg fog halni. Ha nem figyelmezteted őt, akkor meghal ugyan vétke miatt, és emléke sem marad meg igaz tetteinek, amelyeket véghezvitt, de a vérét tőled kérem számon. Ha viszont figyelmezteted az igazat, hogy ne vétkezzék többé az igaz, és ő nem vétkezik, akkor életben marad, mert engedett a figyelmeztetésnek, és te is megmented a lelkedet.

Te pedig, emberfia, mondd meg Izráel házának: Ezt mondd nekik:

Életemre mondom – így szól az én Uram, az Úr -, hogy nem kívánom a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy a bűnös megtérjen útjáról, és éljen.

Térjete meg, térjete meg gonosz utaitokról! Miért halnátok meg, Izráel háza?

(Ezékiel 3:16-21, 33:10-11)

Jézus Krisztus Magyar Református Egyháza hívő tagjainak, gyülekezeti és zsinati presbitereinek, pásztorainak, tanítóinak, tudósainak, minden szolgálattevőjének, áldás és

békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól, akinek dicsőség örökkön örökké! Ámen.

Kedves Testvéreim!

Az Erdélyi Református Egyház főgondnoka, a Romániai Református Egyház Zsinatának tagja és Kánonjogi Bizottságának elnöke voltam 1990 és 1994 között. Azért jelöltem ezeket a tisztségekre, hogy egyházunknak a négy évtizedes ateista elnyomása utáni megújulásában jogászként, társadalom-szakértőként és a deszpotizmus előtti, régi presbiterként egyházunk szervezetében és működésében a törvényesség helyreállítását munkáljam. Isten nem adott lehetőséget feladatom megvalósítására, mert egyedül hagyott az ateista uralmi korszak neveltjeivel és kollaboránsaival szemben minden testületben. Társaim nem értették szándékaimat, javaslataimat ellenségesen fogadták, és mindent megtettek a törvényesség helyreállítása ellen. Magatartása miatt senkit sem vádolok, hiszen neveltetéséért senki sem felelős.

Meggyőződésemmel, hogy egyházunk megújulása az emberiség jövődjének jó sorsának a feltétele, messze meghaladja az egyház minden szolgálattevőjének egyéni és csoportos érdekeit, azaz éppen Jézus Krisztusnak az egyháza minden tagja számára adott parancsának a teljesítése jelenti minden ember boldogságát, egyénenként, csoportonként, nemzetenként és az emberiség egész összességében. Be kellett látnom azonban, hogy egyházi életünk megújulásához először a szolgálattevőknek kell megújulniuk, újjá születniük, újjá nevelődniük. Ez pedig időt igénylő folyamat. Hiszem, hogy Isten időt, alkalmat és lehetőséget ad elhívottjai közösségének a megújulásához, és akkor majd a törvényesség helyreállítására is sor fog kerülni. Nincs valószínűsége annak, hogy én még személyesen részt vehetek ebben a munkában, de Istentől rendelt őrállóként figyelmeztetnem kell a veszélyre a rám bízott testvéreimet, ezért írásban foglalom össze főgondnoki tevékenységem tapasztalatait, szándékaimat, indítékaimat és javaslataimat, hogy ezekkel segítségére legyek jövődjének szolgatársaimnak.

I. Az egyház intézményes egysége és hitvallási fegyelme helyreállításának kísérletei

1. A megújulás szükségessége

A történelem utolsó évszázadaiban, a racionalizmus korában, az anyagtudományok, természettudományok és a műszaki ismeretek roppant gyarapodása folytán az emberiség

anyagiakban olyan nagyon meggazdagodott, hogy egyáltalán nem maradtak anyagi gondjai. Az Édenből való kiűzetés óta mostanig ette kenyerét orcája veritékével, míg napjainkban, a múltban el sem képzelt találmányok olyan eszköztárat adtak a szerencsés Ember kezébe, melynek felhasználásával minden anyagi vágya kielégíthető. Sőt, anyagi vágyaink kielégítése ki sem mérítette eddigi eszközeink kapacitását, holott az új eszközök, a kimeríthetetlen lehetőségeket ígérő kibernetika és elektronika kifejlesztése csak most kezdődik. Nem maradt viszont olyan vágyott cél az ember előtt, amelynek megvalósításához csodaeszközeit felhasználhatná. A cél nélküli eszközök felborították az emberiség erkölcsi egyensúlyát. Azét az erkölcsét, mely új eszménnyé szilárduló célokat, anyagfeletti, anyagon túli értékeket állíthatnának az ember elé, hiszen az anyagi világ céljai immár megvalósítottak, tehát megszűntek.

Az időben és térben végtelen és mérhetetlen világmindenség egyik része végtelen bár, de mérhető. Ez az anyag világa, mely a fizikai törvények minden esetben érvényesülő szabályai szerint viselkedik, állaga összességében változhatatlanul. A mérhető, de végtelen anyagi világnak egy véges része az élet különleges tulajdonságával rendelkezik, és a fizikai szabályok érvényességén belül egy másik természeti törvényforma, az élettan szabályai szerint viselkedik. Minden élőlény közös tulajdonsága az anyagcserében, gyarapodásban, szaporodásban megnyilvánuló élet, az élettani szabályok azonban élőlényfajokként különböznek, és bár nem minden esetben feltétlenül érvényesülnek – csak hasonló körülmények között – megtartják a faj egyedeit és összességét.

A több millió élőlényfaj egyikének, a Homo Sapiens Antropusnak azonban természeti szabályai (ösztönei) satnyák és nem képesek a faj egyedeinek és összességének az élet síkján való tartására, hanem azok a tehetetlenség fizikai törvénye szerint hanyatlanak az élettelenség, a halál felé. Ennek ellenére az Ember az egyetlen része az anyagi világnak, amelyik viselkedésében és annak eredményében nem marad a lét csupasz síkján fekvő körmozgásban, hanem képes azon felül emelkedni, a tehetetlenséggel ellentétes irányban, cikloid-vonalban elmozdulni, emelkedni, fejlődni. Az anyagvilág, a tér és idő mérhető korlátai fölé, az örök, mérhetetlen élet világa felé. Mert az egész anyagi mindenség egyetlen része a Homo Sapiens Antropus, az Ember, amely képes az anyagon túli világ, az örökélet világával való kapcsolatra. Az anyagfeletti létezés, az örök élet érzékelése támaszt az emberben anyagon túli cél iránti vágyat, mely az ember akarat cselekvésének, az anyagvilág egyetlen fejlődést mutató részének, az emberi alkotásnak a létrehozója.

Az embernek természeti, testi adottsága a képzelőtehetség, mely soha nem észlelt valóság megismerését teszi lehetővé számára. A képzelőtehetség azonban külső érzékelés, készítés nélkül nem működik. Az anyagvilág valóságai akadály nélkül felfoghatók az ember részéről, ez irányú képzelete megkapja tehát a szükséges indítékot. Az anyagon túli, az örökélet valósága azonban csak rendkívüli esetekben, ritkán, nem mindenki által és csak homályosan foghatók fel, csak akkor, ha maga az Örökkévaló mutatja meg önmagának egy parányi részét. Ennek az isteni kinyilatkoztatásnak a hírért hallja az ember és ennek folytán képzelete segítségével, intuitíve képes anyagvilág feletti, saját földi életén túli célok alkotására. Az anyagi lét feletti emberi célok absztrakciójának általános tárgyasulása az eszmény, a célok közös távlata, az, amit az ember az isteni kijelentések felfogásából magáévá tett. Úgy mondhatjuk, hogy a halál tehetetlenségének nadírja ellentétén, az élet zenitjén álló Istent az ember nem láthatja, fel nem

foghatja, csak az ember felett, a zenit irányában álló eszményt fogja be látóhatára. Sőt, ez az eszmény is abszolút lévén, nem mérhető hozzá az emberi tevékenység relatív valósága, azért az ember legjobb emberi képességei szerint számára elérhető, relatív eszményt alkot magának, valami elvont, vagy fogható valóságot: az elvont életet, jóságot, igazságot, szépséget, becsületet, szabadságot, haladást, tudományt, vagy a fogható családot, nemzetet, hazát, egyházat, műalkotást, anyagvilági sikert, és ehhez mérve alakítja ki a maga értékrendjét. Mert minden dolognak és tevékenységnek az és annyi az értéke, amennyi elmozdulást eredményez az eszmény megvalósítása irányába.

Bár az ember az örökélet részese, testileg az anyagvilág része. Világa kétpólusú: az anyagvilági lét síkján helyezkedik el az ember egocentruma, és felette, az abszolút eszmény irányában az ember ideocentruma. Az életteleniség, a megsemmisülés felé, az önzés irányába vonzza az embert az egocentrum, az anyagfeletti, az önzetlenség, az áldozatvállalás felé az eszménye. A két pólus közötti érzelmi erőter függvénye az ember mindenkori értékrendje, a jóról, igazról, szépről való meggyőződése. Az erkölcs szabályai szolgálnak alapul a fizikai és biológiai törvények melletti, harmadik szabályrendszernek, a társadalmi szabályoknak, az illemnek, szokásnak, jognak. A társadalmi szabályok teszik lehetővé az emberi életet, a világmindenség egyetlen fejlődő létezőjét.

Az anyagfeletti, a földi életen túli célok megvalósítására kezdetben az ember sem volt alkalmasabb az anyag többi élő alakjánál, de emberi léte éppen azzal kezdődött, hogy magát alkalmas eszközzé *akarta tenni* az isteni cél megvalósítására. Testét, lelkét, szellemét, értelmét és érzelmeit művelés, nevelés alá vette, és ezzel lett meg az ember legfontosabb alkotása, az isteni célok megvalósításának eszköze, az Ember. Az emberi élet továbbadására, majd az új egyedek emberré nevelésére ismét eszközre volt szükség, és ez lett a *család*, majd az abból fejlődött egész *társadalom*. Az isteni értékek alkotására, a *kultuszra*, az eszmény szerinti értékek, a jóság, igazság, szépség, becsület, boldogság stb. kultuszára, illetve annak folyamatos megvalósítására, a *kultúrára*, ismét eszközökre volt szükség, melyek másodlagosan mind az ember ösztönszükségleteinek, a létfenntartásnak, fajfenntartásnak és érvényesülésnek is eszközei. Ez pedig elindított egy veszedelmes folyamatot is. A távlati célok fokozatosan mindennapiakká differenciálódtak, és ezek mindegyike újabb és újabb eszközöket igényelt és kapott. A létfenntartás először védelmet, biztonságot, élelmet, gazdálkodást igényelt, végül az emberiség mindezt a gazdálkodás egyik eszközére, a pénzre összpontosította. A fajfenntartásból mára kimaradt az utódnevelés, a család és társadalom, az emberi közösség igénye, és pusztán biológiai funkcióra csonkult. Az érvényesülés ösztöne terén pedig a hatalomgyakorlás anyagi eszköze, a kényszer maradt. Mindezek az anyagvilág egyetlenné vált értékével, a gazdasági értékkel mérhetők, *az értékmérő eszköz pedig a Pénz*. Immáron az ember minden eszközét csak gazdasági érték előállítására, gazdasági érték termelésére szolgálóvá tették. Az ember vágya pedig a célról, az annak megközelítésére alkalmas eszközre irányult. Ezek után már csak az eszközgyártó eszköz, a gép megszerzésére és hasznosítására törekedhetett az ember. És minden sikerült: A gép termelte az eszközöket, az eszközök az árut, az áru a hasznat, a haszon a pénzt. – Ha volt rá szükség, ha nem. Lássuk mindezt most részletesebben:

A történelem során már sokszor hamarabb jelentek meg a cél megvalósításának lehetőségei, mint a célok. Ilyen esetekben az ellenségnek nyilvánított versenytárs-ember

elpusztítására használta eszközeit az ember, vagy játékszerként, mindaddig, míg az anyagon túli világ ismeretében olyan eszmény elfogadására nem nevelődött, melynek megközelítési vágya célt, tehát erkölcsi értéket nem adott eszközének. Ez az eszmény az, hogy a *kultikus* cél megvalósítására alkalmassá, *műveltté* kell tenni embert, anyagot, az egész világot, hogy a művelés, a kultiváció eredményeképpen *kultúra* szülessen, az egész anyagmindenség anyagfeletti többlete, fejlődésének eredménye, az isteni cél szolgálatának lehetőségeit, eszközeit szolgáló kultúra, és *ennek embert szolgáló feleslege, a civilizáció* létrejöjjön. – Mindennek tehát célt és értelmet az istenhit ad és adhat. Az erkölcsi értékek szolgálatára, az erkölcs szerinti viselkedésre viszont nevelni kell az ember fiát, hogy az anyagfeletti világ törvényeinek ismeretében eligazodhassék az anyag világában, hogy földi életének, saját magának célja, értelme és értéke legyen. Úgy, ahogyan ezt megparancsolta eszményünk, a Világ Megváltója: Minden embert *tegyetek az én követőimmé*, tanítsatok, *neveljete* mindenkit az én tanításom szerinti *viselkedésre*.

A krisztusi parancsnak, isteni célnak a teljesítésére alakult a keresztyének földi, társadalmi szervezete, a céljában és hitében egységes és egyetemes egyház, amely az anyagi világhoz és az ember egyéni és csoportos gyarlóságához – éppen feladatai teljesítésének érdekében – idomulni kényszerülven, különböző hitvallás, istentiszteleti rítus szerint, majd anyanyelvi és nemzeti közösségek szerint különböző területi és személyi szervezetekbe egyesítik a Krisztus nevében összegyűlt közösségeit, az eklézsiákat. Az emberek Krisztus szerinti léleképítését szolgáló társadalmi szervezetek, egyházak egyike az evangélium szerint reformált, helvét hitvallású katolikus, ortodox – azaz egyetemes és igazhitű – egyház és annak magyar nyelven tanító része.

A reformáció az öntudatos hit alapjára helyezte nevelési rendszerét, ezért egészében elfogadta az emberi értelem uralkodó szerepét: Tanítsd a jóra, igazra, helyesre, szépre az embert, és ha ismerni fogja a helyest, aszerint fog élni. Az értelem nem érvényesülhet a szellem szabadsága nélkül, a szabadság egyenlő esélyeket jelentvén csak szabad versennyel biztosítható. Így szülte meg a racionalizmus a liberalizmust, a demokráciát és a kapitalizmust, együtt tekintve: az európai polgárosodást. A tudomány szabadsága olyan távlatokat nyitott az értelem számára, amely csak szakosodásban volt kihasználható. A szellemtudományok, társadalomtudományok és természettudománynak nevezett anyagtudományok olyan lendületes fejlődésnek indultak, hogy egymás számára ismeretlenné szakosodtak nemcsak elméletükben, de gyakorlatukban is. Az ősi protognosztika, a teológia, nem tudta már ellenőrzése alatt tartani a racionalista embert, nem tudott ideológiai etikát adni neki az egyházak intézményrendszerének szervezeti megmerevedése miatt. A protestánsok szabad lehetőséget engedtek a hittudomány fejlődésének a helvét és ágostai hitvallás általános keresztyén – nagyon is tág teret hagyó – dogmái között, hiszen a Szentlélek általi igemagyarázat minden hívő joga és kötelessége volt, a prédikált Ige pedig minden helyen és időben érvényesen értelmezte Isten akaratát, *de a hittudomány intézményes, hiteles művelését nem biztosították*. A katolikus viszonyulást a jezsuiták határozták meg: Katonai alakulatot, tudós hadsereget hoztak létre a keresztyén tudományosság fejlesztésére. Minden szakterületre megfelelően képzett csapatokat vezényelt a rend generálisa, csak a hittudományra nem, mert *a Kijelentés értelmezése a Szentszék privilégiuma* maradt. Olyan hadsereget alkottak tehát a jezsuiták, amelynek haditerveit nem ők készítik, csak végrehajtják. Ennek megfelelően a természettudományok

terén – amennyiben a dogmák korlátaín belül maradhattak – érték el eredményeket. A szellemtudományok és a társadalomtudományok terén viszont a dogmák merev alkalmazása sokszor katasztrofális zsákutcába, vagy nevetséges butaságra vezetett: Gondoljunk csak a jezsuiták célszerű és racionális történelemhamisításaira – ebben Sztálin csak szerény tanítványa volt a jezsuitáknak – és gyakorlatba ültetésére az európai politikában.

A racionalizmus új távlatokat nyitott, új igényeket támasztott az emberben, melyeknek a *semper reformari* elvét követő protestáns társadalmak igyekeztek reformokkal megfelelni, a katolikusok azonban hamar feladták a versenyt, sajnos, a fejlődést igyekezvén gátolni. A 19. században pedig a protestánsok is elismerték, hogy – éppen a remek protestáns oktatási rendszer következtében – az emberi szellem szekularizálódott, azért a Krisztus tanításának társadalmi érvényesítését a hitben nagykorúvá, szellemében művelté, tudományában a klerikusokat meghaladó tanítványaira kell bízni. Csak az istentiszteletre, a *kultuszra irányuló szakrális* tevékenység maradt az egyház szervezésében, a kultusz-szolgálatra alkalmassá tévő *metaszakrális, kulturális* – oktatásra, művelődésre, népjólétre – szolgálat szervezését átvette az Egyház legjelentősebb alkotása, az eredetileg keresztény, a jelenkorra szekularizált állam, az egyházi célok anyagvilágba, társadalomba ültetésére, *civilizációra* szolgáló szekuláris tevékenység mellé. Elsőnek tehát a keresztyén állam szekularizálódott – a protestánsoknál ésszerű fejlődés eredményeképpen, a katolikusoknál kegyetlen forradalmak árán – majd az egyház metaszakrális funkciói kerültek sorra az állam hatáskörébe: a házassági jog, családvédelem, az árvák, özvegyek, öregek gyámsága, egészségügy és végül a nevelésügy. Akkor még nem lehetett tudni, hogy a racionális állam képtelen jól ellátni ezeket a feladatokat.

A magyar református egyház mindig az ésszerű haladás élén járt. Iskolarendszere szerint minden értelmiségi klerikusnak volt tekinthető, és senkiben sem támadt semmi aggály, ha a szekuláris állam egyházi társadalmi feladatokat vállal magára, hiszen a magyar szekuláris államban meghatározó súlya volt a református egyház klerikális képzettségű neveltjeinek. Teleki József, Mikó Imre, Tisza Kálmán, Vay Miklós, Tisza István, Darányi Ignác, Horthy Miklós, Bethlen István és társaik éppen úgy Krisztus egyházának szolgálói voltak, mint a középkorban István, László, Kálmán, Béla, Lajos, Mátyás királyok, vagy azután II. János király és az erdélyi fejedelmek sora. Csak az ateista diktatúra uralomra jutása után tudatosult mindenkiben, hogy a református egyház szervezetét elfelejtette korszerűsíteni a 19. század, azért képtelen helytállani az egyház ellenségeivel szemben.

Pedig a szekularizált állami feladatokat mennyiségileg és minőségileg messze túlhaladták azok a közfeladatok, amelyek éppen az ésszerű fejlődés eredményei voltak, de az egyház *már nem*, az állam *még nem* foglalkozott velük. A Vesztfáliai Békével formailag is megszűnt az Európai Keresztyén Nemzetközösség, a nemzetek hatalmi versenye szabályokat nem ismerő háborúskodásba vezetett, végül a nemzetek közötti gyűlöletnek, a sovíniszta nacionalizmusnak pokoli tüzet szított. A liberalizmus megszüntette a rendi kötöttségeket, melyeket annakidején a nyugati egyház kezdeményezett a társadalom egymással ellentétes érdekű csoportjaihoz tartozó hívei számár, biztonságos egyensúly céljából. Az emberi leleményesség diadalát jelentő kapitalizmus szabad versenyében a gyáriparost és a többi kapitalista vállalkozót nem terhelték már a jobbágyság és a céhrendszer kötelezettségei, munkásai életének biztosítására. Most lett volna szükség a keresztyén gyülekezetre, hogy testvéri közösségbe foglalja a szegényt és a gazdagot, ahogyan annakidején a hasonló képet mutató római társadalommal tette volt, amikor

éppen ezzel adott a keresztyénség társadalmi szervezkedésének vitathatatlan erkölcsi alapot. Az egyház tanítói – mint az előzőkben mondtam – nem rendelkeztek a problémák áttekintéséhez szükséges társadalomtudományi, természettudományi, műszaki ismeretekkel, hogy ideológiai útmutatást adhattak volna. A nacionalista közhatalmi és a kapitalista polgári rend tovább fejlesztése az ateistákra várt. A katolikus klérus – ott nem lévén világi értelmiség az egyházban – haladásellenes, önző bigottsága, mellyel minden bírálatot istentelenségnek nyilvánított, remek egyházellenes propaganda-alapot adott a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséért harcot hirdető ateista szocializmusnak. A nemzetek közötti gyűlölet mellé megjelent a teljes társadalmi rendet léteben fenyegető osztálygyűlölet. A katolikusok harcot hirdettek ellene, – *mintha a harc megszüntethetné a gyűlöletet* – a protestánsok vállukat vonogatva, Pilátusként kezeiket mosva az államra mutogattak, hogy ez az ő dolga. Ha némi késéssel is, de a protestáns nevelésű európai társadalmakban magánkezdeményezésre mozgalom indult a szociális feszültségek feloldására, mely azután a közhatalom birtokába jutva megalkotta a helyesnek tűnő jóléti államot. Európában ugyanis a keresztyén egyház *közület*-jellegű, azaz társadalmi feladatai ellátásához szükséges közhatalommal, tekintéllyel rendelkezik, Amerikában viszont a keresztyének feladták az egyház közület-igényét és az a társadalom egészéért felelősséget nem vállaló szektákra, ún. *szabad egyházakra* bomlott.

A magyar református egyházat a történelem, prédikáló-, tanító egyházzá tette. Mint láttuk, ezt a feladatát jól is végezte, hiszen nemcsak a szellemi haladás, de az ismeretterjesztés, közművelődés és a publicisztika feladatait is ellátta. Az egyháznak azokat a funkcióit, amelyek ellátásához tekintélyhatalom kellett, csak Erdélyben, az itteni *polikonfesszionális* államegyház rendszerében oldotta meg elfogadhatóan. Istennek a történelemben teljesedő akarata folytán Krisztus egyetemes egyházának Erdélyben működő szervezete nagyon megtisztelő, különleges megbízást is kapott. Azt, hogy a különböző keresztyén rítusok együtt, polikonfesszionális szabadságban törekedjenek az Egyház Feje parancsának teljesítésére. Krisztus eme Erdélynek szóló mandátuma különleges kezdeményező és koordináló szerepet ad az itteni magyar református egyháznak, mint a testvéregyházak legnagyobbikának.

Amikor az ezredik év karácsonyán *Géza fia Istvánt* Esztergomban királlyá koronázta a Római Egyház, a király országa az egyház provinciájává lett, hogy annak népét a keresztyénség iskolájába írassa és járassa, hogy az egyház által közvetített krisztusi törvényeket elsajátítsa, hogy az, az azok szerinti viselkedésre nevelődjék. A nevelőintézetet – a keresztyén királyságot – az apostoli király alapította és tartotta fenn, természetes volt tehát a saját maga által fenntartott intézet feletti legfelsőbb felügyelet hatásköre, a *potestas supremae inspectionis*. A király gondoskodott arról, hogy az ország törvényhozásában *az egyház tanítóinak, a római papságnak a kezdeményező befolyása* csorbitatlanul érvényesüljön, hogy Krisztus törvényeinek azok a szabályai, amelyek Európa népeinek lelkébe beívódván, általánosan elfogadott *erkölcsi szabályokká* lettek, az ország törvényei közé iktattassanak és királyi kényszerhatalommal biztosítatván, *jogszabályokká* legyenek. A Nyugateurópa keresztyén műveltségét világszínvonalra, az addig hegemon iszlám helyére emelő 16. századi nagy szellemi, erkölcsi mozgalom, a *vallási reformáció* elsodorta ugyan a római klérus hatalmát, de az igehirdető prédikátorok tekintélyét felemelte és megerősítette, azzal a feltétellel, hogy – a korszak különböző tudományos irányzatához mindenki a maga meggyőződése szerint viszonyulván, egymástól eltérő módon ugyan, de – szigorúan csak az evangéliumot prédikálják. Az

evangélium viszont egyetlen, annak a hirdetése sem választhatja el az evangélium hirdetőit és híveit: erről gondoskodtak az erdélyinek nevezett, valójában magyarországi 1557-68-as, ún. vallásszabadsági törvények, amikor a Krisztus tanítása szerinti viselkedési szabályokat hirdető egyházi tanítóknak az állami, közhatalmi törvényhozásra addig gyakorolt befolyását az új körülmények között megszilárdította.

Az ország hittudósai, írástudói, hitoktatói, hitszónokai, prédikátorai a számukra örökre, egészében igaznak maradó Szentírás különböző nézőpontból való megvilágítását, magyarázatát igényelték, az akkori nyugateurópai tudományosság elvárásainak megfelelően. Zsinatukon a klerikusok megfogalmazták hitvallás-módosító javaslatukat, és azt, az akkor már Erdélyi Három Nemzet alkotta Országgyűlés elé terjesztették. Az Országgyűlés nagyon alaposan megvizsgálta és megvitatta ezeket – rendszerint még a nyugati egyetemek nagyhírű hittudósainak a véleményét is kikérték, és meghallgatták fontosabb kérdésekben –, végül pedig döntésüket a király elé terjesztették szentesítésre, promulgálásra. Így váltak a zsinat elfogadott javaslatai az ország törvényeivé. Az egyetlen krisztusi egyház evangéliumi tanítása különböző didaktikai módszer szerint ment át a vallásgyakorlat különféle rítusaiba, amelyek így eltérő formában közelítették meg az egyetlen evangéliumi igazságot, eszerint egymástól különböző elméleti és gyakorlati módszereket alkalmaztak az embereknek a Krisztus követésére való nevelésében. Ennek megfelelően Erdélyországban – akkor még Magyar Választott Királyságban – négy rítus, négy felekezet szerint szerveződött, az egyetlen igaz keresztyén tanítás.

Az apostoli magyar király hatalmát öröklő választott magyar király, utána pedig a teljes uralkodói hatalmat gyakorló erdélyi fejedelem, a négy felekezet mindegyike felett – úgy katolikus, mint az evangélikus, református és unitárius – gyakorolta a legfelső egyházfelügyelői jogkörét. Apafi Mihály, a bölcs fejedelem olyan komolyan vette a maga helvét hitvallását, hogy nem tartotta méltányosnak, más hitvallást követő felekezetek felett, egyházi hatalmat gyakorolni. Ezért a maga legfelsőbb felügyeleti hatalmának *elvi* megtartása mellett, a *tényleges felügyelet hatáskörét* – a nyugat-európai protestáns országok gyakorlata szerinti – a *konzisztóriumra* ruházta át. A művelődéstörténetben egyedülálló erdélyi polikonfesszionális jogalkotás követelményének megfelelően – itt nem egyetlen, hanem négy egymással teljesen egyenjogú és autonóm felekezet lévén –, a *potestas supremae inspectionis* gyakorlását négy konzisztórium vette át. A felekezeti konzisztóriumok működése egymással párhuzamosan, egymást nem gátolva, hanem kiegészítve működött, éppen úgy, mint az erdélyi Három Nemzet hatóságai. Ez egészen nyilvánvaló és természetes, mert Erdélyben az *európaiság két alaptényezője, a keresztyén vallás és a nemzetiség* a születés tényével szerzett, és *egymástól elválaszthatatlan személyi tulajdonságok* voltak, amelyek tehát soha nem kerülhettek egymással ellentétbe. Ahogyan az ember születése tényével – például – a székely nemzet tagjává lesz, ugyanazzal a születési, természetes ténnyel lesz a római katolikus, unitárius vagy a református felekezet tagja. Sem a nemzetiségi autonóm jogaival, sem szabad vallásgyakorlatával nem élhet, csakis ebben a keretben.

Ez a rendszer maradt meg az erdélyi fejedelemség megszűnése utáni Habsburg nagyfejedelemségben is, csak a tanácsurak száma változott az idők folyamán. Az 1841-es állapot szerint a 29 tagú kormányshéket alkotó országos főtanácsosok száma az adottságoknak megfelelően felekezetenként különböző ugyan – katolikus 8, református 11, evangélikus 8, unitárius 2 –, de a számaránynak jelentősége nincs, mert minden felekezetnek *azonos értékű* a szavazata, a konzisztórium tagok számától függetlenül. Az 1848-51-es politikai alkotmányreform

megszüntette Erdély különállásával együtt a Kormányshéket is, református egyházi vonatkozásban azonban, a régi rend még fennmaradt, míg 1881-ben meg nem született a Magyar Református Egyházi Unió. Az új liberális egyházalkotmány általánosította a presbitériális rendszert. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a vármegyei tisztségviselőkhöz hasonlóan, az egyháziakat azóta nem a nemesek, hanem a *presbiterek* közül választották. A magyarországi kerületekben egy-egy főfelügyelő főgondnokot választottak, Erdélyben viszont hagyománytiszteletből is, de még inkább a még életben lévő 5 református kormányshéki főtanácsos iránti tiszteletből, az *ő szerzett jogait tiszteletben tartandó*, hivatalban maradt mind az 5. Későbbben pedig, csak a megüresedett helyeket töltötték be választással, hogy az újonnan választott majd évtized múlva kerüljön az egyszemélyű elnökséget betöltő rangidős helyre. A magyarországi egyházkerületekben és az ottani szervezeti elvnek megfelelően az Egyetemes Zsinat testületeiben a *kettős elnökség* – a püspök és a főgondnok társelnöksége – rendszerét hozta a liberális egyházalkotmány. Mivel a kettős elnökség elvi, logikai és gyakorlati abszurditás, a magyar református egyház tanácskozásain egyszerűen senki sem tölti be az elnöki funkciót, mivel a tanácskozások tényleges vezetője azonos az ügyrendi előadóval, a püspökkel. A kettős elnökség nemcsak a tanácskozások és a szavazások pártatlan levezetését lehetetlenítette el, de kétségessé tette az Egyetemes Magyar Református Egyház *külső képviselét* is, úgy az állami főhatóságok, mint más testületek felé. Magyarországon azelőtt – a kettős elnökség bevezetése előtt – az egyházat az egyetlen közjogi méltóságú zsinati elnök képviselte, mint ahogyan ez Erdélyben továbbra is fennmaradt, a fejedelem utódként egyedül elnöklő rangidős konzisztoriális főgondnok személyében.

Amíg a magyar református egyház egésze Magyarország fennhatósága alatt állott, az erdélyi rendszer különbözőségének – rendtartó hagyományának – nem látszott a fontossága. A trianoni szerződéssel bekövetkező idegen uralom azonban, felerősítette az erdélyi református egyházalkotmány különleges történelmi jellegét, benne az *5 közjogi méltóságnak tekintett főgondnokkal*. Ennek a jogintézménynek a jelentőségét tovább fokozta az 1945-1948-ban beállott bolsevik uralom, amelynek egyházromboló hatalmaskodásával a nem közvetlenül választott, hanem a közgyűlésen és az igazgatótanácsban *rangidő szerint* hivatalába kerülő főgondnok sikeresen tudott szembeállni. Bizony, a tisztségviselők közvetlen választásának „káros mellékhatásai” elkerülhetők volnának ennek a rendszernek a követésével, hiszen ezt a társadalmi élet más területén magától értetődő módon alkalmazza a közélet. Elképzelhetetlen volna az, hogy a hadsereg vezénylő tábornokát – az államelnökhöz hasonlóan – az állampolgárok összességéből, népszavazással válasszák ki, a katonai ranglétra több évtizedes rostája nélkül. Vagy pedig lehet-e egy iparvállalat vezetését bizonyított szakértelemmel és több évi gyakorlattal nem rendelkező egyénre bízni?

A király *potestas supremae inspectionis*-ának részét gyakorló konzisztoriális főgondnok tehát, nem közvetlen választással került erre a közjogi méltóságra, illetve az országos kormányshéki főtanácsosságra, hanem több évtizedes közszolgálatot követően, miután a hivatali ranglétra minden fokozatán átment. Az 1881-1920-1945-ös években csak annyi változás történt, hogy az egyházi ranglétra alsó fokozata a *presbiterség* lett, melynek folytán megnövekedett a presbiteri tisztség fontossága. Ezért az egyházi élet gyakorlatába szükséges volt bevonni a *leendő presbitereket*, az *iffúságot*, illetve a magasabb tisztségekre választható értelmiségieket. Trianon után „*presbiterképző intézet*” szerepét töltötte be Erdélyben az Ifjúsági Keresztény Egyesület, az eredeti angol YMCA, tevékenységük súlypontját az egyházi életre helyezve. A kolozsvári

Főiskolás IKE-ének a mozgalmi, vezető szerepe különös jelentőséggel bírt. A FIKE nyári konferenciái az évek folyamán az egész erdélyi magyar értelmiség fontos találkozóivá váltak, már a két háború között is, a második világháború végén bekövetkezett kommunista ateista diktatúra kezdetén viszont, már csak a FIKE maradt egyetlen hiteles tájékozási lehetőségnek, a politikai-ideológiai zűrzavarban.

A FIKE 1945-1948 között megtartott nyári rendezvényei valóban a *gyűlölet zátonyai közötti útkeresés* szerepét töltötték be a hívő emberek számára – mint ez az 1990 után megjelent beszámolókból is kiderül. Az 1945-48-as FIKE konferenciákon fogalmazódott meg az európai magyar keresztyén értékrend, és annak a materialista-marxista-ateista értékrendtől való distinkciója, és a különböző eszmények irányában álló, különböző viselkedési szabályrend. Röviden: keresztyén ember szolgálhatja-e az ateista közhatalmat, és ha igen, milyen mértékben? Ellent kell-e állami az ateista közhatalomnak, és milyen mértékben? A *kollaboráció* mennyisége és minősége tekintetében kapott útmutatást Erdély magyarsága a FIKE konferenciákon összegyűlt keresztyén magas-értelmiségiektől. Hogy ez mennyire fontos volt társadalmunk életében, az a magyarországi egyházi élettel szembeni különbségből derül ki, ott ugyanis semmiféle útmutatást nem kaptak a hívek, világnézeti, politikai tekintetben. Bizony, Magyarországon a bolsevik megszállókkal való kollaborációnak fő propagátora a keresztyén ifjúsági mozgalmak vezére, Karácsony Sándor volt. Nem csoda hát, hogy a magyarországi református egyház képtelenné vált Krisztus tanításainak hiteles tolmácsolására. Csak 1990 után nyílt lehetőségünk a nyugat-európai történelmi fejlődés megismerésére. Bizony, ott sem történt meg, a mai napig sem, a második világháborúval bekövetkezett „Európa antifasiszta megszállásának” és következményeinek az ideológiai kiértékelése.

A 20. század szóözöne annyira devalválta az emberi beszéd értékét, hogy már a legerősebb kifejezések, az egyén és közösség életében sorsdöntő tartalmú kifejezések is, úgy suhannak el a fülünk mellett, mint a városi utcazaj. Az „Európa antifasiszta megszállása” hallatán még a szavak külön jelentéstartalma – Európa, antifasiszta, megszállás – sem érkezik el tudatunkig, a mondatnak világtörténelmi fordulat-értelmét pedig, mint életünket zavaró kellemetlenséget, igyekszünk magunktól távol tartani. Először is *tagadjuk* az állított tény egészét, azután elemeire bontva *elutasítjuk*: a második világháború végén Európa *felszabadult* a *fasiszta* diktatúra uralma alól, és azóta Európában a *demokrácia* uralkodik – hallottuk és halljuk eleget, mert ezt zengi és harsogja a győztesek sajtója. De nem csak az *uralomváltás* objektív tényét illetjük kétféle – egymásnak ellentmondó – szubjektív értékeléssel, megszállásnak vagy felszabadításnak, hanem a „fasiszta” és a „demokrata” kifejezések fogalomtartalmát is szélsőségesen sarkítjuk, és úgy tesszük egész erkölcsi értékrendünk alapjává. Az *antifasiszta* elnevezés volt az, amelyet az Európát megszálló két *materialista* világhatalom – a nyugati polgári, individualista, liberális, kapitalista, NATO, és a keleti bolsevik proletár diktatúra a Szovjetunió – „közös nevezőül” elfogadott. Csak a fasizmus elutasításában értett egyet a két oldal, annak is csak a propaganda céljára megfelelő értelmezésében: a „fasizmus” kifejezés ugyanis eredetileg annak a társadalmi rendnek a neve volt, amely *egy szervezetbe tömöríti a munkavállalót a munkaadóval, tehát kizárja az osztályharc lehetőségét*. A sajtópropaganda szerint azonban, a fasiszta az *abszolút Rosszat, Gonoszt jelenti*. Elhallgatja viszont azt a tényt, hogy az elvben ezzel szemben álló *abszolút Jó és Helyes, a demokrácia*, – mint ezt már Arisztotelész megállapította –, a társadalmi gyakorlatban valójában

megvalósíthatatlan. Európa a történelemben keresztyén nemzetközösséget jelentett, azaz az európaiság kettős ideológiáján: a Krisztus hiten és a nemzeti eszmén felépült társadalmat jelentette.

„Európa antifasiszta megszállás alá került” afirmáció minden kifejezése mögött, a történelem valóságában nemcsak katasztrofálisan mélységes társadalomtörténeti és erkölcsi csapás van, hanem végzetes államjogi ítélet is. A „megszállás” ugyanis a nemzetközi jogban az állam szuverenitásának átmeneti felfüggesztését jelenti. Még most is kíméljük magunkat annak a kijelentésétől, hogy az „átmeneti” azóta véglegessé vált. Pedig az azt átélő nemzedék olyan elviselhetetlennek tapasztalta az „antifasiszta megszállást”, hogy ezzel a szelídített mondattal adta tovább féltett gyermekeinek, elkerülendő az élet és vagyonbiztonságot-, valamint a nemzeti függetlenséget megszüntető, győzelemittas ellenség minden emberi képzeletet alulmúló, borzalmas viselkedésének részletezését.

Az európai idealista eszmerendszer helyére kényszerített „uralkodó vallás”, a materializmus szerint az emberi cselekvés domináns indítéka a gazdasági érdek. Ennek elfogadásához azonban előzőleg ki kell iktatni nemcsak a vallásos hitet, az istenhitet, az abszolút eszménynek az elfogadását, hanem egyáltalán mindenféle más, a társadalmi kohéziót generáló anyagfeletti közösségalakító eszményt is: a minden közösséget – a családtól a nemzetig – összetartó Szeretetet, Türelemet, Hűséget, Becsületet, Jóságot, Igazságot, Szépséget, Önzetlenséget, sőt a Szabadság-Egyenlőség-Testvériség eszmetriászát is. Mindezek helyébe az eszménytelenséget, az Ateizmust kell állítani. A materialista propaganda azért használja az idegen ateizmus kifejezést, annak anyanyelvi megfelelője – istentelenség, istentagadás, hitetlenség, hűtlenség – helyett, hogy az emberek ne értsék a kifejezés riasztó tartalmát. Amíg ugyanis a cselekvő ember, ha sejtelmesen is, de hisz egy Abszolút Eszmény létezésének a lehetőségében, nem fog szabad utat engedni a gyűlölet-ösztönnek, tehát a történelmi materializmus ideológusai csak a hit félre-tételével juthatnak el ahhoz a tételükhöz, miszerint az emberiség történelmének legfőbb mozgatója az egymással érdekellentétben lévők közötti gyűlölet, az engesztelhetetlen, örök harc: az *osztályharc*.

A gyűlölet alapján álló ateista, materialista, diktatórikus állami és magánhatalomhoz való viszonyulás kérdésében állást kell foglalnia a Krisztus-hívő embernek, a Szentírás világossága mellett, mint annak idején a FIKE konferenciákon is ez egyértelműen megfogalmazódott. A Jóról, Igazról és Szépről való meggyőződés, vagy Istenhez, Nemzethez és a többi társadalomépítő eszményhez való Hűség, vagy mindennek önző tagadása kérdésében döntenie kellett és kell a keresztyén embernek. A gyűlölet általános uralmával szembeni keresztyén állásfoglalás – az általános társadalmi kohézió és az emberek közötti vonzódás képviselője – örök feladata minden Krisztus-hívő embernek.

A román kommunista-ateista diktatúra vallásellenes – református-ellenes, azaz magyar és keresztyénellenes – politikájához, támogatókat vagy legalább elfogadókat – egyszóval kollaboránsokat – keresett a társadalomban, minden megengedett vagy meg nem engedett eszköz felhasználásával. Első lépésként a kommunista állam a potestas supremae inspectionis jogkörébe tartozó funkciókat – az egyház képviselőtét, a társadalmi, művelődési és gazdasági teendőket – vontatta közvetlen hatalma alá, csak a liturgikus feladatokat és a lelkeszek jogállására vonatkozó ügyeket hagyta meg az egyház autonómiájában. A főgondnoki és a többi világi tisztségek betöltése terén akadálytalanul érvényesülhetett a pártállami kényszer: a teljes egyházkerületi tisztségviselői kart a kommunista párt egyházi ügyosztálya nevezte ki, és még arra sem volt

tekintettel, hogy ne ateistát ültessen püspöki és más egyházi funkciókba. Valójában csak egyetlen akadály állott az egyházi tisztségeknek ateista kommunista kollaboránsokkal való betöltése útjában, nevezetesen, hogy csak a megüresedett tisztségeket lehetett újakkal betölteni. Erdélyben a főgondnoki állásoknak csak a rangidőben utolsó helyét lehetett betölteni, és az életfogytiglan választott püspököt pedig nem lehetett leváltani.

Akkor Vásárhelyi János volt a hivatalából elmozdíthatatlan püspök, és egyben a rangidős főgondnok is, ennél fogva ő elnökkölt az egyházkormányzati testületekben. Vásárhelyi, ellentétben a róla terjesztett későbbi bírálatokkal, a körülmények lehetőségei között, kitűnően látta el mindkét feladatát. Utódlása éppen ezért olyan gondot jelentett, hogy miatta pártokra bomlott az egyházi közélet. Mivel a világi tisztségviselők feladatai – a metaszakrális funkciók – akkor már nem tartoztak az egyházi autonómia keretébe, ezért a püspök-utódlás körül kialakult vita, jobbra, az egyházhoz egzisztenciálisan kötődő lelkészekre szorítkozott. A hagyományos egyházalkotmány Erdélyben ezen a téren is fékezte az ateista diktatúrát, mert a főgondnokok rangsorolásához hasonlóan a püspöki tisztség betöltésében is lehetőség szerint a szukcesszió elvét érvényesítette: püspökké rendszerint az addigi püspök-helyettes főjegyzőt választották, annak a helyére viszont a generális direktor került. A kérdésben már a kommunista rendszer elején 1951-ben dönteni kellett: elhunyt Tavaszgy Sándor püspök-helyettes, főjegyző, aki Vásárhelyi után a püspökség várományosa volt. Helyére László Dezső generális direktor következett volna, de ezt a román soviniszta, kommunista-ateista államhatalom nem tűrhette, László Dezsőnek nemcsak az egyházban, de az egész magyar közéletben is elfogadott nagy tekintélye miatt. A pártállami hatalom ezért a püspökség várományosává, főjegyzővé, a lelkészek körében népszerűtlenebb Dávid Gyulát választatta, kollaboránsaival. 1957-ben sürgetőbbé vált a püspökválasztás kérdése, mert Vásárhelyi egészségi állapota rosszabbra fordult. A Dávid Gyulát támogató pártállami hatóságok csak úgy remélhették pártfogoltjuk megválasztását, ha László Dezsőt kikapcsolják. Ezért László Dezsőt mindenféle mondvacinált vádak alapján ötévi börtönre ítélték, és bezárták. A lelkészi kar ilyen körülmények között sem volt hajlandó az ateista hatalmat előzékenyen kiszolgáló Dávid Gyulának, sem pedig más aktív kollaboránsnak a püspökké választására – nem kollaboráns jelölését viszont, a pártállam utasította el. Végül, az egykor a lelképásztori hivatást futball-edzősége cserélő, az egyházi közéletben addig ismeretlen Nagy Gyula püspökké választását kényszerítette ki az állami hatalom. A meg nem választott jelöltek: Dávid Gyulát, Juhász Istvánt, Tókes Istvánt, Csutak Csabát pedig, más tisztségekkel kárpótolták. Nagy Gyula azonban nem tudott megfelelni a kommunista-ateista államhatalom elvárásainak, mert *csak püspök* volt, de nem rangidős konzisztoriális főgondnok is, tehát nem ő elnökkölt sem a közgyűlésen, sem az Igazgató Tanácsban, hanem *Kós Károly* főgondnok. Őt pedig – nem lévén egyházi javadalmas – nem lehetett adminisztratív ellenőrzés alá vonni. Ezért az államhatalom kénytelen volt a tartományi párttitkárhoz hasonló igazgatási hatáskört adni a püspöknek a maga kerületében, az episzkopalizmus felé billentve az egyház zsinatpresbiteri rendszerét.

A 60-as évek közepére a román kommunista-ateista diktatúra annyira megszilárdult, hogy a vele való kollaborációt nem lehetett többé elutasítani a magyar művelődési élet minimumának kockáztatása nélkül. Akkorra, az ateista államhatalommal való együttműködés vagy együtt-nemműködés vitái során, a közélet természetes, spontán megnyilvánulásaként, a középutas *passzív kollaboráció* mutatkozott az egyetlen elfogatható magatartásnak, az erdélyi magyarság számára. Erre példát *Márton Áron* katolikus püspök mutatott, amikor 1955-ben a börtönből kiengedtetvén

vállalta a kényszerhatalommal való viszonynak ezt a formáját: sem magánéletében, sem hivatali szolgálatában nem tanúsít semmiféle ellenséges, vagy ellenzéki magatartást a pártállammal szemben, még kevésbé – cselekszik ellene. Ennek fejében, és ennek korlátai között azonban, szabadon gyakorolhatja hivatását. A katolikus püspököt követte az erdélyi magyarság körében akkor legnépszerűbb református közéleti ember, *Nagy Géza* kolozsvári irodalomtanár, majd a börtönből való szabadulása után *Dobri János* református teológiai professzor, azelőtt az erdélyi magyar cserkészeti főparancsnoka, akkoriban – az egész Földön szétszóródott régi cserkészei révén – a legjobb és legkiterjedtebb külkapcsolatokkal rendelkező erdélyi ember. A passzív kollaboráns triumvirátus harmadik tagja *Juhász István* a Református Teológia egyetlen kommunizmus előtti professzora volt. Valószínű, hogy a Triumvirátus nem Márton Áron megalkuvását követte, hanem saját nyugati kapcsolatai révén tájékozódott afelől, hogy a NATO – a hidegháborús sajtópropagandával ellentétben – szigorúan tartja magát az antifasiszta szövetséghez, nem is gondol semmiféle szovjetellenes liberális, krisztianus, vagy más hagyományos európai mozgalom támogatására. Ezt szem előtt tartva a népük iránti felelősséggel az erdélyi magyarság vezető személyiségeinek – nem román kommunista, de – antifasiszta, szovjetbarát politikát kell folytatniuk. Ez indokolja a Triumvirátusnak, és az ő befolyásuk alatt a Református Egyháznak, az *ötvenhatosokkal* szembeni ellenséges magatartását, amellyel annyi keserűséget és erkölcsi kárt okoztak az erdélyi magyar társadalomban. El kell fogadnunk a Triumvirátus tagjainak jóhiszeműségét, kollaborációjuk indokolását: Nagy Géza a román soviniszta- kommunista- ateista párhatalommal való együttműködés segítségével az erdélyi magyarság *politikai érdekeit* akarta érvényesíteni, felhasználva hozzá a szociáldemokrata internacionálé támogatását. A kiváló mozgalmi szervező Dobri János, a magyar egyének és csoportok közötti társadalmi kohéziót, a nemzeti öntudatot kívánta fenntartani és fejleszteni. Juhász István pedig a kollaborációval is élete egyetlen nagy célját, a református lelkésznevelés egyetlen intézményét, a Bethlen Gábor alapította egyetlen romániai magyar főiskola utódát, a kolozsvári egyetemi fokú Protestáns Teológiai Intézetet akarta szolgálni.

A passzív kollaboráns triumvirátus tagjai között olyan szoros együttműködés alakult ki, hogy őket az egyházi közvélemény már összeesküvőknek tartotta, és tréfásan „maffiának” nevezte. Mindenesetre tekintélyük és befolyásuk kiterjedt az egész Erdélyre, úgy, hogy nélkülük, vagy az ő megkerülésükkel sem a román kormányhatóságokkal, sem nemzetközi szervezetekkel kapcsolatba lépni nem lehetett, és közreműködésük nélkül, a 60-as évek közepétől kezdve, nem lehetett egyházi állást betölteni, sem külföldi segélyhez jutni. Tekintélyük és befolyásuk természetes következménye volt a kollaboráció előnyeiben részesülni akaróknak a triumvirátus mögé való felsorakozása, akiknek viszont már nem mindegyike hivatkozhatott közérdekre. A református passzív kollaboránsok – a katolikusokkal ellentétben – teljesítették a párt diktatúrának azt a követelését is, hogy elhatárolják magukat a nem-kollaboránsoktól, elsősorban a magyar politikai elitétől, és még magánkapcsolataikat is megszakítsák ezekkel. Bizony, ezzel az erdélyi református egyház kollaboráns hangadói az államvédelmi hatóságoktól átvállalták az *üldözöttek üldözését*, magatartásukkal kontraszelekciónra fordították egyházunk személyi kiválasztási rendjét, a presbitériumtól a konzisztóriumig. Továbbá a református egyházi kollaboránsok a kommunista pártaktivisták példájára a politikai üldözöttekkel való szembenállást ezek utódaira is kiterjesztették, minden tanulmányi, társadalmi érvényesülési lehetőségeiknek útját állták, ezzel olyan kárt okozva az egyházi közéletben, hogy azt még az 1990-es változások sem igazíthatták ki.

Nyilvánvaló, hogy az ateista diktatúrával való *passzív kollaboráció* a legkevesebb kárt igyekezett okozni az egyház működésében, és azt is a lehető legnagyobb előny érdekében. Az *aktív kollaboráció* azonban nem gondolt működése káros vagy hasznos voltának egyensúlyával, hanem saját egyéni ambícióinak, érdekeinek az előmozdításáért szolgálta az ellenséges hatalmat. Persze, az ellenséges tevékenység milyensége-, minősége-, mennyisége-, vagy még inkább az okozott ártalom nagysága között, rengeteg fokozati különbség volt az aktív kollaboránsok között: egyesek csak az ateista párthatóságoknak velük szemben alkalmazott kényszerén akartak enyhíteni – ide tartoztak az egyházüldöző hatóságok tájékoztatói, jelentéstevői –, mások viszont az egyenruhás államvédő hatósági tiszteken is túltettek, olyan egyházellenes cselekedeteikkel, amelyeket maguk az üldöző hatóságok sem kívántak tőlük: arra biztatták a lelkészeket, hogy a gyülekezeti pásztorációt, az evangelizációs tevékenységet, a bibliaórákat, az imaórákat és más kötelező vagy nem kötelező alkalmakat elhanyagolják. De a lelkési szolgálatok tilalmazására is volt példa, sőt olyan teológiai tanárról, esperesről, püspökről is tud az egyházi közvélemény, akik egyenesen kérték, hogy a politikai rendőrség eljárását indítson tanítványaik, vagy beosztott lelkésztársaik ellen. Persze, ezek mindig az egyház és a Krisztus szolgálatának *az érdekét* hozták fel cselekedeteik ürügyéül, és sohasem ismerték el saját önzésüket, gyarlóságukat, gonoszságukat. Még az ateista diktatúra megszűnte után is óriási nehézséget okoznak egyházi közéletünkben az ateista rendszerrel való aktív kollaborációjukat tagadók, akik halálukig befolyásos szerepet igényelnek és követelnek egyházi közéletünkben.

Az egyház egyenes ellenségeinek tekinthető aktív kollaboránsokkal szemben, az erdélyi magyar passzív kollaboránsok – elsősorban a Triumvirátus tagjai és követői – hívő keresztyének, és feltétlen becsületes magyar emberek voltak, akik mindenben az egyház érdekeit kívánták szolgálni. Abban tévedtek, hogy – az evangéliumi keresztyén hitvallással ellentétben, az akkori társadalom többségi véleményének megfelelően – nem a Krisztus-hívők közösségét, hanem a református lelkészek hivatásrendjét tartották egyháznak. A hatvanas években, a román ortodox pópaizmussal azonos kalodába zárva, ez az egyházszemlélet látszott egyedül elfogadhatónak. Egy nemzedék alatt azonban, az idő ezt a jelentéktelennek tűnő tévedést végzetes hibává növelte, mert ez alatt a református egyház nem is védekezett az ateista diktatúra antieklézianus politikai támadása ellen, amellyel az egyház tevékenységét a papi tevékenységre, a liturgikus szolgálatokra szorította vissza. E tévedés azonban, a legnagyobb rombolást az ebben az egyházszemléletben nevelt új lelkész nemzedékben okozta. Miután a régiek meghaltak, a fiatal lelkészek – nem lévén más egyház-élményük –, természetesnek vették, hogy nem a gyülekezet, hanem *ők az egyház*. Ebbe – az ateisták nagy örömeire – a gyülekezeti tagok többsége is belenyugodott, mert ez felmentette őket az egyház iránti felelősségvállalás alól.

A hetvenes években annyit lazult a román kommunista diktatúra szigora, hogy az erdélyi református egyház kapcsolatra léphetett a nyugati testvéregyházakkal. Nem csak élelmiszer, ruhanemű és pénzsegély jöhetett, hanem a teológiai hallgatók ösztöndíjcsereje is megszerveződött. Különösen Hollandiával alakult ki ígéretes kapcsolat. Meglepő volt számunkra, és nehezen is tudtuk megérteni, hogy a szabad Nyugat Európában megszűnt a *hitvalló egyház* hagyományos európai szervezet-típusa, helyét az Amerikára jellemző *szabad egyház* típus foglalta el. Csak most, megszűnésekor fogtuk fel a különbséget: az Európa történelmében Nagy Konstantin óta kialakult *hitvalló egyház, társadalmi hatalommal rendelkező közület*, amelybe *beleszületnek* a hívek. A közhatalom minden alávetettje *kötelezően* egyháztag is, a *felekezeten kívüliség* csak megengedett.

Az akratikus, kényszer-nélküli közhatalmi szervezetű Amerikában viszont – bár minden vallás szabad gyakorlását biztosítja a közhatalom – a *felekezeten kívüliség az általános*, az egyháztagok csak kivételes kisebbséget képeznek, a vallási közösségek pedig csak olyan *magánjogi egyesületek*, mint a sportklubok, amelybe tetszésük szerint léphetnek be a hívők, ha akarnak. Európának az Elbától nyugatra eső részén, a második világháború alatt megtörtént antifasiszta megszállás nem törölte el ugyan expressis verbis a hagyományos egyházszervezetet, *csak annak közület jellegét*. Szigorúan ragaszkodott az Alapvető Emberi Jogok közé sorolt vallásszabadság szabadegyházi értelmezéséhez. A kozmopolita hitelgazdasági rendszer, a *mammonizmus*, a társadalmi gyakorlatban csak a szabadegyház-típusnak engedett működési lehetőséget. Az a paradoxon helyzet állott elő, hogy a nem ateista, de *közönyös* nyugati materializmus szüntette meg a hagyományos európai egyház közület jellegét, a kelet-európai *ateista diktatúra* pedig éppen *üldözésével konzerválta* a közületi jellegéhez ragaszkodni próbáló hitvalló egyházat. A társadalmi szervezet milyensége nem hitvallási kérdés, tehát önmagában véve a szabadegyház-szervezet sem hitvallásellenes. A *szabad felekezet-választás* azonban, egyrészt ütközik az Isten akaratából való egyháztagság elvével, másrészt társadalmi gyakorlata a közvélemény megtévesztésének azzal a veszélyével jár, amely szerint az eklézsia nem a Krisztus nevében összegyűlt közössége, hanem a sokféle *üzletágak egyike*: vallásbolt, hitáruda, vagy a szórakoztató ipar valamilyen tartozéka, de mindenképpen magánvállalkozás, a lelkész üzlete. Amellett, hogy ez kizárja a híveket a gyülekezeti közösségből – a vendéglők üzletvezetésében még a törzsvendégeknek sincsen szavuk – feleslegessé teszi a presbitereket, és helyet sem hagy számukra. A szabadegyház-elv Krisztus egyházának intézményes egyetemességére mér csapást, a gyülekezetek közötti kapcsolatok, együttműködés tetszőlegessé-, állandóból alkalmivá való degradálásával. Még a római katolikus egyház példaértékű világszervezete sem egyéb Amerikában, mint a helyi gebines, bizományosok feletti üzletközpont. Európába exportálva a szabadegyház-mozgalom még nagyobb rombolást végzett a hagyományos európai hitvalló egyházszemléleten: Amerikában nem lévén államvallás, a szabadegyház ott csak a vallási közönnyt általánosítja, Európában viszont államvallássá teszi az ateizmust, mégpedig nagyon is türelmetlen államvallássá, amely többek között a felekezeti nyilvántartást is tiltja, Krisztusnak a róla szóló bizonyágtétel parancsa ellenére. Az amerikai magánjog sportegyesületi státust ad az ottani vallási szervezeteknek, és hatósági segítséget a szervezeti tagsággal járó köteleességek érvényesítésére. Európában az államhatalom érvényesíti a mérkőzéseken a sportág szabályainak a tiszteletben tartását, az egyházakban azonban ugyanezt nem hajlandó megtenni.

A Krisztus nélküli eszmerendszerek befolyása alatt a neoprotestáns mozgalmak általában *tagadják a gyermekkereszttség érvényességét* és ezzel kizárják a gyermekek rendszeres, iskolai hitoktatását, holott, az a vallási szervezetek őskori kezdete óta, magának az iskolázásnak volt az eredeti célja. A szabad egyházi felfogás szerint az egyháztagság nem a keresztséggel kezdődik – melyet a későbbi konfirmációban a hitvalló ifjú önként vállal –, hanem a gyülekezetbe lépni akaró hívőnek *szertartásos megtérési bizonyágtételével*. Hitvallásunk szerint a bizonyágtétel kívánatos ugyan, de nem a neopietista mozgalmak farizeus, teátrális rendezésében, hanem az Isten előtti alázatos bűnbánat intimitásában.

A történelmi egyházak zártságát fellazító szabadegyházi mozgalom Nyugat Európában nem csak a differenciálódást, a neoprotestáns, neopietista szektásodást mozdította elő, hanem az integrálódás, az egyházak egymáshoz való közeledésének, az ökumenizmusnak az igényét is

felkeltette. Az ökumenizmus eredeti programja „ittthon, a keresztyénségen belül, a felekezetek közötti békességet, a pogány misszióban pedig – a hitetlenséggel és a vallási közönnyel szembeni közös fellépés érdekében – szövetséges együttműködést hirdet. Az 1950-es években egyházközi világmozgalmak, világszervezetek alakultak, és konferenciákon keresték csak a felekezeteket egymáshoz kapcsoló tényezőket, viszont a figyelmen kívül hagyták az ökumenizmus eredeti céljait. Reánk új felfedezésként hatott az anglikánok és az ortodoxok egymásra találása. A párbeszédük és a vitájuk nem szorosan vett hitvallási kérdések felett folyt, hanem a püspökök *apostoli szukcessziója* felett. Az ortodoxok ugyanis nem voltak hajlandók elismerni az anglikán püspökök egyházhatalmi folytonosságát, valamilyen formai hiányosság miatt. Az evangéliumi keresztyén egyházak, a mi közelebbi testvéreink a *Melkisédek rendje szerinti kiválasztás* elvi alapjára helyezkedve, feleslegesnek tartották a külső formáságokat, tovább lazítva a krisztusi egyházszervezet hierarchikus felfogását, anélkül azonban, hogy az episzkopális egyházszervezet alternatíváját, a presbiteriánust, legalább megkísérelnék megmenteni az enyészettől.

A 20. századi nyugat-európai egyházszervezeti átalakulás eredményeként tehát a közület jellegű, hitvalló egyház helyébe a szabadegyház lépett, amely már nem ragaszkodott Krisztus egyháza egyetemes, minden emberre kiterjedő voltához, megelégedett a kisebbség, az önmagukat kiválasztó kevesek vagy önkéntes tanítványok pásztorolásával. Mivel az Egyház Krisztus követésének a nevelőintézete, az iskolakötelezettséget fakultatívvá lefokozó szabadegyházmozgalom valójában a Krisztus törvényeinek az érvényességét teszi tetszőlegessé. Lemond a felebaráti szeretet, az embertársak iránti felelősség, tehát a Krisztus-hitnek a társadalomban való érvényesítéséről, és csak az egyéneket Istenhez kapcsoló tényezőnek tartja a vallásos meggyőződést. Az emberi életnek értéket adó, anyagfeletti életcélt elvesztő társadalom közönyében az élet maga válik értéktelenné és képtelenné ellenállni az anyag tehetetlenségének. Az Anyag pedig nemcsak a fizikai tehetetlenség eszközével hat, hanem a testiség minden életellenes kísértésével is. Végül, a létezés fenntartásának anyagi eszköze marad az emberélet egyetlen mércéje. Az örök isteni, abszolút eszmény helyébe a hitetlen ember az anyagot – a mérhető, számokkal kifejezhető anyagi értéket –, a pénzt tette, nem hagyván az ember cselekvése számára más célt, mint a pénzszerzést. Az emberi elme leleményessége az anyagi érték-szerzése és halmozása útján, tehát anyagiakkal való gazdagodása révén, olyan messzire haladt, hogy – korunk fogyasztásra buzdító üzleti propagandájával ellentétben – mára meg is szűntek az életfenntartás anyagi gondjai: nem kell immár az embernek verejtékes munkával megkeresnie a kenyerét. Hétköznapi nyelven ezt úgy mondhatjuk, hogy korunkban a gazdasági vállalkozásnak, az üzletnek nem a javak előállítása, a termelés a problémája, hanem a nagy bőségben előállított javaknak az értékesítése, eladása. A vállalkozás sikere a profitban, a nyereségben nyilvánul meg, ami már nem a termelési ár és az eladási ár közötti különbség, hanem a beszerzési és eladási ár közötti különbség, és amely az áruforgalom óriási mennyisége folytán már készpénzkifizetéssel sem követhető, csak az áru ellenértékének írásos nyilvántartásával. Minden árut hitelbe szállítanak, ellenhitellel törlesztenek, az eladók és a vevők hosszú láncolatán végig, úgy, hogy az utolsó vevő, a tényleges fogyasztó sem készpénzzel, hanem bankkártyával vásárolja meg. Ez a hitelgazdasági hálózat bonyolítja le a Föld egész gazdasági tevékenységét, a termelést, forgalmat és a fogyasztást. Már nem is valós, hanem csak szkriptikus pénzzel, tőkével, melynek a nyeresége vagy vesztesége csak valahol egy bankszámla egyenlegében jelenik meg, olyan messze a termelő és a fogyasztó embertől, olyan távol földrajzilag, intézményi szövevényben, szakmai, értelmi zártságban, hogy

azon hétköznapi ember el sem tudna igazodni, ha akarna sem. De a fogyasztó nem is akarja átlátni a szövevényt, megelégszik a fizetés nélkül kapott javakkal, vagy a fogyasztási hitelbe kapott pénzzel. A természetből elszakadt, társaitól elidegenedett, elmagányosodott ember számára a globális, kozmopolita hitelgazdaság már gondviselészerű vagy *gondviselés pótló* életfeletti hatalommá vált. Miközben az egyház lemondott a többség pásztorolásáról – éppen ennek a lemondásnak a folyományaképpen – a Földön a legerősebb társadalmi hatalom birtokosa, a közvéleményt megfogalmazó sajtó – más szóval: média – ennek a kozmopolita hiteltőkének a befolyása alá került. Igen, a krisztusi tanítások 1620 éves hegemoniája után az emberiségnek a jóról, az igazról és szépről alkotott meggyőződését az anyag elvont értéke, a Pénz, a Mammon határozza meg.

Annakidején az európai keresztény nemzetállamok megalakulásakor a keresztyén királlyá koronázott uralkodók, népüknek Krisztus tanítványaivá tételére kötelezték el magukat, lehetőséget biztosítottak, az egyház tanítói számára, hogy a társadalom tagjait meggyőzhessék Krisztus törvényeinek a helyességéről: országos törvénnyé a király a Menny és a Föld közötti pontifex, hídépítő egyház papjainak tanácsa által javasolt szabályokat tette, amelyeket az egyház hivatalos szolgálói minden templom és iskola katedróján oktattak, magyaráztak, tanítottak, hogy azok az ősi hagyományos szokások mellé a nép erkölcsi meggyőződésévé legyenek. A könyvnyomtatás feltalálása után, a tanító prédikátorok nyomtatásban terjesztett információkkal eredményesebbé tették a tanítást. A lelkiismeret és a gondolat szabadságát igénylő szellemi felvilágosodási mozgalom a jezsuita klerikalizmus ellenállásába ütközvén, azzal szemben radikalizálódott: fideistából racionalistává, majd antiklerikálissá lett. Azután a protestáns ekléziánizmus talajából fejlődött offenzív liberális világmozgalom, a szabadkőművesség – amely elfeledkezvén ekléziánus gyökereiről – antikrisztianussá és materialistává lett, és nemcsak helyet adott, hanem elő is segítette a nihilizmus és az ateizmus eszmerendszerének terjedését, miáltal ezek a világ közvéleményében hegemon befolyáshoz jutottak. Ez a szabadságmozgalom liberalizálta a közvéleményt formáló sajtót, és az egyház ellenőrzése alól a nyomdatulajdonosok, azaz az anonim kozmopolita hiteltőke ellenőrzése alá adta. A hiteltőke viszont egyetlen célt lát maga előtt, a gazdasági hasznot, a profitot. Ehhez toborozza a maga közönségét, a fogyasztókat, úgy az áru, mint a hitelfogyasztókat. Persze, mindezzel szemben egyedül csak a krisztianizmus, Krisztus törvényei állnak, amelynek érvényesülési terét és eszközét, az egyházat a hiteltőke jó idejében, tervszerűen cselekvőképtelen szabadegyházzá degradálta.

Mi, a *nyugati szabadságra* áhítozó közép-európaiak, olyan örömmel fogadtuk a nyugati kapcsolatokat és segélyeket – elsősorban a diktatúra vallásüldözésének kitett, rendes javadalom nélkül nyomorgó lelkészi hivatásrend tagjai –, hogy egy-két évtized alatt hozzászoktattuk magunkat a szabadegyház gondolatához, *hogy nem Isten akaratából*, hogy nem születésünk tényével, Istennek a teremtés előtti rendelése folytán vagyunk az üdvösségre elválasztottak seregének, *Krisztus egyházának a tagjai*, hanem saját érdekeink irányította, *tetszésünk alapján*. A szabadegyház-típus iránti rokonszenv egyházunkban a neopietista szektásodást segítette elő, mert ez könnyebben juttatott nyugati kapcsolatokhoz és segélyekhez. Olyan erős volt a Mammon kísértése, hogy annak kedvéért pásztoraink, veszni hagyják a nyájuknak, személyükhöz nem ragaszkodó, szemükben tévelygőnek látszó juhait, és csak az akol kényelmében lévő „megtért hívekkel” foglalkoznak, hogy csak azokkal kelljen megosztani a nyugatról kapott segélyeket. Bizony, a mindnyájunk számára annyira kedves egyházépítő Betánia és a kezdeti CE mozgalom

mai követői – a kevés, de annál *tiszteletre méltóbb kivétellel* – letértek Krisztus útjáról és hitvalló egyházunk rombolóivá lettek. Így kapunk magyarázatot arra a tényre, hogy a közönyös közvélemény hatása alatt a fiatal lelkészemzedék, amely ekléziánus közéletet soha nem tapasztalt – és ezért a lelkészi hivatásrendet tarja egyháznak –, az 1990-es politikai fordulat után, semmit sem tudván az európai közület jellegű, a hitvalló egyházzól, a zsinatpresbiteri rendszerről, egyenesen ellenségének tartotta azokat, akik presbitériumot és konzisztóriumot emlegettek.

Az ateista, Isten-tagadó, egyházat, nemzetet, családot és a Krisztus szerinti erényeket üldöző diktatúrával való együttműködésnek, a kollaborációnak – legyes az *aktív kollaboráció*, vagy *passzív* – kevés volt az eredménye, és annak a kevésnek is vitatható az értéke, hiszen 1990-re egyházunk működésében csak a „klerikusoknak” maradt helyük, a híveknek pedig nem. Tévedés azonban ne essék: bármilyen kényelmes és kellemes volna is, nem szabad utólag ítéletet mondani a kollaboráció fölött. Nemcsak azért, mert a kollaborációval megvalósított értékek az erdélyi református egyház szervezete, intézményei, a lelkészi kar egzisztenciális érdekei, a magyar keresztyén eszmei értékrend tekintélye – ha csorbulva is, de – megmaradtak, megőrződtek a jövő számára. Hanem azért sem, mert Isten akarata nélkül a kollaboráció sem történhetett volna meg. Ha Istennek úgy tetszett, hogy a kollaboráció utálatos eszközének felhasználásával vezeti át népünket a gyűlölet századán, bíráltság helyett adjon hálát megmaradásunkért Istennek, az utókor. Hasonló kell legyen a Krisztus-hívő álláspontja, a szabadegyház mozgalommal szemben is. Fáj a szívünk az európai történelmi egyháztípus elvesztése miatt, mert annak tankötelezettséggel járó iskolája megkönnyítette a Krisztus követésére való nevelést, léleképítést. Isten azonban Szerető Atyánk, aki a mi javunkra engedte és adta a szabadegyház-típus térfoglalását. Valóban kényelmesebb volna Istennel való kapcsolatunkat egy erre rendszeresített intézményre bízni, magunk mindennapi személyes odaadása nélkül, de a szabadegyház szerinti új eszköz nem az eleve elhivatottság elve helyett, hanem annak kiegészítésére szolgál: a szabadegyház-hívek nemcsak származásuk, hanem saját meggyőződésük indíttatására vállalkoznak Krisztus követésére. Történelmi egyházunk őrállóié a feladat, tehát a mi feladatunk, hogy Egyházunk intézményes egységét és hitvallási fegyelmét helyreállítsuk, és úgy megerősítsük, hogy nemcsak egyházunk hívei, a szabadegyházak és azok önkéntes követői számára szolgáljanak biztos támaszpontul a közönnyel és a hitetlenséggel szembeni, Krisztus szerinti tevékenységünkben, hanem minden ember számára, és hogy a szabadegyházi önkéntesség a hitvalló egyháznak ne bomlasztására, hanem épülésére szolgáljon.

Az erdélyi református egyházalkotmány és a több évszázados szokásjog határozta meg a mi időnkben is az egyházi tisztségek betöltésének a rendjét a presbiterségtől a konzisztóriumig. Ezen a ranglétrán kellett– azaz kellett volna – nekem is végigmennem. Indulásom szabályszerű volt:

Református felekezeti iskolák elvégzése, a jogtudományi doktorátus megszerzése, valamint többéves egyházi életgyakorlati IKÉ-s tevékenység után – és az egyházi-közéleti tevékenység előfeltételének számító házasságkötésemet követően – választattam *presbiterre* Ákoson 1950-ben. Onnan küldtettem az egyházmegyei közgyűlésre, ahol *egyházmegyei jegyzővé* választottak. A szolgálati ranglétrán való további előrelépésem azonban megakadályozta az időközben Romániában berendezkedett ateista proletárdiktatúra.

Az 1955-ös egyházkerületi közgyűlésen főgondnoknak jelöltek, de nem választottak meg. Ellenzőim arra hivatkoztak, hogy a kommunista diktatúra alatt egyházunk kárára volna, ha

osztályellenség – akkor én annak számítottam – kerülne a főgondnoki székbe. A közgyűlés után, Andrásnak estéjén, sokan ott voltunk Nagy András professzornál, a Teológia akkori rektorának, volt FIKE elnöknek a köszöntésén. Emlékszem a volt IKE elnök: *Tonk Emil*, és volt IKE titkár: *Varga László*, az *Ifjú Erdély* volt szerkesztője: *Sárközy Endre*, a volt erdélyi főcserkész: *Dobri János* professzor, a lelkes IKÉ-s: *Kozma Endre*, és mások jelenlétére. A beszélgetések folyamán sor került a közgyűlési határozatok megvitatására, illetve az én megválasztásom sikertelenségére. Barátaim azzal vigasztaltak: Ne adj rá semmit, hiszen te választás nélkül is főgondnok vagy, a *Melkisédek rendje* szerint. Valószínű, hogy a nyugati testvéregyházakban akkoriban sokat emlegetett „Melkisédek rendjét”, az ezzel a dogmatikai kérdéssel foglalkozó Sárközy Endre hozta fel, az egybegyűlteket nagy helyeslésére. Tréfaként mondtam el ezt azután *László Dezsőnek*, akivel még diákkoromban egyetemi mesterem, Búza László professzor révén kerültem kapcsolatba, és akit én nemcsak lelkipásztoromként, hanem minden közéleti kérdésben mentoromként tiszteltem, és tisztellek ma is. Meglepetésemre, a Melkisédek rendje szerinti főgondnokságomat László Dezső nem vette tréfának, hanem nagyon is komolyan, és haláláig akként viselkedett velem szemben. Az ő hatására a Kolozsvár-Belvárosi Bibliakör tagjai, a két háború közötti erdélyi magyar keresztyén megújulás részesei, illetve az erdélyi református közélet más, régi tagjai is, akik az 1948-as kommunista diktatúra előtt tekintélyek voltak, csatlakoztak ifjúkori barátaimhoz, IKÉ-s konferencia-társaimhoz, régi egyetemi és társadalmi jóakaróimhoz, és úgy bántak velem, mint egyházi életünk törvényes rendjének és hitvallási fegyelmének jövőre állítóival. Nem voltam egyedüli az erdélyi református egyházban, akit a „Melkisédek rendje szerinti” vezetőjének fogadott el az őt ismerők közössége: közülük a börtönben ismertem meg *Borbély József* biharfélegyházi földművest, *Porcsalmi József* zilahi órát, és *Visky József* érendrédi orvost. Egyházunk régi tekintélyei, a potestas supremae inspectionist gyakorló rangidős főgondnokok – Kós Károlyt követően Tonk Emil is – sorra elmentek a minden élők útján, és egyházi közéletünk minden tisztségét kollaboránsok foglalták el. A régiek közül csak egyedül én, a legfiatalabb, értem meg az 1990-es változásokat. Egyedül pedig, hiába történt meg főgondnokságom formai legalizálása, nem voltam képes megvalósítani egyházi életünk törvényes rendjének és hitvallási fegyelmének helyreállítását.

2. Az Átmeneti Időszak tervének megvalósulása és az 1990-es választások

A diktatúra egész ideje alatt, de különösen a legvégén Erdélyben is, Kolozsvárt is többfelé alakultak olyan társaságok, amelyek a magyarság közügyeit tárgyalták. Lakásomon is úgy megsűrűsödtek az összejövetelek, mint annakidején, ötvenhatban. Az egyetértés teljes volt: az emberiséget az általános válságból csak az egyház vezetheti ki azzal, hogy olyan új célt állít az ember elé, melynek megoldása az elektronika eszközül való felhasználását igényli. Különben ez a roppant erejű eszköz megöli gazdáját, az embert, mint a bűvészinast a felidézett szellem, amelynek nem volt képes parancsolni. Mindegy, Krisztus egyházai közül melyik. Az előbb elmondottak alapján, a keresztyénség közepén elhelyezkedő helvét hitvallásúak egyháza, és ezek közül a világon legelterjedtebb Magyar Református Egyház tűnt a legalkalmasabbnak. Mivel pedig egyházunkban az erdélyi egyházkerület őrzött meg legtöbbet a jövő építésre alkalmas örökségből, éppen nekünk kell kezdeményeznünk Krisztus egész egyházának azt a

megújulását, mely alkalmassá teszi a krisztusi parancs teljesítésére. A megújulás – mint annakidején a zsidóknál Dávid, Jósias és Ezsdrás idejében, valamint a Keresztyén Egyházban, annak többszöri általános vagy részleges reformációja alkalmával – csak a törvényesség helyreállításával képzelhető el, tehát azoknak a törvénytelenéseknek az egyház szervezetéből és működéséből való kiküszöbölésével, amelyeket az ateista diktatúra az egyházra kényszerített. Ez pedig olyan nehéz feladat, amelyhez nem csak elegendő átmeneti türelmi idő, de a törvényességet igénylő eklézianus szemléletű ember is szükséges. Az ateista diktatúra hosszú évtizedei alatt kialakultak az eljövendő politikai fordulat esetében az Egyházban kívánatos teendők tervei. A jó előkészítés nélküli *tisztújítás* helyrehozhatatlan károkat okozna, ezért mindenekelőtt az egyházi igazgatás minden szintjén és minden intézményben meg kell alakítani a *Vének Tanácsát* a tíz esztendőre terjedhető átmeneti időszak egyházi közéletnek intézésére. Ehhez össze kell írni a nyugdíjas korú – a 62-65 életévet betöltött – lelkészeket és presbitereket. A presbiterekből és a múltban presbiterséget viselt egyháztagokból meg kell alakítani egyházmegyénként a Vének Presbiteri Tanácsát, amely annyi tagját delegálja a Kerületi Vének Tanácsába ahány lelkész tagja lesz az egyházmegyéből a kerületi tanácsnak. A Vének Kerületi Tanácsa megválasztja a maga *tisztikarát* és választmányát – először egy esztendőre, annak lejártá után több évre – és létrehozza a továbbiakban a szükségszerűtől gyakorisággal tartott ülésein minden egyházközeleti teendő kezdeményezését ellátandó *Kerületi Lelkésztestületi Választmányt*. Ezek után választja meg a Vének Egyházkerületi Tanácsa a maga tagjai közül az *Átmeneti Igazgatótanácsot* és az egyházkerületi *Bírói Tanácsot*. Az Átmeneti Igazgatótanácsot – mivel a gyülekezeti lelkészi és presbiteri tisztségek feletti minden egyházközeleti tisztség megszűnik – az egyházkerület adminisztrációjának ellátására, a másodikat a nagyon fontos személyi erkölcsi *igazolások*-, a fegyelmi ügyek-, az esetleges *törvénykezési feladatok*-, és a nagyon fontos *választási eljárások ellenőrzésére*. A legelső intézkedés az *iskolai hitoktatás* azonnali bevezetése kell legyen. Ennek érdekében – mivel a lelképászoroknak a gyülekezeti élet szabad újjászervezése, és a katekhétika szabad ellátása mellett erre idejük és energiájuk nem marad – a legsürgősebben össze kell írni a hitoktatást vállaló és erre alkalmas pedagógusokat, hogy azok rövid tanfolyamok és az ateista diktatúra előtti vallástani tankönyvek segítségével *minden iskolában* az órarendbe iktatva, rendes tantárgyként hit- és erkölcsstanra oktassák gyermekeinket. A hitoktatást ellátó tanítókhoz és tanárokhöz csatlakozhatnak majd a *nem-ateista* pedagógusok, hogy megalakíthassák az egész oktatásügy újjászervezésében nagy feladatot ellátandó Keresztyén Pedagógus Szövetséget. Az átmeneti időszak egész tartama alatt az egyház minden közügyét a megfelelő szintű Vének Tanácsa intézi. Ezek készítik elő és bonyolítják le az eljövendő egyházi választásokat – a Vének tanácsának tagjai, persze, nem lesznek jelölhetők és választhatók – és gondoskodnak a Magyar Református Egyház Egyetemes Zsinatának mielőbbi összehívásáról, amely az átmeneti időszak utáni egyházi közélet tárgyában határoz majd.

Az 1990-es politikai változások bizonytalanságai között, sajnos, nem került sor ezeknek az igazán ésszerű terveknek a megvalósítására. Olyan nagy volt a politikai átállást kezdeményező és lebonyolító sajtó nyomása, hogy annak segítségével a kommunista pártidiktatúra egyházon belüli kollaboránsai minden más kezdeményezést elfojtva, a maguk pozícióinak megerősítésére, közvetlenül – Ideiglenes Tanács beiktatása nélkül – az általuk levezényelt tisztújításokhoz láttak. Az eklézianusok a külső politikai támogatás hiányában

megalkuvásra kényszerültek és ennek következtében az egyházi élet megújítása és a törvényesség helyreállítása is csak állandóan hangoztatott-, de soha meg nem valósuló szólam maradt. Nemhogy az egyházi élet megújult volna, vagy a törvényesség helyreállt volna, még az iskolai hitoktatás bevezetése is elmaradt. Nemhogy az egyház tanítása-, társadalom nevelői munkája kijött volna a templom falai közül – ahová a kommunista diktatúra szorította volt – nemhogy a világi hívek egyházi aktivitása megnőtt volna, a bigott materialista életszemlélet uralkodott el még az egyházi szolgálattevők között is, sőt még a templomi szószékeket is elérte, úgy, hogy prédikátoraink szólni sem mertek a türelmetlen ateizmus istentelen hatalmi befolyása ellen. Odalett egyházunk autonómiája is, mert szolgálattevőink egyszerűen nem éltek vele. – Tudom, hogy az Őrállónak csak a nép figyelmeztetése a kötelessége. De egyházam romlásának a láttán kétségeim vannak, hogy vajon híven teljesítettem-e őrállói kötelességemet.

Meg kell néznünk, hogy jutott társadalmunk ilyen végzetes helyzetbe.

Tartozunk az igazságnak annak elismerésével, hogy a bolsevik egyházpolitika elfogadható volt az ortodoxok számára, hiszen ők eleve sem igényelték a világi hatalomtól való függetlenséget, tevékenységük is a templom falai között, liturgikus szolgálatokban merült ki. Nem foglalkoztak rendszeres hitoktatással, szeretetszolgálat, általában semmivel az egyház metaszakrális tevékenységei közül, semmivel a templom falain kívül, és távol tartották az egyházi tevékenységtől a hívek aktivitását is. A katolikusokat már sértette a hitoktatás és a karitatív szolgálat tilalma, de mivel a római is szacerdotális egyház, az egyház laikus tagjainak a tevékeny részvételéről lemondhattak, lévén az egyházi szolgálat lényege a pap által naponta bemutatott áldozat. A protestáns, evangélium szerint reformált keresztyéneknek az egyháza tanító egyház – László Dezső szerint a református lelkészi szolgálat olyan, mint a tréneré a sportegyesületben: ő tanítja a sportolókat, de a pályán tanítványai küzdenek. Tevékenységünk teljes súlya a hitoktatáson, a hívők nevelésén – gyermekek és felnőttek nevelésén – alapszik, tehát a társadalomban mindenféle szükséges munkát végző egyháztagok működésén. Nem fogadhattuk hát el a keleti egyházpolitikát és mindnyájan egyetértettünk abban, hogy az ateista uralom megszűntével ezt kiküszöböljük. Igaz, nem beszéltem egyházunkban tevékenykedő aktív kommunista-ateista kollaboránsokkal, de akikkel feladatainkat tárgyaltuk, azok közül senki nem szólt ellene a megújulásnak és törvényességnek.

Az ateista államhatalom még az ötvenes években felszámolta egyházunk jogrendjének zsinatpresbiteri alapjait. A presbitériumok hatásköréből kivette a gyülekezetek világi ügyintézését, megszüntette az egyházi testületek, egyházmegyék és intézmények autonómiáját, valamint az egyház törvényes rendjének ellenőrzőjét, az egyházi bírászkodást. A zsinatot szüneteltette, és az egyház teljes kormányzati és igazgatási hatáskörét az állam által kinevezett és ellenőrzött püspökre bízta. Jogállásunk így azonos lett az ortodoxokéval és a katolikusokéval. A református társadalomnak a többiektől való különbsége is fokozatosan elhalványult, ahogy a hitvallásos nevelésben részesült híveink lassan kihaltak, és helyüket olyanok foglalták el, akik ilyen nevelést nem kaptak. Mindenkinek be kellett látnia azt, hogy az állami kényszerhatalommal szemben állva egyházunk nem maradhat fenn. Együtt kell működni az ateista kényszerhatalommal, de nem mindegy, hogyan. Az aktív kollaboránsok, valójában egyházi tevékenységre delegált pártaktivisták, megelégedtek annyi tevékenységgel, amennyit az ateisták megengedtek, és beosztottaikat is igyekeztek erre a szűk körre korlátozni. A passzív kollaboránsoknak sokkal népesebb csoportja viszont azon az állásponton volt, hogy szabad

mindazt tenni, amit nem tiltanak. A két kollaboráció közötti választóvonal – ha létezett is – nagyon halvány volt. Az egyik szélén állottak az állam által kinevezett püspökök, kerületi káderesek, központi tisztségviselők, a másik szélén ott voltak a gyülekezeti lelkészek és a Krisztus által az egyházra bízott munka tényleges végzői. A két csoport között helyezkedtek el, fokozatos átmenetet alkotva lelkiismeretük, jellemerőségük és a legtöbbször csak a véletlen adta társadalmi helyzetük függvényében egyházunk többi szolgálattevői. Kollaborációra csak az egyház javadalmazai kényszerültek és kényszerülhettek, a világi egyháztagek – ha nem állottak a pártállami apparátus, a sajtó vagy az oktatásügy szolgálatában – megőrizhették lelkiismereti szabadságukat, de kizárattak az egyházi közéletből. A bolsevik rendszer ugyanis az egyházban is sztálini választási rendszert vezetett be, melyben a választásra jogosultak „szabadon” szavazhattak a főhatalom által állított egyetlen jelöltre. Bizony, világi egyházi tisztségekre is csak az ateista kényszerhatalom jelöltjeit lehetett megválasztani. Az 1990-es választásokra készülve a megoldhatatlan nagy gondunk a világi tisztségekre való alkalmas személyek jelölése volt.

Törvényeink szerint csak presbiterek választhatók világi tisztségekre, választásra alkalmas értelmiségi presbitereink viszont nem voltak. Hiszen négy évtized alatt mindenki meghalt.

Egyházunkban a törvényesség helyreállítására, jogászként, nem mondhattam egyebet, mint azt, hogy *minden jogi aktus törvényellenes*, ami a külső állami kényszerhatalom befolyása alatt történt, tehát minden választás, minden törvény, minden rendelet és intézkedés. Elsősorban helyreáll a magyar református egyház egysége, hiszen megszűntek azok a diktatúrák, amelyek ezt az egységet annakidején szétszabták. 1948-ig az 1906-os törvény jogrendje volt érvényes, mely az 1948-as statútum hatályon kívül kerülésével visszanyerte érvényességét. A törvényesség helyreállítására az 1906-os törvény alapján össze kell hívni az Egyetemes Zsinatot. Ezt viszont csak több, ideiglenes, átmeneti intézkedés és választás után lehet megejteni. Újra kell választani a presbitériumokat, egyházmegyei és egyházkerületi szerveket, minden autonóm intézmény testületeit, mindezt független egyházi bírói testület ellenőrzése alatt. Ezek a választások több évet is igénybe vehetnek, hiszen a múlt és jövő közötti szakadék áthidalására több testület esetében egyetlen választás nem is elegendő. Az átmenet ideje alatt egyházkerületi és egyházmegyei Megújulási Tanácsok vagy Ideiglenes Tanácsok látnák el az egyház közügyeit. Az Ideiglenes Tanácsoknak csak olyan személyek lehetnek a tagjai – főként nyugdíjasok -, akik a választásokon nem jelöltethetnek, és nem választathatnak semmilyen tisztségre.

Naivitásomban azt hittem, hogy az egyházi tisztségeket mindenki csak olyan közérdekből, önzetlenül végzendő szolgálatnak tekinti, melyhez senkinek semmi érdeke nem fűződik. Nem gondoltam arra, hogy az embereknek olyan anyagi, hivatali, családi és társadalmi érdekeik lehetnek, amelyek honorálhatók a közérdek sérelme nélkül. Ezért nem láttam meg, hogy a változások buzgó követelőinek többsége nem az egyház szervezeti megújulását akarja, hanem őrsekváltást, azaz az addigiak helyett a maga tisztségét. A megújulás ellenfelei, a kollaboránsok így nem is a megújulást ellenézték, hanem az őrsekváltást, tehát egyszerűen meg akarták tartani tisztségüket, befolyásukat, valódi vagy képzelt hatalmukat. Elvetették az általános tisztújításra vonatkozó választás igényét, azzal, hogy a diktatúra által átszabott egyházmegyéknek a régi törvényes határai közötti visszaállításával amúgy is új választásokat kell tartani minden egyházmegyében, és ezzel megújul az egyházkerületi közgyűlés, amely majd az egyházkerületi

tisztújítást is elvégzi. Előirányoztuk, hogy a tisztújító közgyűlésig, tehát az azonnali lehetőségeket kihasználva, meg kell kezdeni az iskolákban a rendszeres hitoktatást, be kell hívni a Teológiára azokat a sikeresen felvételizetteket, akiknek a felvételét a diktatúra megtiltotta volt, és haladéktalanul újra kell indulnia az IKE tevékenységének. 1990. január első hetében meg kell jelennie a Református Szemle rendkívüli számának – ezt Vetési László vállalta – a törvényesség helyreállításával kapcsolatos teendőkről az egyházkerületi tisztújításig, mindkét egyházkerületben. Ennek a bevezető cikkét én írtam Megújulás és törvényesség címen. Előirányzatainkból csak a Teológiára vonatkozó teljesült. A három fiatal professzor, Geréb Zsolt, Juhász Tamás és Kozma Zsolt következetes sürgetésére még a bányák mélyéről is kiengedték a katonai kényszermunkára vitt teológus jelölteket. A Református Szemle nem jelent meg, a keresztyén ifjúsági mozgalom újraindulása várat magára, de a legnagyobb bűn az, hogy elmaradt a rendszeres iskolai hitoktatásnak a beindítása.

Az egyházunk szervezeti és működési megújulásával szemben állók, az ateista diktatúra kollaboránsai, hagyták, hogy mi beszéljük ki magunkat, közben ők mindent megtettek pozícióik megőrzésére. Az 1989. decemberi „forradalmi” események alatt lemondott Nagy Gyula püspök és Tunyogi Csapó Gyula főgondnok. Csutak Csaba főjegyző is latolgatta a lemondását, de engedte rábeszélni magát, hogy tavasszal következő nyugdíjazásáig lássa el hivatalát. Tőkés István nyugdíjas előadó-tanácsos és teológiai tanár, bár annakidején ő volt a Departament diktatórikus rendeleteinek első végrehajtója, nyugdíjazása miatt neheztelvén, most elégtételvételre törekedett. Fiának, Tőkés Lászlónak mindkét egyházkerület püspöki székébe ültetését szorgalmazta, támogattatván a proletárdiktatúra megszüntetéséért és Közép-Európa felszabadulásáért harcoló teljes sajtó és minden társadalmi mozgalom által. Magánzsínatra hívta össze jóembereit, és ott a romániai református egyház zsinatának összehívását határozták el. Ez össze is ült 1990. január végén, Kolozsváron, a régi kollaboráns tagokkal, Csutak Csaba püspök-helyettes, Kocsis János főgondnok, valamint Csiha Kálmán, Tőkés István és Kertész László vezetése alatt, de a zsinat összehívására vonatkozó minden törvényes rendelkezés figyelembevétele nélkül. Azt határozták, hogy a jövőben a tisztségviselőket nem életfogytiglan, hanem csak négyéves ciklusra választják. Elmulasztották azonban az új törvény hivatalos közzétételét, tehát a törvények hatályba léptetését. Ennek a „zsinatnak” a törvényessége tehát kétszeresen is vitatható volt bár, de az 1990 tavaszán tartott tisztújító közgyűlések mindkét egyházkerületben alkalmazták határozatait. Először a Királyhágó-melléki egyházkerület választott tiszti kart és zsinati tagokat, mindenben engedve a teljes sajtóapparátussal felvonuló „forradalmi” politikai nyomásnak úgy Tőkés László püspöksége, mint a többi tisztségviselők tekintetében.

Erdélyben is folytak a tanácskozások a tisztújító közgyűlés elé terjesztendő jelölések vonatkozásában. Most látszott meg az egyházi élet folytonosságát biztosítani képes vezető személyiségek hiánya. A megújulást szorgalmazó ekléziaszervezők Nagy András közismert határozott álláspontja szerint Varga Lászlót, az egyházi közéletből méltánytalanul kiszorított kiváló képzettségű teológust, a súlyos politikai börtönt viselt ötvenhatost jelölték püspöknek. Ő azonban önmaga helyett Csiha Kálmánt ajánlotta, aki esperesként egész Erdélyre kiterjedő népszerűséget szerzett. A megújulást szorgalmazók egyik része viszont kollaboráns volta miatt ellenezte Csiha Kálmán jelölését és mindenképpen Juhász Tamás teológiai tanár jelölése mellett volt. A megújulás híveinek nagyobbik része viszont – köztük maga Juhász Tamás is –

fontosabbnak tartotta Juhász Tamás teológiai jelenlétét püspökségénél, és inkább egyházkerületi főjegyzőnek (püspök-helyettesnek) jelölte. Mivel a közgyűlésen a Tőkés László pártja a megújulást ellenző kollaboránsok oldalára állott, az Erdélyi Egyházkerület új tisztikarába Csiha Kálmánt és a régi kollaboránsokat választották vissza, úgy, hogy az Igazgató Tanácsba összesen három új tag került: Almási István és Dobai István főgondnokok, valamint Kozma Zsolt katekhétikai előadó. (Az új főgondnokok bekerülése voltaképpen a jelölést végző kollaboránsok figyelmetlensége folytán történt, ugyanis a jelölőlista elejére olyan kollaboráns közéleti személyeket tettek, akik soha presbiterek nem voltak, tehát nem voltak jelölhetők egyházi tisztségekre. Ez csak a szavazáskor derült ki, tehát már nem lehetett helyettük más kollaboránst állítani.)

Az erdélyi egyházkerületi tisztújítás megtörtént, de a zsinati tagok megválasztására csak másfél év múlva került sor, úgy, hogy a zsinat csak 1992. májusában, kétéves késéssel ülhett össze, elodázódván ezzel minden intézkedés lehetősége a törvényesség helyreállítására.

Súlyos tanulsággal szolgált az 1990-es választás sikertelensége: személyi megújulás nélkül nem újulhat meg az egyházi élet és a közélet. Az ateista deszpotizmus kiválasztottjaitól nem lehetett mást várni, mint amire nevelték őket. (Kutyából nem lesz szalonna.) A tényleges kontraszelekció az erdélyi magyar reformátusok esetében többszörös volt. A proletárdiktatúra a marxizmus és a hungarofóbia alkalmazásával korlátozta gyermekeink háromnegyedének tanulási lehetőségeit. Akik tanulhattak, azoknak vezetési gyakorlatszerzését tették lehetetlenné. Az ateista deszpotizmus az amorális jellemek előnyét biztosította. Ezekhez járult a legkiválóbb értelmiségiek külföldre üzetése is. Így nem lehet csodálkozni azon, hogy 1990-ben nem volt az erdélyi magyarságnak értelmi, szakmai és erkölcsi tekintetben megfelelő vezető rétege, illetve, ha volt, senki nem rendelkezett semmiféle vezetési gyakorlattal. Beismerem, hogy részese voltam annak a megalkuvásnak, amelyiknek folytán egyházi életünk nem újulhatott meg 1990 után sem. Ragaszkodnunk kellett volna az 5-7 évig terjedő átmeneti időhöz, amikor egy interim bizottság szervezésében minden tisztségviselőt újra lehetett volna választani. Ha pedig így azonnal betöltöttük a tisztségeket, ki kellett volna zárunk a jelölésből a deszpotizmus kollaboránsait, tehát mindenkit, aki gyülekezeti lelkésznél magasabb tisztséget viselt. Ez az igény azonban 1990-ben nem volt reális alternatíva, hiszen társadalmunk a negyven éves ateista deszpotizmus erkölcsromboló uralma után képtelen volt megállni, vagy más irányba fordulni a politikai áramlatok sodrásában, ez pedig egyértelműen az ateista-kommunista kollaboráció további dominanciáját jelentette.

Szolgáljon ez tanulságul a jövőre!

3. A megújulási tervek sorsa

Annak az elvi kijelentése, hogy az ateista *deszpotizmus kényszere alatt született minden törvény, jogi aktus és intézkedés*, amely ellenkezik az egyházunknak a deszpotizmus előtti rendjével *hatályát veszti*, utat nyit az egyházi életben fontos minden tevékenység folytatása előtt. *Átmenetileg* tehát az egyház a régi mederben folytathatja a közhatalmi befolyás nélküli igehirdetést és tanítást, a liturgikus szolgálatokat. Teljes erővel láthat neki a legsürgősebb

feladatnak, a rendszeres hitoktatásnak, megszervezheti az ifjúság társadalmi tevékenységét, valamint az egyházhoz nagy számban csatlakozó, aktivitásra vágyó hívőnek a diakóniai és művelődési munkáját. A sajtószabadság lehetősége valósággal parancsolja az egyháznak, hogy a hitetlenség és közöny ellen megalkuvás nélküli missziós tevékenységet folytasson, és az egész társadalmat Krisztus követése felé irányítsa. Semmi akadály nem maradt annak, hogy egyházunk gazdasági, pénzügyi, műszaki és művészeti tevékenysége, és nem utolsósorban, az egyházi közigazgatás törvényes keretek közé kerüljön. *A távlati cél csak ezek után következik, az egyetemes zsinat megszervezése után, amelyik majd dönt nemcsak a hitvallásunk korszerű újrafogalmazása és a zsinatpresbiteri elv fenntartása, az 1881-1906-os egyházi törvények revíziója tárgyában, hanem megszervezi a magyar református egyháznak más keresztyén egyházakkal és minden hívő emberrel való együttműködését Krisztus örök parancsának teljesítésére.* A mi feladatunk tehát átmenetileg az egyház lehető legjobb működtetése, távlatilag pedig az egyház alkalmassá tétele a jövő évezredben előtte álló krisztusi feladatok teljesítésére. Vegyük sorra a különböző működési ágakat: kormányzat és igazgatás, jogalkotás és bírászkodás, nevelésügy, hitvédelem, sajtó és tájékoztatás, pásztoráció és diakónia, gazdasági és műszaki tevékenység.

3.1. Kormányzat és igazgatás

Az ateista diktatúra a gyülekezetek és minden más egyházi szerv kárára központosította az egyház igazgatását az egyházkerületi Igazgató Tanács, szabatosabban az állam által kinevezett püspök kezébe. Amíg a Departament (Állami Egyházügyi Hivatal) minden fontos „püspöki” döntést a maga hatáskörébe vont, működött egyházunk közigazgatása is a többi kommunista társadalmi szervezet között. 1990-ben az állam közvetlen gyámsága megszűnt. Természetes lett volna az, hogy minden közigazgatási funkciót vissza kell adni a presbitériumoknak, egyházmegyéknek és intézményeknek a régi törvényes szokásnak megfelelően és az Igazgató Tanács hatáskörében maradó ügyek is megoszoljanak a régi gyakorlat szerint. Ezért már a beiktatásunk előtti megbeszélésen javasoltam a központi funkcióknak a főgondnokok közötti megosztását, ideértve a püspököt is. Továbbá az Igazgató Tanácsnak a funkciók szerinti átszervezését. Az én feladatom, a törvényesség helyreállítása céljára a jogügyek megszervezése és az egyetemes zsinat előkészítése a többi magyar református egyházkerületekkel való kapcsolat kiépítése volt. Ezek mellett régi egyházi tapasztalataim hasznosítására az ifjúsági mozgalom újraindításában kívántam részt venni és az egyetemes magyar református egyház igényeinek érvényesítésére a sajtóbizottságban. Senki nem mondott ellent, de abból, hogy mások hatáskörét nem jelölték ki, látszott, hogy társaim – Almási István kivételével – a régi utat akarják folytatni. Ez pedig a püspöknek most már az államhatalomtól is független diktatúráját jelentette. Én magam az erdélyi törvényeknek megfelelően, konzisztoriális főgondnoknak tekintettem magamat, a magyar királyok és erdélyi fejedelmek jogutódának az egyházi élet feletti felügyeletben. Kocsis János és Kertész László társaim viszont, a püspök díszkíséretének tartották az egyházkerületi főgondnokot, ahogyan ez az ateista diktatúra idejében volt.

Az első igazgatótanácsi ülés valósággal megdöbbentő volt. Hárman voltunk új tagok, Almási Istvánnal és Kozma Zsoltal. Ellenségesen, gyűlölettel fogadtak, különösen engem.

Minden szavamban és szavazatomban a törvényesség és a tiszta lelkiismeret szerint jártam el. Sajnos ezt az Antal Ferenc főjegyző által vezetett jegyzőkönyvek egyáltalán nem tükrözik, mert – mint később kiderült – szavaimat vagy megmásították, vagy egyszerűen kihagyták a jegyzőkönyvből. Ezt annál könnyebben megtehették, mert az én látásom akkora már annyira olyan gyenge volt, hogy a gépírást sem tudtam elolvasni. Csakhamar kiderült, hogy egyházkerületünk kormányzatában nem ismerik a hatásköri megosztás elvét, tehát, hogy nem minden ügy tartozik mindenkinek a hatáskörébe, mert akkor senki sem felelős semmiért, de senki sincs az Igazgató Tanácsban, a püspöki hivatalban és egyáltalán az egyházkerületi közigazgatásban, akinek valamilyes elemi adminisztrációs gyakorlata lett volna. Jellemzésül ide írom, hogy nem ismerte senki az iktatás kötelezettségét. Nem ismerték továbbá az intézkedések kötelező írásbeli referenciáját, tehát a döntéshozó személy csak a szakügyosztály vezetőjének és az általános ellenőrző szerv, írásban rögzített javaslata alapján hozhat döntést (a szakügyi ellenjegyzés). Gyakorlatban minden egyházkerületi döntést a püspök hozott, egyszemélyes aláírással. Próbáltam megértetni, hogy ez az eljárás csak a diszkrecionális hatáskörben levő ügyekre használható (például a segédlelkészek kinevezése), más esetben egyszerűen érvénytelen minden ellenjegyzés nélküli ügyirat. Más oldalról olyan ügyeket is az Igazgató Tanács elé terjesztettek, amelyek szigorúan püspöki vagy más előadói hatáskörbe tartoztak, sőt, egyházfegyelmi kérdéseket is tárgyalattak velünk. Ugyanakkor az egész egyházkerületet érintő fontos kérdéseket egyszerűen a püspök oldotta meg, anélkül, hogy az Igazgató Tanácsot legalább utólag értesítette volna. Nem tehattünk semmit a törvénytelenység kiküszöbölésére, hiába javasoltam az 1948 előtti egyházi bíraskodás átmeneti visszaállítását, egyszerűen leszavaztak. Az első igazgatótanácsai ülésen a püspök a tárgysorozat tárgyalása előtt mondott beszédet, nem lehetett tudni, hogy ez valamilyen jelentéstétel-e, vagy prófétai orákulum, mert nem követte sem hozzászólás, sem vita. (Gúnyos megjegyzéseimre a következő ülés napirendjére került a püspök jelentéstétele is.) Megtörtént az, hogy az Igazgató Tanács napirendjén szereplő kérdésekben leszavazták az előterjesztő szakelőadót: egyazon ülésen Kozma Zsolt teológiai tanárt és katekhétikai előadót a teológiai és katekhétikai kérdésekben, Almási István zenetudóst az egyházi zeneoktatás kérdésében, engem jogügyi előterjesztésemben, sőt építészmérnök társunkat – bár régi ember volt – építésügyi kérdésben. Jellemző tragikomikus esetet is ide kell írnom: Incze Sándor sepsi esperes nagyon jó javaslatot terjesztett elő mindenki helyeselte is. Mivel pedig én is meleg szavakkal pártoltam a javaslatot, utána az Igazgató Tanács leszavazta, még Incze Sándor is a saját javaslata ellen szavazott.

Az Igazgató Tanácsnak még ez a névleges, formai hatásköre is sértette a püspök egyeduralmi ambícióit, és 1993-tól kezdve rendszeresen összehívta a Püspöki Széket, a püspök törvényes tanácsadó testületét, vagy az Igazgató Tanácsai ülésre, vagy mellé, úgy, hogy azután az Igazgató Tanács döntése csak a tömegjellegű, Püspöki Szék által elfogadott határozatokhoz való hozzájárulásra szorítkozott. Ezzel az egyházkerületi Igazgató Tanács minden hatásköre gyakorlatilag a püspökre szállott. Nemcsak az Igazgató Tanács, az Egyházkerületi közgyűlés, de a Romániai Református Egyház Zsinatának és a zsinat állandó tanácsának sem sikerült a hatáskörét konkrét felelősökre osztani. Még az állam felé való képviselőlet kérdését sem sikerült megoldani. Nyilvánvaló lett volna, hogy én a jogügyekkel megbízott főgondnok tárgyalok az állammal vallásügyi törvény szerkesztéséről. Ehhez hozzá is kezdtem, a kormánysszervek az Ortodox Egyház és a többi felekezet is mind elfogadták előterjesztéseimet, azonban néhány

hónap múltán hallottam, hogy helyettem Gálffy Zoltán tárgyalja a vallásügyi törvényt. Szomorúan kell beismernem, hogy négy esztendő alatt sem sikerült rávennem az egyházi hatóságokat, sem egy iktatókönyv szabályos vezetésére, sem a jegyzőkönyvek szimultán megírására.

Egész működésem alatt sem Erdély, sem Magyarország egyetlen református egyházi testületében sem találtam helyesen vezetett, hiteles jegyzőkönyvet. (Nem szívesen használok a „jegyzőkönyv-hamisítás” kifejezést.) Ezt a Református Világszövetség választmányi gyűlésén később felpanaszoltam, Márkus Mihály dunántúli püspök oktatott ki, hogy a jegyzőkönyveket a tanácskozások után kell nagy gonddal megfogalmazni, és csak azokat kell tartalmaznia, amelyeket a jegyző fontosnak tart. Ezért bizalmi ember a jegyző!

Mivel jelentésemben többször hivatkozom olyan eseményekre és tényekre, amelyek a jegyzőkönyvekből vagy kimaradtak, vagy más értelemben íratlak be, fel kell kérnem Olvasóimat, hogy amennyiben a jegyzőkönyvekkel ütköző állításaimnak hitelt adni vonakodnának, álláspontom elutasítása előtt konzultálják az illető tanácskozás többi résztvevőjét, amíg azok életben vannak és elérhetőek. Nem számíthat becsületes ember elnevezésre az, aki ennek a megejtése nélkül tenné magáévá az állításaimmal ellentétes jegyzőkönyvek tartalmát.

Józan ember azt sem fogja megérteni, miért nem volt szabad az egyház részletes adatait, az évenként megjelentendő névtárban közzétenni, úgy ahogyan ez a legutóbbi 150 esztendőben történt a kommunista diktatúra előtt, azaz, miért kellett a mindenkit érdeklő adatokat – kommunista szokás szerint – kádertitokként kezelni?

Nyilvánvaló, hogy az egyházkerület nem alkalmas saját kormányzatának és igazgatásának új alapokra való helyezésére. Ez egy felette álló törvényhozó hatalmi szervnek, az egyetemes zsinatnak a feladata. Elő is készítettem a zsinat számára az egyház új szervezetére vonatkozó javaslatomat (vázlata mellékelve). Ennek alapszemponjtjai a lelki és az anyagi egyházi tevékenységek szigorú megkülönböztetése személyileg is, szervezetiileg is. Úgyszintén a közhatalmi funkciók: a jogalkotás, kormányzat és bíraskodás funkcióinak elválasztása. Egyelőre, amíg az új társadalomszervezési elvek más alternatívát nem kínálnak, szükségesnek tartom a Magyar Református Egyházban a legutolsó két évszázadban kialakult paritás elvének fenntartását: Minden döntéshozó testületben ugyanannyi legyen a presbiteri tagok szavazatszama, mint a lelkészekéi, valamint az egyházi javadalmak száma nem haladhatja meg az anyagiakban az egyháztól függetlenekét. Ez az elv semmiképpen sem jelent semmiféle bizalmatlanságot vagy féltékenységet a lelkészi karral szemben, sőt, a lelkipásztorok szabad véleménynyilvánítására ad lehetőséget egyházi főhatóságaikkal szemben, akikhez különben szolgálati fegyelem és egzisztenciális érdek köti őket. A testületek, gyűlések egyházi hatóságtól független (világi) tagjai mindig a lelkészek szavazatához csatlakoznak bár, de a legmeggyőzőbb, legésszerűbb, legindokoltabb javaslat mellett foglalva állást, tárgyilagos döntéshozatal lehetőségét biztosítják.

3.2. Jogalkotás és bíraskodás

Emberi közösség nem működhet bíraskodás nélkül, azaz annak a tárgyilagos megállapítása nélkül, hogy adott esetre milyen érvényes szabályok vonatkoznak. A jogalkotó megalkotja a szabályt, a végrehajtó hatalmi szervek (kormányzat és közigazgatás) valamint az érdekelt egyének végrehajtják, a bíraskodás pedig ellenőrzi a szabályok betartását. Közismert, hogy annakidején Izráel törzsszövetségében is az első közös funkció a bíraskodás volt. Az Újszövetség is határozottan intézkedik az egyház tagjai közötti viták és a törvények megsértése eseteiben, akár hatóság, akár egyén követte is el azokat. A reformáció egyenesen az ígehirdetés mellé helyezi az egyházfegyelem gyakorlását, a „kulcsok hatalmának” nevezve az egyházi bíraskodást. Az ateista deszpotizmus egyszerűen megszüntette az egyházi bíraskodást, még abban a csökevényes formájában sem tűrte, amilyenné azt az 1906-os törvény tette, hiszen az ateista államnak egyáltalán nem volt érdeke az egyház jó működése. Létezett ugyan minden egyházi testületben fegyelmi bizottság, de hatáskörének megállapítása nélkül, a szolgálati kötelezettségek megsértőivel szemben kellett volna eljárnia, ha működött volna. Nem sikerült az erdélyi Igazgató Tanáccsal és az egyházkerületi közgyűléssel elfogadtatnom az állam által 1948-ban megszüntetett egyházi bíróságok visszaállítását. Az 1991 őszi kerületi közgyűlés ugyan megszavazta 72 igenlő szavazatával 7 ellenében (a hét ellenszavazat a püspöké és a többi régi kollaboráns tisztségviselőé volt) a deszpotizmus diktálta törvények elvi hatályon kívülre helyezését és az 1906-os törvények elvi visszaállítását, de a határozat kimaradt a jegyzőkönyvből is, nem beszélve annak érvényesítéséről. A következő közgyűlésre már úgy megoldozták a közgyűlési tagokat, hogy egyenesen olvasatlanul, látatlanban szavazták meg a püspök minden javaslatát.

Az egyházi bíróságok legelső feladata az egyházi választások megszervezése és lebonyolítása. Lehetetlen törvényes választás független törvényes ellenőrzés nélkül. Nyilvánvaló, hogy mindenekelőtt új, szabatos választási törvényre van szükség az egyházban, mert az ateista diktatúra egyszerűen csúfot üzött a régi, jóhiszemű szokásjogi választási szabályokból: egyetlen jelöltet állított, arra „szabadon” szavazhattak a választók. Ráadásul még minden esetben az érdekelt egyházi főhatóság állította az egyetlen jelöltet is. A választásnak tehát olyan szabad jelölésen kell alapulnia, amelyben minden választásra jogosult állíthat jelöltet, a választást ellenőrző hatóságnak gondoskodnia kell arról, hogy minden betöltendő tisztségre legalább három jelölt legyen. A független egyházi bíróság kell összeállítsa a választók és választhatók névjegyzékét minden testület és funkció esetében. Mivel minden egyházi tisztségre csak presbiter választható, a választhatók névjegyzéke a presbiterségre jelölhetőség feltételei alapján készül. (Ezeket lásd a mellékelt választási törvényben, a 7. és 8. paragrafusban.) A lelkészek és más egyházi javadalmazások esetében mindezek a feltételek minősítetten érvényesek, a lelkipásztorok esetében még házastársaikra is kiterjednek.

Javaslatot tettem arra, hogy az egyházi bíróságok megszervezéséig a választótestületen kívülről delegált bizottság ellenőrizze a választások törvényességét, például úgy, hogy az egyházkerületi választásokat a másik egyházkerület zsinati tagjaiból alakult bizottság ellenőrizze. Azonban javaslatomat még ilyen átmeneti formában sem fogadták el. A Kánonjogi Bizottság választási törvényjavaslatának a lényege az volt, hogy a minden lelkésszel és ugyanannyi presbiteri taggal kibővített egyházkerületi közgyűlés válassza a tisztségviselőket és a zsinati tagokat egyaránt, az addig szokásos „presbitériumok szavazata által” történő választás

helyett, – ez utóbbi ugyanis a lelkészek névre szóló szavazását jelentette saját főhatóságai felé, tehát ellentétben állott minden választási szabadsággal.

Nemcsak a hívek keresztyén életének ellenőrzésére hivatott egyházfegyelem, az egyház szolgálattevői kötelességteljesítésének ellenőrzése, az egyháztagek és egyházi szervek közötti viták, a gazdasági és pénzügyi tevékenység ellenőrzése, hanem még az igehirdetés tisztasága, Szentírásnak és hitvallásnak megfelelő volta is mind ellenőrizetlen volt az egyházi bíraskodás hiánya miatt.

Kétéves késéssel 1992 áprilisában összeült a Romániai Református Egyház Zsinata – a továbbiakban: Országos Zsinat – a megválasztott bizottságok között ott volt a különlegesen időszzerű fontosságú Kánonjogi Bizottság, az én elnökletem alatt. Maga a zsinat róttá ránk sürgős feladatként a törvényesség helyreállítását szolgáló legfontosabb törvényjavaslatok elkészítését. A Kánonjogi Bizottság, bár tevékenységében az egyházkerületi adminisztráció végig akadályozta, megfeszített munkával, hét hónap alatt elkészítette javaslatait az egyházi bíraskodásról az egyházi tisztségviselők választásáról, az 1948-as Statútum módosításáról, az Romániai Országos Református Zsinat és a Zsinati Állandó Tanács működési szabályzatáról, stb., és 1992 decemberében a Romániai Református Országos Zsinati Állandó Tanács elé terjesztette, kérve az Országos Zsinat összehívását a javaslatok megtárgyalására. Azonban a zsinat összehívására rendelt elnökség két kerület között évenként változva, az 1993-as esztendőben az elnökséget a zsinatot ellenző Erdélyi Egyházkerület adta, az pedig egyszerűen nem volt hajlandó a zsinatot összehívni. 1994-ben Királyhágómellék vette át az elnökséget, az az összehívást el is végezte, és így a zsinat 14 hónapos késéssel, 1994 februárjában ült össze Szatmáron, azonban érdemi munkát még most sem végezhetett, mert az erdélyi püspök és baráti köre „taxisblokádot” játszott ellene, meg nem jelenván a zsinaton. Miután pedig teljes létszámú lett a zsinat az egyházi életünk megújulását ellenzők, Csiha Kálmán, Kocsis János, Antal Ferenc, Kertész László, Székely József, Mártha Ivor, Tonk Sándor, Gálffy Zoltán, Bustya Dezső nyílt szabotázsza miatt a zsinatnak eredménytelenül kellett abbahagynia a munkáját. Egyedül én, az akkor már senki fel nem ismerő idétlen vak ember állottam határozottan a megújulás és törvényesség ügye mellett. Tökés László Királyhágó-melléki püspök határozatlansága nélkül országos egyházunk zsinata sem szerepelt volna ilyen szégyenletesen. Még a zsinati ülészak törvényes berekesztése vagy elnapolása sem történt meg. A nagy többséggel (például 18 igen, 4 nem) elfogadott határozatok (a zsinat működési szabályzata, a választási törvény és az általános tisztújítás stb.) feledésbe merültek (meg sem jelentek sehol), a később összeülő kerületi közgyűlésen már szóba sem került és 1994 őszén, a megújulás híveinek kihagyásával, új zsinat ült össze, holott a régi zsinat megbízatása csak két év múlva járt volna le. Az új zsinat viszont tárgyalatlanul hagyta a régi zsinat napirendjére tűzött kérdéseket. Az én főgondnoki megbízatásom, valamint zsinati tagságom és Kánonjogi Bizottsági elnökségem sem tudom, hogy mikor és miért ért véget. Tudom, egyházunk közvéleménye örömmel fogadta kizárattatásomat, hiszen a klérus ellenségének tartott. Én azonban éppen úgy nem voltam ellensége azoknak, akiket őrállóként figyelmeztettem, mint ahogyan Jeremiás sem volt az. Ahogyan Jeremiás nem haragudott Júda királyára és segítőtársaira, hanem sajnálkozott rajtuk és megsiratta szomorú sorsukat, én sem haragudtam értetlen egyházi vezetőinkre – persze, bosszankodtam rosszhiszeműségük miatt – és azóta is remélem, hogy vétkükkal nem okoztak végzetes kárt egyházunknak.

A törvényesség helyreállítására irányuló szándékom nem az Erdélyi Egyházkerület vezetőségének ellenállása miatt nem járt sikerrel, hanem minden magyar református püspök miatt. Az ateista diktatúra minden egyházkerületben a püspök kezébe helyezett minden egyházi hatáskört az egyházügyi hivatal felügyelete alatt, és erről a hatalomról a püspökök nem voltak hajlandók lemondani az állami ellenőrzés megszűnése után sem (lásd az Egyház vagy püspök című mellékletet), sőt, még olyan területre is kiterjesztették a diktátori befolyásukat, – például a teológiai fakultások igazgatása, egyházi vagyonkezelés – amelyekre az ateista diktatúra alatt nem terjedt ki. Szó sem lehetett semmiféle püspöfellei egyházi hatóság működéséről, sem zsinatról, sem konventről, sem Igazgató Tanácsról, az egyházi bírászkodásnak pedig még a gondolatát is elvetették. Mireánk, a törvényesség és megújulás szorgalmazóira úgy tekintettek a magyar református püspökök, mint az egyház ellenségeire. Jellemző Hegedűs Lórántnak, a magyarországi zsinat lelkesi elnökének viszonyulása a romániai zsinat munkájának megakadályozása elleni tevékenységünkről: „Dobai István magatartását a szeretetlenség jellemzi.” Hogy feledhette el Hegedűs Lóránt, Krisztusnak eme kiváló képességű szolgája, hogy mi, keresztyének megfogadtuk, hogy „a bűn és a sátán ellen szabad lelkiismerettel egész életünkben viaskodni fogunk” tehát nem szerethetjük Krisztusnak és az ő egyházának megrontására törekvő bűnt és sátánt. Nekem, Őrállóként kötelességem figyelmeztetni hibáikra, és a helyes útra való visszatérésre készíteni szolgatársaimat. Az Őrálló figyelmeztet, de nem ítél, sőt, nem is vádol, csak a veszély tényét állapítja meg. Csiha Kálmánt sem ítéltem el, sőt reményemet fejeztem ki aziránt, hogy hallgat az őrállói figyelmeztetésre. Meg kellett írnom, hogy a püspökök az egyházat saját magukkal tekintették azonosnak. A lelkesi karnak, ha engedelmes volt, még helyet adtak, de a világi híveket egyszerűen kitudták Krisztus egyházából. (Mintha az ároniták és lévíták kihagyták volna Izráelből a másik tizenegy törzset Mózesrel, Dáviddal, Jézussal és minden prófétával együtt. A katolikus egyházban a laikusoknak is helyük van, habár másodrendű. A szabad egyházakban a hívek helyzete a színház közönségéhez hasonlít. A pápaista magyar püspökök viszont televízió-nézővé degradálják a Krisztus vére árán megváltott egyháztagokat.) Nemcsak a hitvalló egyház európai (eredetileg erdélyi) rendszerét, hanem a szabad egyház amerikai rendszerét sem engedték érvényesülni az egyházban. A püspök abszolút hatalmának ez az igénye ismeretlen a keresztyénség történetében. A mintául szolgáló ortodox püspök teljhatalmú intézője a lelki ügyeknek, de a gazdasági kérdések nem tartoznak a hatáskörébe. Ami pedig ennél is fontosabb: az ortodox püspököt nem a pópák választják a pópák soraiból, hanem világiakból álló kongregáció a szerzetesek közül. A kérdés hullámai tehát felülemelkedtek az epizkopalizmus – presbiterianizmus vitán. Mindezen a majd összeülő, a világ minden magyar reformátusát képviselő Egyetemes Magyar Református Zsinat hivatott segíteni.

3.3. Nevelésügy

Egyházunk alapítójának, Jézus Krisztusnak a parancsa világos és egyértelmű: Elmenvén, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében, és tanítván őket, hogy megtartsák mindazt, amit én néktek parancsoltam.” Az egyháznak tehát egyetlen rendeltetése van a Földön: az embereknek Krisztus követésére való nevelése, azaz minden megengedhető és alkalmas eszközzel hatni kell „a növendékre”, hogy az viselkedésében és alkotásaiban, társadalmi és gazdasági tevékenységében, erkölcsi,

tudományos és művészi alkotásaiban a krisztusi normákat érvényesítse. Ez pedig csak intézményes egységben, következetes hitvallási fegyelemben lehet eredményes. Tanítani, oktatni kell gyermeket és felnőttet, és az oktatás eredményét, a hívek életben való keresztyén viselkedését pedig ellenőrizni kell, szeretettel, de következetesen. A híveknek igehirdetésben, egyházfegyelemmel és pásztorációban történő tanítását a gyermekek és ifjak alapos oktatása kell megelőzze. A rendszeres iskolai hitoktatás, a Szentírásba foglalt isteni kijelentésnek hitvallásunk szerinti ismertetése, üdvösségünk történetének és társadalmi érvényesülésének tananyaga az iskolai oktatás tárgya. Ez azonban a legalaposabb konfirmációi oktatás mellett sem elegendő ahhoz, hogy az emberek Krisztus testének, a keresztyén gyülekezetnek a tagjaivá legyenek. Ehhez közösségi élményre van szükségük a növendékeknek, amit a vasárnapi iskolákban kaphatnak meg. Az értelmiségi egyháztagok viszont, akik a protestáns szemlélet szerint olyanoknak tekintettek, mint a szacerdotális egyházak klerikusai, nem nélkülözhetik az ifjúkori kollégiumi közösségi nevelést. Mindezek az egyházban kezdettől fogva megvoltak, amíg az ateista diktatúra meg nem szüntette. Most tehát, a diktatúra megszűnése után, azonnal újra kellett volna indítani. A román állam kötelezően bevezette az iskolákban a hitoktatást, de elvégzését az autonóm egyházakra bízta. Az ortodoxok teljes lendülettel végzik is, a katolikusok is ellátják, de mi, reformátusok, akiknek iskolai működése hajdan mintául szolgált, egyszerűen meg sem szerveztük a rendszeres iskolai hitoktatást. Nemcsak az erdélyi püspök, de a legtekintélyesebb anyaországi egyházi vezetők is feleslegesnek tartják az iskolai hitoktatást, és nemhogy biztatnák erre a lelkészeket, hanem még jó szemmel sem nézik. Más oldalról az iskolai hitoktatást a magyar tantestületi tagok ellenállása teszi lehetetlenné. A diplomásokat ugyanis a proletárdiktatúra marxistává nevelte, és a marxizmus lehetetlenné válása után követői a dialektikus cinizmus „hitvallóivá” lettek, tehát erkölcsi nihilistává, politikai anarhistává. Miután meggyőződtem arról, hogy értelmiségieink mennyire tájékozatlanok vagy félretájékozottak világnézeti szempontból, kezdeményeztem az Imitatio Christi Colloquiumnak, a hitvalló értelmiségiek kerekasztalának a létrehozását. Ezt bejelentettem az egyházkerület Igazgató Tanácsának 1990. októberi ülésén, és kértem mindenki támogató részvételét. Sajnos, nagyon kevés eredménnyel, holott a nihilista pedagógusi kar jövő felé indítására ez kiváló alkalom volna.

Létesültek felekezeti középiskolák, de ezek azonban ahelyett, hogy az új köznevelés mintájául szolgálnának az évezredes keresztyén nevelési és oktatási elvek gyakorlati alkalmazásával, a diktatúra alatti ateista-nihilista szellemet tartják fenn, állami tantervvel működnek és a hitvallási nevelés szempontjából semmit sem használnak. Sajnos, még hitoktatásuk sem hitvallásszerű: a kolozsvári református szeminárium-líceumban például általános a sátán-hívő szellem. Bár elvben mindenki helyesli a felekezeti internátusok (kollégiumok, diákotthonok) létesítését, ahol keresztyéni közösségi nevelést kapnának fiataljaink, az egyházi vezető tisztségviselők személyes ambíciói nem engedik ennek a törekvésnek a kibontakozását. Legalább 10 erdélyi városban kellene középiskolai diákotthon, illetve Kolozsvárra az egyetemi hallgatók számára. Egyetlen egy középiskolai van, Székelyudvarhelyen.

Szomorúan kell megállapítanom, hogy hét esztendő alatt még a tanterve sem készült el az iskolai hitoktatásnak. Helyette az egyházkerületi adminisztráció mind a teológiai fakultás újjászervezésén dolgozik, a Bethlen Gábor által adományozott főiskolai autonómia

megszüntetésén. Kézenfekvő volna minden egyházi főiskolai szintű oktatásnak az egyetemi fokú intézet szervezetébe való illesztése, azonban ezirányú javaslatunk is megghiúsultak a posztkollaboráns egyházi adminisztráció ellenállásán.

A proletárdiktatúra megszűnése magától kellett volna megindítsa a hitoktatás, a hívő nevelés ügyet, de, mint láttuk, még az iskolai rendszeres oktatás sem valósult meg. A vasárnapi iskolák működtek a diktatúra évtizedeiben, ahogy működhetek, de a politikai változás után tevékenységük alábbhagyott. Most lehetőség nyílt volna az embernevelés olyan kiváló eszközének a felélesztésére, mint a cserkészlet, de nálunk még kísérlet sem történt erre. A hitoktatás és konfirmáció csak bevezetése annak a nevelésnek, azaz önnevelésnek, amely a keresztyén ifjúsági mozgalomban, az IKE-ben annakidején olyan eredményes volt. Az ateista diktatúra alatti tilalmak rombolása, de még inkább a nyugati fogyasztói társadalom hedonista szibaritizmusa csak az ifjúság keresztyén szellemű önszerveződésével gyógyítható. Bármennyire erőltettem, az erdélyi egyházkerületi „parancsnokság” nemhogy pártolta volna ezt az önszerveződést, hanem mindenképpen a maga kezébe akarta venni az ifjúságot. Nem engedték működni a diktatúra alatt a tilalmak ellenére is létező IKE-t – az én házamban is végig működött ifjúsági bibliakör – engem és a régi IKE vezetőket szigorúan távol tartottak az ifjúságtól. A püspök Székely Józsefet nevezte ki ifjúsági vezetővé, mintha ez püspöki jogkörbe tartozott volna, aki pedig a neopietistákra bízta az egész tevékenységet. Nyilvánvaló, hogy az ifjúság nem kért sem a hivatalos parancsnokságból, sem a gondolkodó ember számára elfogadhatatlan nyúlós kegyeskedésből. Nem maradt más választás, mint a liberális vallási közöny. Meggyőződése, hogy egyházi vezetőségünknek ide vezető magatartása egyenesen bűn volt.

Különben, a hitvallásos nevelés kérdése is meghaladja nemcsak az Erdélyi Egyházkerület és a Romániai Református Egyház kereteit, az Egyetemes Magyar Református Zsinatra vár ennek a kérdésnek is a megoldása, az új évezred igényei szerint újrafogalmazott hitvallásunk érvényesítésére. Az előbeszéd devalvációja, a publicisztika szekularizációja után célszerűtlen az egyházi tanításnak csak a prédikációra szorítkoznia. A prédikátorságot minden egyházi szolgának végeznie kell, pásztornak, tanítónak (doktornak), diakónusnak, presbiternek az adott helyzet igényei szerint. Egyházunk nevelőit tehát nem kizárólagosan prédikátorrá, hanem minden egyházi szolgálatra alkalmassá kell nevelni. Magyarán, a lelkipásztorság nem azonos a prédikátorsággal, hanem jóval több annál. Nem feledkezve meg arról, hogy a keresztyén embernek egész viselkedése, minden tevékenysége Isten tiszteletének a folyamánya, az egyház tanításában tehát úgy kell elhelyezkedjék az istentisztelet, mint az üstökös fénycsóvjában a fény magja.

3.4. Hitvédelem, sajtó és tájékoztatás

A szabadságjogok 19. századi általános győzelme és a hírközlési találmányok olyan tájékozódási választékot harsognak az emberiségnek, hogy ennek szóözönében nem csoda, ha az ember teljességgel tájékozatlanná vált. A domináló materialista világnézet, az emberi cselekvés egyetlen indítékául az anyagi érdeket fogadja el. A keleti deszpotikus társadalomban ez a marxizmus kötelező szemléletének kényszerét jelentette, a nyugati szabad világban pedig a kapitalizmus fogyasztási kényszerét. Hogy az ember boldogságát sem egyik, sem másik nem

szolgálja, azzal nem foglalkozik sem a nyomtatott, sem az elektronikus sajtó, sem a sok ezernyi konferencia milliárdnyi előadása. Hogy az egyházak miért nem mernek saját hitvallásuk mellett szót emelni az emberiséget érintő nagy kérdésekben, arra nincs magyarázat. Isten szava, Krisztus tanítása bármennyire is halkabb az anyagi világ harsogásánál, mégis inkább vezet az élet, a boldogság felé, úgy, mint annakidején az Illés prófétához intézett halk szó. Merjen az egyház fellépni a halál és a megsemmisülés felé vezető hitetlenség ellen, szövetségben nemcsak minden keresztyén felekezettel, hanem a világ minden hívőjével. Ennek a kivitele végtelenül egyszerű: ne gyarapítsuk mi is a szóözönt, egyezzünk meg egymással református magyar egyházkerületek, magyar nyelvű egyházak és más nyelvű felekezetek és egyházak, hogy híveink tájékoztatására milyen sajtóorgánumok fenntartása indokolt. Ne egymással vitázzunk, kerüljük el a párhuzamot, de ne hagyjunk tájékoztatás nélkül egyetlen társadalmi csoportot sem. Például: A reformátusok számára magyar nyelven legyen egy világnézeti szemle, lelkipásztori értesítő, családlap, ifjúsági folyóirat és gyermekújság. Egyházkerületenként évente egy naptár. De nagyon fontos egy egyetemes, helvét hitvallású presbiteri figyelő minden társadalmi és politikai, művelődési, gazdasági kérdésben való világnézeti tájékoztatásra, mely azonos szöveggel jelenne meg kéthetenként vagy havonta minden presbiteriánusok által beszélt nyelven. Rádió és televízió elég volna minden magyar nyelvű felekezet közös működtetésében, vagy, ha a katolikusok ettől vonakodnának, a magyar protestánsok közös működtetésében akármilyen csökkentett sugárzási idővel. A nyomtatott sajtótermékek szerkesztősége a különböző egyházkerületi központokban lehetne. Mivel a jövőendő azt jelzi, hogy az egyházi társadalmi élet kerete a 20-50 ezer lélekszámú egyházmegye lesz, minden egyházmegye hetilapot ad ki az egyházmegye területén folyó minden tevékenységről, az istentiszteletek, liturgikus szolgálatok, más egyházi rendezvények és összejövetelek műsorával, és az egyházmegye minden református hívőjét számontartó anyakönyvi hírekkel, részletes születési, házassági és halálozási adatokkal. Az egyházmegyei hetilapok – amelyek a helyi rádió és televízió-szerkesztőségeket is ellátna egyházi híryanaggal – a legolvasottabb sajtótermékek lehetnek, ha jól szerkesztik azokat, és ez döntő fontosságú lehet híveink hitvallási, világnézeti és minden más irányú tájékoztatására. Nyilvánvaló, hogy az egyházi orgánumok hitvallási fegyelmi ellenőrzés alatt kell álljanak. Ezek mellett természetesen a hittudomány művelésére, egyházművészeti tájékoztatásra, egyházi szolgálattevők szakmai tájékoztatására kellő számú orgánum adható ki, és minden egyénnek, csoportnak, mozgalomnak érintetlen marad a szabad sajtóhoz való joga.

Lehetetlen az, hogy amíg az állami egyetemek és iskolák bigott ateista propagandát folytatnak, és a hívők – keresztyének és nem keresztyének – nemhogy tűrik az ellenük irányuló szennyes támadást, de nem is védekeznek ellene, ellentámadásra, pedig nem is gondolnak. Másik oldalról, egyes katolikus papok figyelmen kívül hagyva a vatikáni zsinat erre vonatkozó határozatát, reverzális háborút folytatnak híveink ellen. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy katolikus keresztyén testvéreink részéről az ökumenizmus nem mindig őszinte, hanem sok esetben csak a jezsuiták egy új álarca az evangéliumi keresztyénség félrevezetésére. Mi olyan őszinte és odaadó hívei vagyunk a keresztyén felekezetek együttműködésének, hogy egyházi adminisztrációinkban készek vagyunk teljes egységre lépni a többiekkel is, hiszen minden erkölcsi és anyagi erőnket a hitetlenség és a közöny felszámolására kell fordítanunk. Persze a más felekezetekkel való legszorosabb szövetség sem érinti ahhoz a saját hitvallásunkhoz való

ragaszkodásunkat, amelyet a 16. századi erdélyi magyar vallásszabadsági törvények előírtak. Minden tájékoztatási tevékenységünk, sajtónk, Krisztus eme erdélyi mandátumának a teljesítésére kell irányuljon.

3.5. Pásztoráció és diakónia

Egyházunk léleképítő munkájának súlypontja a pásztoráción van. A pásztoráció viszont nem merülhet ki kegyes intelmekben, lélektani gondozásban, társulnia kell ahhoz egyházunk tagjai minden gondjában való részvételnek, a diakóniának is. A múlt század végi szekularizáció az egyház kezeléséből az államéba juttatott minden metaszakrális tevékenységet, az oktatást, a legfontosabb szociális közszolgáltatásokat, a családvédelmet, az árvagondozást, szegénygondozást, betegápolást stb. Az állam azonban képtelen volt megfelelni ezeknek az elvárásoknak, hiszen az állam szenttelen hivatalnokokkal tud dolgozni, ezekre a feladatokra viszont érző, testvéri hozzáállás szükséges. A 20. század nagy társadalmi betegsége az elidegenedés, a magányosodás. Ezen is csak a keresztyén gyülekezet testvéri közössége képes segíteni.

Az ateista diktatúra megszűnése után sokfelé megindult a diakóniai tevékenység, önkéntes formában, jórészt a nőszövetségek újraélesztése útján. Elsősorban a szegények segítése indult meg, valójában a nyugatról kapott anyagi segélyek szétosztása. A betegápolás terén is vannak kezdeményezések, de a magányosoknak a gyülekezet családi közösségébe való bevonása még meg sem kezdődött. A minden hívőre kiterjedő tevékenységet csak a pontos nyilvántartás alapján lehetne megszervezni, ez azonban hiányzik. Átmenetileg az egyházmegyék és egyházkerületek megkezdhetnék ezeket a munkákat, de Krisztus egyházához illő eredményt csak egyházszervezetünk korszerűsítése, a diakóniai tevékenységekhez szükséges szakképzés megszervezése és a diakónusok egész- vagy félfizeteses javadalmazásának biztosítása után lehet elérni. – E kérdés megoldása is az egyetemes zsinatra vár.

3.6. Polgárjogi, gazdasági és műszaki tevékenység

Egyházunk társadalmi és művelődési tevékenysége is polgári jogi egyesületek és alapítványok szervezését igényli, gazdasági és műszaki ellátása pedig egyenesen követeli az egyház metaszakrális és szekuláris tevékenységének a szakrálístól való elkülönítését, az egyházfő feladatától, a léleképítéstől való, külön megszervezését. Az ember gyarló és ez az egyház tisztségviselőire is érvényes. A legtisztább kezű lelkész vagy tisztségviselő képes a legkevésbé védekezni a csalókkal és sikkasztókkal szemben. Nem tanácsos hát az egyháznak semmiféle gazdasági tevékenységet saját kezelésben elvégezni, hanem külön az egyház tulajdonát képező vállalatok szervezésében. Létesítsenek az egyházkerületek, egyházközségek építési, karbantartási, javítási célra vállalatokat és azokat műszaki és pénzügyi szempontból – egyelőre állami – szakfelügyelőségekkel ellenőriztessék. Remélhetőleg a jövőben megfelelő szakbizottságok létesülnek majd az egyházi központokban, és az egyházi bíróságoknak számvevősegi osztálya pedig elvégzi a pénzügyi ellenőrzést. Addig, sajnos nem

szabadulhatunk az ezen a téren jelentkező hibáktól. Közismert, hogy egyházunkat éppen a hűtlen vagy gondatlan vagyonkezelés miatt éri a legtöbb vád.

Az egyház vagyonkezelésére és az ezzel kapcsolatos műszaki, pénzügyi, jogi, üzleti ügyek ellátására új szervezetet kell létesíteni, az egyházközséget, melyet az egy polgári község területén lévő gyülekezetek, intézmények, alapítványok, egyházi hivatalok alkotnak. Az egyházközségek nem az egyházmegyék, hanem az egyházkerület sáfári hivatalának az ellenőrzése alatt dolgoznak.

4. Az egyház egységének helyreállítása felé

Az öntudatos, meggyőződéses hitre alapító reformáció anyanyelven hirdette Krisztus evangéliumát, a „minden népnek az ő nyelvén” elve szükségképpen nemzeti közösségekre bontotta az egyetemes egyházat. Valójában, csak a nyugati keresztyénségnek középkori nemzetállami keretekben való szervezkedése kapott társadalmi alapot az anyanyelv dominanciájának elfogadásával, de ez semmiképpen sem bontotta meg Jézus Krisztus láthatatlan egyházának lelki egységét. (Heid. Kat.)

Az öntudatos keresztyén vallásgyakorlat kerete, teste a keresztyén gyülekezet. Azoknak a közössége, akik Krisztus nevében összejönnek. A keresztyén gyülekezet adja meg a hívőnek mindazt, amire Istenével és Atyjával, valamint Isten Fiával, Megváltójával való kapcsolatában szüksége van az egyénnek és a családnak. Ebben a szemléletben a keresztyén gyülekezet maga a látható egyház. A gyülekezetek jó működéséhez olyan funkciók is szükségesek, amelyek elvégzésére egy gyülekezet egyedül nem képes. Ez tette szükségessé a gyülekezetek társulását, szövetkezését tágabb (nem magasabb!) egyházi közösségekbe, egyházmegyékbe, egyházkerületekbe. Ilyen funkció elsősorban a nevelés számára nélkülözhetetlen tanítói kar képzése, tehát a felsőbb iskolázás. Az egyház adminisztratív, gazdasági, műszaki feladatainak ellátása eredetileg nem volt gyülekezeti feladat, hanem a világi közhatalomé. A lutheránus egyházban a fejedelmi egyházkormányzat rendszerében a konzisztórium végezte a világi funkciókat, a kálvini egyházszervezetben viszont a községtanáccsal azonos presbitérium. Magyarországon és Erdélyben a két rendszer koronként váltakozott a társadalmi igények és lehetőségek szerint. Isten különös ajándéka volt a magyar református egyház számára az, hogy a gyülekezetek fölé szervezett egyházi hatalom nélkül is példás volt egyházunk lelki, szellemi, hitvallási, nevelési egysége. Valahogy úgy képzelhetjük el, hogy egyházunk egy láthatatlan lelki zsinat irányítása alatt működött évszázadokon át. Főiskoláink, közép- és elemi iskoláink, lelkipásztoraink nem kellett térben összejöjjenek egy gyűlésre, a könyvnyomtatás, a sajtó, a magánlevelezés, az iskolai legációk és nem utolsósorban a püspöki vizitációk kiegészítették az egyházmegyénkénti prédikatori gyűléseket, úgy, hogy egyházunk hitvallási egysége nemcsak megmaradt, hanem állandóan fejlődött is más nemzeti nyelvű testvéregyházakkal való ugyanilyen kapcsolat révén.

A 19. század nagy társadalmi, politikai, gazdasági, művelődési fejlődése olyan igényeket támasztott a társadalmi szervezetekkel szemben, amelyeknek gyülekezeteink már megfelelni

nem tudtak. Két irányban is próbálkoztak a megoldással hitvallásunk követői. A helvét hagyományok követői megmaradtak a gyülekezet szintű egyházszervezetnél, mások – így a magyar református egyház is – tágabb szervezetet épített ki. Az 1790-es magyar zsinat sikertelensége után, csak az államhatalom demokratizálódása után, 1881-ben ült össze a Magyar Református Egyháznak a szervezeti korszerűsítésére hivatott zsinat. Ennek működésével párhuzamosan megtörtént a hajdani egyház metaszakrális funkcióinak szekularizációja, és amire 1906-ban véget ért a szervezeti korszerűsítés, az egyháznak a templomi szolgálaton kívül alig maradt más tennivalója.

A racionalizmus, az emberi értelem mindenhatósága bővületében, legbuzgóbb híveink is abban a tudatban éltek, hogy Krisztus egyháza elvégezte hivatását, úgy nevelte az embereket, hogy azok immár öntudatos felnőttként („konfirmált hívőként”) nevelői irányítás nélkül is követhetik az üdvösség útját. A 20. század viszont ezzel a nagykorúsági szabadsággal visszaélt, szétrombolta az emberek egyéni és csoportos vonzalom-közösségeinek nagy részét, és az általános gyűlöletet juttatta uralomra az emberi társadalomban.

A magyarságot Isten az első világháború elvesztésével járó nyomorúsággal figyelmeztette arra, hogy a Krisztus tanítása nem ér véget bizonyos értelmiségi, iskolázottsági szint elérésével, hanem minél gazdagabb az ember tudománya, minél nagyobb tömegű az ismeretanyaga, annál inkább meg kell mutatni az embernek azt az utat és módot, ahogyan a tudás adta eszközeit a maga boldogsága és jövőendő élete céljára felhasználhatja. Különben minden nagyszerű eszköze csak a szenvedést, nyomorúságot, kint, boldogtalanságot és a halált szolgálja. Ha az erkölcsi fejlődés elmarad az értelmi mögött, a tudás adta minden anyagi lehetőség csak növeli az ember viselkedési tájékozatlanságát. Az erkölcs fejlesztése viszont csak az eszményre törekvő értékrend szerinti szabályok beidegzésével, léleképítéssel, neveléssel történik. Az örök, abszolút eszménynek, Istennek a törvényét Jézus Krisztus konkretizálja a számunkra: Szeresd Istent és szeresd felebarátodat! A láthatatlan Isten iránti szeretetedet a látható felebarátaid, reád bízott embertársaid iránti szeretettel gyakorolhatod: „Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek, amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, hogy egymást szeretni fogjátok.” (János 13:34-35). Krisztus tehát egymásra, egymás szerető gondoskodására bízta követőit. Kik vannak reád bízva? Családod, gyermekeid, barátaid, munkatársaid, gyülekezeted, községed tagjai, magyar nemzettestvéreid, református és keresztyén hittestvéreid. Ha ezek iránti minden kötelességedet teljesítetted jönnek a távolabbiak, európaiak, afrikaiak és más kontinensek lakói, valamint az olyan elvont, eszményi elvek szolgálata, mint a szabadság, egyenlőség, testvériség.

Az egész emberi társadalom erkölcsi továbbnevelését csak minden hívő összefogásával, együttes, szervezett, következetes munkával érheti el az egyház. A tanítás, a nevelés eszköze most is elsősorban az anyanyelv útján a nemzeti hagyományok – melyeknek alapja Krisztus tanítása – továbbadása. Az emberiség válsága hitetlenségében, erkölcsi értékvesztésében áll, ezzel szemben pedig, csak minden egyháznak, minden felekezetnek, minden hívőnek a fellépésével lehet eredményt elérni. A világtörténelem úgy alakult, hogy a keresztyén egyházak csak az úgynevezett erdélyi vallásszabadsági rendszerben működnek párhuzamosan egymás mellett a Krisztus-adta feladat megvalósításában. Ezért kell ezt az erdélyi példát, „Krisztus erdélyi mandátumát” az egész emberiség javára közkinccsé tenni. A kezdeményezés tehát a Magyar Református Egyházból kell kiinduljon, és erre a kezdeményezésre kell alkalmassá tenni

egyházunkat tagjaiban és szerveiben, lelkiileg és testileg megújítva. A megújulás törvényes útja viszont az 1906-os törvények szerinti Magyar Református Zsinat mielőbbi összehívásával kezdődik. A zsinat lesz hivatva a további út kijelölésére az egyházszervezet és működés korszerűsítésével, hitvallásunk újrafogalmazásával, valamint más egyházakkal, felekezetekkel való szövetség kiépítésével. Hogy a zsinat további összehívására szükség lesz-e egyáltalán, vagy az informatika addig majd oda fejlődik, hogy a testi összegyülekezés feleslegessé válik – ez majd akkor fog kiderülni.

4.1. Kisebbségi Magyar Református Konferencia

Mi, erdélyi eklézianusok, megegyeztünk abban, hogy a magyar református egyházat szétdaraboló diktatúrák megszűnésével, egyházunk egysége magától helyreállott. Elegendő lesz ennek egyszerű deklarálása az első adandó alkalommal. A Zsinat összehívásával várni kell, amíg az egyházkerületek az előbbieken részletezett átmeneti, sürgős feladatokat megoldják. Sem az egység 1990 januárjában való deklarálása nem történt meg, sem az átmeneti feladatok megoldásához nem kezdtek hozzá az egyházkerületek, illetve alig tettek valamit ebben az irányban.

A magyar református egyházkerületek közötti kapcsolatfelvétel is nehezen indult. Az első alkalom erre a Dunamelléki Egyházkerület által összehívott 1990 júniusi Kisebbségi Magyar Református Konferencia volt. Mint az erdélyi egyházkerület erre kijelölt főgondnoka, hivatalból képviseltem kerületünket. A megnyitó istentisztelet keretében elmondott köszöntőmben, a Kálvin téri templomban bejelentettem: a Középeurópa feletti kommunista-ateista diktatúra megszűnésével, nemzetünk és egyházunk is megszabadult a trianoni diktátum hetven esztendősi babiloni fogságából. Helyreállott tehát a Magyar Református Egyház szervezeti egysége, a jövőben semmi sem akadályozza ennek gyakorlatba ültetését. A másnap kezdődő konferencia első napirendi pontjául a Magyar Református Egyház Egyetemes Zsinata összehívásának ügyét javasoltam. Tóth Károly, akkori dunamelléki püspök, és Somogyi József főgondnok, a Magyarországi Zsinat elnökei – akikkel előzőleg egyeztettem a tervemet – nem mondtak ellene, annál inkább Kocsis János, a kollaboráns egyházkerületi vezetőségből visszamaradt – tehát most rangidős erdélyi főgondnok. Persze, az ellentmondás nagyon csalfinta csomagolásban volt: össze kell hívni minden külön magyar református egyház zsinatát, azokból, majd a *Zsinatok Zsinatát*, és az kellő ünnepélyességgel mondja majd ki az egység helyreállítását. Nyilvánvaló, hogy az egybegyűltek mind lelkesen fogadták el a Kocsis javaslatát. Nekem ugyan nem tetszett a halasztás, de nem találtam érvet ellene.

Megkísértem az egyházkerületek jelenlévő vezetőivel, az akkori legsürgősebb közös feladatnak, az egyházi sajtó összehangolásának a megtárgyalását, de Magyarországon éppen egyházi tisztújításra készültek, nem volt értelme a leköszönő vezetőséggel való megállapodásnak, a szomszéd államokban pedig még annyira cseppfolyós volt a politikai demokratizálódás, hogy az ottaniak nem tudtak érdemben hozzászólni a kérdéshez. Minden elhalasztódott a következő évre tervezett Világtalálkozóra.

4.2. Magyar Református Világtalálkozó, 1991

A kisebbségi konferencián sok szó esett a következő évben rendezendő Magyar Református Világtalálkozóról. Mindenki nagyon sokat várt ettől, azaz mindenki ettől a világtalálkozótól várt mindent, egyházunk külső és belső megújulását és egyebet. 1990 őszén Berekfürdön rendezték az első előkészítő tanácskozást, amire engem az Imitatio Christi Colloquium tagjaként hívtak meg. A kinevezett rendezőség (Kocsis Attila és társai) kész programmal jöttek, szemmel láthatóan a magyar kormány által a szervezésre adományozott 70 millió Ft elköltése lévén a fő cél, valamelyes diktatúrakori általános seregszemle hangulata lett volna a találkozóknak. A hitvallásos vonalat egyedül képviseltem – például, töröltettem a Sütő András darabját az ünnepi színházi előadásról, vallásellenes volta miatt; óriási volt a felzúdulás ellenem – később nagy segítséget kaptam a kárpátaljai testvérektől, Gulácsy Lajostól és Oroszi Páltól, akik végül is, hitbuzgalmi rendezvényeket is kényszerítettek a fesztivál-hangulatú programba. Az én „Megújulás és törvényesség” című előadásom az Értelmiségi Konferencia műsorára volt tűzve. A magyar református egyház egységének elvi kijelentésének szükségességét sem értették, nemhogy elfogadták volna. Végre, a királyhágó-melléki testvérek segítségével sikerült a meghívó bevezető szövegébe írni: „Jézus Krisztus Egyetemes Magyar Református Egyháza” kifejezést.

Az 1991 nyarán Budapesten és Debrecenben rendezett II. Magyar Református Világtalálkozó szép volt, jó volt, eredményes volt. Az egész világról összegyűltek, és a rendezvények alkalmi nézői is élményt kaptak. Leírása és méltatása egész kötetet érdemelne. Szerintem, presbitereink és világi híveink közötti ismerkedések és kapcsolatok jelentették a legpozitívabb eredményt. Ahogyan egy kolozsvári kisiparos beszélt egy Tisza-parti városban őt fogadó presbiter-családról, ahogyan a kolozsvári tanárnő az ausztráliai és dániai tanárnőkkel való barátkozását elmondta, azt öröm volt hallgatni. De engedjessék meg nekem az is, hogy a Himnusz éneklésének boldog lehetőségéről is megemlékezzem. A rendezvények általánosságokba laposodtak. Az Értelmiségi Találkozón elhangzott előadásokból csak a Bod Péter Ákosé keltett visszhangot. Ha a kolozsvári Imitatio Christi Colloquium tagjai hozzászólásaikkal nem szerepeltek volna, – az egyház embernevelő, léleképítő tevékenységének kiemelésével – unalmas közönybe fulladt volna az egész. (Az én előadásomat kihagyták a programból, sohase tudtam meg, miért.) A hitvallási csoport fogalmazta volna meg a zárónyilatkozatot. Sajnos a kárpátaljai és a kolozsvári hitvallók javaslatát lehurrogta egy Tőkés Lászlót éltető becsődülő tömeg. Szónoklatban, persze, nem volt hiány: egyetlen nap 16 prédikációt hallgattunk végig mi, a díszvendégek, mert a tizenkét püspök mellett még mások is szólni akartak minden nap. (Egyik társunk mondta erre, hogy ez olyan, mint a Csollán Berti légációja a Jókai regényben.)

A legkülönb, legértelmesebb beszédet Antall József, a katolikus magyar miniszterelnök mondta: A világon szétszórt magyarságnak a református egyház a legelterjedtebb szervezete, mert az ott van mindenütt a világon, a másnyelvű gyülekezetek testvéri közösségében, de anyanyelv alapján külön szervezve. A katolikusok mindenütt egy gyülekezetet alkotnak az ottani hívekkel. Különb, azok, akik Magyarországon a „keresztyén kurzus” feléledéséről beszélnek, azok jegyezzék meg, hogy Magyarországon a keresztyénség nem kurzus, hanem ezeréves történelem.

A világtalálkozó sikerén felbuzdulva, Tőkés László javasolta, hogy ezután ne tízévenként, hanem ötévenként legyen Magyar Református Világtalálkozó és az 1996-osra meg is hívta Erdélybe a világ magyar reformátusságát.

A magyar reformátusok II. világtalálkozójának első rendezvénye a magyar reformátusok világszövetségének az alakuló közgyűlése volt Budapesten, a Ráday könyvtárban. Engem meglepett a világszövetség terve, mert addig nem hallottam róla és nem értettem, mire való. Megmagyarázták a rendezők – Hegedűs Loránd, Márkus Mihály, Komlós Attila, Bütösi János –, hogy erre a diaszpóra-reformátusoknak van szükségük. Ennek megfelelően javasoltam én sokak nagy szomorúságára, hogy elnökké a diaszpórából kell választani valakit, például Bütösi Jánost. Meg is választották. Megszavaztuk az Alapszabályt és mindent, amit ilyenkor szokás. A Magyar Református Világszövetség legelső feladatául javasoltam, és jegyzőkönyvbe is foglaltattam az Egyetemes Magyar Református Zsinat előkészítését és összehívását. Remélhetőleg a zsinat majd gondoskodik egyházunknak olyan új szervezéséről, amely majd feleslegessé is teszi a világszövetséget.

A magyar reformátusok világszövetsége választmányának 1992-i ülésére javaslatot terjesztettem elő arra vonatkozóan, hogy a világszövetség szervezze át magát sajátos református egyházkerületté, semmiképpen sem sértve a diaszpórában élő magyar reformátusoknak az ottani egyházi szervezettel való kapcsolatait, és külön egyházkerületként vegyen majd részt az összehívandó egyetemes zsinaton. Írásos javaslatomat átadtam Bütösi János elnöknek, aki vállalta, hogy a választmány elé terjeszti. A másnapi választmányi gyűlésen tudtam meg, hogy Bütösi a javaslatomat előzően az elnökség – megjegyzendő, az Alapszabály nem tudott elnökség létezéséről – elé terjesztette, az időszerűtlennek találván elutasította, és ezért már nem is terjesztette a választmány elé. Kérdésemre kínosan próbált magyarázatot adni. Vita alakult ki, melynek során hivatkoztam az alakuló közgyűlésen az egyetemes zsinat összehívására vonatkozó, jegyzőkönyvbe foglalt javaslatra, és annak a felolvasását kértem. Márkus Mihály jegyző jelentette ki erre, hogy az nincs a jegyzőkönyvbe írva, mert – mint mondta – „Nem azt írjuk a jegyzőkönyvbe, ami ott történik, hanem ami szükséges.” (!) Közölték a választmány tagjaival, hogy a világszövetség elnöksége a Magyarországi Református Zsinat Elnökségét kérte fel az egyetemes zsinat előkészítésére és megszervezésére, és az vállalta ezt a feladatot. Bütösi János elnök később egész kötetben számolt be a magyar református világszövetség működéséről és ebben közli a gyűlések jegyzőkönyveit. Sem az alakuló közgyűlés, sem a későbbi választmányi gyűlés jegyzőkönyvében nincs említés sem rólam, sem javasataimról. Találkozva Bütösivel, megkérdeztem a történetek felől. „Hol élsz te?” – kérdezett vissza. „Mit gondolsz, honnan van nekem pénzem ilyen könyv megjelentetésére? Én beletettem a kéziratba.” – és valóban megmutatta az iratcsomójában az én javasataim szövegét is. „De a szponzor kihagyta.” – keresztyénhez nem illő megvetéssel néztem lelki törpe atyámfiára. Nem haragudtam rá, mert csak magamra haragudhattam volna, hiszen én ajánlottam volt az elnökségre.

Véletlenül került a kezembe a magyarországi zsinat elnökségének a körlevele az egyetemes zsinatot előkészítő tanácskozás összehívásáról, melynek tárgysorozatára javaslatokat kérnek az egyházkerületektől. Úgyis, mint az Erdélyi Egyházkerületnek a többi egyházkerülettel való kapcsolatának a felelőse, úgy is, mint a Romániai Református Egyház Zsinata Kánonjogi Bizottságának elnöke, javaslatot szerkesztettem és juttattam el – szövege az

alább csatolt dokumentumok 9. sz., Javaslat az Egyetemes zsinat összehívására... olvasható – az előkészítő konferencia szervező bizottságához, részletesen ismertette az 1906-os törvénynek az egyetemes zsinat összehívására vonatkozó rendelkezéseit. Nyilvánvalóvá tettem, hogy nincs szükség semmiféle külön szervezkedésre, mert a törvény világosan kifejti, kik, hogyan hívják össze a Zsinatot és kik ennek a zsinatnak a küldött-tagjai. Annyi a feladat összesen, hogy az 5 régi egyházkerület vegyen be küldöttei sorába a róla leválasztott új kerületek küldötteiből. (Például a Tiszántúli Egyházkerület nemcsak a trianoni ország területéről, hanem a Királyhágó-mellékről, Kárpátaljáról és Délvidékről is delegáljon zsinati tagokat.)

Nagy megdöbbenéssel észleltem, hogy a később küldött hivatalos meghívó mellékleteként az erdélyi javaslat nincs ott a többi egyházkerületé között. Kellő számú másolattal felszerelve érkeztem Balatonfüredre 1992. októberében az előkészítő tanácskozásra. A házigazda Márkus Mihálytól kérdeztem, hogy mi lett a javaslatommal, és átadtam a konferencia résztvevői számára készített 10 példányt. – Elnézést kell kérnem kedves Testvéreimtől ezeknek a ponyvaregénybe illő epizódoknak a leírásáért, de sajnós, ezek a bohózati események megtörténtek. – Ezek ellenére az erdélyi javaslatot titokzatos kezek kivették a bizottsági tagok iratsomóiból. Élő szóval terjesztettem elő, hogy a Magyar Református Egyház utolsó hatályos törvénye az 1906-os, hiszen azóta nem volt zsinat, nem helyezhette hatályon kívül senki. Ez világosan rendelkezik a zsinat összehívása és napirendje felől. Hatáskörére vonatkozóan pedig kimondja, hogy a zsinat a Magyar Református Egyház legfelsőbb törvényhozó, kormányzó és felügyelő szerve, mely maga állapítja meg hatáskörét, napirendjét és maga választja tisztikarát. Előterjesztésem a későbbiekben a „zsinat-párt” programjává lett. Vele szemben, a „zsinat-ellenes párt”, vulgo: a püspökök pártja állott. Széplaki Kálmán, Királyhágó-melléki küldött, CE-s lévén, a szabad egyház híve volt, az intézményes egyházat feleslegesnek tartotta. Javaslatommal szemben kétségbe vonta az 1906-os törvény hatályos voltát, Márkus Mihály dunántúli püspök (elnök) pedig mindenképpen a zsinat hatáskörét akarta megszabni, illetve kijelölni „mivel foglalkozzék a zsinat”. Azt is hiába jelentettem ki, hogy a zsinaton minden tagnak javaslattételi joga van és abban csak a zsinat maga dönthet, hogy tárgyalja, vagy nem, elfogadja, vagy elutasítja. Még Törös László zsinati jogtanácsos mondott ellent azzal, hogy „Hát azért nem lehet megengedni, hogy valami hülye valami örültséget terjesszen a zsinat elé.” Végül is a nagy többség azt fogadta el, hogy az előkészítő bizottság „hivatalos javaslatokat” terjeszt a zsinat elé, de majd minden zsinati tagnak megmarad a javaslattételi joga.

A többi egyházkerület javaslata nem hozott vitát, csak a Duna-melléki. Ezt a később érkező Hegedűs Lóránt püspök terjesztette elő, élő szóval is megismételte az írásban kiosztott szöveget. Eszerint, az összehívandó zsinat nem legfelsőbb törvényhozó, kormányzó és felügyelő szerve a Magyar Református Egyháznak, hanem „konzultatív, reprezentatív és demonstratív” testület. Ez magyarul azt jelentette, hogy nincs egységes magyar református egyház, nincs szükség a nem létező egyház legfelső szervére sem. (Nem hangzott el ugyan ez az indoklás, de köztudott, hogy az egyetemes zsinat ellenzői azok voltak, akik az egyházkerületek, azaz a püspökök fölé nem kívántak semmiféle felsőbb egyházi hatóságot.) Az előkészítő jogügyi bizottság megdöbbenéssel hallgatta Hegedűs Lóránt előterjesztését, amely a határon túli magyar reformátusoknak a kitagadását jelentette. Hódosi Imre, délvidéki püspök könnyes szemekkel mondta Hegedűsnek: „Ti kitagadhattok bennünket, mint az anya is megtagadhatja gyermekét. De a kitagadott gyermeknek nem tilthatja meg senki, hogy tovább

ne szeresse kitagadó szülőanyját és testvéreit.” Mindenki más határon túli egyházzrész küldötte is helytelenítette a Hegedűs Lóránt előterjesztését, de határozathozatal nem történt a kérdésben. Nagyon sokat jelentett volna, ha Tőkés László határozottan a zsinat-párt mellé állt volna. Ezzel megóvott volna engem is a zsinat-ellenzők elszigetelő kampányától. A háromnapos konferencia végére ugyanis már a két évszázaddal előbbi hierarhia-küriarhia ellentét alakult ki a résztvevők közvéleményében, a lelkeszi kar engem, mint okvetetlenkedő világít valósággal közellenségként kezelt. Persze, és ezt is ide kell írnom, a határon túliak mellett sem Mészáros István, sem Kocsis Elemér püspök, sem több más klerikus nem állott be ellenségeim sorába. – Bármilyen hihetetlennek tűnik, a balatonfüredi konferencián való részvételemet a kiadott jegyzőkönyv nem is említi, sokat vitatott javaslataimat is kihagyja.

Az egyetemes zsinat előkészítésére a következő konferenciát Kárpátalján, Nagybereg-Alsóremetén, 1993. áprilisában rendezte a magyarországi zsinat elnöksége. Felejthetetlen élmény volt kárpátaljai testvéreink egyházi életének a megismerése. Az ateista deszpotizmus alól felszabadult híveink tömeges, lelkes, odaadó egyházi aktivitása, a presbiterek – közülük sokan kommunista párttagok és kolhoz-vezetők voltak – most már nyíltan állottak hittestvéreik mellett, folytatva a deszpotizmus alatti hitbuzgó tevékenységüket. Több gyülekezetet látogattunk meg. Lelkeszt nem találtunk (nyolc-tíz gyülekezetre jutott egy lelkes), de a presbiterek mindenütt tele templommal, gazdag műsoros ünnepéllyel vártak. A csodálkozó lelkeszlátogatókat – bizony – ki is oktatták ezek a kisiparos és földműves presbiterek a gyülekezetszervezés titkaira. A kárpátaljai egyházi vezetőség megható szívéllyességgel és tisztelettel fogadott bennünket a nagyberegi templomban. Forgon Pál püspök bevezető szavai után könnyezve énekelte a gyülekezet az erdélyiek „Az Úr csodásan működik” kezdetű énekét.

A konferencia hivatalos része már egyáltalán nem volt felemelő, különösen az én számomra. A magyarországi rendezőség egyszerűen nem gondoskodott sem a fogadásomról, sem az elhelyezéséről. Éjfél körül még ott üldögéltem egyedül egy hideg folyosón. Szerencsémre, egyik Királyhágó-melléki ismerősöm valamiért visszajött az irodákhoz, és ő vitt magával a szállására egy fűtetlen kempingházba. Másnap nem kaptam helyet a gyűlésteremben, az előcsarnokban üldögéltem a konferencia tartama alatt. Ide jöttek ki hozzám, és ültek le velem beszélgetni, akik akartak, elsősorban kárpátaljai barátaim. A második napon már a magyarországi püspökök is odaszégyenkeztek mellém az előcsarnokba, és ezzel élénkebb konferencia alakult ki kívül, mint belül. A záróülésen, mint hivatalos erdélyi küldöttnék nekem kellett előterjesztést tennem. Ez már a gyűlésterem szónoki emelvényén történt. Az egyetemes magyar zsinat törvényhozó tevékenységének a fontosságát hangsúlyoztam minden magyar református egyházzrész számára. Utánam Hegedűs Lóránt ismételte meg zsinatellenes tételeit. Határozathozatal nem történt ugyan, de a közhangulaton érezhető volt, hogy a zsinat ügye rosszul áll.

4.3. Az Egyetemes Magyar Református Zsinat összehívása

1994-ben, az erdélyi egyházkerületi tisztújítással párhuzamosan, új zsinati tagokat is választottak, minden törvényes indokolás nélkül megszüntetvén az 1991-ben választottak mandátumát. Mivel a „választásokat” a sztálinista szabályzat szerint ejtették meg, (vagyis a főhatóság által állított egyetlen jelöltre lehetett szavazni) a Romániai Református Egyház

zsinatának csak úgynevezett püspökpárti tagjai lettek, az egyetemes zsinatot szorgalmazók kimaradtak. Az így alakult romániai zsinat magáévá tette a Hegedűs Lóránt javaslatait, részt is vett a Debrecenben összeült Tanácskozó Zsinaton. Ezt a minden hatáskör nélküli testületet az Egyetemes Magyar Református Zsinat – egyházunk legfelső törvényhozó és ellenőrző szerve – helyett és ellen szervezték annak összehívói. A presbitériumokat hatáskörük elvonásával annakidején megszüntette az ateista proletárdiktatúra. A zsinatot – egyelőre – szünetelteti a magyar református püspökök személyes, önző hiúsága. A zsinatpresbiteri szervezési rendszer tehát megszűnt egyházunkban, anélkül, hogy bármilyen más szervezési elv lépett volna a helyére. A ténylegesen érvényesülő (sztálinista típusú) püspöki diktatúra, a szövetséges klerikusok pópaizmusával együtt próbálnak felülkerekedni az egyházunk egész szervezetét megszűnéssel fenyegető anarhikus törekvésekkel szemben. Én a zsinatpresbiteri elv híve vagyok bár, de nem állítom, hogy egyházunk szervezeti, intézményes egységét nem lehet más egyházszervezési elv alapján helyreállítani. A Kánonjogi Bizottságban magam ajánlottam episzkopális, vagy a zsinat által igényelt más szervezési elv szerinti alternatíva kidolgozását is. A szabad egyházak útja járhatatlan számunkra, ugyanis olyan közel mentek a szórakoztató ipari varietéhez, vándorszínészethez, hogy hitvallási fegyelemre egészen alkalmatlanok. Lelket építeni, nevelni, a társadalomba jövőre építésére alkalmas viselkedési értékrendet beidegződtetni csak egységes intézmény több nemzedéken át következetesen végzett munkájával és mindenütt azonos hitvallási program-tananyaggal lehet, tehát az *egyház intézményes egysége és hitvallási fegyelme* alapjain.

Kolozsvár, 1996. október 1.

II. A megújulás elvi alapjainak dokumentumai

1. Útkeresés a gyűlölet zátonyai között

FIKE konferenciák Erdélyben a második világháború után

Erdélyben az *Ifjúsági Keresztény Egyesület*, az angol eredetű, nemzetközi mozgalomtól (*Young Mens Christian Association* = YMCA) némi árnyalati eltéréssel, inkább hitéleti-világnézeti, mint társadalmi célkitűzéssel indult a húszas években, egyike lévén itten az akkori keresztény megújulási mozgalmaknak. Nem hozott létre független szervezetet, végig a református egyház keretei között maradt. A művelődési, társadalmi kérdésekkel még az egyházon belül is más szerveződések foglalkoztak, azon kívül, pedig ott voltak a folyóiratok az *Erdélyi fiatalok*, később a *Hitel* és a *Termés*. A harmincas évek közepére hitelüket veszítették és kifulladásra kényszerítve a jobb és baloldali társadalompolitikai ideológiák, petyhüdtén lógó vitorlákkal való stagnálásra kényszerítve a hajtóerejükre építő mozgalmak hajóit. A Harmadik Oldal, a Népi

Mozgalom – ha használható még ez a kifejezés – már csak az IKÉ-t találta a porondon, és olyan természetes szövetségesként ajánlkozott a vallási-világnézeti mozgalom kelléktárába, mint a 16. században a szépirodalom. Mivel Erdélyben akkorra az IKE már az egész fiatalságot befolyása alatt tartotta, nem kell csodálkozni azon, hogy itt a népi gondolatrendszernek, a népi művelődési értékek optimalizálásának egyszerűen nem maradt ellenzéke. Viszont a népi mozgalmat is elvonta a gazdaság- és társadalompolitika mezejéről a maga erkölcsi értékrendi térfelére, megtisztítván egyúttal minden materialista szeplőjétől. Az élcsapat, a kolozsvári Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület magáévá tette és a hetenkénti bibliaórákon állandó életmelegen tartotta az IKE eredeti programját: az ige fényével megvilágított úton kell a mindennapi célok megvalósítására törekedni. Gyakorlatban ez tevékeny szóránymissziót, falumunkát, külváros-missziót, cserkészetet, népfőiskolát jelentett, valamint a középiskolásoknak, falusi és proletár ifjaknak a magyar nemzeti múlt, jelen és jövő érdekében való nevelését a keresztyén népiség értékei szerint. A nyári táborozások is – *Szárszóhoz* hasonlóan – előbb csak szigorúan vallási témákat tárgyaltak, később „a magyarság sorskérdései” is hasonló súlyt kaptak, végül pedig, az egész egy ifjúsági népdalfesztivál külsőségeivel is kiegészült. Mind a hitbuzgalmi és nemzeti-világnézeti, mind a kegyességi és népi művelődési megnyilvánulásoknak hű tükre volt az *Ifjú Erdély* folyóirat és könyvkiadó, mely az erdélyi művelődési élet egészében is számottevő volt. A német megszállás miatt elmaradt negyvennégy nyarán a XVI. konferencia, a szovjet-román megszállás és a háború elvesztése pedig, magukat az addig követett célokat tette vitathatóvá. Az erdélyi magyar fiatalságot katonai, levente-, vagy munkaszolgálatra vitték, még ténymegállapításra való sem maradt itthon, nemhogy tájékozódásra. Az életben maradtak, akik fogságba sem kerültek, negyvenöt januárjától jövőgettek hazafelé. Itthon a győztesek szervezetei, a kommunista és szociáldemokrata párt, a *Magyar Népi Szövetség* és ifjúsági vonatkozásban a legfontosabb, a *Kommunista Ifjak Szövetsége* (később: Haladó Ifjúság) nemcsak minden üldözéssel szembeni védelemmel, de érvényesülési lehetőségekkel is csábították az itthoni nincstelenség nyomorába hazaérkezőket. A kolozsvári diákok – az egyetem a front átvonulása után azonnal folytatta működését – csak az egyházi intézményekben, a Református Teológián és a Báthory-Apor Szemináriumban – „Szent Jóska” – találhattak otthonra, a politikai szervezetek ugyanis elhanyagolták ezt a kérdést. Nem csoda, hogy a háború sodorta, elmaradt vizsgáival vívódó, valósággal éhező diákok szívesen jártak el az egyetlen diáktársadalmi összefogásra, a Teológia diákokthonában „csak úgy, magától” újraindult péntek esti főiskolás bibliaórákra. Itt maguk között voltak, a Szentírásról kívül sem vezér, sem felügyelő, sem oktató nem lévén, a maguk kérdéseit vitathatták és vitatták szabadon. Természetes hát, hogy a politikai szervezetektől viszolygó diákok mind a FIKE tagjainak érezték magukat, felekezeti különbségektől függetlenül, még zsidók is.

Az anyaországi népi kollégiumok mintájára, a kommunista kezdeményezésű Móricz Zsigmond Kollégium is csak a FIKE védnöksége alatt szerveződhetett – persze, elhallgatva politikai irányzatát – különben tagok nélkül maradt volna, így viszont még otthon is kapott a Teológián. Negyvenöt elején a Román Királyság égisze alatt berendezkedett a demokráciának mondott proletárdiktatúra, vége lett a második világháborúnak, elkobozták a kolozsvári magyar egyetem minden épületét, de hazajöttek, akik hazajöhettek. Rendes nyári konferenciázásra nem

volt lehetőség, ezért a FIKÉ a református teológiai ifjúsággal szövetkezve rendezett egynapos konferenciát 1945. június legelején, a kolozsvári Békás kertben.

XVII. Kolozsvár – Békáskert, 1945

Akkor, a pártok, szakszervezetek, mindenféle „demokratikus” szervezetek töméntelen gyűlése között, jelentéktelennek látszott ez a találkozó, mert sem az ott megjelent száz-százötven fiatal létszáma, sem az ott elhangzottak nem tették azt rendkívülivé. Évtizedek múlva derült ki, hogy a keresztyénség először itt vállalkozott a második világháború után, a múlt hibáinak felmérésére és a krisztusi célok elévülhetetlenségének bizonyítására. Az előadók feleletet adtak az erdélyi fiatalság, az erdélyi magyar társadalom későbbi vezetőinek életfontosságú kérdéseire, a Szentírás alapján.

Az első előadást a háború utáni konkrét teendőkről *Nagy András*, mindenki szeretett „András bácsija”, a FIKÉ tanár-elnöke tartotta, Jeruzsálemnek a fogság utáni újjáépítése (Nehémiás 3.) példájának alapján. Építeni kell egyik kézben fegyverrel, másikban vakolókanállal – mondotta –, egymás mellett mindenki, az egész Izráel. Egymás mellett, semmiképpen sem egymás előtt vagy után. A múlt vezérei a rombolás irányítói voltak, az építés Isten tervei szerint folyik, vagy sehog, akár városfal, akár társadalom, akár emberi lélek épül.

Megalkuvás nélküli tiszta lelkiismerettel lehet csak tiszta jövő felé haladni, mondta *Nagy Géza* teológiai tanár, prófétai lángolással, Dániel 3. – Nabukodonozor saját bálványképe imádást parancsolja, az engedetlenek pedig, égő tüzes kemencébe vettetnek – alapján. A Világ Fejedelme, a Hatalom, az Anyag, a Realitás, a Ráció aranybálványa áll az utunkban, csak tiszteletet kér a maga számára, és már mehetsz is dolgozni. Bolond vagy, ha nem hajolsz meg az előtt a bálvány előtt, melyet mindenki imád! De ha hit nélkül hajoltál meg, más út nem marad számodra, csak az övé. Aki Nabukodonozor hatalmának hódol, az ő igazát, erkölcsi normáit teszi magáévá, nem szolgálhatja többé Izráelnek sem Istenét, sem népét! Lehet, hogy halál vár a hitük és meggyőződésük mellett megmaradókra, de a megalkuvók sikere nagyon átmeneti, a végén saját lelkiismeretük ítéli kárhozatra őket. Nagy Géza a hívők közvéleményét fogalmazta meg. Ezért nem lehetett Erdélyben „a magyarság érdeke így kívánja” ürügyén még kacérkodni sem marxizmussal, sem pártszolgálat, sem semmiféle személyi kultusszal.

A harmadik előadást a gyötrelmes zsidó-kérdésről tartotta *Tavaszy Sándor*, a vitathatatlan tekintélyű tudós bátor biztonságával és keresztyénhez illő szelíd szerénységgel, a Bírak 19-21 alapján. A Gibeabeliek halálra gyalázzák egy lévita nejét. A férj felhívására egész Izráel hadba száll a szörnyű cselekmény megbosszulására, és nehéz harcok árán kiirtják a bűnösök védelmére felsorakozó egész Benjámint. Utána rádöbbennek, hogy a testvérmegszedések egyikét semmisítették meg, gyászba borulva elsiratják Benjámint, és intézkednek visszaállításáról. Ez sikerül is, hiszen az első király már maga is benjáminita. Itt mindenki bűnös és bűnrészes. Ha a másikban keressük a bűnöst, meg fogjuk találni, és soha nem lesz vége a bosszúállásnak. Keresse mindenki magában a bűnöst, meg fogja találni. Bánja meg, és legalább olyan mértékű jóvátételre törekedjék, amilyen a bűne volt: mi, nem-zsidók, kell a zsidóság

helyreállítását biztosítsuk, erőnkön felüli terheket is vállalva. Viszont Benjámint letett a viszontbosszúról, a zsidók sem az ellenségeik vádját igazolják, hanem barátaik érveit: tekintse testvéreiknek a magyarokat, és – mint ahogyan annakidején a hazatérő gályarabok nem akartak bosszút állni a katolikus testvéreiken – fogadják el segítségünket jövődjük, mindnyájunk jövődjé építésére.

Horváth Jenő, Nagyenyedről visszatért teológiai tanár, a *Jó Pásztor Misszió* vezetője nagy örömmel és meglepéssel fogadta Tavaszy Sándor megállapításait, zsidó nemzetiségű vagy izraelita vallású társaink vonatkozásában. A munkaszolgálatból és a koncentrációs, megsemmisítő táborokból hazatérő zsidó fiatalok félénken foglaltak helyet a kolozsvári egyetem keresztyén fiataljai között, mert Németországból és Európa minden részéből keresztyénellenes zsidó bosszúselelmények – később ezek a Slomorel különítmény neve alatt rögzültek a közvéleményben – híre érkezett és bizony itt, Kolozsváron is zsidó fiatalok jártak elől, hangoskodtak a keresztyén magyarok elleni antifasiszta megtorlás követelésében. Mi, keresztyén fiatalok egyszerűen nem hittük a zsidó terrorselelményekről szóló híreket, de zsidó társaink tájékozottabbak voltak és szégyenkeztek előttünk, hogy nem képesek elhatárolni magukat azoktól. A baloldali politikai szervezetekben akkor általános magyarellenés gyűlöletkampány, uszítás folyt, nyilvánvalóan bántotta a jóérzésű, emberséges zsidó fiatalokat, és elkésértette őket, hogy semmit sem tehetnek ellene. Bizony, a zsidó fiataloknak sehol nem volt akkor békés megnyugvásra lehetőségük, csak az IKÉ-ben. A konferencián örömmel látták, hogy Tavaszy jó tanácsait mennyire magáévá teszik a magyar keresztyén diákok. Mindenki megegyezett Horváth Jenő összegzésében: *bűnös nép nincsen*, mert semmiképpen sem szabad *egyesekek bűne miatt* ítéletet mondani a közösség minden tagja felett. Igaz, hogy a terrorselelmények *elkövetői zsidók voltak ugyan*, de viselkedésük nem jellemző a *zsidóságra*, nem csak azért, mert a bűnösök száma elenyésző az összességhez viszonyítva, hanem azért sem, mert az ilyen bűnök nem férnek össze a zsidóság általánosan elfogadott, a keresztyénkével azonos erkölcsi normáival. A 19. századi európai közvélemény megítélhette volna-e a magyarságot a Rózsa Sándor, Zöld Marci, Sobri Jóska cselekedetei alapján, figyelmen kívül hagyva az országépítő, haladó reformpolitikuskok, az irodalom és tudomány óriásai és a '48-as, százezernyi szabadsághős tetteit? Bizony, ha kelleni is, de mindnyájan elfogadtuk a Tavaszy és Horváth Jenő igemagyarázatát és ezzel az erdélyi magyarság köréből végleg kizártuk a „zsidókérdést” is, az antiszemitizmust is, évtizeddel az 1956-os magyar forradalom előtt, melynek testvériségprogramja más gyűlöletkeltéssel együtt, ezt is kiiktatta a keresztyén közgondolkodásból.

Az 1945-46-os tanévben – nagyon szerény körülmények között bár, de – ismét rendszeren üzemelt a kolozsvári magyar egyetem, az orvosi kar nélkül. Sor kerülhetett a Főiskolás IKE „hivatalos” újjászervezésére is. Hogy kik, milyen tisztséget viseltek, azt akkor sem lehetett pontosan tudni, mert a tényleges tevékenység mindig az ifjúság spontán munkálkodása volt. Mindenesetre, elnök előbb *Orbán János* jogász, később *Kovács Ferenc* bölcsész volt. Főtitkár *Virág Károly* teológus, titkár *Varga László* jogász és *Székely Károly* teológus.

A kolozsvári egyetemi ifjúság életét régóta zavarta a székelyek és a szilágyságiak rivalizálása, mert mindegyik gátolta a másik kezdeményezésének megvalósítását. Most, a megújuló FIKÉ szellemében ez a kérdés is megoldódott azzal, hogy mindkét csoport hangadói egyszerűen összeköltöztek a Teológia 18-as szobájába. Akik már lerakott matracokra sem

fértek be, a szomszéd szobákban aludtak ugyan, de a napot – mármint szabad óráikat – a 18-asban töltötték, ahová a városbeliek és a vidékiek is rendszeresen bejártak. A kolozsvári Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület 1945 és 1948 közötti – tehát felosztás előtti utolsó szakaszában folyó – tevékenységét vezető belső 18-as kör, betűrendben: Dobai István jogász, Gálffy Zoltán teológus, Izsáki Zoltán bölcseész, Komáromy József matematikus, Kovács Ferenc bölcseész, Nagy Pál bölcseész, Sipos János teológus és Virág Károly teológus. Hozzájuk csatlakozott: Adorjáni Albert teológus, Almásy Anna bölcseész, Antal Sándor teológus, Bartha Kálmán teológus, Benkő András zeneművész, Bíró Emma bölcseész, Erdey Irén közgazdász, Fülöp András mat.fiz., Gábos Zoltán mat.fiz., Gellért Sándor bölcseész, Guttmann Mihály zeneművész, Hirsch Éva teológus, Kelemen Zoltán közgazdász, Kertész Gábor jogász, Kiss Rózsa bölcseész, Kovács Tibor vegyész, Kozma Endre teológus, László Anna bölcseész, László-Bencsik Sándor bölcseész, Marosi Pál geográfus, Mártha Judit bölcseész, Nagy Aranka teológus, Nagy Márta közgazdász, Orbán János jogász, Pálffy Gizella teológus, Simon István bölcseész, Varga László jogász, Vántsa László jogász – és egyre szélesedő körben még vagy százötven-kétszáz diák, az időközben Marosvásárhelyre átvitt orvosok nélkül a kolozsvári egyetem akkori legjobbjai. Mindenben segítettek az ifjúság fiatal szenior kedvencei: Juhász István, Nagy Géza, Sárközi Endre, Tonk Emil és Tőkés István. Nagyon fellendült a tevékenység. A péntek esti bibliaórákat három teremben lehetett csak elhelyezni, olyan sok volt a résztvevő.

XVIII. Szucság 1946

Nagyon komoly előkészítés után, a FIKE 1946. július 31. és augusztus 4. között, a Kolozsvár melletti Szucságon tartotta XVIII. nyári konferenciáját, mely – mint később bebizonyosodott – rendkívül nagy jelentőségű, több évtizedre kiható eseménye volt az erdélyi magyar művelődési életnek. Azok a kérdések, amelyek az 1943-as szárszói konferencián fogalmazódtak meg, amelyeket a 20. század első négy évtizede tett fel, és amelyekre a második világháború olyan kétségbeejtő választ adott, Szucságon reményteljes, távlati célra mutató, konstruktív erkölcsi feleletet kaptak, a pozitív történelmi és népi értékeknek az Ige világosságába való helyezésével. Az előadók is úgy hívtak meg, hogy minden világnézet szószólót kapjon, a részvételt megtagadó, szervezett párttagok kivételével, ott volt az egyetemnek nemcsak az ifjúsága, de minden igényes professzora is, és minden addigra hazatért erdélyi értelmiségi. Például: az esti tábortüzeknél *Gellért Sándor* szavalt és a leglelkesebb népdaloktató *Incze János* festőművész volt, a kirándulásokat *Tulogdy János* professzor vezette. *Karácsony Sándor*, *Németh László*, *Kodolányi János* – akiket az ifjúság hallani szeretett volna – nem tudtak eljönni, pedig részvételük talán a magyarság egészére kiterjeszthette volna a Szucságon megtörtént népi mozgalmi „zárszámadás” hatását.

A csatolt „munkarend” szerint a konferencián előadott a Református Teológia kiváló professzori „hatosfogata”: Gönczy Lajos, Imre Lajos, Maksay Albert, Nagy András, Nagy Géza, Tavaszy Sándor, valamint Benedek Marcell irodalomtörténész, Buza László nemzetközi jogász, László Gyula régész, Szabédi László költő, Szász Pál közgazdász, László Dezső és Sárközy Endre lelkészek, és nagyon sok értékes hozzászóló. Minden előadás a „jó előadás”

legelső rendű kellékével bírt: minden hallgató úgy érezte, helyette mondják. Legszebbnek a *Maksay Albert* előadása nyilvánított az Énekek énekéről, nem hiába költő mondta költeményről. Legvitatottabb volt *Szász Pál* előadása az egymással ismét versengő gazdasági rendszerekről: a liberalizmus híve lévén, a szabad verseny elengedhetetlen voltát hangsúlyozta, óva intett a szocializmusnak mind a náci, mind a kommunista változataitól, de nem bízott a harmadik út eredményességében sem. Mi a legutóbbi oldalán nevelődtünk, és ellenérzéssel hallgattuk „a vén kapitalistát”. Diákok próbálkoztak a harmadik út védelmével, persze, gyenge eredménnyel. *Nagy Miklós*, kiváló mezőgazda, remek okfejtéssel bizonyította, hogy – az iparban nem tudja, de a mezőgazdaságban annak specifikus, természeti korlátai miatt, melyeket sem a tőke, sem a tulajdonjog át nem léphet – a szabad verseny egyszerűen azonos a harmadik úttal. *Páll Árpád*, Móricz-kollégista diák – több társa biztatásával – a kommunizmus álláspontjának kifejtésére vállalkozott, az akkor egészen friss frazeológia merész használatával. A hallgatóságban olyan visszatetszést keltett az őszinte köztisztelőben álló Szász Pál útszéli hangon való sértegetése, hogy még azok is szembefordultak a kommunizmussal, akik addig rokonszenveztek vele. Maga Szász Pál úriember volt, egyszerűen észre sem vette a sértegetést. *Kováts Tibor*, *Újvári Ferenc* és mások hozzászólása sem döntötte el a vitát – ami természetes –, úgy, hogy az folytatódott minden szünetben, a konferencia végéig, más, terítékre került kérdésekkel együtt.

Benedek Marcell az erdélyi irodalomról szóló előadása – az előadás egyszerűen tökéletes volt – végén említette, hogy nemrégiben megindult az Utunk, a Romániai Magyar Írószövetség lapja. Hozzászólásában *Dobai István* kifejtette, hogy az „utunk nem a mi utunk”, mert szerkesztői a kommunista hatalom szolgálatára vállalkoztak, minden „keresztyén, emberi, erdélyi, magyar, népi és minden szent érték ellen”, és különben sincs közöttük első rangú író. *Gálfy Zoltán* egy vitathatatlan tekintélyű alkotó hiányát állapítva meg, javasolta *Tamási Áron* hazahívását. *Nagy Pál* pedig, már kezdeményezte is a kivitelezést, hogy most rögtön írjunk hazahívó levelet Tamási Áronnak. A közönség általános tetszésétől kísérve, a levél a következő ebédszünetben meg is íródott és aláíratott. Hogy fogantatja miért nem volt, azt ezután kell kikutatni.

A legvitathatatlanabb előadást *Buza László*, világhírű jogtudós mondta „Kelet és Nyugat határán, Erdély Európában” címmel. A cím nem szabatos, mert arra utal, mintha Kelet és Nyugat helymeghatározások volnának, holott azok csak irányt jelölnek, hiszen a Föld gömb alakú – mondta Buza. Tiszteletreméltó, hogy Erdélyt a központba – a választóvonal középvonalat is jelent – akarja helyezni, de ellenkezik a tények objektivitásával. Másik oldalról, szokás most „bűnös nemzetnek” minősíteni népünket, holott a jog csak egyéni bűnösséget ismer, kollektívét nem. A győztes hatalmakat nem a magyarság bűnös, vagy ártatlan volta, hanem egyedül államuk érdeke irányította. Lengyelország és Bolgárország osztozik a mi sorsunkban, mert a főhatalmi övezethatárok a háború következtében eltolódtak. A háborúnak részünkről való elvesztését „felszabadulásnak” titulálni, nemcsak gyermeteg, de káros is, mert kötelezettségeink súlyosságán nem változtat, viszont logikai érveinktől fosztjuk meg vele magunkat. Abban reménykedni, hogy a nemzetközi jog igazságot fog szolgáltatni valakinek a hatalmi kényszerrel szemben, naivitás, hiszen a jog mögött a hatalom kényszere áll. A jogot garantáló kényszerhatalom felett csak egyetlen befolyásoló tényező létezik, a jog értékmérője, az erkölcs, az embernek a helyesről alkotott meggyőződése. Ez pedig, a mai emberiség esetében

a keresztyénség vallási tanításain alapszik. Sztálin is sajátjaként hivatkozik a Tízparancsolat „Ne ölj!” és „Ne lopj!” parancsaira. Senki sem tagadja a Szeretet parancsát, sem pedig a Béke és Méltányosság egyetemes kívánatos voltát. Mindenki elfogadja a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség jelszavait, bár különböző értelmezéssel: Nyugat a szabadságra, Kelet az egyenlőségre helyezi a hangsúlyt. Mi, akiket nem terhel a mások feletti uralom felelőssége, hirdessük a Testvériség primátusát. Hogy kié legyen Erdély az egymást gyűlölő embercsoportok közül? – annak eldöntése nem rajtunk áll. De élhetünk azért, munkálkodhatunk azért, hogy az Isten törvénye szerinti Szeretet, Béke és Méltányosság elkötelezettjei legyen. Tehát „Erdély legyen Isten országa!”

Megilletődött csend fogadta a roppant jelentőségű kijelentést. Dobai István alig tudta elmondani a szokásos köszönő szavakat. Csak *László Dezső* hozzászólása kísérelte meg az elhangzottak méltatását, a mindennapok nyelvén. Azonban a konferencia hátralévő részében, minden szünetben a konferencia központi mondanivalójává lett Legyen Erdély Isten országa! értelmét feszegette a hallgatóság, erre tértek ki az előadók a következő napokon, ezt vitatták a bibliaórákon. Később is, az iskolaév alatti összejövetelek beszélgetéseiben és vitáiban is, e köré a mondat köré csoportosították a szucsági konferencia eredményeit.

Minden konferencián, találkozon az aktív résztvevők legalább olyan fontosak, mint az előadók. Nemcsak hozzászólásaikkal fokozták az előadások hatását, de még inkább azzal, hogy a szünetekben spontán kialakuló beszélgető csoportok ezekhez – az ifjúság előtt tekintéllyel bíró, de hozzájuk közelebb álló értelmiségiekhez – csatlakoztak. Legalább néhányukat feltétlenül említenem kell: Asztalos Sándor jogász, Borbély Samu matematikus, Csík Lajos biológus, Dezső Lóránd csillagász, Fényes Imre fizikus, Gellért Sándor költő, Gyűjtő Sándor, Imreh István, Markos András közgazdászok, Ferenczi Júlia, Fuhrmann Károly, Gy. Szabó Béla, Incze János képzőművészek, Nagy Miklós és Szövérdy Ferenc mezőgazdászok, Jakó Zsigmond és Juhász István történészek, Grépály András, Kállay Ernő, Szabó Péter orvosok, Szabó T. Attila nyelvész, Ferencz János, Morvay Pál, Nagy Géza, Sárközy Endre, Sipos Géza tanárok, és külön kiemelendő „a legszeretetremlőbb IKE-és szenior”, Tonk Emil orvos. Ezek, és a hozzájuk hasonló, semmiféle politikai és ideológiai kényszert nem szolgáló értelmiségiek részvétele biztosította a konferencia építő, szabad, keresztyén gondolatrendszerének kialakítását és hosszú időn át való érvényesülését.

Talán, ha a szucsági konferencia után, a FIKE nem fordult volna ilyen határozottan az erkölcsi megalkuvás ellen, a kommunisták és a kollaboránsaik sem kezelték volna olyan ellenségesen sem a mozgalmat, sem az abban résztvevő személyeket. A Móricz Zsigmond Kollégium tagjait eltiltották a további részvételtől, és nem engedték sajtónyilvánossághoz a mozgalmat. Most derült ki, hogy negyvennégy óra a sajtó a kommunista párté. *Hirsch Éva*, a „legaktívabb fikés”, hiába gyorsírta le a szucsági konferencia egész anyagát, nem lehetett megjelentetni. Egy „Ifjú Erdély” próbaszámban is hiába kísérelték meg a konferenciának legalább az ismertetését, azt annyira átjavította a „jóindulatú” cenzúra, hogy rá sem lehetett ismerni: egyszerűen kihagyták mindazt, ami érdekes volt, és közöltek helyette olyasmit, ami ott el sem hangzott.

Az 1946-47-es tanév idején fokozódott a politikai nyomás, nemcsak a FIKE-én és más egyházi tevékenységen, hanem az egész ifjúságon és az egész erdélyi magyarságon. A Haladó

Ifjúság előszobájaként létesített „Demokratikus” Diákszövetség – azóta is rendszeresen alkalmazott kommunista recept szerint – a maga „magyar egységébe” akarta vonni a FIKE-t is, és minden diáktársadalmi tevékenységet. Előbb csak versenytársaként viselkedett, de a következő évben már határozott elnyomóként.

XIX. Egerbegy, 1947

Még a mérsékelt korszakban, 1947 nyarán került sor a XIX. konferenciára, Aranyosegerbegyen. Talán a nem-keresztyének távolmaradása (személyekben és témákban egyaránt) tette, hogy ez a konferencia volt a legmeghittebb, legcsaládiasabb, legközvetlenebb konferenciája az erdélyi keresztyén ifjúságnak. A társadalom és a közélet nagyjai nem jöttek el ide, de helyettük itt voltak kedves senioraink, a régi ikések, és nagyon szép számmal, nem-diák fiatalok.

A súlyos cenzúra miatt nem sikerült nyomtatott műsort kiadni, és más írott dokumentumot sem lehetett felkutatni az előírányzott témákra és előadásokra vonatkozóan. Sem alulírott, sem Virág Károly, Antal Sándor, Székely Károly – a konferencia szervezői – nem emlékeznek a részletekre. Tavasz Sándor jelenléte és előadása biztos, a Sárközy Endre, Sipos Endre, Szövérdy Ferenc kiváló mezőgazdász, és Tonk Emil szereplése úgyszintén.

A konferencia második napján volt Romániában az infláció megállítását célzó pénzbevéltetés: nemcsak az ellátásra hazulról hozott pénze lett semmivé az összegyűlteknél, de a hazautazáshoz szükséges vasúti jegy ára is. A remek hangulatú konferenciát félbe kellett szakítani, az ifjúságot hazaküldeni. Isten azonban a kárt is haszonra tudja fordítani: Az ifjúság nagy csapatokban, gyalog vonult haza Erdély minden részébe, felejthetetlen élményeket nyújtó „FIKE anabasis”-szá változtatva az egerbegyi nyári konferenciát.

Mi, szilágyságiak a Kolozsvár felé gyalogoló csoportban voltunk. Valószínű, nem véletlenül találtuk Ótordán Géza bácsit – *dr. Abodi Nagy Géza* egyháztörténész-professzort – és itt a helyi nevezetességek bemutatása ürügyén mondta el az egerbegyi konferenciára készített, de ott el nem mondott előadását az erdélyi vallásszabadságról. Az ismertetés számunkra legérdekesebb része Erdélynek a *Hét Vár Ország*a elnevezésének az elemzése volt. Géza bácsi kifejtette, hogy a magyarellenes propaganda annakidején „Erdély Hét Főbűnének” titulálta a három nemzet és a négy vallás rendszerén nyugvó rendi alkotmányt, elhallgatva annak általánosan elismert világtörténelmi fontosságát, annyira, hogy már csak kevesen tudják, hogy Erdély címerének hét bástyája eredetileg a Hét Autonóm Rend egyenlő és viszonyos szabadságát jelképezi, tehát Erdély igazi neve a *Hét Szabadság Ország*a volt és maradt.

Felejthetetlen, de nagyon szomorú élmény volt az abban résztvevők számára a szilágysági FIKE-anabasis. Az Aranyosszékből Kolozsváron, a Kalotaszegen át Élesdig a nemzetközi főúton, onnan, pedig a Rézen és Ippen át Sarmaságig vezető kétszáznegyven kilométeres gyalogút bizony valósággal *via dolorosa* volt a számunkra. Végig a magyar-román településhatáron haladtunk, ahol még szívbe markoló elevenséggel ott voltak az 1944-1945-ös magyarellenes román népi háború tárgyi és lelki maradványai. Hogy támadt a magyar falvak

lakosságára a szomszéd román falu népe sokfelé – a román hadsereg támogatásával – és vitte el, ami mozdítható volt. Az ellenállók sírjain még a fű sem serkent ki azóta. Ezekről, a magyar nyelvű kommunista sajtó említést sem tett. Részletesen tárgyalta viszont azt a néhány esetet, amelyekben az ellenállók egy-egy támadójukat agyonütötték, és ezért fasiszta, háborús bűnösként bíróság elé állítottak. Azóta sem készítette el senki eme népi háború magyar veszteséglistáját. A hírek szerint *Újvári Ferenc* kolozsvári és *Kertész Gábor* zilahi ügyvédek készítettek ilyen tartalmú feljegyzéseket, de azok elvesztek. Az 1990-es fordulat után emlegetik a szibériai rabmunkára hurcolt százhatvanezer magyar férfit – Kolozsvárról állítólag ötezret vittek el –, de a részleteket senki sem ismeri, még az ippi eseményeket sem. Személyes ismerőseimtől tudom, hogy Sarvaságról egy csapatban negyven katonaviselt férfit vittek el, akik közül csak tizennégyen jöttek haza. Bizony, azok az erdélyi magyar keresztyén ifjak, akik 1947. nyarán az Aranyosegerbegy-Sarvaság úton végiggyalogoltak, még unokáik számára is elegendő tapasztalatot szereztek az erdélyi népek *együttélési harcáról*. Persze, 1991-ben, politikai megfontolásból kihagytam beszámolóim eredeti szövegéből ezeket a fájó részleteket, csak később, a megjelenés utáni reklamációk kényszerítették utólagos kibővítésére.

XX. Zsibó, 1948

Az 1947-48-as iskolai év felénél hivatalosan is proletárdiktatúra lett Romániában. A kommunista sajtó három év alatt úgy előkészítette, hogy senki sem félt már tőle. Még az iskolák államosítása is a közóhajra támaszkodott, fenntartásuk – az állam galád politikája következtében – elviselhetetlen anyagi terheket rótt az egyházakra. A bankok, bányák, gyárak államosítása sem tűnt sérelmesnek. A nyílt osztályharc, a kuláklista, a származás alapján való új diszkrimináció azonban már a kommunisták ellen fordította a közvéleményt, bármilyen ravaszsággal is próbálták azokat a társadalomra tukmálni: ne feledjük, az erdélyi magyarságnak 85%-a *nem volt proletár*! Nyilvánvaló, hogy a kommunista rendszer származás szerinti diszkriminációja, mind határozottabb magyarellenessége, és egyre érezhetőbb ateista agresszivitása, a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület minden összejövetelén beszédtema volt. Az ellenséges hatalommal szembeni helyes viselkedés kérdése nem volt vitás: *Nem ellenállni, de nem szolgálni*! Akik ezt egyéni karrierjük, vagy „a magyarság érdekei” szempontjából károsnak ítélték, kiálltak sorainkból, és a magyarellenos rendszer szolgálatába állottak. Sokan tényleg tettek is szolgálatot népüknek és egyházuknak.

Az eddigi konferenciák legfőbb szervezője, *Virág Károly* időközben végzett, és egyházkerületi utazótitkárként tevékenykedett. Az ő elszánt, konok igyekezete nélkül – hathatós segítségére voltak Molnár Dezső, Z. Nagy Béla és Gálfy Zoltán – szó sem lehetett volna a Zsibón, 1948. augusztus 11. és 15. között megtartott XX. konferenciáról. Ehhez, az akkori körülmények között nemcsak ügyesség és bátorság, de még diplomáciai érzék is kellett. Megszerezni az engedélyeket – az ellenséges hatóságoktól –, összeállítani a műsort, az előadók névsorát, sőt, még meghívót is nyomtattatni – nem volt könnyű. Igaz, hogy csak szigorúan vallásos témákat lehetett tárgyalni, hogy az előadók csak lelkészek lehettek és csak a templomban volt szabad összejönni, hogy nem volt szabad „konferenciának” nevezni, és hogy

megjelent ott már az addig ismeretlen – később annál szomorúbban megismert – „imputernicit”, a vallásügyi szekus. Az előadók: Imre Lajos, Juhász István, Kozma Tibor, Maksay Albert, Molnár Dezső, Nagy András, Nagy Géza, Sárközy Endre, Tavaszy Sándor és Vásárhelyi János – egyházunk kiválóságai voltak ugyan, de – nem voltak képesek eloszlatni a külső társadalmi, politikai borút. Juhász István és az „öreg” Nagy Géza helyzetelemző fejtegetései maradtak emlékeztetésekként. Szünetekben a készülő új egyházi törvénykönyvet és a kommunista kormány riasztó intézkedéseit vitatta a közönség. A régi tábortüzek helyett, most esti áhítat zárta a napot. Ezt mindenki helyénvalónak is érezte.

A régebbi konferenciákon megszokott szabadtéri előadások helyett most csak kis csoportok mehettek ki a Wesselényi kastély kertjébe. Itt mondta el idős Abodi Nagy Géza a *Wesselényi Miklósról* írott ismertetését. A feltett kérdésekre felelve mondta, hogy a Magyarországgal való unió kérdésében valóban nem volt egységes a magyarság. Míg a görög-katolikus román papság egyhangúan támogatta, éppen a református lelkészi kar húzódozott az uniótól, az erdélyi rendi szabadságjogokat féltve attól. Wesselényi Miklós, az európai szabadelvűség legnagyobb alakjainak egyike hárította el az uniónak ezeket az akadályait. Valaki felhozta a hallgatóságból, hogy Wesselényi zilahi szobrának az eltávolítását követelik a szélsőséges románok, azzal, hogy Wesselényi annakidején sereget szerelt fel és küldött a mócok ellen, Avram Iancu elfogására, és akiket sikerült elfogniuk, kerékbe is törette. Géza bácsi csak legyintett és azt mondta, hogy az efféle beszéd azokat minősíti le, akik mondják. Különben is, szegény *Árvízi Hajós* a '48-as események idején már évek óta vak volt és bár Pesten tartózkodott, nem vett részt a politikában.

Minden hatósági utasítás betartása ellenére, a harmadik napon a politikai rendőrség betiltotta a zsigó IKE Konferenciát, hazaküldve az egybegyűlt ifjakat. Alulírott már előző délután odahagytam Zsigót, egyrészt azért, mert egyedüli szenior – ez volt a már végzett ikések elnevezése – voltam ott, másrészt, mert az érdekesebb előadások és megbeszélések az ifjúsági konferenciával párhuzamosan folyó lelkészértekezleten történtek. Valójában csak az ez évi visszaemlékezésekből értesültem a konferencia betiltásáról. Később hallottam azt is, hogy az utolsó esti áhítaton *Kozma Endre* még vigasztaló és biztató szavakat tudott mondani az erdélyi magyar református fiatalságának, Zsigón, 1948. augusztusában, az utolsó FIKE konferencián.

Magában szemlélve az erdélyi IKE tevékenységét, nem becsülhetjük túl annak jelentőségét, még annak a figyelembevételével sem, hogy – semmiféle más művelődési fórum Erdélyben nem lévén – az IKE találkozók elhangzottak az egész erdélyi magyar értelmiség állásfoglalásai voltak. Az anyaországi fejlődéssel vetve azonban egybe – ahol máig nem történt meg sem a modern vallási mozgalmak, sem a népi gondolatrendszer, de még a divatjamúlt politikai rendszerek zárszámadása sem, ahol az erkölcsi Igaz és Szép vonalán elért nagyszerű eredmények értékét lerontotta az erkölcsi Jónak, a helyes viselkedés normáinak elhanyagolása, s amelynek korrigálásához aztán ötvenhatban az egész nemzet áldozatos melléállása kellett –, szembetűnnek az erdélyi fejlődés igazi értékei. Igaz, Erdélyben jelentéktelen volt a hatalom kísértése, de annál nagyobb volt annak kényszere. Hogy az erdélyi magyarság helyt tudott állni, abban döntő szerepe volt kérdéseinek az ige fényével való megvilágítása, amely elutasítja még a Szentírásnak is a szeretettel nem egyező magyarázatait, a szocializmus osztálygyűlöletét és

munkakényszerét testvériséggé alakítja, a kultúra fundamentumának pedig, a nép által elfogadott, klasszikussá és egyetemessé csiszolt hagyományok értékeit tekinti.

Mivel az emlékezet hiányos, és még rövidebb idő múlva is sokat ferdít, mások meghallgatását is javasolja és kéri a visszaemlékező.

Kolozsvár, 1993. 10. 22.

Kiegészítés

A fenti beszámolónak a *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, Budapest, 1994, valamint a *Confessio*, Budapest, 1995/2 számában való megjelenése után, az olvasók – elsősorban Adorján Kálmán, Kozma Endre, Molnár Dezső, Orbán János, Varga László, Virág Károly – részéről több megjegyzést és bírálatot is kaptam. Ezeket megfontoltam és az új információk alapján kiegészítettem a *Confessio*-ban megjelent írást, a szükségesnek becsült változtatásokkal és javításokkal, így született meg a fentebb olvasható szöveg.

– Idős dr. Abodi Nagy Géza történettudós fontos szereplésére azért nem tértem volt ki a régi beszámolómban, mert Géza bácsi fiának, a *politikus* Nagy Gézának, velem szembeni elvi ellentéte miatt, a család amúgy is neheztelt reám, és kerülni akartam a hozzájuk fűződő viszonyom további terhelését.

– Az egerbegyi konferencia utáni szilágysági anabasis-t és általában a *román-magyar problémát* azért nem írtam az eredeti beszámolómba, mert az IKE ügyét minden politikai kérdéstől el akartam különíteni. Hozzám, aki egész életemet a nemzetek közötti megbékélés ügyének szenteltem, nem is illett volna a feszültség megnyilvánulásainak a részletezése.

– A konferenciákon elhangzott pietista, betánista, C.E.-és és más *kegyességi megnyilvánulásokat* azért hallgattam el, mert a megszólalókkal bizalmas baráti viszonyban voltam, mozgalmukkal pedig, annyira rokonszenveztem, hogy hangjukat nem éreztem disszonánsnak. Az 1991-es beszámoló írásakor pedig, egyházkerületi főgondnok voltam, tekintettel kellett lennem az egyház belső szervezeti békéjére.

- A zsibói konferencia feloszlataásáról pedig, magam is utólag értesültem.

Kolozsvár, 2005. 10. 25.

Megjelent a *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, Budapest, 1994, és a *Confessio*, Budapest, 1995/2 számában, valamint a *Múlándó Szilágyság*, Kolozsvár, 2007 kötetben.

2. Krisztus követésére való felhívás

ISTEN akarata helyreállította kapcsolatainkat Nyugattal, az ottani szabad társadalmakkal. Megcsodáltuk, megbámultuk szellemi és anyagi gazdaságukat, számokkal nehezen kifejezhető erejüket, minden földi cél megvalósítására elegendő roppant eszköztárukat. És megdöbbentünk annak láttán, hogy ez a nagy értékűség önmaga fenntartásán kívül semmi célt nem szolgál, semmire nem irányul, mert minden értéknek más-más előjele van, és együttvéve semlegesítik, meddővé teszik egymást. Hiányzik a közös előjel, a közös irány, a közös értékrend. A rengeteg érték mind viszonylagos, de úgy, hogy nincs az az egyetemes érték, melyhez viszonyulni lehetne. Persze, mindenki keresi, és mindenki talál is, de nem Egyet, hanem többet,

viszonylagosat, hiszen a Földön, a viszonylagosság honában, hiába keressük az Abszolútumot, a Vitathatatlant. Így marad továbbra is gazdasági, politikai, társadalmi válság, mely mind csak az erkölcsi válságnak, a lélek válságának tünete.

Számunka is cselekvési lehetőséget hoztak a változások, de csak állunk, nézelődünk, nem tudjuk, mit cselekedjünk. Hiába próbáltuk meg kisebb-nagyobb közösségeinket elmozdítani tehetetlenségükből, csak az derült ki, hogy mi magunk is alkalmatlanok vagyunk. Mint hajdanán álltak a zsidók az egyiptomi szolgaság után a pusztaság szabadságában, miután bebizonyosodott, hogy a rabságban megnyomorodott lelkűek méltatlanok az Ígéret Földjére. Alkalmatlan bizony még Mózes és Áron is. Az odahagyott szolgaság távolról már nem tűnt olyan rémítőnek, és a közelkerült beduin-szabadság sem olyan csábítónak. Melyiket válasszák? Isten gondviselő kegyelme mentette meg őket a meghasonlástól és a két helytelen alternatíva közötti döntéstől, azzal, hogy átnevelő táborozásra indította őket. Vezetőik lehettek méltatlanok az Ígéret Földje elfoglalására, de alkalmasok maradtak az új nemzedék nevelésére, Istennek akkor frissiben kapott törvénye szerint.

Ha mi nem vagyunk alkalmasak az Ígéret Földjére, új, alkalmas nemzedék nevelésére még megfelelőek lehetünk, ha olyan vitathatatlan iránymutatónk van, mely átvezet a szellemi rabszolgaság és az izmusok szünkretikus nihilizmusa között. Létezik-e ilyen iránymutató, ilyen értékrend ebben az általános válságban, hiszen a válságot éppen az értékek devalvációja jelenti? Igen, azok számára, akik hiszik, azok számára létezik ilyen örök értékrend, az, melyet a Krisztus útjának kalauza, a Szentírás ad. Akik hisszük azt, hogy Krisztus értékrendje alapján az emberiség megtalálhatja erkölcsi egyensúlyát, létének célját, tehát jövőjét, azok, akik Krisztus hitvallóinak mondják magukat – azok gyűltünk itt össze kerekasztal-beszélgetésre, hogy először mi magunk tájékozódjunk abban, hogy Krisztus szerint mi az igaz, jó, szép és helyes, hogy – értelmiségiek lévén – másokat is tájékoztathassunk.

Az Egyház – egyetlen hivatása lévén – kétezer éve tanítja ezt, de a klerikusok szava nem képes áttörni a szíveket borító bőség-közhígyra. Ha hitvalló értelmiségiek magukévá teszik a Tanítást, szellemi és társadalmi tekintélyükkel melléállva elfogadhatóvá, kívánatosá tehetik azt mindenki számára, remélhetjük, hogy népünk a pusztai nevelőtáborozás után az Ígéret Földjére juthat. Annál is inkább, mert a világon mindenfelé még nagyon sokan keresik Krisztus megtartó útját. Kolozsváron sem mi vagyunk az elsők, hiszen az ateista diktatúra tilalmáig rendszeresen működtek itt is hasonló célú hitvalló csoportok, bibliakörök. Hogy vállalkozásunk úttörőnek számít, azt nehéz politikai-társadalmi körülményeink okozzák.

Tervünk az, hogy havonta kerekasztal-beszélgetésre gyűljünk össze a Teológia tanácstermébe. Egyik világi tag a Szentírás alapján bevezeti a beszélgetést az előre megállapított kérdéstről. A hozzászólások során mindenki őszintén, szabadon előadhatja a kérdéstről alkotott bármilyen véleményét. A beszélgetések hivatalból való résztvevői a református teológiai tanárok, hogy szaktudásukkal a többiek segítségére lehessenek. Az összejövétel és a beszélgetések rendjéről a jelenlévő rangidős presbiter, mint elnök gondoskodik. Ha valamely kérdéssel kapcsolatosan marad megbeszéletlen mondanivaló, a téma a következő összejövétel napirendjére kerül, míg mindenki kifejtette véleményét. Az elhangzottakat szalagra rögzítjük, és nyomtatásban megjelentetjük.

Induláshoz keveseket hívtunk meg és csak hitvalló reformátusokat, hogy az egyetértést magunk között mindenképpen biztosíthassuk. A felekezeti vitákat és a meddő filozófiai vetélkedéseket kerülni akarjuk. Amilyen mértékben ezek veszélye csökken majd, behívjuk a nemhívókat, hitteleneket és hitetleneket, ha hozzánk csatlakozni kívánnak. Új tagok meghívását, a régiek véleményezése alapján, Sipos Gábor, az Imitatio Christi Colloquium koordinatora eszközli (Címe: RO-3400 CJ CLUJ, str. I.C. Brătianu 51, Tel.: 064-199555). Ugyanő szolgál mindenkinek felvilágosítással. Tudjuk, hogy beszélgetéseink résztvevőinek számát az összejövetelre fordítandó idő korlátozza. Ezért először majd annyi csoportot szervezünk mindenütt, amennyire igény mutatkozik, azután pedig sajtólevelezéssel, vagy rádióközvetítéssel biztosítunk részvételi lehetőséget hívó testvéreinknek.

Különben sem akarunk tömegmozgalommá lenni – erre itt vannak egyházaink, melyek fenntartását és szolgálatát szent kötelességünknek tudjuk – de céljaink megvalósítására nem is kellenek tömegek. Úgy vagyunk, mint a babiloni fogságból hazatérő zsidók voltak: Esdrásék nemcsak a közösségbe jelentkező idegenek felvételét utasítják el, hanem a más származású asszonyok és gyermekeik elbocsátását is kikényszerítik, jól tudván, hogy Izráelnek egyetlen hivatása van: az ószövetségi tanítás tiszta fenntartása, és ebben az idegen kötődésűek csak akadályozzák.

Jogilag az Imitatio Christi Colloquium kolozsvári kerekasztala az Erdélyi Református Egyházkerület missziói tevékenységeként működik, alulírott főgondnoki védnöksége és felügyelete alatt. A másféle alakuló csoportok is éljenek az adott helyi egyházi jogi lehetőségekkel. Körünkben a véleménynyilvánítás szabadsága korlátlan, szavaiért mindenki csak büntetőjogi felelősséggel tartozik.

Csatlakozunk az Egyház legelső tagjaihoz, akik megtérésük után, az első pünkösdkor ezt kérdezték: Mit cselekedjünk, atyámfiai, férfiak? Igen, erre a kérdésre keressük mi is a választ a Szentírásban, hogy magunk is megszívleljük, és egész népünkhöz továbbítsuk: Krisztust kell követnünk, mert csak az Ő útja vezet át a világ válságán az igaz élet felé!

Kolozsvár, 1990. október 25.

Megjelent: 1991 júniusában, a Református Egyház Misztótfalusi Sajtóközpontjának nyomtatványaként.

3. A közhatalmi ágak megosztása az egyházjogban

1.

A teológus, a hittudomány művelője és általában minden hittel és vallással foglalkozó ember ellenséges gyanakvással szemléli és fogadja mindazt, amit a *jog* jelent és jelenthet, különösen, ha a szemlélő ember evangéliumi keresztyén (vulgo: protestáns). Az emberi művelődéstörténet utolsó évszázadaiban ugyanis – különösen a nyugati keresztyén művelődés

területén – az ember viselkedésére vonatkozó ismeretek rendszerezése, a jogtudomány olyan látványos fejlődést és gyarapodást ért el, hogy a laikus szemében elszakadni látszik ideonómiai alapjától, a vallási etikától. Más vallások hittudománya – a judaita, az iszlám, de még a római katolikus is – ma is azonos, vagy magába foglalja a kánonok tudományát, a jogtudományt: Isten Kijelentett Törvényének, minden emberi értékrend alapjának – így az ember viselkedésére vonatkozóknak is – a tanulmányozása, rendszerezése, magyarázata, és társadalmi gyakorlatba ültetése, tehát a jogtudomány művelése az elsőrendű feladat, hiszen Isten Kijelentett Akarata így valósul meg az ember életében. Bizony, kevés lelkipásztor tudja, hogy szószéki igehirdetése jogtudományi tevékenység, Isten Törvényének, Jézus Krisztus kettős szeretettörvényének a magyarázata.

Az emberi társadalom kialakulásának és működésének két alapfeltétele (amelyek nélkül nincs társadalom) a társadalomban ható természeti erő, a *kényszerhatalom*, és az embernek a jóról, igazról és szépről alkotott, Isten kijelentett akarata visszavezetett értékrendje, *viselkedési szabályrendje*. A Hatalom és a Törvény nemcsak egyensúlyban állnak egymással, nemcsak egymást támogató, szövetséges tényezők, hanem nélkülözhetetlen feltételei is egymásnak. A *szabadság*, az emberiség örök vágyott célja, boldogságának feltétele nem egyéb, mint törvény által biztosított kényszerhatalom alóli kivétel, az egyén és embercsoport tetszés szerinti, „szabad” cselekvésének, az autonómiának a működési területe. A szabadságmozgalmak és harcok eredményeképpen megszületett a kényszerhatalom szervezetére és gyakorlására vonatkozó szabályok összessége, az alkotmány, amely meghatározza a kényszerhatalom és az alávetettek szabadságzónája közötti határt, és megállapítja annak biztosítékait, amelyek között első helyen a közhatalmi ágak – a törvényhozás, a végrehajtás és a bírászkodás – megosztásának, egymástól való elkülönítésének a követelménye.

2.

A *végrehajtó hatalom* (potestas executionis) – bár a törvényhozás után szokás említeni – az, amit tulajdonképpen kényszerhatalomnak, közhatalomnak nevezhetünk, hiszen magának a hatalomnak, mások akarata befolyásolási képességének az elnevezése is ebből ered. Az ember és ember közötti természetes, fizikai erőfölény alapján keletkeztek az emberi társadalom első közösségei, és a hatalmi szervezetek spontán vagy tudatos fejlődésével alakult ki a Homo Sapiens egész társadalma. A természetes társadalomképződés alapközössége, a család, a védelmet kereső gyengébbek, nők, gyermekek, öregek közössége. Ennek tagjai elismerték és elfogadták, intézményesítették a családfő hatalmát, amely azután átment a háznép és a nemzetség fejére, majd a hódító hadvezéreken át a szuverén uralkodókra, és végül ez a mai államnak, mint kényszerhatalmi szervezetnek az alapja. A fizikai, a fegyveres, testi erő alkalmazásának a lehetősége a közhatalom. A hatalom alávetettjeinek a külső és belső védelme, az élet és vagyonbiztonság, a társadalom tagjainak egymás melletti, békés együttélése és együttműködése, valamint a közös összehangolt cselekvésre irányuló, közérdeket megvalósító közakarat a végrehajtó hatalom gyakorlásában valósul meg. Hogy a végrehajtó hatalom valóban a közérdeket szolgálja és ne a legerősebb hatalombirtokos egyén hatalmi ösztönének szeszélyes

kiélését, arra irányulnak a hatalmat korlátozó társadalmi szabályokat – elsősorban az alkotmányjog szabályait – érvényesítő intézmények. Az alkotmányjog állapítja meg minden hatalomgyakorló egyén és testület hatáskörét, valamint azt, hogy ki és miként juthat közhatalom gyakorlásának lehetőségéhez, és hogyan veszítheti el azt. A liberalizmus a közszabadság biztosítására igényelte a végrehajtó hatalomnak, az állam kormányzásának *felelős minisztériumra* bízását, amellyel a tényleges hatalomgyakorló az alávetetteket képviselő országgyűlésnek tartozik.

Az államhatalom akaratának végrehajtása kettős funkció, és kettős szervezetet igényel: a kormányzatot és az igazgatást. Mint a társadalmi kényszerhatalom szervezetének alaptípusa, a hadsereg szervezete és működése mutatja, a közakarat érvényesítését előbb meg kell tervezni – ez a haditerveket kidolgozó vezérkar feladata –, ez a *kormányzás*, a hatalom érvényesítése alapelveinek a megállapítása. Ezt követi azután a gyakorlati megvalósítás, az *igazgatás*, a hadseregben a parancsnokló csapattisztek és altisztek feladata.

A kényszerhatalom érvényesülési körét elsősorban maga a fizika, a természet, az anyag-energia törvényei korlátozzák, ezen belül a társadalmi együttélést lehetővé tevő társadalmi szabályok, szokások és ezeknek az érdekeltek igényei szerinti állandó fejlődését, korszerűsítését biztosító erkölcsi szabályokat érvényre juttatni hivatott jogalkotás – esetünkben az alkotmányjog. A jogrend korlátozza a társadalmi kényszerhatalmat, az alávetettek szabad tetszése szerinti viselkedés körének, az *autonómiának* nevezett egyéni és csoportos szabadságnak, a kényszerhatalom alóli kivétel körének a tiszteletben tartására.

Bármilyen a végrehajtó hatalom, maga a teljes természeti-társadalmi erőfölény bármilyen jól szervezett volna is, a hadsereg és az állami karhatalmi szervek békebeli állapotához hasonlóan cél és feladat nélküli létező, mindaddig, amíg a törvényhozás a jogalkotás részéről végrehajtási megbízatást nem kap. Ha a célkitűzés tevékenységét a kényszerhatalom a maga hatáskörébe vonja, úgy jár el, mint a magát az ösztönei szeszélyének kiszolgáltató ember: nyilvánvaló, hogy a törvényhozás nem töltheti be rendeltetését még a végrehajtó hatalom alóli kivételezései sem, csak a kényszerhatalom feletti szuverén ellenőrzés hatáskörével. Hogy pedig a végrehajtó hatalom mennyire és hogyan teljesítette a közakaratot, azt megint nem a saját maga alá rendelt szerv állapíthatja meg, hanem csak attól független bíróság.

A *törvényhozó hatalom* (potestas legislationis) a felvilágosodás elméleteiben a *jogalkotással* tűnik azonosnak, holott a törvény csak kezdeményezi azt a viselkedésmintát, amelyet a társadalom gyakorlata tesz majd szabállyá. A törvény, az általános parancs írott formában a történelemben először isteni kijelentésként ismeretes, mint a Homo Sapiens természetes ösztöneiből fakadó, az egyén és faj életének fennmaradásához elégtelen cselekvési normáknak előbb arra elégségesse kiegészítésére, majd anyagfeletti célok felé irányításával az ember fejlődésére, tökéletesedésére szolgáló értékrend alapja. A vallás ennek az isteni értékrendnek az elfogadását jelenti, és arra befolyásolja az embert, hogy viselkedésében és cselekedeteiben maga is aszerint járjon el, és erre befolyásolja hatalma alatti embertársait, elsősorban a nevelésére bízottakat. Az állat ösztönszabályai, fajlagos szokásai fölé így épülnek be az emberbe az eszmei értékek megvalósítására alkalmas alapvető társadalmi szabályok, az erkölcs (ethos, morál) normái az ember vallási, művelődési különbségei szerinti változatokban, és valósulnak meg szokásként a társadalomban. Az erkölcsi értékek szabályrendjéhez való

azonos viszonyulás a társadalom megfelelő részének a közerkölcsse, melynek ismertetésével, tanításával, érvényességéről való meggyőzéssel, vagyis oktatással és neveléssel a társadalomban azonos álláspont, közvélemény alakul ki, melynek hatása alatt a kényszerhatalom magáévá teszi a társadalmi szabályoknak azt igénylő részét, *jogszabályokká* minősíti azokat, érvényesülésüket kényszerhatalmi eszközökkel biztosítva.

A társadalomtörténetben nincs kivétel ez alól a jogalkotási folyamat alól. A jogalkotás vallási, azaz lelki-szellemi, művelődési tevékenység: a kultusz alapjául szolgáló isteni kijelentés, az eszményi, vitathatatlan érvényű östörvény, ideonómia, melynek megismerése, megismertetése, az erre vonatkozó ismeretek rendszerezése folytán kristályosodnak ki az isteni parancsnak megfelelő, az anyagfeletti élet-értékek megvalósítására irányuló erkölcsi szabályok, amelyeknek társadalomba ültetése az emberi műveltség, a kultúra. Ennek a folyamatnak a sikere, a közhatalom megnyerése, hogy az isteni törvény az erkölcsi szabályon és a szokáson át jogszabállyá legyen. A történelem legkezdetén – valószínűleg – a természetes kényszerhatalom birtokosa részesült isteni kijelentésben, vagy az isteni kijelentés birtokosa jutott kényszerhatalomhoz, és ugyanazon a társadalmi úton haladt a jogalkotás és a végrehajtás hatalma (a papkirályok uralma). A Bibliának, a monoteista művelődéstörténet alapirátának a tanúsága szerint már Mózes szükségesnek látta a kultusz funkcióinak ellátására maga mellé venni Áront. Később Dávid a maga „világi” kényszerhatalma mellé, annak párhuzamául szervezte meg a levita papság proto-egyházi szervezetét Isten kijelentett törvényének a nyilvántartására, ismertetésére és a társadalmi gyakorlatba való ültetésére. Jézus Krisztus már egészen föléemelkedik az anyag-energia kényszerhatalmi világának, amikor az általa hozott kijelentésnek, a kettős szeretet-törvénynek az emberi lélekbe való ültetésére alapítja egyházát, és erre a szolgálatra küldi el tanítványait. Az apostolok a krisztusi ige hirdetésével, az emberi lélekben való térfoglalással, önzetlen, áldozatos, kitartó tevékenységgel hódították meg az emberiséget, illetve kezdtek hozzá az emberiségnek Krisztus híveivé, követőivé való hódításához. Európa népei már készen kapták a krisztusi, a keresztyén szabályok rendszerét a római császár védnöki kényszerhatalma alól szabadult Egyháztól. A barbár vezérek sorra keresztelkedtek meg népeikkel együtt, azaz iratkoztak be „Krisztus iskolájába”. Az európai népek szuverén országainak együttese alkotta a Confederatio Cristiana-t, a középkori keresztyén jogközösséget. Ez valóban federáció, államszövetség volt, melynek tagjait a közös keresztyén vallás és annak intézményei kapcsolták össze, anélkül, hogy a tagállamok felett összállam jött volna létre. Nyilvánvaló, hogy minden tagországnak a jogrendje nem lehetett egyéb, csak az Isten és Jézus Krisztus legfelső szuverenitásának a hitén felépült keresztyén kánonjog, és az ez által elfogadott ősi, természetes, népi szokásjog (Amit korunkban nemzetközi jognak és általános államjognak mondunk, az a középkorban a kánonjog része volt).

Hosszú nevelői munka eredményeképpen tűnt el a férfi és a nő közötti egyenlőtlenség, szilárdult meg és lett jogintézménnyé a monogám házasság, a családnak, a társadalomképződésnek az emberiség továbbfejlődését biztosító természetes alapja. Megszűnt a rabszolgaság, később a jobbágyság is. Krisztus követői kötelességüknek érezték a gyengék és elhagyottak pártfogását, a szegények, a betegek intézményes istápolását, meghirdették mindenféle elnyomás és kizsákmányolás megszüntetését, a krisztusi testvériség megvalósítását. Ezer esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az egyház tanítói, a keresztyén jogalkotók a

testnek, a testi, fizikai erőnek, mint a társadalmi hatalom forrásának a primátusát elvessek, és a szellem, az értelem társadalmi igényét propagálhassák.

A 16. században, a tridenti zsinat kizárta az Római Egyház közösségéből a római pápa krisztusi szukcessziójának tagadóit, az evangéliumi keresztyéneket (protestánsokat), megszüntetvén a keresztyén nemzetközösséget, és a vele járó jogközösséget. A lelkiismereti szabadság alapján az evangéliumi keresztyén *ekléziánusok* Krisztus látható és fogható, evilági egyházát a hívek közösségével, a gyülekezettel (és annak tágabb és magasabb társulásaival és intézményeivel) tartották azonosnak, vezetőiket és szolgálattevőiket a választó gyűléseiken az Egyház jelenlévő Fejének, Krisztusnak a közösségében választották; a politikai, társadalmi, gazdasági, művelődési és más világi hatalom gyakorlására megfelelő személyek és testületek kijelölését pedig a társadalom természetes és hagyományos szerkezetének megfelelően, történelmileg kialakult vérségi, területi és hivatásrendi közösségek tagjaira, az érdekeltekre bízta. Ez előbb a választott királyság, később az *alkotmányos monarchia* és a különböző társadalmi rendek autonómiájának politikai rendszeréhez vezetett. A római katolikus egyház nemcsak megtartotta, de kizárólagossá is szilárdította az *apostoli szukcesszorátusnak* a hierarchikus papság tagjainak kinevezésében megnyilvánuló elvét, és szoros politikai szövetséget kötött a származásuk alapján, tehát szintén isteni kiválasztás alapján uralkodó abszolút monarkhakkal és gentilikus (vulgo: feudális) nemességgel, sőt világi kényszerhatalommal rendelkező újabb papi fejedelemségeket létesített a kétféle kényszerhatalom összekapcsolására. A nagyobb és kiegyenlíthetlenebb különbség az azonos keresztyén értékrend kétféle interpretációjában volt: míg az evangéliumi keresztyének minden felnőtt hívő egyén számára nemcsak megengedték, de kötelezővé is tették a szentírásnak a szentlélek segítségével való olvasását és magyarázatát a *saját* épülésükre – a hitvallás szerinti intézményes igehirdetést képesített és választott szolgálattevőkre bízta -, addig a Tridentinum a szentírás értelmezését és minden hittétel magyarázatát a pápa monopóliumává tette. Ennek folytán a protestáns társadalmakban nem csak szabad, hanem elvárt kötelesség is lett a szellemi, értelmi, művelődési, tudományos és művészeti tevékenység, amely maga után vont minden téren a társadalom fejlődését, a katolikus társadalmakban azonban ez csak a római hierarchia és az abszolút monarchia érdekeit nem sértő irányban volt lehetséges.

Az európai jogtörténet a középkoron végig a törvényhozás, a jogalkotás hatáskörét a keresztyén egyháznak tudta. Az egyház általános tanításából – Isten törvényeinek az értelmezéseiből és magyarázataiból – az akkor és ott szükségesnek látszó viselkedési normákat *hirdette ki* (nem alkotta) törvényként a szuverén uralkodó. Később, a felvilágosodás után a törvényhozó hatalom gyakorlására hivatott állami szerv a *közvélemény* által helyesnek tartott és igényelt jogszabályokat fogalmazta meg és bocsátotta ki. Az evangéliumi keresztyén egyházi szervezetek a magukénak érezték a racionalizmus elveit, és jogalkotó tevékenységükben ennek megfelelően igyekeztek annak követelményeit, a polgári szabadság jogrendjének a kiépítését megvalósítani. A római katolikus egyház szellemi fejlődését azonban erősen korlátozta a Tridentinum, és ez váltotta ki a katolikus társadalmak szabadgondolkodóiban a radikális anti-jezsuita magatartást, amely nem békés reformokkal, hanem a régi rend erőszakos lerombolásával, forradalmi úton, az egyház tanításával nem mindig egyező – sokszor nagyon is ellenkező, ateista – felfogás propagálásával igyekszik hatni a jogalkotási folyamatra. Amíg az evangéliumi keresztyén templomok szószékein és iskoláiban a hatóságok által nem

gátoltatva, hanem támogatva, szabad lelkiismeretük szerint hirdették és tanították az emberi szellem újabb és újabb eredményeit – nem véletlen, hogy az újkori filozófia protestáns tudósok alkotása –, addig az abszolút kényszerhatalom alatti katolikus szabadgondolkodók az egyház tanításait megkerülve vagy elvetve kényszerültek az emberi értelem primátusának, mintegy a filozófiának nevezett észvallásnak a hirdetésére. Sajnálatos tény, hogy a Tridentinum nyűge alatt a katolikus egyház szellemi fejlődésében elmaradt saját hívei mögött is: Amerika felfedezése és a Föld körülhajózása után – melyek katolikus hívek tettei – száz esztendővel római hatóság a föld gömb voltának állítása miatt marasztalta el Galileit. Csak kétszáz éves késéssel tudott a római egyház bekapcsolódni az európai művelődés folyamatába, a papi fejedelmek anakronisztikus hatalma alóli autonómiájukat felhasználó a tanító rendek munkájával. Lemaradását azonban a 20. századig sem volt képes behozni, a katolikus népek haladó mozgalmainak az élére állni, kiszolgáltatva népeik vezetését a forradalmi, radikális, keresztényellenes mozgalmaknak.

A jogszabályok két nagy csoportja, a magánjog és a közjog vonatkozásában egyaránt érvényesek a jogalkotásról az előbbieken elmondottak. A magánjog, a társadalom tényleges életét, az emberek minden tevékenységét szabályozó normatömeg túlnyomó többsége a közvélemény meggyőző hatása alatt, hosszú gyakorlattal kialakult szokásjog. A közhatalmi szervek szervezetére és működésére vonatkozó szabályok, a közjog szabályai, az alkotmányjog és közigazgatási jog normái már inkább a törvényhozás erre szervezett testületeinek tudatos tevékenységének az eredményei. A közvélemény politikai vitái is ezekre vonatkozóan szoktak különbözőképpen megnyilvánulni.

Nyilvánvaló, hogy a törvényhozás, a jogalkotás – akár elismerik vallási, egyházi eredetének és szervezetének tényét és szükségességét, akár nem – semmiképpen sem működhet a végrehajtó hatalom kényszere alatt, hiszen az olyan volna, mintha a hadsereget a vezérkar helyett a legnagyobb hangú, legszebben káromkodó őrmesterek irányítanák.

A *bírói hatalom* (potestas jurisdictionis, úgy az arbiter, mint a judex alakjában) a közhatalmi funkciók legrégebbike. Olyan régi, hogy megelőz mindenféle közhatalmi szervezetet, az igazságot kereső ember spontán magatartása hozta létre. Lényege az egymással vitában álló felektől való teljes *függetlenség*. Nincs békés társadalmi együttélés, sem közösségeken belül, sem a közösségek, közületek között független, tárgyilagos bírói hatalom lehetősége nélkül. A hangsúly az igazságszolgáltatás *lehetőségén* van, mert ez rendszerint visszatartja a jogsértő magatartást. A kezdetben általános, de mindmáig gyakori választott bírászkodás helyett a kötelező bírói hatáskörnek ez a társadalmi békét, jogbiztonságot szolgáló hatása tette a szervezett közhatalom kötelességévé, közhatalmi *szolgáltatássá* az igazságszolgáltatást. A jogalkotás által megfogalmazott szabályoknak az érdekelték általi tiszteletben tartását ellenőrzi a bírászkodás, úgy a magánjog, mint a közjog vonatkozásában. A magánjogi viták esetében a lehetséges jogsértő magánszemély, akivel szemben a bírói ítéletben megnyilvánuló közakarat könnyen érvényesül. Amennyiben azonban a jogsértés feltételezett elkövetője valamely közhatalmi szerv, már nagyobb hangsúlyt kap a bíróság szervezeti függetlensége, a végrehajtó hatalom szerveitől való elkülönítése. Viszont éppen ezek az esetek, a közhatalmi szervek hatáskörének a túllépési esetei veszélyeztetik leginkább a társadalom jogbiztonságát, tehát az ezekre kiterjedő kötelező bírói hatáskör elengedhetetlen feltétele minden békés közösségi életnek.

3.

A 20. század kezdetére a nyugati műveltség egész területén alkotmányosan korlátozott kényszerhatalmak alatt élt az emberiség. Az evangéliumi keresztyén egyházak úgy érezték, hogy ezzel betöltötték Krisztustól kapott megbízatásukat, a népeknek Krisztus követésére való nevelését. Az isteni értékrendnek társadalmi szabályokká, erkölcsi, viselkedési normákká fogalmazását, annak hirdetésével, propagálásával már nem kell vesződniük, rábízhatják azt felnevelt tanítványaikra, a liberális nemzetállam alkotmányos vezető személyeire és testületeire. Nemcsak a házasság és a család szervezésének és ellenőrzésének a jogát adták át a szekuláris állami szerveknek, hanem minden szociális, jóléti, egészségügyi tevékenységet is. Sőt, a krisztusi tanításokat a társadalomba ültető tanító, oktató, nevelő tevékenységet – az egyház létjogosultságát jelentő hivatását – is szekuláris állami szervekre hagyták, maguknak csak a szigorúan kultikus, liturgikus, ceremóniális tevékenységet tartották meg. A többi között a magyar református egyház is elpihent a babérjain, szervezetét a liberális, „pihenő egyház” igényeinek kielégítésére szűkítette, a liberális magyar vármegyei autonómiát véve mintául. A világháború elvesztése folytán idegen kényszerhatalom alá került, és az elárvult hívek egyetlen menedéke a hit maradván, és egyházunk szolgálattevői vállalták volna is hivatásuk továbbteljesítését, ebben azonban az ateista diktatúrák uralomra jutása megakadályozta őket.

A 20. századi ateista diktatúrák, az ókori deszpotikus politikai rendszerek mintájára, egyetlen kényszerhatalom alá vontak minden közéleti tevékenységet és minden közhatalmi ágat. Nyilvánvaló, hogy a főellenségnek a forradalmi politikai ideológiák hirdetése és szolgálata helyett az örökkévaló krisztusi értékrendet hirdető keresztyén egyházat tartották, és annak működését akarták minden földi, kényszerhatalmi eszközzel lehetetlenné tenni. Elsőként a hatalmuk alá került egyházak bíraskodását szüntették meg, hogy a hívők és egyházi szolgálattevők közötti viszályok békés úton meg ne oldódhassanak, hogy az egyházi életben esetleg támadó hiányosságok botrányokká fajuljanak, hogy ezzel Krisztus egész egyházának a hitelét ronghassák. Az egyházi jogalkotást is hatalmukba kerítették, azzal, hogy megdöbbenő cinizmussal a párttitkárt állították a Szent Lélek helyébe az egyházi jogalkotó, választó közgyűlések döntéseinek sugalmazójává. A hívő szolgálattevőknek párthű egyénekre cserélésével, a gyülekezeti tagoknak az egyházi tevékenységből való kirekesztésével az egyház szervezetét működésképtelenné torzították. Az egyház igazgatását a megyei párttitkárokéhoz hasonló hatáskörrel felruházott püspökökre bízta, akik egyetlen kötelességüknek az ateista hatalom parancsainak a végrehajtását tudták. Az ateista uralom legnagyobb ártalma azonban nem az egyházszervezet tönkretételében állott, hanem félévszázados ateista nevelési tevékenységükben, amelynek eredményeképpen a diktatúra végére társadalmunk értelmisége csaknem egészében ateistává vagy vallásilag közönyössé lett. Ebben az állapotban egyházunk nem képes még a maga törvényes rendjének, szervezeti, intézményes egységének és hitvallási fegyelmének a helyreállítására sem, hiszen ebben éppen az a világi értelmiség befolyása akadályozza, amely a szervezeti újjáépítést kellene szolgálja. Nem sikerült az egyház alkotmányos rendjének az a helyreállítása, amely feltétlenül szükséges lett volna hivatása folytatásához, nem, hogy a hajdani 19. századi, „szolgáló egyház” szinten, de még a 20. századi

liberális szervezet szintjén sem. A pravoszláv szelleművé hangolódott lelkeszi kar értetlensége megakadályozta a bírói tevékenység visszaállítását, az egyházigazgatás szolgálattevői pedig egyszerűen nem értették, miért kell az egyházi jogalkotást a végrehajtási tevékenységtől függetleníteni, miért nem nevezheti ki a püspök a közgyűlés és a zsinat tagjait? Még az egyház alapintézményének, a teológiai fakultás autonóm működésének a biztosítása sem sikerült. Segítséget sehonnan sem várhatunk, mert más keresztyén felekezetek eredetileg is rosszabb szervezeti helyzete a diktatúrák alatt meg tovább romlott, a nyugati testvéreink pedig a „szabadegyházak” anarchiájában még a maguk társadalmában sem képesek a krisztusi követelményeknek megfelelni. Az idegen hatalom alatti, csonka szervezetű, értelmiségi híveitől elszakított egyházunk sem képes eredeti rendeltetését teljesíteni, hogy az egész külső társadalom számára a törvényhozói – pontosabban: törvényközvetítői – szolgálatot elláthassa. Mit tehetünk? Imádkozhatunk, tehát imádkozzunk!

Az ÚT, Krisztusnak, az Igazságnak az útja ismeretes. Ennek a követésére kell a Szent Lélek segítségével, a Szentírás tanítása alapján oktatni, nevelni Istennek örök üdvösségre elhívott gyermekeit, azaz előbb a nevelőket, Isten örök igéjének a hirdetőit.

Kolozsvár, 2001. május 10.

Megjelent: Kolozsváron az Út 2001. 2-es számában

4. Egyház vagy püspök

Az erdélyi magyarság egészéből nagy aggodalmat váltottak ki a református egyház szatmári zsinata körüli hírek. A mélyebben érintett reformátusokat pedig elkésérítette az a felfedezés, hogy íme, még személyi vitájukat folytatják, ahelyett, hogy... Népünk és egyházunk ellenségei pedig – akik ősidők óta összetévesztik Istent a vallással és az egyházzal, az egyházat a pappal, püspökkel – most kárörömmel szították híveink elégedetlenségét nemcsak egyházunk sáfárai, de még egyházunkkal szemben is, mely pedig nekünk, árva erdélyieknek egyetlen örökségünk. A zsinat körüli vitáról sokat beszélt a sajtó, de a sok szó csak a tájékoztatlanságot gyarapította. Legutóbb, mikor azt hittük, dolgunk után láthatunk, Csiha Kálmán erdélyi püspök, az *Üzenet* 1994. márciusi 15-i számában még további „tájékoztatást” kívánt adni az érdekelteknek, és e célból egyszerűen megismételte csoportjának azt a januári álláspontját, mely a zsinat körüli vitát kirobbantotta, anélkül azonban, hogy akár a velük szembeni véleményről, akár a vitában döntést hozó zsinati határozatról érdemesnek tartotta volna szót ejteni.

Engem hivatali esküm kötelez bár az egyház védelmére, de kerületi főgondnokságom mellett a zsinat kánonjogi bizottságának – a zsinat elé kerülő törvényjavaslatok előadója – elnöke és a zsinati fegyelmi bizottság tagja is vagyok. Ez utóbbi minőségem a püspökök és a főgondnokok vitájától való távolságtartásra kötelez, mert azok, ha bírói döntésre kerülnek – egyházunkban most más jogorvoslati szerv nem lévén –, az én bírói székem elő jutnak. A

szatmári zsinat körüli vita azonban egyáltalán nem személyek magánügye, érdekellentéte, vitája, nem is a két egyházkerületé, még a liberális kollaboránsoké sem, hanem régi keletű, egyházszervezetünk elvi alapjait súlyosan érintő kérdések körül folyik: az apostoli egyházszervezet ellen küzdő szabadegyházi elv, és az episzkopalizmus fellépése a presbiterianizmussal szemben.

A kérdés tisztázására meg kell határoznom mind a négy elvet úgy, ahogyan az egyháztörténet során azok az egyetemes – egyetlen – keresztény egyház különböző részében érvényesültek.

Az *apostoli egyház elve* Jézus Krisztusnak egyházalapító parancsán alapszik – „Elmenvén, tegyetek tanítványokká minden népeket”, tanítván mindenkit a szeretet parancsainak a követésére –, tehát Krisztus küldötteinek fel kell keresniük az evangéliumi tanítással az embereket, minél eltévelyedettebb, annál inkább, és nevelőbe kell őket venniük. Így alakultak az európai egyházak – azaz: Egyház – melyekbe Isten rendelésével születésével kerül be az ember, nem pedig önkéntes elhatározással. Mint tudjuk, a középkorban gyarló egyháziak visszaéltek ezzel a hatalommal, odaálltak Isten és megváltott gyermekei közé, sőt üldözni kezdték azokat, akik a velük szemben alkalmazott egyházi kényszerhatalmat elutasították. Lelkiismereti szabadságukért, vallásuk szabad gyakorlásáért inkább kivándoroltak. Így alakultak ki főként Amerikában a szabad egyházak, melyek tagjai önkéntes belépéssel toborzódnak. A huszadik századi politikai változások megrongálták, sokszor le is rombolták az európai rendszerű, közület-típusú „történelmi” egyházak védősáncait úgy, hogy most már Nyugat-Európa többsége is szabadegyházi. A neoprotestáns egyházak és szekták szerveződnek nálunk is szabadegyházi elvek alapján, és az egyházunkon belüli neopietista irányzatok és mozgalmak is erre törekszenek.

Minden erdélyinek tudnia kell, de másnak sem árt, ha tudja, hogy az apostoli és szabadegyházi elv közötti ellentétet oldotta fel annakidején az ún. erdélyi vallásszabadsági rendszer, kötelezővé téve mindenki számára a magaválasztotta felekezethez való hűséget. Nagyjából ehhez igazodtak azután az európai szabadelvű államok, az amerikai térhódítás előtt.

Az *episzkopalizmus*, az egyháznak Krisztustól nyert hatalmának egy személy, a püspök általi gyakorlása, szintén szentírási eredetű. Eredeti formája az ortodox egyházban maradt fenn: a püspököt – a szerzetesek közül – választja az hívek gyülekezete, melyben ígérete szerint – „ott vagyok azok között, akik az én nevemben összegyűlnek” – Krisztus is jelen van, azután pedig a püspök nevezi ki a tagokat. A püspöki hatalomgyakorlás másik módja a római katolikusoké: Krisztus az egyház feletti hatalmat Péter apostolnak adta, aki Róma püspöke volt. A püspököket tehát Péter utódainak, a római pápáknak kell kinevezniük, a papokat pedig a pápa által kinevezett püspököknek.

Van az episzkopalizmusnak még egy további változata is, melyet *szovjet típusú episzkopalizmusnak* nevezhetünk. Ez Sztálin találmánya volt: a püspökválasztó gyűlés szavazhatott ugyan, de csak a kommunista párt által állított jelöltre. Az így kijelölt püspök azután minden egyházi hatalmat gyakorolt, az ateista diktatúra ellenőrzése alatt. A Szovjetunió uralma alatti világrészen nem is volt nagy probléma a szovjet episzkopalizmus érvényesítése, mert az ortodoxok amúgy is elfogadták maguk felett az állami főhatalmat, a kevés katolikus is mindig a püspök hatalma alatt élt, csak a protestánsokat – elsősorban a presbiteriánus magyar

reformátusokat – érintette életveszélyesen a szovjet episzkopálizmus, mert ez hitvallásukkal is, egyházszerkezeti elveikkel is ellentétes volt (és van!), de a mi lélekszámunk elenyészett a maga 1%-ával a szovjet alattvalók tengerében.

Az episzkopálizmussal szemben a *presbiteriánizmus* azt jelenti, hogy az egyház azonos a Krisztus nevében összegyűlt, megváltott hívek gyülekezetével, melyet az ott jelen lévő Krisztus maga vezet Szentlelkével, nincs hát szükség semmifajta más főnökre. A gyülekezet működési feltételeinek biztosításáról, ügyes-bajos dolgok intézéséről a gyülekezet által megválasztott presbiterok gondoskodnak. Az ige hirdetésére, a szentségek kiszolgáltatására, és más belső szolgálatra ugyanígy Krisztus jelenlétében, a Szentlélek irányításával választja a gyülekezet a maga pásztorát. A gyülekezet méreteit meghaladó feladatok ellátására a gyülekezetek egyházmegyékké társulnak, ezek pedig egyházkerületté, ezek pedig országos egyházzá és anyanyelvek szerint szerveződött egyetemes egyházzá. Minden tágabb egyházi szervezet tisztségviselőit közvetlenül vagy közvetve a presbiterok választják – kooptálással, ide sorolván a lelkipásztorokat is –, az egyház legfelsőbb szerve, a minden más számára kötelező szabályt alkotó zsinatig (zsinat-presbiteri elv).

A magyar református egyháznak az első világháború utáni feldaraboltatása fájdalmas volt bár, de lelki és kánoni egységünket nem érintette. A második világháború utáni ateista diktatúra viszont, ténylegesen szétszabdalta egyházunk egységét, minden rész autonómiáját megszüntette, mindenütt szovjet típusú episzkopálizmust vezetett be kényszerhatalmi szavával, a zsinat-presbiteri elv szerinti rend helyébe. El kell ismernünk, egyházunk alig volt képes ellenállni az ateista befolyás szervezetünkbe való hatolása ellen. Ugyanis egyházunk törvényei nem ravasz, ellenséges társadalmi erők elleni védekezésre, hanem kegyes hívek és jámbor pásztorok egyházzolgáló tevékenységének szabályozására készültek. Például: abban a hiszemben, hogy a „választás” fogalma évezredek óta ismert, megelégedett ennek előírásával, anélkül, hogy meghatározta volna, hogyan is kell választani. És ezen a résen hatoltak be egyházunk ellenségei: a választó testületeink elé a kommunista párt bizalmasait állították jelöltül, ezekre lehetett csak „szabadon” szavazni. Azután már belülről ment a rombolás: megszüntették a gyülekezetek, presbitériumok, egyházmegyéket, minden intézmény és szervezet autonómiáját, minden hatalmat a párt ellenőrzése alatt álló püspökre bízva (ténylegesen még a törvényalkotást is, kikapcsolva még a zsinatot is). Hogy a törvényesség ellenőrizhetetlen legyen, az egyházi bíróságokat még a kezdet kezdetén megszüntették. Hogy mi következett ezután, és mi folyt négy évtizeden át, az közismert. A kilenc magyar református egyházkerület közül nyolcban a proletárdiktatúra – kihasználva annak gyermektegy választási szabályzatát – még a kezdet kezdetén felszámolta a presbiteri rendszert, kizárta a nem-lelkészeket az egyházi és hitbuzgalmi tevékenységből. Az erdélyi kerületben viszont a sok évszázados gyakorlattal nehezen birkóztak meg, úgy, hogy itt az egyház bolsevizálása nagyon lelassult, a régi presbitériumok csak tagjaik kihalásával váltak képlékennyé, a diktatúra vége felé. Természetes hát, hogy az ateista deszpotizmus bukása után itt indulhattak az első kezdeményezések az egyházi élet megújítására. Viszont ugyanezen okból választották vissza – csaknem hiánytalanul – a kollaboráns egyházi tisztségviselőket, éppen az erdélyi kerületben.

1990-től kezdve minden és mindenki az egyházi élet megújulását, megújítását követelte. A lelki megújulás nem képzelhető el szervezeti megújulás nélkül. Ennek pedig feltétele a törvényesség helyreállítása. Mindnyájan azt reméltük, hogy ez az igény annyira nyilvánvaló,

hogy senki sem fog ellene állni. Ezt annál inkább remélhettük, mert még a proletárdiktatúra végén, egyházunk minden felelős személye lelkesen magáévá tette a „megújulás és törvényesség” programját. De sajnos, csak szóban.

A szatmári zsinat 1994. február 25-i – zárt – ülésén az elnöki megnyitó részletesen adatolva elsorolta a törvényesség egyházunkban való helyreállításának kálváriáját. Az erdélyi egyházkerületi adminisztráció először is elhalogatta a zsinat összehívását 1992. áprilisáig. Ott a zsinat kánonjogi bizottsága sürgős feladatául kapta a törvényesség feltételül szolgáló két törvény, a választási szabályzat és az egyházi bíraskodás – visszaállítására – szervezésére vonatkozó javaslat kidolgozását. A bizottság – bár az erdélyi adminisztráció minden módon akadályozta munkáját – 1993. januárjában a zsinat elé tette a két javaslatot. Igen ám, de az évben már az erdélyi püspökre került az összehívás joga, az pedig egyszerűen nem hívta össze a zsinat ülőszakát egész esztendőben. Kilencvennégy januárjában aztán a királyhágó-melléki elnökség összehívta a zsinatot Szatmárra, minden törvényes alakiség tiszteletben tartásával. Ekkor Csiha Kálmán öt zsinati tagtársával együtt óvást intézett a zsinathoz, annak törvényességét kifogásolva. Egyben az ülőszak bojkottálására szólította fel a zsinat tagjait, ha nem veszik le a zsinat napirendjéről a választási szabályzatot és az igazságszolgáltatási törvénytervezetet. Nagyobb nyomaték kedvéért – és hogy az ellenállók száma huszonegyre kerekedjék –, az írományt tizenöt erdélyi esperessel is aláíratta, akik szintén a püspök hivatali ellenőrzése alatt álltak, nagyrészüket szintén régi bizalmija volt az ateista rendszernek.

A zsinati ülőszak határozatképesen összeült Szatmáron, és elsőnek a törvényességi óvás kérdésében döntött. Imponáló – 71%-os – egyhangúsággal megállapította az óvás megalapozatlanságát. Nem ítélte el azonban a bojkottálókat, hanem keresztyéni megbocsátást gyakorolva a zsinat további munkájában való részvételre szólítva fel őket. Azok február 25-én meg is jelentek. Mindegy a dolgok legalizálásának elősegítésére, ekkor terjesztette elő a királyhágó-melléki püspök elnöki megnyitójában az addig történeteket, egyértelműen Csiha Kálmánra hárítva a felelősséget az egyházi törvényhozási munka megtorpanásáért. Sajnos, a jószándék hiábavalónak bizonyult. Csiha Kálmán egyáltalán nem is válaszolt az ellene felhozottakra, sőt csoporttársaival együtt a zsinat hátralévő két napján – mind a napirendi kérdéseket vitatva – megakadályozta az érdembeli munkát.

Ezt követte az *Üzenet* márc. 15-i számában megjelent „tájékoztatás”, melyben – mintha két hónap óta semmi sem történt volna – zsinat-presbiteri elvnek nevezve a szovjet episzkopalizmust, a kommunista rendszer melletti kitartásra buzdítja párhíveit, törvényes főhatósága, a zsinat iránti engedelmesség megtagadására, hivatali és lelkesi esküje megszegésére.

Ha csak huszonegyen volnának a renitensek, nem mernének így fellépni. De maguk mellett éreznek jónéhány városi stallumba kollaboráns érdekért bejutott lelkeszt, és még több neopietistát is, akik abban reménykednek, hogy ha egyházunk intézményes egysége felbomlik, megnyílik az út a szabadegyházra alakulás előtt, és egyházunk történelmi vagyona szabad prédájukká válik. Tudjuk azt is, hogy a magyar református püspökök néhány „erkölcsileg” támogatja erdélyi társa szovjet diktatúráját, ahelyett, hogy ma is lemondana róla. Ezek mellett azt is tekintetbe kell venni, hogy romániai társadalomban élünk, és itt vidéki polgármesterek is semmibe vehetik nemcsak a kormány, de az országgyűlés határozatait is.

Mindent összeszámolva Csiha Kálmán pártján állhat a hétszázötven főnyi református lelkeszi kar tizedrésze, valamint a külföldi segélyek csapját ügyesen kezelő erdélyi kerületi adminisztráció. Velük szemben pedig itt van a zsinat többsége, a református teológiai tanárok csaknem mindegyike, a tizenkétezer presbiter, hat-hétszáz kötelességtudó lelkipásztor és nyolcszázezer egyháztag, továbbá pedig egész népünk rokonszenve.

Ha ilyen túlsúlyban vagyunk, miért nem lépünk fel törvényesen a renitensek ellen, egyszerűen eltávolítva őket nemcsak tisztségükből, hanem az egyházból is? A felelet egyszerű: egy ilyen intézkedés legjobb híveinket idegeníti el egyházunktól. Éppen azokat, akik nem tévesztik össze az egyházat a püspökkel, akik nem a püspök vagy a pap kedvéért tartoznak Krisztus egyházához, hanem azért, mert erre még kezdetben kegyelemből elhívtak. És miért tennénk ki az ennyi próbát kiállott, most is minden erejünkkel munkálkodó lelkipásztorokat annak, hogy saját püspökükkel szemben, állást keljen foglalniuk. Azért szólok én mindnyájuk helyett, mert én presbiter lévén, nem állok szolgálati viszonyban semmiféle egyházi tisztségviselővel sem.

Nincs is szükség olyan intézkedésre, mely bárkit is megbotránkoztatna, hiszen a két törvényjavaslat a zsinati ülészak napirendjén szerepel, és bármennyire is húzza az időt az erőszakos kisebbség, egyszer csak meg kell szavazni. Ha pedig a renitens kollaboránsok mégsem hallgatnának a józan észre, a szovjet jelölési módszerrel ismét belopnák magukat tisztségükbe az ez évi tisztújításon, és még a törvényjavaslatok feletti szavazást is megghiúsítanak most, négy esztendő múlva már mind nyugdíjasok lesznek, és elmennek maguktól.

Igaz, hogy egyházunk megújulásának elodázása miatt egyházunk tevékenysége naponként is sokat veszít, de ezutáni veszteségünk csak töredéke lehet az eddigieknek, hiszen már negyvenéves pusztai vándorlásunk végén járunk, egészen közel az Ígéret földje határaihoz.

Valamikor az ókor mélyén Herosztrátosz – nem tudván másképpen hírnevet szerezni – felgyújtotta Artemisz efézusi templomát, az ókor egyik csodáját. Nos, az erdélyi vallásszabadság egyházalkotmányi rendszere sokkal nagyobb műalkotás az ókori templomnál. Ennek lerombolása nagyobb hőstett volna amannál. De Csiha Kálmán nem megátalkodott becsvágyó pogány, hanem Krisztus megváltott híve, aki – bármilyen gyarló és esendő volna is – hűséges szolgája akar lenni és maradni Urának és Ura egyházának!

Üzenet, Kolozsvár, 1994. március 27-én

III. Szempontok, indítványok és javaslatok az egyház működésének korszerűsítésére

1. Kezdeményezés a Romániai Református Zsinat összehívására

1.1. Tájékoztatás a Zsinat Kánonjogi Bizottságának tevékenységéről

A romániai Református Egyház Zsinata 1992. április 8-án, Nagyváradon összeülvén, megalakította szakbizottságait, egyebek mellett a Kánonjogi Bizottságot is. A legnagyobb és a legsürgősebb elvárások erre a bizottságra irányultak – és ezt a Zsinat is kijelentette – egyházi életünk megújulása a törvényesség helyreállításával kezdődhet csak meg. A Kánonjogi Bizottság munkához látott úgy, hogy hét hónap múlva, 1993. január 26-án a Zsinati Állandó Tanács asztalára kerültek a legsürgősebb törvénytervezetek. Azóta várja a Kánonjogi Bizottság, hogy a Zsinati Állandó Tanács – törvényben előírt köteletségéhez híven – az illetékeseknek szétküldje a javaslatokat, hogy a kiegészítő és módosító indítványok beérkezése után a törvénytervezetek kiegészíttessenek, hogy a Zsinat elé kerülhessenek.

A Magyar Református Egyház alkotmányának egyensúlya még a múlt század végén megingott, amikor a hagyományos, jól bevált régi rendet az akkori liberális divat szerint módosították. Úgy tűnt akkor, hogy az Egyház tanítványainak vezetése alatti liberális jogállam képes lesz ellátni sok addig egyházi tevékenységet (pl.: nevelésügyi, házassági és családi jog, életfogyelem, szociális és szeretetszolgálat stb. -), és az egyházi törvényeket eszerint módosították, nagyjából az akkori magyar vármegyei önkormányzat mintájára. Persze, évszázados intézmények működése nem változtatható meg papírszabállyal, és – különösen nálunk, Erdélyben – tovább érvényesültek a hagyományok. Magyarországon viszont a liberális lelkes kar magándominiumának érezvén Krisztus megváltottainak egyházát, újrafogalmaztatta az 1906-os törvényeket, formailag megőrizve a paritás elvét, de valójában a klérus tagjainak csak a jogait bástyázta körül, tetszésükre bízva, akarnak-e szolgálni, és mit? – Nyilvánvaló, hogy ezzel szemben minden hívő állásfoglalt. Felélénkültek a belmissziói, kegyességi, hitbuzgalmi mozgalmak. A lelkes kar legjobbjai igyekeztek a szolgálat maximumát teljesíteni – ezek élén állott Ravasz László is – mások pedig a mozgalmakban igyekeztek Krisztus ügyének előmozdítására. Nagy baj nem volt, mert szolgálni azért szabad volt. Ezután jött a kommunista diktatúra, az ateista terror. Egyetlen nekifutással eltávolították a református egyházból az ateizmus minden potenciális ellenfelét, püspököt, lelkészt, presbitert, párthű személyeket ültetvén a helyükre. Mint ezt Ravasz László 1956-os jelentésében kihangsúlyozza, a kommunisták elsősorban a világiak kizárására törekedtek, hogy ezzel klerikalizálják az egyházat, eltiltván a hívek egyházi aktivitását. A Szovjetunió pravoszláv egyházában már kipróbált modellt követve, sztálinizálták a magyar református egyház szervezetét. Az egyháznak a szigorúan istentiszteleti szolgálatán kívül minden tevékenységét megtiltották. A megmaradó szűk körben pedig minden intézkedési jogot a kommunista állam bizalmát élvező, a kommunista párt ellenőrzése alatt működő püspökre ruháztak. Az esperesek a püspök beosztottjai lettek, a lelkészek pedig az esperesekéi. Minden egyházi közösség, testület, intézmény, egyházközösség, vagy egyházmegye autonómiáját

megszüntették. Választás helyett minden egyházi tisztviselőt kineveztek, presbitert, lelkészt, esperest, püspököt – persze, a kommunista pártban jól bevált módszerrel, a felettes hatóság jelöltjére adható szavazással. – Az ember elborzad, amikor mindezt megfogalmazva olvashatja a Magyarországi Református Egyház 1967-es törvényeiben!

Nálunk, a Királyhágómelléki kerületben hasonló helyzetet teremtett a kommunista uralom, de Erdélyben – elsősorban a presbitériumok hosszú ideig való fennmaradása folytán – az egyházi élet sztálinizálása annyira lefékeződött, hogy amikor a régiek kihalása után a terror érvényesülhetett volna, már az lendületét veszítette. Így nálunk inkább „csak” az egyházi élet beszűkítése, az általános kontraszelekció, és minden egyházi testület autonómiájának – tehát magának a zsinat-presbiteri elvnek – a felszámolása történt. – Sajnos, az 1990-es egyházi választások még a régi „választási” szabályok, tehát az ateista diktatúra szellemében történtek. Érthető tehát, hogy olyan nagy befolyásuk van közöttünk azoknak, akik nemcsak a törvényesség helyreállítását tartják feleslegesnek, de az egyházi élet megújulását is.

A Kánonjogi Bizottság törvénytervezetei elsősorban a presbitériumok helyreállítását célozzák, hogy legyenek majd gyakorlói a visszaállítandó autonómiának. Ezért készült elsőnek a választási törvénytervezet, és a választások ellenőrzésére hivatott független egyházi bíróságra vonatkozó javaslat. Az 1948-as statútum módosítására is nyújtottunk be javaslatot, a legkirívóbb visszasságok eliminálására, az 1990. január 30-i ajánlások érvényesítésére. Ez átmeneti jellegű, hogy majd az újonnan választott zsinat láthasson neki az új egyházalkotmány nagyon nehéz, felelősségteljes megalkotásához.

Kézhez vettünk egy új statútum tervezetét is, melyről azt hallottam, hogy „egy erdélyi javaslattevő bizottság” szerkesztette. Az 1948-as statútumon végez némi javításokat ez a javaslat, igyekezvén azt a magyarországi 1967-es, episzkopális diktatúrát statuáló törvényhez hasonlítani. Természetesen ez a javaslat is a Zsinat elé fog kerülni, mégpedig a Kánonjogi Bizottság részrehajlás nélküli gondozásában. Persze, alulírott a zsinatpresbiteri elv fenntartására tettem esküt, az episzkopális javaslat alternatívájaként presbiteriánus javaslatot fogok majd, Isten segítségével, benyújtani.

Ismételten kérem, a Zsinati Állandó Tanács teljesítse törvényes kötelességét, küldje szét a betervezett javaslatokat azokhoz, akiknek a zsinaton indítványozási joguk van, felszólítván őket indítványaik előterjesztésére. Az összegyűlt anyagot pedig, iktatószámmal ellátva átadni a Kánonjogi Bizottságnak, egyszersmind intézkedvén a feldolgozással járó titkári, gépírási, sokszorosítási, adminisztratív munkák elvégzése felől.

Kolozsvár, 1993. december 2-án

1.2. Jelentés a Zsinat elé terjesztendő javaslatok elkészültéről

A Református Egyház Zsinat Kánonjogi Bizottsága

A Romániai Református Egyház Zsinati Állandó Tanácsának

Székhelyén

Főtiszteletű Zsinati Állandó Tanács!

A Zsinat 1992. április 8-i alakuló ülésén megválasztott Kánonjogi Bizottság már az alakuló ülésen működni kezdett és munkáját azóta is folytatja. Kilenc ülésen mértük fel, osztottuk ki magunk között és beszéltük meg a Zsinat által reánk rótt feladatokat. Nagyon hátráltatta munkánkat egyházunk arravaló, érdeklődő embereinek kicsi száma, és azoknak is állandó nagy elfoglaltsága, betegsége, vagy egyéb akadályoztatása. De az általános jóindulat még a postai nehézségeket is legyőzte – sokan ugyanis csak írásban küldhették el javaslatukat, hozzászólásaikat – de elküldték, és végül jelenthetjük, hogy a Zsinat által igényelt törvénytervezetek és szabályzatjavaslatok elkészültek, sok kánonalkotási kérdést beszélgetéseken és vitákon előkészítettünk úgy, hogy csak fogalmazásuk van hátra.

Három törvénytervezet van készen:

1. *Az 1948-as statútum módosítása.* Kozma Zsolt, Báthory Zoltán vázlatai alapján, a Bizottság minden tagjának hozzászólásait figyelembe véve, Gálfy Zoltán és Széplaki Kálmán végezték el ezt a nehéz munkát. A statútumnak csak a hajdani diktatúra által bekényszerített rendelkezéseit javasolja megváltoztatásra a módosítási tervezet, hiszen egyházunk egész rendszere felújításra szorulván, évek alatt készülhet el majd ez a munka.

Nem lévén azonban a Zsinatnak titkársága addig, a Statútum módosítási javaslata csak kéziratos vázlatban van, gépirásos tisztázásra vár. Ezzel kapcsolatosan, azt a gyakorlati javaslatot terjesztem a Főtiszteletű konvent elé, hogy ne is másoltassa és sokszorosítsa most a Statútum egész szövegét, csak a módosított szakaszokat. (Ezt a módszert követik különben az állami törvényhozó szervek is a módosítások esetében).

2. *Törvénytervezet a presbiterek, zsinati tagok és más egyházi szolgálattevők választásáról.* Ez a tervezet keltette itthon és Európa-szerte a legnagyobb érdeklődést, és – meglepéssel mondhatom – nyert általános elismerést. Változati javaslatokat is csak a tisztségviselők megbízatásának időtartamára vonatkozóan kaptunk. Éppen ezért, szeretnénk a tervezetből kihagyni a ciklusok hosszúságára vonatkozó rendelkezéseket, hiszen azok nem érintik a választás módját, és a Zsinat amúgy is dönthet majd ezek felől, amikor majd az egyházalkotmány keretében az egyes tisztségekkel foglalkozik.

A választási tervezet elkészítéséhez a régi egyházi törvényeink alapján kezdtünk, felhasználtuk hozzá az államjog vonatkozó irodalmát, és a magyarországi (már két választási törvény készült itt 1990 óta!), szlovákiai, aargauai, zürichi, hollandiai és amerikai testvéreink ezirányú tapasztalatait. Három új elemet tartalmaz a tervezet: Az egyházi választások általános, független egyházi bírói ellenőrzése, a választói névjegyzékek mellé a választhatók névjegyzékét is előre rögzíteni kell, és harmadszor: A magasabb egyházi tisztségekre vonatkozóan a presbiterek nem szétszórta a falujukban, hanem az egyházmegyei közgyűlések

keretében, mint elektori testületben szavaznak majd. Ezek az intézkedések – a látszat ellenére – egyszerűsítik majd az eljárást – biztosítják a szabad jelölést és választást.

3. *Törvénytervezet az egyházi igazságszolgáltatásról.* Eme tervezet elkészítése jelentette a legnehezebb feladatot a Kánonjogi Bizottság számára, hiszen éppen száz esztendeje, a házasság szekularizációja óta, nincs tulajdonképpen egyházi törvénykezés. (A szórványosan előfordult szolgálati fegyelmi ügyek, inkább a vállalati munkajogi vitabizottsági eljárásoknak felelnek meg). Törvénytervezetünket mi sem tekintjük örökérvényűnek, hiszen éppen ennek a hatályba lépése utáni bírói gyakorlat fogja majd kialakítani a szabályokat. A tervezet alapjául a magyarországi Református Egyház 1992-es tervezete szolgált. Ezt egészítette ki Báthory Zoltán és Horváth Attila a perrendtartás általános szabályaival, a Bizottság többi tagja pedig a teológiai, etikai és szociális igényekkel.

Három új elemet tartalmaz a bíraskodási törvénytervezet is:

- A keresztyén életfegyelem gyakorlását (amit eddig egyszerűen egyházfegyelemnek mondtak) a Tervezet pásztorációs feladatainak és nem törvénykezéseinek tekinti.
- A tervezet kötelező egyházi békebíraskodás igénybevételét írja elő az egyházi tisztségviselők és alkalmazottak számára, az állami törvényszéken való, egymásközi per esetére. (Például: Egyházi személy nem adhat be válopt az állami törvényszékhez, csak az egyházi békebíraskodás lehetőségeinek megkísérleése után).
- A tervezet elválasztja a szolgálati fegyelmi eljárásokat az egyház-igazgatási bíraskodástól és a választási eljárásoktól, nagyobb mozgásteret biztosítva ezzel mindhárom tevékenységnek, és az egyházi törvénykezés hathatóságának.

Kérjük e három törvényjavaslat megfelelő számú sokszorosíttatását, hogy – törvényeinknek megfelelően – szét lehessen küldeni megvitatásra, hozzászólásra, módosító javaslatok tételére a Zsinat tagjainak és az egyházmegyéknek. A Zsinat tavaszi ülésszaka elé kívánjuk terjeszteni a készülöben lévő zsinati ügyrendi szabályzati módosítást, valamint a Konvent és a Zsinati bizottságok által kezdeményezett és idejében kezdeményezendő javaslatokat, mint például: A Teológia szervezeti és működési szabályzata, az egyházi ének- és zenebizottság javaslata, az Egyházi Műemléki és Építészeti Felügyelőség létesítése.

Kérjük továbbá a Főtiszteletű Zsinati Állandó Tanácsát (Konventet), támogassa az oly annyira szükséges, új egyházi törvények tervezetének elkészítését, mint:

- Keresztyén életfegyelem gyakorlása
- Református házassági és családjogi törvény
- Keresztyén vagyonjogi Törvény
- Keresztyén munkajogi törvény
- Egyházi vállalkozások és vállalatok szabályzata
- Egyházi alapítványok, mozgalmak és egyesületek szabályzata

Mivel a romániai Református Egyház külső kapcsolatára vonatkozik, a Konvent hatáskörébe tartozik az a kérdés, amelyet nem a Kánonjogi Bizottság nevében, hanem az Erdélyi Egyházkerület küldötteként, az 1992 októberében, Balatonfüreden tartott egyetemes zsinati előkészítön végeztem. Kérem, hallgassa meg a Főtiszteletű Zsinati Állandó Tanács azt

a jelentésem, melyet novemberben az erdélyi Igazgatótanács elé terjesztettem, és járuljon hozzá, hogy ebben a tárgyban javaslatot terjesszenek a Zsinat ülése elé.

Mély tisztelettel,

Dobai István

mb. elnök

3. Választási szabályzat – tervezet

Törvényerejű határozat az 1994. évi egyházkerületi választásokról

Jézus Krisztus Romániai Református Egyházának Zsinata, attól a céltól vezettetve, hogy

- Egyházunkban a Szentírás és hitvallásaink alapján, kálvini és nemzeti hagyományainknak megfelelően elfogadott zsinat-presbiteri elvek az egyház szervezeti rendjében, az ateista diktatúra után ismét érvényre jussanak, a törvényesség helyreállítására,
- az egyházi testületek és tisztviselők megválasztásában Krisztus elhivatottjainak akarata szabadon megnyilvánulhasson a békés egyetértés veszélyeztetése nélkül
- egyházunk lelki és szervezeti egysége, autonómiája, önkormányzata és öngazgatása biztosítottassék minden belső és külső fenyegetéssel szemben,
- egyházunk krisztusi szolgálata előmozdítottassék, az 1990. január 30-i zsinati tanácskozások hasznos határozatainak és az azóta javasolt intézkedések foganatosításával,
- gyarló és alkalmatlan voltunkat Isten előtti alázattal belátva, hogy testületünk nem képes most nagytávlatú döntések hozatalára, addig is, amíg a jelenlegi státútum teljes megújítására sor kerülhet, szükséges és halaszthatatlan a régi státútum egyes rendelkezéseinek módosítása. Az 1990-ben négy- évre választott tisztségviselők megbízatásának ezévi lejárása miatt, elsősorban a hiányzó választási szabályok idejében való megalkotása szükséges, ezért a zsinat a következő törvényerejű határozatot hozza:

1.§. A Romániai Református Egyház egyházkerületi tisztségviselőinek és zsinati tagjainak hivatali megbízatása 1994. október elsejével lejár, függetlenül attól, hogy mikor és milyen időtartamra választottak meg. Ennek megfelelően, az új választásoknak 1994. július végéig meg kell történniük, hogy – az esetleges fellebbezések folytán – a jogosan vitatott választások még megismételhetők legyenek, és az új választottak 1994. október elsején hivatalukat elfoglalhassák.

A választások időpontját – a két egyházkerületben más-más napra – a zsinati állandó tanács állapítja meg, és hívja össze elnöksége útján az egyházkerületi választó közgyűléseket.

Az egyházkerületi választásokra vonatkozó mindazokat a szabályokat, melyeket jelen törvény nem tartalmazza: a választások technikai lebonyolítására, a szavazólapok hitelességére, a szavazatszámlálásra, jegyzőkönyvelésre, a dokumentumok megőrzésére, és esetleges egyebekre vonatkozó szabályokat a zsinati állandó tanács hagyja jóvá, a választási bizottság előterjesztése alapján.

2.§. A református egyházban háromféle szolgálattételi tisztség van, mindenikben lelkesi és világi jellegű személyek választhatók:

a) tiszteletbeliek (tehát egyházi javadalom nélküliek, és javadalomhoz nem kötöttek). Eme tisztségekre korhatár nélkül választhatók a jogosultak. Módosul tehát a statútum 33.§-ában foglalt rendelkezés a presbiterré választhatóság korhatárára vonatkozóan.

Tiszteletbeli egyházi szolgálattételre csak presbiterek, presbiterviselték és választás útján presbitériumba kooptált egyháztagok választhatók. Eszerint a választhatók névjegyzékébe azok a köztiszteletben álló, vezetésre alkalmas, egyházas gondolkodású, keresztyén erkölcsiségnek megfelelő életmódot folytató, választójogosult egyháztagok veendők fel, akik feddhetetlen magánéletük, kifogástalan közéletük alapján, Jézus Krisztus jó tanítványainak bizonyulnak, és példamutató viselkedésükkel, méltók egyházi tisztségek betöltésére, és a hittestvérek feletti egyházfegyelem gyakorlására. Nem választhatók tehát azok, akik:

- fegyelmi úton választójogukat vagy választhatósági jogukat ideiglenesen, vagy véglegesen elvesztették,
- közismerten nem felelnek meg az előbb vázolt követelményeknek
- istentiszteletre nem járnak, úrvacsorával rendszeresen nem élnek,
- nem vesznek részt a gyülekezeti tevékenységekben,
- közismert ateisták, antieklézianusok, szóban, írásban vagy más módon, a hitvallás, az egyház egysége, fegyelme és rendje ellen izgatnak, vagy ilyen tevékenység ellen lehetőségeikhez képest fel nem lépnek,
- nem élven házasságban, életük zabolátlan és megbotránkoztató,
- családjuk, házastársuk, gyermekeik, és szüleik iránti kötelelességeiket nem teljesítik. Válás esetén, volt házastársukkal méltánytalanul bánnak,
- gyermekeik vallásos nevelését elhanyagolják, vegyes házasságban élven, nemükön levő gyermekeiket nem konfirmáltatják,
- nem békés, hanem viszálykodó természetűek, akik garázdaságukkal botrányt okoznak, vagy más kirívó társadalomellenes magatartást tanúsítanak,
- munkájukat elhanyagolják, az állam törvényeit áthágják, állampolgári és szerződéses kötelelességeiket nem teljesítik,
- a keresztyén erkölccsel össze nem férő foglalkozást űznek,
- egészségi állapotuk, életkoruk alkalmatlanná teszi őket egyházi tisztségük betöltésére.

Lelkesi jellegű, tiszteletbeli szolgálattételi tisztségre azok választhatók, akik a presbiterekre vonatkozó előbb felsorolt feltételek mellett – melyek mind magukra, mind

házastársukra minősített mértékben érvényesek – megfelelnek a statútum II. fr. 1-10.§-ai szerinti képesítési feltételeknek, valamint a II. fr. 13.§-a szerint, legalább hatesztendei lelkészi szolgálattal rendelkeznek.

b) Javadalmazott egyházi szolgálattételi tisztségre a választhatóság feltételeit a javadalmazott állás betöltésének szabályai állapítják meg, felső korhatárát pedig a nyugdíjtörvények. Ezek szerint a lelkészi szolgálat hetvenéves korig, a főiskolai tanárság hatvanöt-, egyéb világi tevékenység pedig hatvankét éves életkorig javadalmazható. (Ezeket az állami törvények bármikor módosíthatják.)

c) Javadalmazott állás betöltéséhez kötött tiszteletbeli egyházi szolgálattételi tisztségek betölthetőségének felső korhatára ugyanaz, mint a b.) alatti, javadalmazott tisztségekre megállapított.

3.§ Az előző § alapján az egyházkerületi tisztségek közül nincs korhatára az egyházkerületi főgondnok, a világi főjegyző, a világi jegyző, a jogtanácsos és a levéltárnok-, valamint a zsinati, igazgatótanácsai, fegyelmi bizottsági és közgyűlési tagok tisztségének. Ugyanaz a személy egyszerre több tiszteletbeli szolgálattételi tisztséget is betölthet.

A püspök, az egyházkerületi lelkészi főjegyző, püspök-helyettes, általános ügyigazgató, missziói előadó (generális direktor), lelkészi jegyzők, katechetikai előadó, és a statútum I. fr. 118.§-a alapján esetleg létesített más tisztségviselők tiszteletbeli állása, javadalmazott lelkészi, vagy tanári állás betöltéséhez van kötve, így ezek felső korhatára azonos a javadalmazott állás nyugdíjazási korhatárával, tehát hetven-, illetve hatvanöt életév. Mivel ezek az egyházi szolgálattételi tisztségek (- valamint az egyházmegye esperese -) mindegyike javadalmazott állás betöltéséhez van kötve, egy személy ezek közül csak egy tisztségre választható.

4.§. Az egyházkerületi választó közgyűlés négy, hét, tizenkét évi -, illetve a közgyűlés által meghatározandó időtartamú megbízatásra választja az egyházkerületi főgondnokokat, a 2.§. a.) pontjában megállapított feltételeknek minősített mértékben megfelelő egyháztagok közül. Egyházkerületi főgondnokra nem lehet egyházi javadalmazott, bármilyen szintű egyházi alkalmazottat választani, sem olyan személyt, aki egyházi szervezettel, intézménnyel, vállalattal anyagi érdekeltségben van. Mindez a főgondnok házastársára is szigorúan érvényes. A törvényes költségtérítésen kívül, az egyházkerületi főgondnok semmilyen javadalomban, anyagi juttatásban nem részesülhet az egyház részéről. Amennyiben a főgondnokra választott személy, vagy házastársa munkavállalói, vagy egyéb gazdasági szerződéses viszonyban volna egyházi személlyel, beiktatása előtt fel kell bontania szerződését.

Egyházkerületenként egy – három-, vagy öt főgondnok választandó. A választandó főgondnokok száma kérdésében, a következő tisztújításig terjedő hatállyal, a választó közgyűlés dönt a főgondnokválasztás első aktusaként.

- Egy főgondnokválasztás esetén a főgondnok a püspök általános elnöktársa, hivatalból tagja a zsinatnak, a zsinati állandó tanácsnak, az egyházkerületi igazgatótanácsnak és közgyűlésnek. Hivatalból helyettese a világi főjegyző, illetve az igazgatótanács – nem főgondnok – rangidős világi tagja.
- Három főgondnok választása esetén:

- az első főgondnok elnöke az egyházkerületi közgyűlésnek – e hivatalában helyettese az egyházkerületi világi főjegyző, illetve jegyző – és hivatalból tagja az egyházkerületi igazgatótanácsnak,
- a második főgondnok elnöke az egyházkerületi bíróságnak, illetve fegyelmi bizottságnak – e hivatalában helyettese a bírói testület rangidős világi tagja - , hivatalból tagja az egyházkerületi igazgatótanácsnak és közgyűlésnek,
- a harmadik főgondnok a püspök társelnöke az egyházkerületi igazgatótanácsban és a zsinati állandó tanácsban – e hivatalában helyettese az igazgatótanács világi, nem főgondnok, tagja – és hivatalból tagja a zsinatnak és az egyházkerületi közgyűlésnek,
- öt főgondnok választása esetén, a negyedik és ötödik lehet bármelyik magyar református egyházkerülethez tartozó gyülekezet tagja, mindketten – életkori sorrendben – elnökhelyettesei az egyházkerületi közgyűlésnek, és hivatalból tagjai az igazgatótanácsnak.

Az egyházkerületi főgondnokok megbízatásuk lejárta után, akárhányszor újraválaszthatók, míg a választhatóság feltételeinek megfelelnek. Legalább egy megbízatását letöltött, tisztségéről le nem mondott, vagy abból fegyelmi úton el nem távolított egyházkerületi főgondnokok megőrzik főgondnoki címüket és közgyűlési tagságukat életük fogytáig, ha a választhatóság feltételeinek megfelelnek, vagy egyházi alkalmazásba nem lépnek.

Megbízatásra választandók és akárhányszor újraválaszthatók a 3.§ első bekezdésében felsorolt egyházkerületi tiszteletbeli szolgálattevők.

5.§. A püspököt egyházunk alkotmányos hagyományainak, törvényes szokásainak, a statútum vonatkozó rendelkezéseinek és jelen törvényerejű határozat 2. és 3.§-ban lefektetett feltételek tiszteletben tartásával választja az egyházkerületi választó közgyűlés, egyszeri újraválasztási lehetőséggel.

Püspökké választható a törvényes feltételeknek megfelelő minden magyarul tudó református lelkész, függetlenül egyházkerületi és állampolgársági kötöttségeitől.

A püspökök számára az egyházkerület székhelyén, a helyi egyházközség és egyházmegye kötelékében, lelkészi állás szervezendő, melyben a megválasztott püspök a püspöki beiktatása tényével iktatódik be. Eme lelkészi állás mellett a püspök sem a maga, sem más egyházkerületben, semmi más egyházkormányzati vagy egyház-igazgatási szolgálattételi állást be nem tölthet, csak a püspöki méltóságának és tisztségének hivatalból velejárókat. A püspökké választás elfogadásával, a megválasztott püspök lemondottnak tekintendő minden addigi-, a püspökséggel együtt nem gyakorolható tisztségéről.

Amennyiben a püspökké választott személy hatvankettedik életévét betöltötte – tehát négyéves megbízatása lejárta után nyugdíjazható – előbbi lelkészi vagy tanári állása a püspöki beiktatással kezdődően megürülteként más személlyel töltendő be. Ha a püspökké választott személy megbízatása után még nem volna nyugdíj jogosult, előző lelkészi vagy tanári állásából fizetés nélküli szabadságot vehet igénybe a gyülekezeti presbitérium, illetve az intézményi előjáróság – jegyzőkönyvi kivonattal igazolt – hozzájárulásával. Ez esetben az állás helyettessel töltendő be a püspöki megbízatás tartamára. Ha a presbitérium vagy intézményi előjáróság nem

járulna hozzá a szabadságoláshoz, vagy a helyettest elfogadhatónak nem találná, a püspökké választott személynek vagy előző állásáról, vagy püspöki tisztségéről le kell mondania. Püspöki beiktatására csak az írásos lemondás után kerülhet sor.

A megbízatását letöltött – tehát le nem mondott, vagy fegyelmi úton el nem mozdított – püspök életfogytig megőrzi püspöki címét, méltóságát és egyházkerületi közgyűlési tagságát. A nyugdíjas püspök számára az egyházkerület köteles az egyházkerület székhelyén megfelelő bérlekást biztosítani.

6.§. Az egyházkerületi igazgatótanács megválasztandó tagjainak számát – az egyházkerületi közgyűlési határozat szerint – az egyházkerületi elnökség írásban közli a választási bizottsággal. Az összes tagok számának megállapításakor a lelkészi és a javadalmas tagok számából kell kiindulni, és annyi világít választani, ahány lelkészi tag van, és annyi tiszteletbelit, ahány javadalmas van, beszámítva minden csoportba a hivatalból való tagok számát. (Tehát a világi tiszteletbeli megválasztandók számát csak a főgondnokok számának választó közgyűlési eldöntése után lehet megállapítani.)

7.§. A zsinati tagokat és pótagokat úgy kell megválasztani, hogy a lelkészek száma ne haladja meg a világiakét, sem a javadalmasok száma a tiszteletbeliekét (a nyugdíjas lelkészek tiszteletbelieknek számítatván). Zsinati képviselővé és pótképviselővé választható minden egyházkerületi tisztségviselő azok kivételével, akik hivatalból tagjai a zsinatnak, tehát a püspökök és kormányzati főgondnokok kivételével.

8.§. Az egyházkerületi tisztségviselőket és a zsinat tagjait mindkét egyházkerületben az egyházkerületi választó közgyűlés választja, erre a célra szervezett választási bizottság vezetése és ellenőrzése alatt.

A zsinati állandótanács intézkedik, hogy választott tagjaiból választási bizottságok alakuljanak: Az erdélyi egyházkerület részére a zsinati állandó tanács Királyhágó-melléki három lelkészi és három világi tagjából, illetve pótagjából a Királyhágó-melléki pedig az erdélyi egyházkerület részére három lelkészi és három világi választott tagból. A választási bizottságok elnökei az életkorukra nézve legidősebb lelkészi és legidősebb világi tag, elnökhelyettesek a korukra nézve következők, főjegyzői a legfiatalabbak.

A választási bizottságok titkári teendőit a zsinati titkár látja el, ennek hiányában a zsinati állandó tanács mindkét kerületben egy-egy olyan egyházi javadalmast nevez ki titkárrá, aki nem tagja sem a kerületi igazgatásnak, sem a közgyűlésnek. A választó közgyűlések alatti szolgálattételre legalább hat-hat, legtöbb tíz-tíz segédtitkárt kell kijelölni a nemtagok sorából.

A választási bizottságok székhelyét és postacímét a zsinati állandó tanács állapítja meg a bizottság tagjainak és titkárának kijelölésekor. A választások irományai és minden dokumentuma az egyházkerületek levéltárában őrizendő meg. A választások minden költségét az az egyházkerület viseli, amelynek tisztújítását végezték.

9.§. Az egyházkerületi választóközgyűlés tagjai:

- a) Az egyházkerületi közgyűlésnek a statútum 135.§-a szerinti tagjai,
- b) Az egyházkerület részéről választott zsinati képviselők és pótképviselők, a hivatali idejüket letöltött (újra nem választott, de le nem mondott, vagy fegyelmi úton el nem mozdított)

püspökök és egyházkerületi főgondnokok, az egyházkerületek tisztségviselői, igazgatótanácsosai, adótanácsosai, a statútum 118-134.§-ai szerint.

c) Az egyházmegyei tanácsok tagjai a statútum 93.§-a szerint, valamint minden egyházmegyei tisztségviselő és fegyelmi bizottsági tag a statútum 93-101.§-ai szerint.

d) A statútum 135.§-ában említett intézményi képviselők mellett:

- A Protestáns Teológiai Intézet minden református tanára és állandó előadója,
- minden református főiskola (érettségi utáni) és fakultásainak tanárai közül delegált három-három képviselő, minden református középiskola és érettségi utáni állandó tanfolyam tanárainak két-két képviselője,
- a Református nyugdíjpénztár, minden országos egyházi kiterjedő működésű egyházjogi személy, egyesület, szövetség és alapítvány két-két képviselője,
- minden más egyházjogi személy, testület, egyesület, szövetség és alapítvány egy-egy képviselője.

Amennyiben a d) pontbeli intézményi képviselők számával kapcsolatosan vita merülne fel, mindig a nagyobb számú képviselőt kell előnyben részesíteni. A d.) alatti egyházjogi személyek képviselői annak az egyházkerületnek a választó közgyűlési tagjai, amelynek területén székhelyük van.

Jelen törvényerejű határozat kihirdetésétől számított harminc nap alatt, minden választó közgyűlésen tagsággal bíró egyházi testület, intézmény és más jogi személy – egyházkerület, egyházmegye, intézet, intézmény, szövetség, egyesület és alapítvány – a jogi személy képviselőjére hivatott szerve által, köteles az egyházkerületi választási bizottsággal írásban közölni azoknak a személyeknek a névsorát – az azonosításhoz szükséges személyi adatokkal –, akik jelen §. szerint tagjai a választó közgyűlésnek az illető egyházjogi személy részéről.

A harminc nap elteltével a választási bizottság ülést tart, számba veszi a beérkezett névsorokat, betűrendbe állítja a neveket, minden személy neve után odaírván, melyik gyülekezet tagja, mi a foglalkozása, és melyik egyházmegye vagy intézmény részéről tagja a választó közgyűlésnek. Ha valaki több testület részéről is tagsággal bír, mindet fel kell tüntetni a neve után, de az illető személy csak egyetlen választó közgyűlési tagnak számít, egyetlen szavazati joggal.

A választási bizottság az egyházi hivatalos lapban közzéteszi a választóközgyűlés névsorát legalább negyvenöt nappal a választó közgyűlés kitűzött időpontja előtt. A közzétett névsor meghívót jelent a tagok számára.

A választó közgyűlés névsorának közzététele után harminc nap alatt lehet a névsor esetleges hibáinak javítását kérni, a választási bizottsághoz írásban benyújtott panasszal. A választási bizottság haladéktalanul dönt és intézkedik a panaszok tárgyában. Eredményképpen az esetleges kizártakat értesíti tagságuk megszűnéséről, a névsorba pótlólag felvetteket névre szóló levélben hívja meg a közgyűlésre.

10.§. Az egyházkerületi választó közgyűlés határozatképes, ha a tagok névsorának sorszáma szerinti teljes taglétszám kétharmada jelen van. Ez a gyűlés elején, és szükség esetén a gyűlés tartama alatt is, névsorolvasással ellenőrizendő.

Az egyházkerületi választó közgyűlés ügyrendi kérdésekben a jelenlévők egyszerű többségének igenlő szavazatával határoz. A jelöltek megválasztásához viszont az összes közgyűlési tagok többségének megfelelő számú igenlő szavazat szükséges. Amennyiben ez a döntő többség a második szavazási menetben sem nyilvánulna meg, szünetet kell elrendelni, és azután ismételni meg a szavazást. A döntéshez szükséges minimális szavazatszámokat a bizottság világi főjegyzője a tagok számbavételekor kihirdeti.

A választó közgyűlésen a tagok titkos szavazással, az általuk megválasztandónak tartott jelöltek nevének a kiosztott szavazólapokra való, sajátkezű felírásával történik. Előzetes jelölés felesleges, szükség esetén a szavazás első menete jelölésnek tekinthető.

Saját jelöltjei mellett minden református egyháztag, egyén és csoport, tisztes propagandát fejthet ki a választást megelőzően, és a választás alatt, de a gyűléstermen kívül. E célból a keresztyén erkölccsel és a közillemmel összeférő szórólapokat, falragaszokat és más nyomtatványokat szabad terjeszteni, az írott és elektronikus sajtót szabad igénybe venni, de semmiféle propagandaanyag tartalma nem sértheti más jelöltek becsületét. Minden ezen a téren elkövetett visszaélés fellebbezési panasz alapjául szolgálhat.

11.§. Az egyházkerületi választó közgyűlés istentiszteleti keretben végzi munkáját. A választási bizottság lelkészelnökének áhítatával kezdődik, és áldásával fejeződik be.

Az egyházkerületi választó közgyűlés egész tevékenységét a választási bizottság világi elnöke irányítja és vezeti a lelkészi elnök erkölcsi ellenőrzése mellett. Az észlelt hibákra, panaszokra a lelkészi elnök figyelmezteti a tényleges elnököt, súlyos esetben felfüggesztetheti a választó közgyűlést.

A választó közgyűlés jegyzőkönyvét a titkár vezeti a világi főjegyző személyes irányítása és felelőssége alatt a lelkészi főjegyző erkölcsi ellenőrzése mellett. Az egyes szavazatmenetek jegyzőkönyvét a főjegyzők és a titkár láttamozzák, az egész választó közgyűlést a választási bizottság minden tagja. A választási bizottság három tagja kérheti a jegyzőkönyv módosítását. Ha ez nem volna lehetséges meg kell ismételni a kifogásolt választást.

Az egyházkerületi választó közgyűlések nyilvánosak bár, de a közgyűlési tagok jól láthatóan külön ülnek az érdeklődő közönségtől. A közgyűlési tagok közé csak a karszalagos segédtitkároknak szabad menni.

Az egyházkerületi választó közgyűlés megnyíltá után, az elnök felkérésére a világi főjegyző ismerteti a választó közgyűlés működési szabályait, a tagok betűrendes névsorának sorszáma alapján kihirdeti a választó közgyűlés összes tagjainak számát, ennek kétharmadát, amennyi a határozatképességhez szükséges, azután a döntéshozatalhoz szükséges szavazatszámot – az összes tagok fele + egy – azután bejelenti a jelenlévők többségének megfelelő számot, mely az ügyintéző határozat hozatalához, és a megismételt szavazás esetén, a jelölt megválasztásához szükséges. Amennyiben a tagok és a megjelentek számára vonatkozóan kifogás nem hangzik el, az elnök megállapítja a határozatképességet, és kezdetét veszi a választási eljárás.

Először a világi tisztviselőket kell megválasztani. Ennek megfelelően az elnök felteszi a kérdést, hány egyházkerületi főgondnokot kíván választani a közgyűlés a következő négy évre? Felszólítván a közgyűlési tagokat álljanak fel először azok, akik egy főgondnokot akarnak. Ezek

megszámolása után, a három főgondnokot akarókat kéri fel felállásra, majd az ötöt akarókat. Amelyik mellett – esetleg megismételt szavazás után – a döntő többség megnyilvánult, annyi főgondnok választását rendeli el az elnök.

A segédtitkárok által kiosztott szavazólapra minden tag annyi nevet ír fel, ahány főgondnok választandó. Utána a segédtitkárok összegyűjtik a lapokat és a választási bizottság elé teszik. Minden szavazat érvényes, ha a felírt nevek közül legalább egy választható személy neve. Ha a kívánt számnál több név van a szavazólapra írva, a szükséges számig való első számítanak érvényesnek. a választási bizottság főjegyzője, a bizottság ellenőrzése mellett, megszámláltatja a szavazatokat, és jegyzőkönyvbe veszi az eredményt. A választási bizottság a szavazatot nyert személyek választhatóságát a 8. és 10.§-ai alapján felülvizsgálja, minden személy nevének felolvasásával, a közgyűlés tagjait esetleges kifogásai előterjesztésére szólítván fel. Ezek után a választhatónak bizonyult személyek nevét a kapott szavazatok sorrendjében, fel kell írni, és azok számítanak megválasztottnak, akik a megválasztandók számának határain belül, a döntéshez szükséges számú szavazatot elnyerték. Amennyiben ez alatta maradna a megválasztandók számának, a fennmaradó helyekre újabb szavazást kell megejteni.

A megválasztott főgondnokok nevét életkori sorrendbe kell állítani, és az elnök így hirdeti ki megválasztásukat. A szavazólapokat a főjegyző a szavazási jegyzőkönyv egy példányával együtt összecsomagoltatja és lepecsételi. Ezután kerül sor a következő tisztségek betöltésére.

A főgondnokok megválasztása után az egyházkerületi igazgatótanács világi tagjait és póttagjait kell megválasztani, az után a fegyelmi bizottsági tagokat és póttagokat, majd a többi egyházkerületi világi tisztségviselőt, nem feledkezvén meg arról, hogy az előzőleg igazgatótanácsossá választott személy meghatározott szolgálattételi tisztségre is megválasztható, a fegyelmi bizottsági tagok viszont nem.

A püspök megválasztására az egyházkerület világi tisztségviselőinek megválasztása után kerül sor, a főgondnok választásának előbb leírt eljárása szerint. A püspökválasztó szavazólapra csak egyetlen személy neve írandó. érvénytelen az a szavazólap, amelyre több név volt írva, és amelyre püspökké nem választható személy neve íratott.

A püspök megválasztása után a lelkeszi főjegyző (püspök-helyettes) választandó meg, majd utána az általános ügyigazgató (missziói előadó, generális direktor), mindkettő külön egy személyre adott szavazással.

A lelkeszi tisztségviselők választásának további sorrendje – mely megfelel a tisztségviselők rangsorának – egyházkerületi katekhétikai előadó, lelkeszi jegyző (aki első a lelkeszi-aljegyzők közül), azután a többi lelkeszi tisztségviselő.

Az egyházkerületi levéltárnok lehet világi is, lelkesz is.

Az egyház-igazgatási tisztségviselők után az egyházkerületi fegyelmi bizottság lelkeszi tagjai választandók meg.

12.§. Az egyházkerületi választó közgyűlés, az egyházkerületi tisztségviselői megválasztása után választja meg az egyházkerület zsinati képviselőit és pótképviselőit. Mivel zsinati képviselővé az egyházkerületi tisztségviselők mindegyike – a püspök és a kormányzati

főgondnok kivételével, akik hivatalból tagok lévén, nem választhatók – az elnök eme szabály ismertetése után rendeli el a választást. Előbb a zsinat világi tagjait, az után a világi póttagokat kell megválasztani, annyi személy nevét írván a szavazólapokra, amennyi a megválasztandók száma. Az ellenőrzés és a számolás és eredményhirdetés a főgondnokok választásánál követett módszerrel történik. A megválasztottak végső sorrendje úgy a tagok, mint a póttagok esetében az életkor szerinti.

A lelkeszi zsinati képviselők a világiakhoz hasonlóan választatnak, azzal a különbséggel, hogy a szavazás eredménye szerinti (első) sorrendben csak annyi lelkeszi javadalmas neve maradhat, amennyit a tiszteletbeliek száma megenged. Ugyanígy a póttagok listáján is.

13.§. Az egyházkerületi választó közgyűlésen a választások megejtése után, az elnök kihirdeti a megválasztottak teljes névsorát, és megkérdezi a gyűlés tagjait, tapasztaltak-e valami érdemleges hibát vagy szabálytalanságot a választásokban? Ha kifogás vagy panasz nem hangzik el, az elnök a megválasztottakat kéri meg, vállalják-e a megbízatást? Amennyiben személyesen vagy távollétében, megbízottja útján senki sem utasítja el a megbízatását, az elnök véglegesíti a választást, elrendeli a jegyzőkönyv lezárását, és a választási bizottság lelkészelnöke befejezi a gyűlés keretétől szolgáló istentiszteletet.

Amennyiben kifogás vagy panasz hangzik el, a gyűlés tagjai részéről, a választási bizottság azt megvizsgálja, és szótöbbséggel dönt a szükséges intézkedések felől. Ha valamely választás érvénytelenítése látszik szükségesnek, azt az elnök a közgyűlés egyszerű többségének az egyetértésével kimondja, és a kifogásolt választás megismétlését elrendeli. Ha a megválasztottak valamelyike elutasítja a megbízatás elfogadását, helyette mást kell választani, és a gyűlés csak ezek után zárható be.

Ha valamelyik megválasztott tisztségviselő a választási közgyűlés bezárása után mond le megbízatásáról, helye ugyanúgy megürültnek számít, mintha elhalálozás, nyugdíjazás, elmozdítás vagy más törvényes okból ürült volna meg és – mivel egyházunkban tisztújító közgyűlés csak négyévenként tartatik – a következő általános tisztújításig, helyét a hivatali rangsorban utána következő foglalja el – annak helyét pedig ismét az utána következő – teljes címmel és hatáskörrel.

A hivatali rangsori hely, személyhez kötött jog lévén, akár szolgálati hierarchia, akár hivatali vagy életkori idősbőség szolgál alapjául, rangsori helyéről mindenki lemondhat, de azt át nem ruházhatja, hanem a rangsorban utána következő élhet a jogával. Egyszerre választottak között az életkori idősbőség szerinti a rangsor.

14.§. Az egyházkerületi választó közgyűlés, és az azon megejtett választásokkal kapcsolatos panaszok és fellebbezések, a választó közgyűlés bezártától számított tizenöt nap alatt adhatók be a zsinati állandó tanács elnökségéhez, mely haladéktalanul összehívja a zsinati állandó tanácsot. A zsinati állandó tanács megvizsgálja a panaszokat és, és ha azok beigazolódása esetében a választás eredményét veszélyeztető törvénytelenység fennforgását jelentenék, intézkedik a zsinat összehívása felől. Ha a zsinati állandó tanács nem talál törvénytelenységi kifogást a panaszok között, átteszi azokat a zsinati fegyelmi bizottsághoz az egyházkerületi választásokat eddig megerősíti.

A zsinat a választási bizottság tagjainak, a panasztevőknek, fellebbezőknek és esetleges szakértőknek és tanuknak meghallgatása után, dönt a panaszok és fellebbezések ügyében: Vagy elutasítja a panaszokat, és jóváhagyja a választásokat, vagy helyet ad a kifogásoknak, érvényteleníti a választást és elrendeli az egyházkerületi választó közgyűlés újbóli összehívását. A panasszal vagy fellebbezéssel megtámadott választást levezető választási bizottság tagjainak sem a zsinati állandó tanácsban, sem a zsinatban nincs szavazati joguk, a fellebbezések tárgyalásakor.

15.§. A megválasztott egyházkerületi tisztségviselők szeptember végén, rendes egyházkerületi közgyűlés keretében, ünnepélyes istentiszteleten iktattatnak be szolgálatukba és teszik le a hivatali esküt. A beiktatás (szentelés) hagyományaink és szokásaink szerint történik, és azon helye van – hitvallásunkkal nem ellenkező – mozzanatnak.

Előbb a választási bizottság elnöke ünnepélyesen kihirdeti a megválasztottak névsorát, minden megválasztottnak átadván a megbízatásáról szóló okmányt. Ez után kerül sor a beiktatásra és eskütételre.

A beiktatás a főgondnokokkal kezdődik, utánuk a világi tisztségviselők csoportja, majd a lelkészeké következik, végül pedig a püspök ünnepélyes beiktatására kerül sor.

Az újraválasztottakat, mivel már egyszer beiktattattak, nem kell ismét beiktatni. Akik az ünnepélyes együttes beiktatásról elmaradnak, testületük első ülésén iktattatnak be, a közgyűlés elnökének és a püspöknek a jelenlétében.

16.§. Jelen törvényerejű határozat kihirdetése napján lép hatályba, és addig marad érvényben, amíg a rendelkezései szerinti egyházkerületi választások a Romániai Református Egyházban meg nem történnek, és a megválasztott tisztségviselők be nem iktattatnak.

Előterjeszti a Zsinati Állandó Tanács 1993. december 2-i határozata szerint,

Dr. Dobai István

Kánonjogi Bizottság elnöke.

4. Az egyházi igazságszolgáltatás új elvei

Hitvallásunk szerint, Jézus Krisztus a Kulcsok Hatalmát adta az Egyháznak, e hatalomnak pedig szerves alkotórésze az egyházfegyelem, azaz annak ellenőrzése, hogy az Egyház hívei és tisztségviselői betartják-e a Krisztus parancs szerinti viselkedési szabályokat életvitelükben, szolgálatukban, magánkapcsolataikban. A múltban az Egyház munkaterületét jelentő társadalomban még a közhatalom és magánhatalom között sem lehetett különbséget tenni, nem volt igény sem a közhatalmi funkciók (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) egymástól való szervezeti elválasztására, még kevésbé az igazságszolgáltatási irányok

megkülönböztetésére. Egyszerűen egyházfegyelemnek nevezték minden szabályellenőrzési tevékenységet, és ezt – a rendiség patriárhálisnak tűnő módszereivel ugyan, de nem mellőzve a közhatalmi támogatást sem – szépen megoldották maguk között az Egyház testvéri közösségeinek tagjai, az eklézsiák presbitériumainak és a traktusi kongregációknak (zsinatoknak) a keretein belül. Akár káromkodásról, duhajkodásról, botrányokozásról, házasságtörésről, ünneprontásról volt szó, akár a lelkész kötelességmulasztásáról, vagy válóperről, ugyanúgy a pap és a presbitérium, illetve az esperes és a traktus volt a fóruma minden jogvitának vagy vétségnek. A házassági pereknek volt valamilyen szabályzata, egyebekre ott volt a Szentírás konkretizált értelmezése. Nem volt „nulla crimen sine lege – nulla poena sine lege”, hiszen az Egyház sohasem hirdethette a büntetést, hanem mindig a megbocsátást. A súlyos fegyelemsértés, megátalkodott méltatlan életmód esetén a szolgálatból elbocsátás, minden más esetben pedig dorgálás. (A dorgálásban nem a leszidatás volt a súlyos, hanem az eklézsiakövetés, mellyel a bűnbánó megtérő a dorgatórium fogamatosságát igazolta.) Bizony, a dorgálás még a válópereseknek is kijárt rendszerint, megszegéssel tetézve a családi nyomorúságot. Az alapvető emberi szabadságjogok azonban abban az időben még meg sem fogalmaztattak, nem is lehetett hát azokat megsérteni.

A racionalizmus az államban látta az emberiség boldogításának egyetlen eszközét, persze, abban az államban, mely megfelelt a természetjogászok államfogalmának. Ennek érdekében átkos, káros, kaotikus maradiságnak minősítette a rendiségnek a jogegyenlőtlenség elvén felépült, organikus, történelmi-társadalmi szervezetét, mely minden egyénnek és csoportnak a legkülönbözőbb jogokat és kiváltságokat, ezekkel szemben pedig kötelességeket és mentességeket statuált. Az üdvöztető államot ki kellett szabadítani a feudális hínárból, mindenhatóvá kellett tenni, hogy „a legtöbb ember legnagyobb boldogságát” megvalósíthassa. Sikerült is létrehozni az autokratikus, a Ráció abszolutizmusának államát, és ennek a javára monopolizálni minden közhatalmat, szekularizálva, államosítva azokat a Karok és Rendek, az egyházak, a municípiumok, vármegyék, céhek és kongregációk, valamint mindezeknek a bábéli keverékének a kezéből. A totális államról már születése pillanatában kiderült, hogy – hiányozván az erkölcsi kontroll – inkább pokol, mint mennyország. Az autokrácia történelmi zsákutcájából a kivezető utat a racionalizmus társadalmi ideológiája, a liberalizmus mutatta meg a közhatalom mindenhatóságának a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség igénye szerinti korlátozásával. Hogy pedig ezek a szép jelszavak mit jelentenek, azt a közhatalom alávetettjeinek többsége mondja meg. Az áhított többségi elv, melyet a demokrácia politikai rendszere érvényesít, a társadalom szekularizált javainak egy részét visszaítéli az alattvalóknak, de másik részét még inkább összpontosítani törekszik az állam kezében. A nagy párviadal előző menetében, az etatizmus tört előre, és még a magántulajdont is államosították. A mostani menetben pedig a demokrácia (voltaképpen: individualizmus) került fölénybe, és folyik az azelőtt szekularizáltak reprivatizációja.

A rendi társadalom történelmi, organikus szövevényében az egyházunk is birtokosa volt a hatalomnak. Amikor a hatalom differenciálódott, és a közhatalom egyedül az államé lett, az egyház mentességet, autonómiát kapott az állam hatalmával szemben, közeli hasonlóságban a municípális autonómiához. Nem csoda hát, hogy a 19. században egyházunk szervezetét és működési normáit az akkori magyar vármegye mintájára alakították ki. Mivel pedig az egyházi bíraskodásnak addig is a házassági perek adták a legtöbb anyagot, a házasságjogot pedig az

állam szekularizálta az egyháztól (a közoktatás, népjólét stb. után), valamint az a tény, hogy vármegye bíráskodási hatáskörét is államosították, egyházunk valójában lemondott az autonómia-biztosította igazságszolgáltatás jogáról, mert csak éppen formailag szervezte azt meg az 1881-1906-os egyházalkotmányban. Mivel pedig a mintául vett vármegyei szervezetben akkor már hiányzott a bíráskodás, az azelőtti, a nemesi vármegyéből vette az egyház a szervezési formákat, ahol pedig ismeretlen volt a hatalmak elválasztásának az elve, mint a feudalizmusban általában. Így lett az egyházunk liberális rendszerű szervezetének feudális bíráskodása – illetve, így szűnt meg valójában egyházi bíráskodásunk.

A liberalizmus különben is csak a templomi szolgálatokban látta az egyház feladatát, az pedig nem igényelt – a kirívó esetek fegyelmein kívül – tulajdonképpeni bíráskodást. Az egyházfegyelem, híveink és szolgálattelvőink életvitelének ellenőrzése pedig valósággal illetlenségnek tűnt a liberalizmus dominációja idején, ezért azt egyházunk teljességgel elhanyagolta. Betetőzi a folyamatot a nyugati szabadegyházinak nevezett irányzat, mely az egyházat egyáltalán közületnek sem tekinti, csak egynek az egyesületek, klubok sokaságából, melynek nem is lehet kényszerítő fegyelmi rendje, tehát ilyen irányú igényt nem is szabad megfogalmazni.

A szocialista diktatúrának nevezett ateista deszpotizmus szívesen élt és visszaélt a szép jelszavakkal, így a liberalizmus egyházprogramjára vonatkozókkal is. Ezek hangoztatásával állami kezelésbe vette az egyház minden funkcióját, a templomi szolgálatokon kívül. A pásztorációt, egyházfegyelmet és missziót megszüntette, a diakóniát és szeretetszolgálatot állami társadalombiztosítási szektorhoz csatolta, a hitoktatás és erkölcsi nevelés helyett kötelezővé tette a marxista agitációt, a tényleg korszerűtlen egyházi igazgatást pedig nemcsak a maga szellemében, de az ateista, antieklézianus céljainak megfelelően centralizálta is. Szívós és könyörtelen következetességgel elérték azt, hogy egyházunk szervezete a hajdani magyar vármegye modellje helyett, most egészen a kommunista párt mintájára alakult át, sajnos, annak minden bizantinus-farizeus hibájával. Annak állandó hangoztatásával, hogy minden hatalom csak a népé, a „translatio competentiae” abszurditásának alkalmazásával az végül az egyetlen diktátor kezébe került. Az egyházban is a zsinatpresbiteri elv állandó hangoztatásával került minden intézkedési és döntési hatáskör az ateista deszpota által a klerikális hierarchia csúcsára állított személy, a püspök kezébe. A lelkészi kar a pártbeli agitátorok funkcióját töltötték be, tilos is lévén számukra a felsőbbbség szóbeli szolgálatán kívül, minden más tevékenység. Igen, ahogyan az állami vállalatok az állandóan hangoztatott jogelvekkel ellentétben a pártaktivisták jogilag szervezetlen testületének a pártapparátusnak a tényleges birtokává lettek, az egyház a mindenható pártállam mandátumaként, a pártapparátushoz hasonlóan jogilag szervezetlen lelkésztestület, a klerikális aktivisták kezébe került. A kommunista párt állami vonatkozásban is csak a legitimitás diszkvalifikálásával, a jognak és törvénynek valami huncut mumusként való beállításával tudta megvalósítani uralmát, az egyházban ehhez a lelkészi kar részéről még klerikális kiváltságok féltékeny védelme is járult a „tolakodó laikusokkal” szemben. Hol lehetett ott egyházi hatalmi funkciómegosztásról, szervezeten is független, hatékony egyházfegyelemről, egyházi bíráskodásról beszélni, ahol minden hatalom az állampárté, és ahol az igazságot a mindenkori főnök szeszélye osztja?

A pártállam megszűnt, az egyház megszabadult annak ellenséges uralmától, ahogyan pedig az államosított javak, jogok, funkciók privatizálása megkezdődött, az egyház is visszatérhet

törvényes rendjéhez, hogy Krisztustól kapott feladatait elláthassa. A törvényesség biztosítéka minden társadalomban a szilárd igazságszolgáltatás lévén, az egyházi jogalkotásnak is legelső feladata a kommunista, ateista deszpotizmus által, uralma kezdetén megszüntetett egyházi bíraskodás visszaállítása.

Mint az egyházi jogalkotás egésze, az egyházi bíraskodás szervezeti és működési szabályainak a megállapítása is az összehívandó Egyetemes Magyar Református Zsinat hatáskörébe tartozik. Mi itt csak a Zsinat elé terjesztendő ilyen irányú javaslatok előkészítésére adhatunk vázlatos irányelveket.

Az egyházi igazságszolgáltatás elsőrendű feladata a Krisztus követői közötti testvéri békesség fenntartása és megszilárdítása, a bírói tevékenységnek is ezt kell elsősorban szolgálnia. Ez olyan speciális igazságszolgáltatási feladat – Krisztus szeretet-törvényeinek társadalmi érvényesítése –, amely speciális bírói szervezetet és bírakat igényel. A református egyházi bíraskodás szervezete mindenben az egyház igazgatási és kormányzati szervezetéhez igazodik, ennek megfelelően van gyülekezeti, egyházmegyei, egyházkerületi és zsinati bíróság.

1. A *gyülekezeti bíraskodás* szerve a *Presbitérium*, és a presbitérium által estenként delegált – a lelkipásztor és egy-két presbiter alkotta – *ad hoc bizottság*. Hatásköre kiterjed a gyülekezeti tagok minden vitájára, családiakra és családkö�iekre egyaránt, úgy a békéltetési mint egyházfegyelmi és magánjogi viszonylatban. A presbitérium bírói eljárása *nem nyilvános*, határozatát csak szükség esetén foglalja írásba, és csak akkor hozza a gyülekezet nyilvánossága elé, ha ez része a határozatnak.

2. Az *Egyházmegyei Bíróság* hatáskörébe a presbitériumoktól fellebbvitt ügyek mellett, a gyülekezeti szolgálattevők – a lelkészek kivételével –, presbiterek és helyi egyházi javadalmaskok fegyelmi és szolgálati ügyei tartoznak. *Elnökét* és annak helyettesét az egyházmegyei presbiterek közűl, a titkári teendőket is ellátó *jegyzőjét* pedig, az egyházi javadalmaskok közűl az egyházmegyei közgyűlés választja. Az Egyházmegyei Bíróság tagjai az egyházmegyében legalább hét éve teljes joggal működött lelkészek és presbiterek közűl a közgyűlés által választott *tanácsbírák*. Közűlük az Egyházmegyei Bíróság elnöke hív be estenként egy lelkészi és egy presbiteri tanácsbíróat a tárgyalásra. Az Egyházmegyei Bíróság jegyzője minden panaszt és keresetlevelet iktat, és gondoskodik az eljárás fontos momentumainak és a döntési határozatnak írásba foglalásáról.

3. Az *Egyházkerületi Törvényszék* tevékenysége háromirányű:

Az egyházkerületi igazságszolgáltatást ellátó *Egyházkerületi Bíróság* hatásköre kiterjed az Egyházmegyei Bíróság határozatai elleni fellebbezések elbírálása mellett, az egyháztagok, presbiterek, egyházi javadalmaskok, lelkésztestületi tagok, egyházjogi személyek, intézmények egymás közűti és az egyházhatóságokkal szembeni minden vitájára. Ennek megfelelően különböző *bírói tanácsokban* működik:

- *Egyházfegyelmi tanács* – foglalkozik alsó fokon a lelkészek egyházfegyelmi és szolgálati fegyelmi ügyei (ideértve a családjogi vitákat, tevékenysége kiterjed az egyházi szolgálattevők, lelkészek, válóper előtti békéltetésére, valamint az egyházi javadalmaskok árváinak ügyeire), fellebbviteli fokon pedig a fegyelmi ügyekben hozott egyházmegyei bíróságok határozataival.

- Az *Magánjogi tanács* hatáskörébe tartozik az egyházi javadalmaskok, szolgálattevők, lelkészek minden egymás közötti jogvitája, kötelező lévén minden szolgálattevőre, hogy a más szolgálattevő elleni panaszát az állami bírósághoz való benyújtás előtt az egyházi bíróság békéltetése elé bocsássa.
- *Közigazgatási bírói tanács* – az egyház szerveinek működésével, határozataival szembeni minden panasz elbírálása.

Az *Egyházkerületi Számvevőszék* ellenőrzi az egyházkerület területén működő minden egyházi szervezet gazdálkodását, pénzügyeit, számvitelét, számvevőségét. Kellő számú és képesítésű szakember, számvevő, könyvelő alkalmazásával. Bármilyen mulasztás, jogsértés esetén intézkedik vagy önmaga hatáskörében, vagy az egyházkerületi fegyelmi tanács útján vagy az állami törvénykezés igénybevételeével.

Az egyházkerületi törvényszék harmadik ügyosztálya az *Egyházi Nyilvántartási Hivatal*. Nyilvántartásba vesz és tart a református egyházhoz tartozó minden fizikai és jogi személyt. Az egyháztagok tekintetében külön nyilvántartást vezet a választójogú és a választható egyháztagokról, minden tisztségviselői szolgálat tekintetében, külön kezelve a lelkésztestület tagjainak adatait. Az egyházkerületi nyilvántartó hivatal kezeli az egyházkerület területén minden *választás* ügyét és gondoskodik minden választás – gyülekezeti, egyházmegyei, egyházkerületi és minden egyházi intézményi választás törvényes megszervezéséről és lebonyolításáról.

- Az egyházkerületi nyilvántartási hivatal vezeti az egyházkerület területén fekvő minden egyházi tulajdont képező *ingatlanok telekkönyvét*, valamint minden közérdek szempontjából értékes *ingó javainak* a jegyzékét., különös tekintettel a műemlékekre és arra, hogy minden egyházi jogi személy, szervezet, gyülekezet, egyesület és alapítvány megszűnése után, annak minden ingó és ingatlan vagyona az Országos Református Egyházra szálljon.

Az egyházmegyei törvényszék munkájának ellátására szükséges számú, megfelelő képesítésű és gyakorlattal rendelkező javadalmask szolgálattevőt alkalmaz, akik munkájukat kellő számú tanácsbíró segítségével végzik.

4. A legfelsőbb egyházi igazságszolgáltatási szerv a *Zsinati Bíróság*, melynek hatásköre az egész magyar református egyházra kiterjed, fellebbviteli fórumként dönt az egyházkerületi törvényszékek határozatai elleni panaszokban, alsó fokon pedig az egyházkerületi igazgatótanács tagok jogvitáira terjed ki. A Zsinati Bíróság szervezete és működése – mutatis mutandis – megfelel az egyházkerületi törvényszék működésének és szervezetének. A Zsinati Bíróság hatásköre több állam területére terjedvén ki, azokban az esetekben, amelyekben valamelyik érdekelt állam hatóságai kifogást emelnének, a Zsinati Bíróság az illető állam területére *kirendelt tárgyalást* szervez, az illető ország állampolgárainak szolgálatával.

Kolozsvár, 1992. szeptember 29.

5. Előterjesztés a Teológiai Intézet működési szabályzata tárgyában a Romániai Református Egyház Zsinati Állandó Tanácsának

A közéletnek egyetlen területén sincs olyan nagy szükség józanságra, mérsékletre, önfegyelemre, keresztyéni alázatra, mint a jogalkotásban. Az egyházi jogalkotásban ennek még fokozottabban kell érvényesülnie, különösen, ha olyan felbecsülhetetlen értékű örökségük sorsáról van szó, mint a háromszázhetvenegy éves hittudományi főiskolánk. Ehhez a kérdéshez még hozzászólni sem szabad anélkül, hogy öröklött intézményünk remélhető több évszázados jövőendő működésének távlatát ne néznénk. Itt BŰN minden egyéni hiú becsvágynak nemcsak az akarása, de még gyanúja is.

Egyházunk törvényei – sem a Statútum, sem a régebbiek nem rendelkeznek főiskolák szervezésének mikéntje felől, rábízva ezzel a kérdést a mindenkori zsinatra. Az 1948-as statútum is csak a felügyelet felől intézkedik, a szervezésről nem. A 176.§. hivatkozott g.) pontja szerint „A Zsinati Állandó Tanács ... felügyeletet gyakorol azokra a vallásos és egyházi célú, valamint egyházi tisztviselőkből álló szervezetekre, amelyek mindkét egyházkerületre kiterjedően működnek, s ezek ügyrendje, alapszabálya jóváhagyása tekintetében határoz.” – Ez vonatkozik a nyugdíjpénztárra, lelkészegyesületre, nőszövetségre, egyesületekre, esetleg alapítványokra, de intézményekre nem. Legkevésbé vonatkozik a teológiára, mely a statútum alkotásakor már háromszázhuszonhat éve működött, és amelynek felügyeletéről a statútum más helyein intézkedik is. De ne legyünk olyan merevek, annál kevésbé, mert ha a Zsinati Állandó Tanács hatáskörébe nem is tartozna a kérdés, a Zsinatba mindenképpen. A Zsinat munkáját pedig a Zsinati Állandó Tanács készíti elő. Tehát: „...alapszabály jóváhagyása tekintetében határoz.” Az *alapszabály jóváhagyása* egyáltalán nem jelenti az *alapszabály előírását*. Ezt megkísérletem megértetni legutóbb az erdélyi nagytiszteletű esperes urakkal, a királyi rendelet és törvények királyi szentesítésének különbségét hangsúlyozva. Most még közérthetőbben kell tehát illusztrálnom a különbséget: Közismert, hogy kiskorúak házasságkötéséhez szülői jóváhagyás szükséges. Ennek megfelelően Kovács Péter ifjú legény édesapja beleegyezését kéri, hogy Szabó Esztert feleségül vehesse. Varga Máriát fogod feleségül venni, ez az én gyámi és eltartói határozatom – mondja az apa. – Inkább agglegény maradok, vagy megvárom nagykorúságomat, dönt a fiú. Sem az összehívott rokonok állásfoglalása, sem az eltartás megvonásával való fenyegetés nem bírhatja a házasulandót arra, hogy szerelme helyett mással kössön házasságot. – A Zsinati Állandó Tanács csak azt hagyhatja jóvá, amit jóváhagyásra az érdekelt előterjesztett.

A Teológia működési szabályzatának kérdése tehát a Zsinat elé fog kerülni, hiszen annak a hatáskörébe tartozik. A Zsinat a kérdést ki fogja adni a szakbizottságoknak: a teológiai, tanulmányi és kánonjogi bizottságnak véleményezésre – persze – ha a teológia majd szabálytervezetet terjeszt elő. Mit lehet tenni, ha az Intézet semmit sem terjeszt fel? A Zsinat is kezdeményezheti a szabályzat módosítását, a törvényes előírások tiszteletben tartásával – és mivel intézkedésről van szó, a Zsinat helyett a Zsinati Állandó Tanács is megteheti a szükséges lépéseket: Mint az Intézet fenntartóinak (Romániai Református Egyház, Ágostai Evangélikus Egyház, Unitárius Egyház, Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház, és a Román Állam) egyike írjon át a Teológiai Intézetnek, alakítson szakbizottságot a szabályzat módosítására, abba hívja

meg a fenntartó egyházak képviselőit (a mi részünkről a fenti bizottságokat, akik előterjeszthetik a mi javaslatainkat). Ha az Intézet szenátusa nem engedne a kérésnek, a református egyház zsinata élhetne a törvény-adta felügyeleti jogával – szolgálati fegyelmi eljárást kezdeményezhet a szenátus református tagjaival szemben, vagy másként intézkedhet.

A Teológiai Intézet új működési szabályzatának megállapításakor (megismétlem eredeti javaslatomat) ki kell majd térni egyházunk más főiskoláinak működésére is, hiszen azok semmiféle jóváhagyott működési szabállyal nem rendelkezhetnek, egyházunk részéről minden törvényes felügyelet nélkül. Nagyon is időszerű volna továbbá, hogy a Romániai Református Egyház egész oktatásügyének legalább az alapelvei rendszeresen kidolgoztattassanak, hogy azok is a Zsinat elé kerülhessenek.

Kolozsvár, 1993. december 2.

6. Javaslat Hitvédelmi Bizottság felállítására

A Romániai Református Egyház

Zsinati Állandó Tanácsának

Főtiszteletű Zsinati Állandó Tanács!

Alulírott Dobai István, mint Krisztus vére által megváltott keresztyén ember, mint a református egyház presbitere és kerületi főgondnoka, Krisztus Egyetemes Egyházának szolgálja és védője – a következőket terjesztem elő:

Az 1906. I. tc. 75.§-a (= az 1948-as statútum I. fr. 176.§-a) szerint „Az egyetemes konvent (zsinati állandó tanács)... képviseli a református egyházat mind a hitfelekezetek, mind az állam irányába, minden olyan ügyben, mely az egyházat egyetemesen érdekli.” Mivel egyházunknak nincs fontosabb, általános érdeke, mint a felekezetek egyenlőségét és viszonyosságát is magába foglaló vallásszabadság, az ezt alapjaiban sértő, alábbi két eset a Zsinati Állandó Tanács hatáskörébe tartozik, tehát ez ügyek tárgyalása és azokban való intézkedés a ZsÁT-nak nemcsak joga, de kötelessége is.

1. Az ateista „vallásfelekezet” a letűnt kommunista diktatúra államegyháza volt. Klérusa, a pártapparátus minden közhatalmat a kezében tartott, és érvényesített mindenkivel szemben, így az istenhívő egyénekkal és vallásfelekezeti szervezetekkel, az egyházakkal szemben is. Az ozmán főhatalom korában is államegyházi előjogai voltak a muzulmánoknak más vallásúakkal szemben, de azok nem sértették a keresztyén egyházak autonómiáját, nemcsak az egyházfegyelem, de a hitvallásos nevelés terén sem. Hogy az ateista hatóságok milyen károkat okoztak egyházunk autonóm szerveiben, arról még évtizedekig folyhat a panasz. Minden szervezeti kárnál nagyobb azonban az, amelyet az ateizmus az emberek lelkében okozott az

örök erkölcsi értékek iránti közöny propagálásával, a materialista világnézeti nihilizmus kötelező dogmává tételével, a nevelésnek hedonista elneveléssé torzításával. Ez a tevékenység pedig nem szűnt meg az 1989-es politikai stílusváltással, mert a négy évtizedes elnevelés folytán értelmiségünk kilencven százaléka képtelenné vált a vallásos hit befogadására. Mivel pedig a mi kisebbségi társadalmunk speciális helyzeténél fogva, nálunk 1989 után sem következett semmiféle társadalmi őrségváltás, az erdélyi magyarság egész művelődési tevékenysége a kb. ötszázaléknyi ateista felekezet kezében van ma is, és ebben ott vannak nemcsak iskoláink adminisztrátorai, de tanterv-megállapítói és tankönyvírói is. A román ortodoxok nagy társadalmi alappal rendelkezvén, az ateista diktatúra után azonnal érvényesítették befolyásukat a teljes román művelődési életben, és hasonlóra a magyaroknak is lehetőséget nyitottak. Hogy a mieink nem éltek ezzel a lehetőséggel, az nem annyira egyéni mulasztás, mint értelmiségünk előbb említett erkölcsi – világnézeti – értékrendi megvakíttatásának, kasztráltságának a következménye. Csak egyetlen szembeszökő példa: Míg az állami egyetem ortodox hittan-szakos tanárokat is képez, addig a magyar világnézeti katedrákon csak hitetlen, hittelen, istentelen (=ateista, antiteista, antifideista), vallásellenes, egyházcsúfoló előadók vannak. (Nem árt megjegyezni, hogy az erdélyi egyetem államosításakor, 1872-ben egyházunk olyan megállapodást kötött az állammal, hogy a kolozsvári egyetemen a világnézeti katedrát protestáns vallásúval töltik be. Ezt a megállapodást még a két világháború közötti román uralom is betartotta annyiban, hogy az egyetlen magyar katedrára református professzort nevezett ki.)

Távol legyen tőlem, hogy intoleráns volnék az ateistákkal szemben, hogy megtagadnám tőlük a minden ember veleszületett jogát a lelkiismereti szabadságra, vagy vallása gyakorlására. Persze, hogy őket is megilletik ugyanazok a jogok ugyanúgy, mint a többi vallásfelekezetet, az egyenlő viszonyosság elve alapján, de tűrhetetlennek és felháborítótnak tartom, hogy a bolsevik uralomból átmentett államegyházi felügyeletet, fojtogató kontrollt gyakoroljanak a hívő közösségek és egyének felett. Az ateisták száma nálunk azonos lehet az unitáriusokéval, az erdélyi magyarság huszadrészét tehetik ki. Ne zavarják hát a hússzoros többségben lévő hívőket vallásuk gyakorlásában, gyermekeik nevelésében. Az unitáriusok – pedig kiváló művelődéstörténeti szerepük esetleg indokolná – hagyják, hogy a katolikus, vagy baptista szülők a maguk hitének megfelelően neveljék gyermekeiket, elégedjenek meg az ateisták is a saját gyermekeik – tehát minden huszadik – hitetlen nevelésével. Ugyanígy, a sajtó, a művelődési élet, az intézmények huszadrész-befolyásával! Addig nem beszélhetünk tényleges vallásszabadságról, amíg ez meg nem valósul. Addig hiába akarják a hívők a maguk életmentő és életépítő (család és gyermekvédő, szegény, gyenge és elesett embertárs-segítő, természet, környezet és társadalomvédő) tanaikat az emberiséggel elfogadtatni, amíg az ateisták a maguk értékrendi nihilizmusát, az etikátlan hedonizmust eredményező dialektikus cinizmusát intézményes helyi hatalommal, társadalmi tekintéllyel ifjúságunkra oktrojálhatják. Nagyon sokkal nehezíti a hívők helyzetét a válságba rohanó nyugati társadalom rossz példája, az ateista szólamok megszokott szajkózása is, de semmiféle nehézség, vagy akadály sem ment fel bennünket a Krisztus Urunktól kapott parancs teljesítésében: „Tegyetek tanítványokká minden népet, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam néktek!”

Nem jelent antiliberális zártságot az, ha valaki saját hitvallásához ragaszkodik és másnak is, ugyanezt megengedi, hiszen éppen ebben áll az először Erdélyben meghirdetett európai vallásszabadság. De a minden hitvallást elvető, csak a maga bigott materializmusát erőltető,

félművelt és fundamentalista ateizmus nem egyeztethető össze a szabadelvűséggel. Sok nagy értékű és nagy tudású ateista van, akik sajnálják, hogy hit nélkül kell élniük, mert hit nélkül nincs cél, cél nélkül nincs érték, nincs erkölcs, nincs nevelés, nincs jövő.

Javaslat: Az én egész patetikus szónoklatom éppen úgy elvész a fogyasztói társadalom vásári szóözönében, mint a többi, milliányi emberé, akik ugyanígy látják és tudják ezt, ha a feladatot egy arra hivatott, legmagasabb egyházi szerv magáévá nem teszi az egyetemes hitvédelem ügyét. A Romániai Református Egyház Zsinati Állandó Tanácsa kezdeményezheti a világ minden hívőjének – keresztyénnek és másvallásúnak – egy táborba tömörítését, a hitetlenség és vallási közöny elleni védekezésre, az ateista agresszióknak megfékezésére, ennek a vallástalan felekezetnek a maga helyére szorítására (de nem megsemmisítésére!). Alakítsuk meg egyházunk *Hitvédelmi Bizottságát* elnökségünk négy tagjából. Remélem, püspökeink vállalják ezt a roppant nehéz szolgálati lehetőséget, a főgondnokok pedig minden képességükkel segítségükre lesznek. Eme bizottság indítványozza az egyházak ökumenikus mozgalmán belül az *Ökumenikus Apologétikai Tanács* létrehozását, melynek romániai csoportja majd könnyűszerrel elintézi, hogy a kolozsvári egyetem magyar hallgatói is választhassanak hívő és hitnélküli előadók között. A hitvédelem társadalmi alapjának megteremtésére nagyon ajánlatos az *Imitatio Christi Colloquium*, a Hitvalló Értelmiségiek Kerekasztala tevékenységének támogatása, általánosítása és más felekezetekre való kiterjesztése. A magam részéről szükségesnek látnám a református lelkészi kar hitvallási hűségének hathatósabb ellenőrzését is, nehogy nagyra sikerülő lendületük Lhasszai Kátét csináljon a Heidelbergiből. – Persze, ezek az én javaslataim, nem kötelezőek a Bizottságra. Azt azonban, hogy tevékenységükről, a hitvédelem állásáról rendszeresen beszámoljanak a Zsinati Állandó Tanács ülésein, azt elő lehet írni. -

2. *A római katolikus egyház* sok neojezsuita, bigott papja *reverzalist* követel a vegyes házasságok esetén a nemkatolikus féltől. A keresztyén ökumenét semmibe vevő, az erdélyi magyar testvériséget megcsúfoló eme túlkapások nehéz próbára teszik türelmünket. Mindazonáltal mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a felelőtlenül szított ellenségeskedés békévé szelídüljön.

Javaslat: Hitvédelmi Bizottságunk tagjai a római katolikus püspökökkel való legközelebbi találkozásukkor, nagyon barátságosan, tapintatosan, előszóban vessék fel ezt a kérdést, megkérve a katolikus püspököket arra, hogy ismertessék papjaikkal a Második Vatikáni Zsinat erre vonatkozó rendelkezéseit: (A nemkatolikus felek házasság előtti kötelezettségvállalásai érvénytelenek, tehát nem igényelendők), és intsék őket a keresztyén felekezetközi békesség ápolására. Amennyiben ezt a katolikus püspökök három hónap alatt nem teljesítik, írásban kell őket erre felkérni, hivatalos, névre szóló levélben. Ha egy második három hónap alatt ennek sem volna fogamatja, a kérés teljesítését elutasító püspöknek küldött levelet, megfelelő kommentárral, közzé kell tenni a világi sajtóban. – Sem a hívő emberiség, sem a keresztyénség, sem szegény magyar népünk egységét nem engedhetjük veszélyeztetni efféle alatomosságokkal!

Kolozsvár, 1993. július 27-én

7. Javaslat a Magyar Református Világtalálkozó programjához

A VALLÁSSZABADSÁG CÍMEREI

A Kolozsvár-Belvárosi Református

Egyházközség Presbitériumának

Kolozsvár

Alulírott, Dr. Dobai István presbiter, az alábbiakban megismétlem többszöri javaslatomat:

A Farkas-utcai templom szentélyrészének belső, jelenleg üres falára – a templom jelenlegi címergyűjteményének kiegészítésére és erkölcsi-művelődéstörténeti értékének emelésére – helyeztessenek el azok az uralkodói címerek, melyeknek viselői az egyetemes lelkiismereti és vallásszabadság, az erdélyi polikonfesszionális vallásgyakorlat, a keresztyén iskolaügy, a kolozsvári reformátusság és a Farkas-utcai templom jó működésének, fejlődésének biztosítására – általában az emberiség és a magyar református egyház javának előmozdítására maradandót alkottak és tettek, a címerek mellé pedig annak az okiratnak a fénymásolatát, mely a címer itteni elhelyezésének indoklásául szolgál.

A következő tizennégy címer és oklevél-részlet elhelyezését javaslom:

1. **I. Mátyás** (Hunyadi cs.) Magyarország és Csehország királyának címere, a Farkas-utcai templom és kolostor építését elrendelő okirattal.

2. **János barát**nak, a templom építőmesterének emlékezetére az Obszerváns Ferencrend címere, a vonatkozó dokumentum részletének fénymásolatával.

3. **II. Ulászló** (Jagelló cs.) Magyarország és Csehország királyának címere, a templom építési költségeinek fedezéséről szóló rendeletével.

4. **II. János** (Szapolyai cs.) Magyarország választott királyának címere, a világtörténelem első vallásszabadság-törvényének promulgációjával.

5. **Bocskai István** erdélyi fejedelem címere, a Bécsi Béke vallásszabadságot biztosító tételével.

6. **Báthori Gábor** erdélyi fejedelem címere, a kolozsvári református kollégium alapításának okiratával.

7. **Bethlen Gábor** Magyarország választott királyának és Erdély fejedelmének címere, a kisebbségi egyházak jogait biztosító 1615.-i rendelete szövegével.

8. A református lelkészek nemesi kiváltságait statutáló **ARTE ET MARTE** címeres oklevél.

9. **I. Rákóczi György** erdélyi fejedelem címere, a Farkas-utcai templom újjáépítését elrendelő oklevéllel, (esetleg, a román liturgiai nyelvnek a román ortodox egyházba való bevezetési rendeletével).

10. **Lorántffy Zsuzsanna** erdélyi fejedelemasszony címere, a sárospataki kollégium főiskolai rangra emelésére, vagy a fogarasi román iskolának alapítására tett intézkedésének okiratával.

11. **Apafi Mihály** erdélyi fejedelem címere, a református iskolának, az országos nagy romlás utáni megmentésére, újjászervezésére, anyagiakkal való ellátására vonatkozó rendelkezéseinek szövegével (Gyulafehérvár, Nagyenyed, Várad, Sárospatak, Debrecen).

12. **I. Lipót** (Habsburg cs.) Római császár, Németország, Magyarország, Csehország királyának címere, a Leopoldinumnak az erdélyi polikonfesszionális vallásszabadságot biztosító szakaszával.

13. **Mikó Imre**, az Erdélyi Nagyfejedelemség utolsó kormányzójának, a kolozsvári tudományegyetem szervezőjének címere, a vallásfelekezetek egyenlő és viszonyos szabadságának a magyar alkotmányba foglalt szakaszával.

14. **I. Ferdinánd** (Hohenzollern cs.) Románia királyának címere, az általa promulgált 1923-as alkotmány vallásszabadságot biztosító tételével.

Természetesen, az ebben a kérdésben döntésre hivatott szervek – megfelelő indoklással – eltekinthetnek egy vagy több, itt ajánlott címer elhelyezéséről, vagy mások elhelyezését is elrendelhetik.

Indítványom véleményezésére, a részletek megvitatására, a szükséges teendők, kivitelezési módok, eszközök és minden más ezzel kapcsolatos intézkedésre vonatkozó javaslatlételre bizottság alakítását indítványozom, melynek tagjaiul – az egyházközség elnöksége és alulírott javaslattevő mellett – Sipos Gábor ek. levéltáros, a címergyűjtemény jelenlegi szakgondozója, Tonk Sándor történész, ek. főgondnok, Buzogány Dezső, az egyháztörténet teol. tanára, és szakértőként Székely András heraldikus, a címergyűjtemény bővítésének indítványozója kérendők fel. Természetesen, az érdeklődő presbiterek és minden más olyan református hívő részvétele hasznos, akinek építő véleménye van a javaslattal kapcsolatosan. A bizottság tagjai érezzék kötelességüknek véleményalkotásuk előtt tetszésük szerint választott szakértők, illetékes egyházi és világi hatóságok konzultálását, és a kapott információknak a bizottsággal való közlését. – A bizottságot a lehető legsürgősebben össze kell hívni, hogy az elhelyezendő fejedelmi címerek a jövő évre tervezett Magyar Református Világtalálkozóra elkészülhessenek, és a templomban elhelyeztessenek.

A fejedelmi címerek és vallásszabadságot biztosító szövegek javasolt közzététele annyira egyértelműen és általánosan kívánatos, és annyira nem ütközik semmiféle érdekbe, hogy indoklására nincs szükség. Jóllehet, a döntés a presbitérium hatáskörébe tartozik, javaslatomat tájékoztatás –, esetleges állásfoglalás vagy akaratnyilvánítás – valamint támogatás végett megküldöm az érintett egyházi hatóságoknak és szerveknek, nevezetesen: a két kolozsvári egyházmegye tanácsának, a két romániai református egyházkerület igazgatótanácsának és a Magyar Református Világszövetségnek.

Kérem a t. Presbitérium minél előbbi, pozitív határozathozatalát, Isten áldását kérve tagjainak életére, egyéni és gyülekezeti tevékenységükre,

Kolozsvár, 1995. június 25.

mély tisztelettel,

Megjegyzés: A Farkas-utcai templom címereiről 1968-ban már tanácskozott a Presbitérium. Akkor azt javasoltam, hogy szedjék le a címereket a templomból és költöztessék át az egyházi múzeummá alakítandó kerengőbe és sekrestyébe, mert „evangélium szerint reformált vallásunk istentiszteleti helyéhez méltatlan, hogy arisztokrata temetőhöz illő díszítménye legyen.” Juhász István presbiter, teol. prof. helyeselte ugyan elvben a javaslatot, de egyházi múzeum létesítését nem javasolja, mert az muzeális értékeinknek állami felügyelet alá helyezését jelentené. László Dezső lelkipásztor elvben szintén helyeselte a javaslatot, de elfogadta a felhozott aggályokat, és a címerek ügyének jobb időkre halasztását javasolta. 1990 után dr. Székely András heraldikus, Sipos Gábor, Kiss István és más történészek egyetértésére hivatkozva, az erdélyi ek. Igazgatótanácsához küldött beadványában javasolta a Farkas-utcai templom címer-gyűjteményének a kiegészítését. Ez a gyűjtemény – írja javaslatában – Közép-Európa legnagyobb és leghitelesebb címergyűjteménye, fontos hát nemcsak a megőrzése, hanem a továbbfejlesztése is. Szerinte fel kellene hívni a református intézmények és a magyar történelmi családok tagjainak figyelmét az ügyre, hogy címereiket helyezték el a Farkas-utcai templomban. Az Igazgatótanács ülésén én is támogattam a javaslatot, kiegészítve a vallásszabadság címereire vonatkozó fenti előterjesztéssel. A javaslat el is fogadtatott és támogató határozattal az erre illetékes egyházi szervhez, a Belvárosi Presbitériumhoz tétetett át. A maga rendjén a Presbitérium hozzájárult a javaslat kivitelezéséhez, és ennek során több családi címer – köztük az én családomé is, a mártírhaltált halt édesapámnak, Dobai Bálintnak az emlékeztére – helyeztetett el a templomban.

1995 júniusában, az 1996 nyarára tervezett Magyar Reformátusok Harmadik Világtalálkozójának előkészítésére, és a magyar milicentenáriumára is emlékezve, a fenti javaslatot terjesztettem minden illetékes egyházi szerv elé. Sehonnan semmi visszajelzést nem kaptam. Szeptemberben, a javasolt bizottság felállítására vonatkozó sürgető kérdésemre az új belvárosi lelkipásztor azt felelte, hogy az ek. felállított egy bizottságot Tonk Sándor főgondnok elnöklete alatt, egészen illetéktelen személyekből, kihagyván belőle az általam javasoltakat. Ez a bizottság a címerekre vonatkozó javaslatot minden indokolás nélkül elvetette. Kifejtette, hogy a kérdés eldöntésére a Presbitérium hivatott, és ennek folytán az ügy a Presbitérium elé terjesztett. A presbiteri gyűlésen az elnöklő lelkész a javaslat elutasítását indítványozta. Az elutasítás mellett kardoskodott keresztyénhez nem illő, érthetetlen és megmagyarázhatatlan gyűlölettel személyem iránt Imre Magda presbiter, a püspök feleségének a barátnője. A szavazatok megoszlása miatt, Balogh Béla lelkipásztor elnöki szóval döntött a javaslat felől, elutasítva azt. Az elutasítást azonban egyszerűen semmivel sem indokolták.

Kolozsvár, 1993. január 26.

8. Szempontok az egyházszervezet megújításához

Az egyház szervezetének és tevékenységének most annyira esedékes új szabályozása nem valósíthatja meg célját, ha teljes figyelmünket csak a keleti, ateista despotizmus káros maradványainak kiküszöbölésére irányítjuk, de nem igyekszünk ugyanakkor a nyugati, liberális szekularizáció kóros individualizmusának veszélyeitől megóvni egyházunkat és híveinket.

Krisztus az emberiség lelkének a szeretet igényei szerinti nevelésére rendelte az egyházat, hogy az emberek testvérei legyenek egymásnak. A materializmus keleti változata ezzel szemben kiirtandó osztályellenséget lát gazdasági érdekei érvényesítésének útjában álló minden emberben, ezek ellen totális harcot hirdet, és az embereket gyűlöletre neveli. A nyugati materializmus pedig, egymás versenytársainak látja az embereket, amely az erősebbnek uralmat biztosít a gyengébbek felett, tovább- és állandóan fokozván ezzel a köztük lévő különbségeket. A keleti, szocialistának mondott rendszerben a javak összessége mindenkié, és azokból a deszpotikus hierarchia fokozatain elhelyezkedő kényurak kegye szerint lehet részesedni. A nyugati, liberálisnak mondott rendszerben a javak egyéni tulajdonban vannak, és tulajdonosaik igényeinek kielégítésére szolgálnak. Ne feledjük, a materializmusban minden érték jószágnak tekintendő: nemcsak a gazdaságiak, hanem minden, ideértve az ember testét-lelkét-életét is. A szocializmus – mind a nemzeti, mind a nemzetközi változata – el is vette az emberek vagyonát, örömét és életét is. A liberalizmus szabad kezét ad a hedonista embernek, nemcsak saját vagyona, mammoni eszközei felett, hanem teste és élete felett is, megengedvén ezzel, hogy közvetve mindenki más vagyonát, testi épségét és életét végzetesen veszélyeztesse. Hitvallásunk szerint viszont mi nem vagyunk tulajdonosai semminek: a Földnek, a Természetnek jó gazdái kell legyünk, magánvagyonunknak csak sáfárai vagyunk, hiszen azzal is, minden egyebünkkel is (gyengébb) embertársaink javát kell szolgálnunk. De még mi sem vagyunk magunkéi, hanem testünk-lelkünk-életünk is Istenéi. Nem bánhatunk hát ezekkel saját tetszésünk és gyönyörűségünk szeszélyei szerint, hanem csak embertársaink javára és boldogulására, annak a parancsolata szerint, Akinek mindez a „vére bére”.

Az egyéni és kollektív diktatúráktól megszabadított ugyan Isten, de egész nemzedékek a diktatúrák *kontraszelekción* rendszerének *elneveltjei* lévén, nem múlt el hitünknek és vallásgyakorlatunknak, egyházunk nevelő- és szeretetszolgálatának veszélyeztetettsége: szabályalkotásunknak meg kell hát mindent tennie szabadságunk védelmére. Másrészt az új veszély, a materializmus divatos változatának, a dialektikus cinizmusnak nihilista táptalaján burjánzó szabadosság, a nyugati hedonista *mammonizmus* uralmának meggátlására kell új szabályalkotásunknak tekintettel lennie. Ez azonban nem csak a romániai református egyház, hanem az egész magyar református egyház feladata, és sikerre csak úgy számíthatunk, ha céljainkat *minden más keresztyén egyházzal*, sőt a világ minden hívő közösségével eleve is egyeztetjük, és munkánk egész folyamata alatt is együttműködünk mindazokkal, akik a földi élet célját nem önmagában, hanem az örökkévalóságban találták meg.

Az ateista despotizmus vallásszabadságunkat tette illuzórikussá *gyülekezeteink autonómiájának* visszaszorításával, működésünk és egész szervezetünk ellenőrzés alá vonásával. Eme veszély elhárítására tehát egyrészt a gyülekezet autonómiája helyreállításával és körülbástyázásával védekezhetünk, másrészt *a diktatúra jövőbeli újraéledését kell*

elkerülnünk. Ezt a külső társadalomban a közhatalmi tevékenységek: jogalkotás, végrehajtás és igazságszolgáltatás szervezeti elkülönítése bevált módszerének alkalmazásával valósítják meg. Mivel az emberi társadalom eredeti törvényhozója, legislatora a vallás lévén az egyházi jogalkotásnak olyannak kell lennie, hogy rajta keresztül a szekularizált állami törvényhozás is – az isteni törvényhozásnak megfelelően – az Élet örökkévaló céljára irányuljon, az embert a halál felé hajtó testi tehetetlenségével szemben.

Jogalkotásunknak a nyugati tapasztalatokat is gyümölcsöztetnie kell. Kiderült ugyanis, hogy az állam – racionális és pragmatikus kényszerhatalom lévén -, nem képes kielégítően ellátni azokat a metaszakrális funkciókat, amelyeket az évszázad folyamán az egyháztól szekularizált. A tanítás és nevelés nem lehet eredményes *a hit és meggyőződés következetessége* nélkül, nem is említve az amorális ideológiák veszélyességét. Az erkölcsi igény érvényesítése a társadalomban nem lehet eredményes, csupán csak az egyéni és családi élet tisztaságának, valamint a gazdasági és hatalmi szférában embertársaink kíméletének, továbbá az elesettek, árvák, elhagyottak, társadalmi betegek, szenvedők és gyengék testvéri megsegítésének hirdetésével, propagálásával, tanításával, és mindennek komoly egyházfegyelmi és bírói ellenőrzésével. Nem arról van szó, hogy az egyház visszakövetelje magának az államtól a népnevelés és közoktatás, a házasság- és családvédelem, népjólét és köz-egészségügy, az erkölcsrendészet és biztonságsszolgálat, az egyének közötti béke és méltányos együttélés biztosításának funkcióit, hanem arról, hogy *az egyháznak ki kell egészítenie ezekben a tevékenységi irányokban az állami szervek működését.* Amire az állami kényszerhatalom nem képes, azt az egyháznak kell adnia a maga lelki hozzájárulásával. A mi evangélium szerint reformált egyházunknak különben is mindez állandó feladata, vallásgyakorlatunk elengedhetetlen része, hiszen Krisztus a célját szabta meg az egyház nevelő munkájának („...hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam néktek”), de a *nevelési módszerek kiválasztását reánk bízta.*

Feltétlenül érvényes az a meggyőződésünk, hogy a Krisztusban hívők gyülekezete maga a teljes Egyház, az eklézsia, amely teljes vallásgyakorlásunk kerete, minden funkciójával együtt. De a mai integrált, és munkamegosztás szerint differenciált társadalomban az egyes gyülekezetek elé olyan nehéz feladatokat róna minden funkció egyedüli ellátása, hogy – célszerűségi okokból – azok egy részét a többi gyülekezettel együttműködve végzi. Ez az ún. magasabb egyházi szervezetek létének egyetlen indoka. Tehát az egyházmegye, az egyházkerület, országos egyház, nemzeti egyház, különböző világszervezetek (és ezek minden intézményének) hatáskörébe csak azok a tevékenységek tartoznak és tartozhatnak, amelyeket a gyülekezet ezeknek – részben – átenged.

Ezek előrebocsátása után, vegyük szemügyre kánonalkotásunk feladatait egyházszerkezeti egységeink vonatkozásában.

Hívek (tanítványok, megváltottak, egyének), egyháztagok, egyházjogi alanyok. Krisztus örömhíre szerint, minden hívő ember Isten szeretett gyermeke, és senki nem állhat az Atya és gyermeke közé. Az Egyház is csak Isten szeretete örömhírének tolmácsolására rendeltetett, hogy mindenki hitre és üdvösségre juthasson a Krisztusba oltatás által. Az egyház a Felkent Teste, és ennek tagjai részesei a felkenetésnek. Az Egyház egész tevékenységének „haszonélvezői” a hívő egyének, az egyháztagok. Hogy a hívek közötti tevékenység a lehető

legjobban elvégezhető legyen, számba kell venni a feladatokat és a megoldási lehetőségeket, az „aratnivalót és a munkásokat”.

Korszerű számítógépes rendszer felhasználásával nyilvántartásba veszi az egyház a híveit – és persze, szolgálattevőit –, személyi adataik legaprólékosabb részletéig minden rögzíthető társadalmi kötöttségeikkel. Minden egyénnek külön személyi lapja kell legyen és ezeket kettős rendszerbe csoportosítjuk. A család lévén a keresztyén gyülekezet szervezeti alapja *minden családnak külön mappája van* – a családtagok: szülő, gyermek, nagyszülő, unoka, testvér, rokon stb. (függetlenül felekezeti hovatartozásától) személyi lapjainak az elhelyezésére –, mindaddig, ameddig azok más családba át nem mennek. A *családtalanok*, magánosok, szingelek személyi lapjait egy nagy közös gyűjtőcsomóban kell tartani, hiszen ez a *közösségplazma* a gyülekezeti misszió fontos területe.

A család nemcsak a társadalmi élet természetes alapegysége, de a vallásgyakorlat, a keresztyén életvitel szeretetközössége is. Anélkül, hogy a gyülekezeti közös istentisztelete emiatt csorbát szenvedne minden családnál rendszeres házi istentiszteletnek kell lennie, amelyeknek megszervezésében a lekipásztor és a körzeti presbiter kíséretében időközönként részt vesz. Kiváló fontossága van ennek a *szórványban* élő családok esetében. Mint már sok évtizede a családi áhítat megszervezésének és eredményességének az istentiszteletek rádió-televíziós közvetítése felbecsülhetetlen értékű segítséget adhat. Az egész egyházszervezet a családra épül, ezért a család mindennemű segítése és támogatása, védelme és fejlesztése olyan fontos feladat, hogy ezzel a kánonkönyv külön fejezetének kell foglalkoznia. Mind a pásztoráció, mind a legkövetkezetesebb egyházfegyelem eszközei felhasználandók a családi közösség és a házasság védelmében.

Az alapidokumentum az egyházfenntartók regisztere, amely azonos a választók névjegyzékével. Ezek családtagjai közül a reformátusként bejegyzettek, megkereszteltek az egyháztagok. Viszont az egyház legfontosabb feladata a nem egyháztag reformátusok közötti misszió, tehát a református szülők nem egyháztag gyermekei. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy nálunk reformátusnak tekintendő minden olyan magyar anyanyelvű, aki nem tagja más vallási közösségnek, egyháznak. Az iskolai és az iskolán kívüli hitoktatás megszervezésére, nyilván kell tartani a 14 éven aluli egyháztagokat, azután a konfirmáltakat. Minden nyilvántartásba be kell venni a református családok másfelekezetű tagjait, de – elsősorban szórványterületeken, más felekezethez tartozó szórványban élő családokat is.

A tiszta választások lehetővé tételére külön névjegyzékbe foglalandók a presbiterségre (és más tisztségre) választható egyháztagok, a legszigorúbban bírálva el hitbuzgalom, tiszta életvitel, közerkölcsiség és egyházhűség szempontjából minden választót. Minden választás esetén *a jelölés joga a választóké*.

Elengedhetetlen a magányosok, elhagyatottak, árvák, betegek, szegények, öregek, segítségre szorulóknak, kábítószereseknek, és a társadalom kivetettjeinek nyilvántartásba és gondozásba vétele. A gyülekezet magánosait egyetlen nagy családként kell kezelni. Külön közösségi alkalmakat, összejöveteleket, foglalkozásokat, klubokat szervezvének számukra.

Jóllehet, egyházunk szervezetének alapjául a gyülekezetekre épülő és azokat kiegészítő, kötött területi szervek és intézmények szolgálnak, munkánkban nagyon kevés gyümölcse lesz,

ha tevékenységünk csak a templomra és intézményekre szorítkozik, és nem élünk a társadalmi mozgalmak, egyesületek, szövetségek lehetőségeivel. Igen, támogatnunk kell minden építő társadalmi mozgalmat – különösen az olyan Krisztushívő közösségi tevékenységeket, mint a Bethánia, CE vagy neoprotestáns szervezeteket, továbbá az ifjúsági, nőszövetségi, cserkész-, énekkari, művelődési, sport szervezetek ténykedéseit –, hogy híveink *aktivitásának* minél nagyobb teret biztosíthassunk. Városi nagy egyházközségekben támogatni kell *a személyi alapú gyülekezetek* létrejöttét, úgy, hogy a vasárnapi közös helvét hitvallású liturgia mellett más alkalmas időben más liturgiájú, szertartású összejövetelük is lehessen. Nyilvánvaló azonban, hogy egyházunk intézményi és hitvallási egységét ezek nem veszélyeztethetik, és az ezekben munkálkodók egyházunk általános és szolgálati fegyelme alatt tevékenykednek. De a minden egyháztagra érvényes, minimális kötelezettségeket túlteljesíteni akarók – akár kegyességi, akár diakóniai, akár más missziói téren – egyházunk legjobb szolgálattevőinek tekintetnek.

Kolozsvár, 1992. július 21.

9. Javaslat a Magyar Református Egyetemes Zsinat összehívása tárgyában

Az ezredik év karácsonyán, István király megkoronázásával, Magyarország a Keresztyén Közösség tagja lett. Eme közösséghez tartozás a király (= állam) kötelességévé tette azoknak az erkölcsi értékeknek az érvényesítését, melyeknek rendjén a Krisztus hitére tért barbár nemzetek államainak ez a federációja nyugodott: Nyugat-Európában az lehetett Isten kegyelméből uralkodó király (=szuverén nemzetállam), aki az egyetemes keresztyénség tanítását, kánonjait, törvényeit, viselkedési normáit és teljes értékrendjét alattvalóira kötelezővé tette, a Nyugat-Római Egyház értelmezéseinek megfelelően. Gyakorlatban ez úgy történt, hogy az Egyház egyetemes, nemzeti vagy parciális zsinatain tisztázta a felmerült kérdéseket és a zsinat határozatait a király promulgálta. A Szentírás hiteles értelmezésének a joga azonban nemcsak (zsinati) testületeket, hanem hivatott egyéneket is megilletett, ezek között legelső sorban a római püspököt, a pápát. A pápa azonban – kiváló tekintélyével visszaélve – másokat, még a testületeket is igyekezett az autentikus interpretációból kizárni, és a hitvallási és egyházi jogi legfelsőbb döntést a saját monopóliumává tenni. A 15. és 16. századi egyházi reformigények és mozgalmak ez ellen az anomália ellen léptek fel, abból a célból, hogy a Szentírást a krisztusi parancsnak megfelelően a hívek anyanyelvén és általuk is felfoghatóan magyarázzák. Nyugat-Európa-szerte egymás után indultak a különböző reformátori irányzatok, megújítva és felfrissítve a Tanítást, megpezsdítve az egész társadalmi életet. A közhatalom a világi uralkodók kezében lévén, ezek pártfogásával meggyökereztek és virágzásnak indultak az egyház új módszereket alkalmazó közösségei. Ezek után, évszázados késéssel, 1545-ben Tridentbe hívta össze a zsinatot a pápa, ahol is keresztülvitte, – némi kevéske reform mellett – a saját monopolhelyzetének szentesítését és mindazoknak a Római Egyházból való kizárását, akik a pápai autokratikus egyházfőséget kétségbe vonták.

Isten különös kegyelméből, Magyarországon nem következett be ez az egyházszakadás: Királyaink magukévá tették a zsinatok (nemzeti, parciális és helyi-) határozatait és lehetőséget

biztosítottak Krisztus evangéliumának különböző metódus szerinti hirdetésére. Második János magyar király pedig minden gyülekezetnek jogot adott arra, hogy megválassza, milyen rítus szerint hallgassa az Igét, végezze istentiszteleti szertartásait, de *szigorúan az egyetemes Keresztyén egyház hitvallásának keretein belül*. Az akkoriban üléselő tridentini zsinat praktikus példáját követve, konfesszionális („rítus”-szerinti) zsinatok tartása vált szokássá, elkerülve ezzel a felekezeti vitákat és civakodásokat, körülbástyázva érvekkel a saját konfessziót, de fenntartva az Egyház teljes és tiszta lelki egységét. (Az Egervölgyi Confessio-t elfogadó reformátusok – például – „katolikusnak” nevezték magukat, a fejedelemskori, erdélyi református egyház pedig „ortodoxus”-nak.) – Ez volt az erdélyinek nevezett, polikonfesszionális vallásszabadsági rendszer, mely két évszázad múlva mintájául szolgált a liberalizmus európai vallásszabadsági rendszerének. Azaz, a 16. századi (keleti magyar királyi) rendszernek csak a 18. századra megmentett maradványai: a Diploma Leopoldinum ugyanis (másfél évszázad múlva) megvonta az elismerést Erdélyország jogfolytonosságától, valamint az erdélyi rendszerű, négyeskötésű, egyetlen Egyháztól. Elismerete viszont a négy religio külön egyházszervezési jogát, az egyenlőség és a viszonyosság elve alapján. Ez is, ennyi is méltán szolgálhatott mintául azután a szabadságmozgalmaknak, bár a jezsuita fondorlatok itt is sok keserűséget okoztak a kétszáz éves Habsburg uralom egész folyamán. (De, hogy mi volt a különbség Magyarország és Erdély között, az legjobban a mindenütt az egyház által gyakorolt sajtócenzúrán látszik: a Pest-Budán üldözött költők Kolozsvárra jöttek, és itt minden támogatást megkaptak a református cenzortól.)

Bizony, Magyarországon 1848-ig (illetve: 1895-ig!) váratott magára az egyházak egyenlősége és viszonyossága alapján biztosított vallásszabadság. II. József alatt, majd az 1790-91-es zsinatok folytán történtek ugyan kísérletek a protestáns felekezeti szervezeteknek tényleges egyházként, közjogi személyként (közületként) való elismertetésére, de ezek eredménytelenek maradtak a katolikus klérus – korunk embere számára teljességgel megmagyarázhatatlan – konok ellenszegülése miatt. Mire a magyarországi református egyház megkapta egyházvolta elismerését és ennek alapján az erdélyi egyház is unionált vele, a liberalizmus hóna alatt felnőtt etatizmus már nem volt hajlandó az egyház hajdani társadalmi szerepét és tekintélyét tovább túrni és szekularizálta az egyház metaszakrális funkcióit, azaz az egyház liturgián kívüli minden tevékenységét: az egész család- és házasságjogot, a közoktatásügyet, népjóléti szolgálatokat és minden egyebet a templomi szolgálatokon kívül. A folyamat elején az egyház örömmel vette funkciói átvállalását, hiszen ez az egyház által jól nevelt növendéke, a társadalom kezébe került. De a jólneveltek nemzedékének helyére csakhamar közönyös és ellenséges nemzedékek állottak és ezek az időközben totális kényszerhatalommá fejlődött állam egészen más célok megvalósítására, egyáltalán nem az egyháztól „tanultakra” fordította erejét, hanem a gyűlölet szítására és fenntartására (nemzeti háborúk, osztályharc, gazdasági és politikai imperializmus). És követte ezt a nyers, ateista materializmus uralma, melynek kapitalista változata csak kellemesebb, de erkölcsileg nem különb a nemzeti vagy nemzetközi szocializmusnál. Ezek a politikai rendszerek mindent megtettek az Egyház megrontására: először az egyháztól átvett családjogi funkciót nem építésre, hanem az egész emberi életet fenntartó és továbbvivő család szétrombolására használták fel. Másodszor, minden új nemzedéket a dialektikus cinizmus „értékrendjének” igényei szerint, mindennek és ezek között az emberi életnek a céltalanságára, tehát értéktelenségére nevelt.

Ez a cinizmus a dekadencia miatt időtálló, a válságkorszakra jellemző, divatos materialista ideológiai forma. – Most, az ateista deszpotizmus elmúltával, az Egyház vihartépte hajója itt áll, és tétován vesztegel, jó szeleket várva, és arra, hogy megfogyatkozott legénysége előbb felépüljön járványos betegségéből, majd az azt követő karanténból szabadulva, a kormány és a hajógépek mellé álljon, és Krisztus megváltottjainak hajója folytassa útját rendeltetése szerint.

Ezért kell most összehívni a Magyar Református Egyház Egyetemes Zsinatát. Erdélyben – úgyszólván – folyamatosan zsinatoltak, minden felmerülő kérdést haladéktalanul megtárgyaltak. Ebből lett azután az Egyházkerületi Közgyűlés, mely az Anyaországban is meghonosodott, amint a körülmények erre lehetőséget adtak. Egyetemes zsinat tartására csak a múlt század végén mutatkozott szükség, a liberális nemzeti államba való beilleszkedés szabályozására, a régi egyházi funkciók szekularizációja után. A magyar nemzetállam, melynek kereteibe éppen, hogy beszorították az Egyházat, rövidesen szétszabdaltatott (hatalmukra féltékeny) új nemzetállamok között. Ezek az utódállamok presztízskérdést csináltak szuverenitásuk kizárólagosságából, nem nézték jó szemmel a magyar reformátusság egységét sem, de csak a korszak legvégén ránk nehezedett keleti deszpotizmusnak sikerült annak tényleges érvényesülését megakadályozni. Sem az idők, sem egyéb körülmények nem voltak alkalmasak egyházunk egyetemes, alapvető kérdéseinek még felmérésére sem, nemhogy új rendezésre és szabályozásra. Mindennek most, a keleti deszpotizmus alóli szabadulásunk után jött el az ideje.

Legsürgősebb feladat a materialista ateizmus és közöny elleni küzdelem megszervezése (mely különben az Egyház eredeti rendeltetésének is szerves része). Először tisztázni kell a hitvallási tételek korszerű (jövendőnek megfelelő) értelmezése körüli kérdéseket, néhány tétel új fogalmazásával. Az apologétika fegyvereit más keresztyénekről (sőt, minden más vallásúról) a hitetlenek, hittelenek, kontrafideisták, antikrisztianusok, antieklézianusok, vallásellenesek, babonások, szektások, okkultisták, sátánisták és mindenféle szünkretisták – rendszerint liberális álarc alatt – az Egyházzal hadakozó irányzat ellen kell fordítani. A hittételek és módszerek megállapítása után – már régen kellett volna – a gyermekek neveléséhez, a hitoktatáshoz és ifjúsági misszióhoz kell látni, a materialista-nihilista lélekrombolás megállítására. Ez a jelenlegi szervezettségi fokon meghaladja az egyházunk erejét, hiszen az egész nevelő gárdánk materialista. Ezen csak a társadalom legkiválóbbjainak – főként értelmiségieknek – az egyházi tevékenységbe való bevonásával („az egyház-intézmény tekintélyének felemelésével”), tehát szervezeti megújítással segíthetünk. Az új szervezési formák meg kell majd feleljenek a jövő követeleményeknek, hogy az Egyház – *ne visszaigényelje, hanem pótolja* működésével az állam tehetetlenségét és mulasztásait azoknak a funkcióknak a vonatkozásában, melyeket annak idején az egyháztól szekularizált. El kell érnie az egyházi szeretetszolgálatnak, hogy mindenki, minden gondjával-bajával a gyülekezetéhez, pásztorához, presbiteréhez forduljon, és ott segítséget, jó tanácsot, eligazítást kapjon (Éppen a rászorulóknak tudják legkevésbé – például – milyen állami szervezet hivatott segítségükre állni a konkrét esetekben). Hogy az egyházi szolgálattevők alkalmasak legyenek munkájukra, végezzék is azt tisztességgel, az már nemcsak nevelési és szervezési feladatokat ró reánk, hanem szigorú fegyelmet és pártatlan egyházi bíraskodást is. Persze, az Egyetemes Zsinat mindennek csak alapelveit állapíthatja meg, az országos egyházaknak (= egyházrészekre) hagyván a gyakorlati kivitelezést.

A Magyar Református Egyetemes Zsinatot az erre vonatkozó *mindmáig hatályos és érvényes 1906-os törvény* alapján kell összehívni, hiszen ennek egyetemes érvényességén sem a későbbi részzsinatok – legkevésbé az ateista diktatúra – nem változtathatott. Az 1906. I. tc. 75.§. e. kimondja: Az egyetemes konvent ... a zsinatnak a törvényes időben, vagy szükség esetén rendkívüli összehívása és megtartása iránt elnöksége útján intézkedik. 71.§: Az egyetemes konvent elnökei a hivatali korra nézve legidősebb püspök és egyházkerületi főgondnok; ha azok meg nem jelenhetnének, helyetteseik a hivatali idősbőség szerint következő püspök és egyházkerület főgondnoka. 75.§. f.: Az egyetemes konvent ... a zsinatra szükséges előmunkálatok, javaslatok és tervezetek előállításáról gondoskodik s intézkedik arról, hogy e javaslatok és tervezetek az egyházkerületek útján az egyes egyházmegyéknek kellő időben és szükséges számú példányban megküldessenek. Az egyetemes zsinat előkészítésére és összehívására tehát előbb az egyetemes konventet kell összehívni. Ennek semmi akadálya mert elnöksége – mint láttuk – létező korelnökök, tagjai viszont adottak, vagy könnyen delegálhatók –70.§: Az egyetemes konvent tagjai: Az egyházkerületek püspökei és főgondnokai. Az egyházkerületi közgyűlés által három évre választva, a következő arányban: a tiszántúli egyházkerületből nyolc, a dunamelléki és erdélyi egyházkerületből hat-hat, a dunántúli és tiszáninneni egyházkerületből négy-négy, felerészben lelkészek, felerészben világiak közül. Mindenik egyházkerület, megfelelő számban, póttagokat is választ. 78.§: Az egyetemes konvent üléseiben érvényes határozatok ... végett legalább húsz tag jelenléte kívántatik; határozatait általános szótöbbséggel hozza.

Jóllehet, az országhatárok módosulásával – Erdély kivételével – megváltoztak az egyházkerületek határai, *híveink egyháztagságát ez nem érintette*, jogaik sem csorbulhattak. A határmódosításokkal keletkezett kerületek konventi tagjait az anyakerületek delegátusainak kell tekinteni, ami a hivatalból tagok (püspökök és főgondnokok) mandátumát illeti: a tiszántúli kerület a maga püspöke és főgondnoka mellett a királyhágómelléki és kárpátaljai püspököket és főgondnokokat is delegálja; a dunántúli a szlovákiaiakat, a dunamelléki a délvidékieket. Mivel a két világháború következtében nagyon sokan kivándoroltak és legtöbben az erdélyi egyházkerületből távoztak, a (tizedik egyházkerületnek tekintendő) Diaszpóra három legfelső egyházi tisztségviselőjét Erdély jogán kell az egyetemes konventbe meghívni. (A Diaszpóra három régiójából egyet-egyet: Nyugat-Európából (ideértve Horvátországot, Szlovéniát és Ausztriát is), az Amerikai Egyesült Államokból, valamint más Tengerentúlról. – Különben az összehívandó egyetemes zsinat fogja majd az új kormányzati beosztást és azok képviselőit megállapítani.) Hogy a törvényben előírt 38 rendes konventi tag száma teljes legyen, az előzőkbeli, hivatalból való tagok mellé még meghívandó 17 választott tag: Dunamellékről 3, Dunántúlról 2, Tiszáninnenről 2, Tiszántúlról 3, Királyhágómellékről 2, Erdélyből 3, és Szlovákiából 2 tagot. Ha valamelyik csoportnak több elküldendő személye volna, nyugodtan elküldheti a póttagok számába. Különben nem kell szorgalmazni mindenki megjelenését, mert húsz tag jelenléte elegendő, és a konventi ülésnek egyetlen feladata az egyetemes zsinat összehívásának előkészítése, szervezése, tehát csak adminisztratív kérdések.

A Magyar Református Egyetemes Zsinatnak összesen 106 tagja van: 1906. I. tc. 82.§.: A zsinat tagjai: Mindenik református egyházkerület püspöke ... akadályoztatásuk esetén törvényes helyetteseik. Az egyházkerületek ... választott képviselői (83.§.): ... a dunamelléki egyházkerületből 16, a dunántúliból 14, az erdélyiből 18, a tiszáninneniből 14, a tiszántúli

egyházkerületből 34, összesen 96 (választott) tag. ... Ezek a képviselők ... felerészben lelkészi, felerészben világi egyénekből választhatók. (84.§.) ... Mindenik egyházkerületben a rendes tagokéval egyenlő számú pótképviselőt is választhatnak.

Ezek szerint, az öt anyakerület mandátumainak helyére a jelenlegi tíz kerületből hívandók meg a zsinati tagok, kiegészítvén az előzőekben megállapított konventi tagok (= püspök + főgondnok + választott k. tagok) száma kiegészítendő: a dunamelléki egyházkerületben 9-cel (=14-re), a dunántúliban 6-tal, a tiszáninneniben 6-tal, a tiszántúliban 11-gyel, a királyhágómellékiben 6-tal, az erdélyiben 9-cel, a kárpátaljaiban 4-gyel, a szlovákiaiban 6-tal, a délvidékiben 2-vel, a Diaszpóra mindhárom részéből 3-3-mal, összesen 9-cel, tehát a konvent tagjaihoz képest összesen 68-cal. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy mindegyik egyházkerület delegálja a jelenlegi összes zsinati tagját, és ahányan átlépik a 106-os létszámot, póttagoknak fognak tekintetni (a fiatalabbak közül). Az 1906. I. tc. 83.§ 3. bekezdésében megállapított tanintézeti képviselők vonatkozásában most, a zsinat előtt nem intézkedhetünk (mert az iskolák megszűntek). Feltehető, hogy a jelenlegi (országos) zsinati tagok között ott vannak a főiskolák képviselői is, de ha nem volnának, a kerületek delegálhatják őket a fenti törvényszakasz szerint, a 106-os létszámon felül.

A Magyar Református Egyetemes Zsinat összehívásának tehát a következő a menetrendje:

1. Az öt anyakerületből a legrégebb püspök és főgondnok összehívják az Egyetemes Konventet A Konvent megalakul, irodát létesít (valamelyik egyházi központban, annak vendégeként), megbízza titkárát az effektív adminisztráció ellátására. Megállapítja az összehívandó zsinati ülés napirendjét. Mindenekelőtt Isten iránti hálával, ünnepélyesen kimondja, hogy a Föld minden magyar reformátusát magába foglaló *Magyar Református Egyház szervezeti egysége* a különböző politikai diktatúrák megszűnése után *helyreállott*.

További néhány evidens javaslat: az 1881-1906.i egyházi törvényhozásból kimaradt a *Magyar Református Lelkésztétel* megalakítása, megbízáván annak autonóm szerveit, hogy a maga szervezeti, működési, és fegyelmi szabályzatát dolgozza ki és jóváhagyásra terjessze a Zsinat elé. Úgyszintén a Magyar Református Egyház területi beosztása (országonként és kerületenként), az Egyház szervezetére vonatkozó jogalkotás, az Egyetemes Zsinat és az Egyetemes Konvent szervezése és szabályzata, a Hitvallás egyes kérdései (pl. család- és életvédelem, ökumenikus belmisszió), új liturgiai rend bevezetése, az egyetemes énekeskönyv elfogadása, zsinati főtanácsosi (egyház-főtanácsosi) címek adományozása stb. A Zsinat napirendjét a Konvent közli az Egyház minden szervével és illetékesével, javaslatokat kér erre vonatkozóan írásban, az iroda címére. Elrendeli, hogy az iroda sokszorosítsa és szétküldje a bejövő javaslatokat. Megállapítja a zsinati ülés napját, és utasítja a Konvent Elnökségét az ezeknek megfelelő intézkedésre és a Magyar Református Zsinat összehívására.

Az Egyetemes Konvent arra a helyre hívandó össze, mely a legalkalmasabbnak mutatkozik. A Magyar Református Zsinat színhelyéül én, mindent alaposan megfontolva, Kolozsvárt ajánlanám. De, még alaposabban megfontolva a dolgokat, inkább Debrecent ajánlom. Szóba jöhetne Nagyvárad és Miskolc vagy Sárospatak is, és csak ezek után Budapest. – Persze, mindebben majd az Egyetemes Konvent fog határozni. –

Kolozsvár, 1992. július 25-én

10. Az Egyetemes Zsinat jövődő határozatáig, átmeneti egyházszervezet vázlata

Az egyetemes Zsinat elé terjesztendő javaslat szempontjai

1. Református vallású mindenki, aki református szülőktől származik és nem tagja más egyháznak. Református egyháztagok azok a református vallásúak, akik ezt önként vállalják, illetve ezek kiskorú gyermekei. Választójoga van az egyházban minden konfirmált, nagykorú egyháztagnak, aki egyházfenntartói anyagi hozzájárulást vállal vagy ilyen családi háztartás tagja. Presbiterre választhatók az egyházban azok a választójoggal bíró egyháztagok, akik életvitelükben a törvényben megállapított szabályok szerinti magatartást tanúsítják. Minden egyházi tisztségre csak presbiter választható. Az egyházi szolgálattevők és tisztségviselők szakképesítéséről, a megbízatás időtartamáról és más választási feltételeiről külön egyházi törvények intézkednek. A testületekben a lelkészjellegű tagok száma nem haladhatja meg a presbiterekét (világiakét), és az egyháztól javadalmat kapók száma nem haladhatja meg, a javadalmazást nem kapókét.

2. Az egyházi élet alapja, a vallásgyakorlat kerete, a gyülekezet (eklézsia). Az eklézsiái szervezet alapja a terület: egy területen élő reformátusok alkotják. Megfelelő számú egyháztag személyi alapú gyülekezetet is alkothat, például egyes intézmények, iskolák, vállalatok, foglalkozási ágak, kegyességi közösségek. A gyülekezet legfőbb szerve a közgyűlés, ez választja a gyülekezetet vezető, a lelkipásztor elnöklete alatt működő presbitériumot, az aktív egyháztagokból választott választmányt és a gyülekezet szolgálattevőit. A presbitérium tagjai választott presbiterek vagy hivatalból való tagok. Általában száz választójogú egyháztagra jut egy választott presbiter, de legmagasabb számuk 12 gyülekezetenként. A presbiter-választó közgyűlések csak úgy határozatképesek, ha a megválasztandó presbiterek számának 30-szorosa a jelenlévő választójogosultak száma, illetve a választó közgyűlések csak annyi presbitert választhatnak, ahányszor 30-an jelen vannak. Amennyiben ismételtelen nem lehet teljes létszámú presbitériumot választani, a gyülekezetet társ-gyülekezetté vagy leány-gyülekezetté kell nyilvánítani, illetve missziói gyülekezetté kell átalakítani, megszüntetvén a gyülekezet választójogát. Minden esetben, amikor a presbiterek száma nem teljes, a presbitérium feladatait az egyháztagok által minden kötöttség nélkül választott gyülekezeti előjáróság látja el. A gyülekezet lelkipásztora, kántora, tanítója és diakónusa a presbitériumnak hivatalból tagjai. Ugyancsak tagja a presbitériumnak minden lelkészi jellegű gyülekezeti tag, valamint az egyházmegyei, egyházkerületi és zsinati testületek minden, a gyülekezethez tartozó tagja.

3. Az egyházi társadalmi élet kerete az egyházmegye, mely a népsűrűségtől függően, összesen 20-100 ezer reformátust magába foglaló gyülekezetek szövetsége. Az egyházmegyei közgyűlésnek tagja minden presbiter és minden egyházi szolgálattevő, elnöke az egyházmegyei gondnok. A közgyűlés választja az egyházmegyei tanácsot és elnökét az esperest és a többi szolgálattevőt, fegyelmi bizottságot és választott tagokkal egészíti ki az egyházkerületi közgyűlést, valamint jelöli az egyházi bíróság tagjait. Egyházmegyei keretben működnek az

egyházi szeretetszolgálati, diakóniai, művelődési, mozgalmi egyesületek és szövetségek, legfontosabb egyházmegyei egyesület a teljes belső autonómiával rendelkező lelkésztestület.

- Az egyházkerület az egyházi igazgatás, bíraskodás és felső ellenőrzés hatósága. Területét a történelmi kialakulás és a jó egyházi adminisztráció követelményei szabják meg. (Például Erdélyben három egyházkerület szervezendő: a Székelyföldi, a Hétvármegyei és a Királyhágómelléki. A nyugati diaszpóra egy magyar egyházkerületté szervezendő.) Szervezetileg is szigorúan elkülöníti adminisztratív az egyház lelki főfunkcióit a járulékos anyagi funkcióktól. Az egyházkerületi közgyűlés tagja minden szolgálatban lévő lelkipásztor és ugyanannyi, az egyházmegyei közgyűlés által delegált presbiter. Elnöke az öt főgondnok egyike. (Az öt főgondnok: a Kerületi Közgyűlés elnöke, az Igazgató Tanács elnöke, a Kerületi Bíróság elnöke és két elnökhelyettes, egyike más magyar egyházkerületből, másika más anyanyelvű református egyházból való. Kerületi főgondnok csak presbiter lehet, lelkészjellegű vagy egyházi javadalmas nem lehet.)
- A Közgyűlés törvényhozóként szabályrendeletet alkot az egyházkerület számára, megválasztja az egyházkerület vezető testületeit, a bíróság tagjait és minden szolgálattevőjét, valamint a zsinat tagjait.
- Az egyházkerületi Igazgató Tanács a kerületi közigazgatás legfelső szerve. 12 tagja van, ezek a főgondnokok, a püspök, a püspök-helyettes, a teológia rektora, illetve ennek hiányában a kerületi nevelésügyi igazgató, az általános ügyigazgató (az Igazgató Tanács titkára és a püspöki hivatal irodafőnöke), a diakóniai, mozgalmi igazgató, valamint az anyagi ügyosztály igazgatója.
- Az egyházkerületi bíróság tagjait – fele részben lelkészek, fele részben jogászok – az egyházmegyei közgyűlések jelöltjei közül választja a kerületi közgyűlés. Titkára az egyházkerületi ügyész. A bíróság hitvallási, egyházfegyelmi, igazgatási tanácsokban, valamint a kerület minden gazdasági és pénzügyi tevékenységét ellenőrző egyházkerületi számvevőszék formájában működik. Nagyon fontos igazgatási feladata az egyházkerületi bíróságnak minden egyházkerületi választás megszervezése, levezetése és ellenőrzése, úgy a gyülekezeti, mint más szervezeti szinten. Az egyházkerületi bíróság vezeti és őrzi a kerület minden személyi, dologi és vagyoni adatának a nyilvántartását. Keresztelésekor minden egyháztagnak személyi adatlapot állítanak ki, és azokat a családi adatokat tartalmazó iratgyűjtőbe helyezik. Minden személyi és családi adat a kerületi bíróság nyilvántartásába kerül. A kerületi bíróság gondoskodik a gyülekezetek választói és választhatói névjegyzékeinek elkészíttetéséről, amelyek szintén a kerületi nyilvántartásba kerülnek. Minden egyházi tisztség választására, kezdetére és lejártára vonatkozó adat a kerületi bíróság személyi és tisztségi nyilvántartásának a része. Ezek alapján szervezi a kerületi bíróság az egyházi választásokat. A kerületi bíróságok ingatlanleltárt vezetnek az egyházkerület területén lévő minden református egyházi ingatlan adataival. Különleges jegyzékbe kell foglalni az egyházi műemlékeket, hogy gondoskodni lehessen megfelelő karbantartásukról. Az egyházkerületi nyilvántartás közérdekű adatait a bíróság az évenként kiadandó egyházkerületi naptárban közzéteszi.
- A püspök az egyházkerület minden lelkési jellegű tevékenységének hagyomány szerinti vezetője, minden istentiszteleti, liturgiai és vallásgyakorlati tevékenységnek a felügyelője,

- a lelkipásztori munka ellenőre és irányítója, az egyházkerületi lelki vonatkozású közigazgatás feje. Munkájában a püspöki hivatal segíti.
- Diakóniai és mozgalmi ügyosztály látja el az egyházkerületben folyó szeretetszolgálatok és hitbuzgalmi, missziói mozgalmak irányítását és ellenőrzését.
 - A nevelésügy osztály a hitoktatásnak, vallásos nevelésnek és általános egyházi oktatásügynek az irányítója, legfontosabb intézmény a teológiai főiskola, a teológiai fakultás végzi minden felsőfokú szakképesítést igénylő egyházi szolgálattevő képzését.
 - A kerületi anyagi ügyosztály (vagyonjogi felügyelőség, sáfári hivatal) ellátja az egyházkerülethez tartozó minden gyülekezetnek, egyházközségnek, egyházmegyének, minden intézménynek és testületnek anyagi, gazdasági, pénzügyi, műszaki, jogi igazgatását és ellenőrzését, tehát az egyházkerület minden nem-lelkészi funkcióját, koordinálja az alsó általános jogi személy, az egyházközség ügyeit.
 - Az egyházkerületi művelődési, művészeti, műemléki és más szakbizottságok tagjait a közgyűlés választja.
 - A Magyar Református Egyház minden hívőt és egyházi testületet, intézményt, egyházkerületet és egyházmegyét magába foglaló legfelső egyházi közület.
 - a Magyar Református Egyház Egyetemes Zsinata egyházunk legfelső törvényhozó és ellenőrző szerve. 72 tagja közül 36 hivatalból tag (Konventi tagok, püspökök, református egyetemek és főiskolák küldöttei stb.) és 36-ot az egyházkerületi közgyűlések választanak. Ugyanez az eljárás a 72 zsinati póttag esetében. Elnökét és annak helyettesét a zsinat maga választja presbiteri tagjai sorából. Az egyházi törvények alkotása mellett a zsinat állapítja meg és módosítja egyházunk hitvallását, Istentiszteleti rendjét, fogadja el a Szentírás hiteles szövegét, hagyja jóvá az egyetemes énekeskönyvet, és általában határoz minden anyanyelvhez kötött ügyben. (hitvallási kérdésekben csak a harmadik egymás utáni ülésszakon egybehangzó harmadik határozatával dönt. Az egyházi törvényeket a második egybehangzó határozatával alkotja.)
 - A Magyar Református Egyház Konventje az egyház legfelsőbb kormányzati és igazgatási szerve. Hat lelkészi és hat presbiteri tagját a zsinat választja, úgyszintén a konvent elnökét a zsinat lelkészi tagjai közül, aki egyben a zsinat főtitkára. A tizenkét konventi tag mindegyike egy-egy ügyosztályt vezet és ellenőriz. A konventi ügyosztályok mindegyike – az állami minisztériumokhoz hasonlóan a Magyar Református Egyház legfelső kormányhatóságai. Rendeleteiket az egyházkerületi és más egyház-igazgatási szervek végrehajtani kötelesek. Minden ügyosztály munkáját a megfelelő képesítésű igazgatási hivatali személyzet mellett a legkiválóbb szakértőkből álló zsinati bizottság segíti.
 - A Magyar Református Egyház Zsinati Bírósága, a kerületi bíróságok (és a számvevőszék/fellebbviteli fóruma, az egyházkerületi és konventi főtisztségviselők vonatkozásában alapfokú bíróság, a zsinat lévén itt a fellebbviteli fórum.
 - Az Egyetemes Zsinat a Magyar Református Egyház különböző országokban lévő egyházrészei számára az ott működő egyházkerületek, illetve egyházmegyék zsinati tagjaiból országos zsinatot, illetve zsinati kirendeltséget szervez. Ennek feladata a zsinat és az illető államhatalom közötti intézkedések összehangjának a biztosítása.
 - A Magyar Református Egyház közös intézményeket tart fent más református egyházakkal a közös hitvallási, vallásgyakorlati és tanulmányi feladatok megoldására. Minden kérdésben egységre vagy szövetségre törekszik más protestáns egyházakkal és mindent

megtesz az egyetemes keresztyén öikuménia megteremtése érdekében. Az erdélyi hagyományoknak megfelelően ez teljes szabadságot jelent az egyház belső életében és szigorú szövetségi kötelezettséget az egyházon kívüliekkel, a hitetlenekkel és közönyösökkel szemben. Távlatilag semmi akadályja annak, hogy minden keresztyén egyház egyetlen szervezetbe tömörüljön a világi szervezeti kérdések megoldására.

- Az egyházközség (az új szempontok szerint) az egy polgári község területén lévő minden református gyülekezetet, intézményt, szervezetet, alapítványt és más egyházjogi személyt magába foglaló polgári jogi személy, az egyház gazdasági, vagyoni, jogi, pénzügyi, műszaki és az ezekre vonatkozó adminisztrációs feladatok ellátására. A település minden egyházi ingatlanának telekkönyvi tulajdonosa az egyházközség. Ez nem érinti az egyházközséget alkotó gyülekezetek és intézmények jogait saját használatukra rendelt ingatlanaik használatában, sem előjárásaiknak gazdasági tevékenységét a maguk körében. Ezzel megkönnyebbenednek a gyülekezetszervezés és mozgalomindítás jogi formáságai, de a legfőbb haszna az épületek ésszerűbb, keresztyénibb kihasználása. Semmi akadályja annak, hogy egy egyházközségnek a református gyülekezetek és intézmények mellett evangélikus és más protestáns, akár katolikus gyülekezetek és intézmények is tagjai legyenek. (Erre a célra püspökségi szinten lehet megállapodást kötni a kicsi helyi gyülekezetek, szórványok kölcsönös gyámolítására.) Azokon a vidékeken, ahol kevés a református vallásúak száma egy egyházközség több polgári község területére terjed ki, annyira amennyit a jól működőképes gazdálkodás megkíván. Az egyházközség közgyűlését a taggyülekezetek választmányai alkotják, választmányát viszont a taggyülekezetek presbitériumai, illetve az intézmények előjárásai. Igazgatási szerve a minden tagintézmény gondnokaiból alkotott kuratórium. Ez maga választja elnökét és alelnökét. A kuratórium intézi az egyházközségre háruló ügyeket. Javadalmazott tisztviselők és műszaki személyzet segítségével.
- Az egyházközség ügyiratait a kuratórium elnöke és szakelőadója írják alá, érvényességéhez viszont elengedhetetlen az egyházközség összes lelkipásztorai által alkotott tanács felhatalmazottjának az ellenjegyzése. Ez a lelkeszi felügyelő kezeli az egyházközség pecsétjét is. Az egyházközségek tevékenységét az egyházkerületi sáfári hivatal koordinálja és ellenőrzi, megfelelő műszaki és adminisztratív személyzettel. Az egy országban lévő egyházkerületek sáfári hivatalai közösen vállalatot alapíthatnak a műszaki, építési és karbantartási feladatok ellátására.
- A Magyar Református Egyház anyagi ügyeinek legfelső jószágkormányzó, vagyonkezelő, gazdasági szerve az egyetemes konvent sáfári ügyosztálya. Ennek a keretében és emellett műszaki, művészeti és más szükséges tanácsok és bizottságok működnek az egész Magyar Református Egyház minden építési és restaurálási tervének elbírálására.

11. Indítványok és javaslatok

Az összehívandó Egyetemes Magyar Református Zsinatnak kell majd korszerűsítienie az egyház alkotmányát, minden szintű szervezetét, szervezeti felépítését és minden szerv és testület működési szabályait, kezdve az egyéni és testületi szolgálati helyek szabályozásával és

végezve az egyház egész működését ellenőrző egyházi bíraskodással. A Zsinatnak az alkotmányozást követő feladatait még vázlatosan felsorolni is lehetetlen, hiszen a Zsinat hatásköre minden egyházat érintő kérdésre kiterjed és mindazokat az ügyeket tárgyalni fogja, amelyeket a Zsinat tagjai majd jónak látnak előterjeszteni. Minden ügynek, minden kérdésnek meg lesznek az előterjesztői és szakelőadói, én csak hozzászólója lehetek még azoknak az ügyeknek is, amelyek közelebbről érintenek. Az alábbiakban ötletszerű jegyzeteknek tűnő formában azokat a javaslatokat vázolom, amelyeknek szakértői az ateista diktatúra idején elhaltak és ezért szóban vagy írásban megfogalmazott javaslataikat személyesen, közvetlenül már nem terjeszthetik a Zsinat elé, továbbá azokat az általános mindig érvényes kérdéseket, amelyeknek kellő erélyű fenntartására és pártolására a jövő nemzedék részéről számítani nem lehet.

a. A zsinat személyi összetétele és határozathozatali módja

A *Zsinat elnökségére* vonatkozóan helyes lenne kivenni azt a pillanatnyi Zsinat véletlen szeszélye alól és *állandósítani, intézményesíteni* az elnök és alelnök személyét: mivel az egész Magyar Egyház felett érvényesíteni kell az államfő *Potestas supremae inspectionis* jogát úgy, hogy a legfelső bírói testület rangidős református vallású, presbiterjogú tagja legyen hivatalból a Református Zsinat elnöke, az utána következő pedig helyettese. Amennyiben a rangidősök az állami főméltóságok várományosai is, az állam előzi a Református Egyházat, és csak az utánuk következő tölti be a Zsinat elnöki és alelnöki méltóságát. Mivel az elnöknek nincs szavazati joga, de szavazategyenlőség esetén egyszemélyileg dönt a javaslat sorsáról. Feltétlen szükséges, hogy az Állam és az Egyház közötti esetleges elvi nézeteltérések kiküszöböltessenek, célszerű, ha a művelődési miniszter szavazati joggal nem rendelkező tanácskozó tagot küld a Református Zsinatba, a minisztérium legmagasabb rangú, református vallású főtisztviselői közül.

A *testvéregyházakkal való viszonyt* a lehető legszorosabb együttműködő viszony kell jellemezze, ezért minden magyar nyelvű keresztyén egyház és bevett felekezet, valamint minden helvét hitvallású presbiteriánus egyház tanácskozó taggal képviselteti magát a Magyar Zsinaton. A Magyar Református Egyház minden alárendelt autonóm szervezetének és testületének a Zsinat tanácskozásain való állandó jelenléte is szükséges. Ezért a *hittudományi főiskolák és intézetek a Lelkésztestület, a Nevelőrend* és minden más református egyházi intézmény és mozgalom, amely erre igényt tart, állandó tanácskozó taggal képviselteti magát a Zsinaton. Ezek mellett, persze, a Zsinat szuverén módon adhat tanácskozó tagságot bármely intézménynek, testületnek vagy személynek.

A Zsinat *szótöbbséggel* hozza határozatait, ez azonban a döntésre váró javaslatok *tárgya szerint* különbözőképpen gyakorlandó: Az ügyrend tekintetében és a mindennapi igazgatási kérdésekben a Zsinat a *jelenlévő tagjainak* többségi határozatával dönt. A szabályszerűen napirendre tűzött személyi választás esetében nem az akkor ott jelenlévő tagok -, hanem az *összes állandó tagok* egyszerű szótöbbségével hozza határozatát. Az *egyházalkotmányt érintő* elvi döntések esetében a szavazást – mondjuk: öt évenként – többször meg kell ismételni

mindaddig, amíg azt az állandó tagok ellenszavazat nélkül el nem fogadják. Az első elfogadó szavazattal a javasolt szöveg érvényessé lesz ugyan, de alkalmazása csak az utolsó, egyhangú szavazás után lesz kötelezővé. A *hitvallást érintő* javaslatok tárgyában, semmiképpen sem hozhat végső döntést az egyházkerületek küldötteiből, a pillanatnyi véletlen szavazással megválasztott zsinati testület, hanem ennek több cikluson át többször megismételt ellenszavazat nélküli zsinati határozattal kell történnie, úgy, hogy az első határozathozatallal érvényessé válik a hitvallásszöveg, azt alkalmazhatják az igehirdetők és katekhéták, de kötelezővé csak három ellenszavazat nélküli határozattal válik. Az avatandó lelkészek csak akkortól tesznek esküt annak tanítási fegyelme követésére. Nyilvánvaló, hogy az így többször ismétlődően szavazásra bocsátott javaslatok vitája minden újabb szavazás előtt az egyházszervezet minden illetékes fórumán újra napirendre kerül.

b. Az autonóm lelkésztestület megszervezésének szükségessége

Az evangélium szerint reformált, helvét hitvallású egyházban a lelkészekre vonatkozó *minden szabályozásnak az autonóm Lelkésztestület kezdeményezésére kell történnie*. Elsősorban vonatkozik ez, magára az egyház megújulására és törvényes működésének helyreállítására, az intézményes egység és a hitvallási fegyelem megszilárdítására. Nemcsak a lelkészek tanulására, nevelésére, oktatására, vizsgáztatására, alkalmazására, választására, szolgálatára, ellenőrzésére, hanem a lelkészek egész életére, munkájára és felügyeletére vonatkozó jogalkotás, azaz úgy a hitvallás szerinti tanítási, igehirdetési fegyelemre, mint a pásztorációra, a szolgálati igazgatási tevékenységre, a lelkésznek felső hatóságaival, munkatársaival és híveivel szembeni viselkedésére, éppen úgy mint házasságára és családi életére vonatkozó minden szabályozás az *autonóm Lelkésztestület belügye*.

A *Herczegszöllősi 6. Kánon* 1576-os rendelkezése óta mindmáig egyházi jogalkotásunk kiinduló fejezete a „prédikátorok, tanítók, pásztorok”, mai nyelven: igehirdetők, lelkipásztorok, lelkészek jogállásának a meghatározása. Az 1881-1906-os reformzsinatok a szabadelvűség iránti lelkesedésükben hatályon kívül helyezték ennek a kérdésnek az azelőtti, a rendi társadalomban jól bevált szabályozását, de elmulasztották az új, liberális egyházalkotmányba való illesztését. A Romániai Református Egyház Zsinatának Kánonjogi Bizottsága az 1992. júniusában tartott alakuló ülésén első feladatának az autonóm Lelkésztestület megszervezésére, működésére és fegyelmének szabályozására vonatkozó javaslat előkészítését tartotta. Mint a kérdés iránti leglelkesebb érdeklődőt, *Sógor Gyula* aranyosgyéresi esperest kérte fel a Bizottság emez egyházi törvényjavaslat kidolgozására. Sógor Gyula csak azzal a feltétellel vállalta ezt a megbízatást, ha *Gálfy Zoltán* teológiai professzor, zsinati atya segítségére és támogatására számíthat, mert – őszintén megmondta – fél, hogy a lelkipásztorok érdekeit Dobai István befolyásával szemben nem lesz képes egyedül megvédelmezni. Természetes, hogy Gálfy Zoltán azonnal felkérte, ő vállalta is a legmesszebbmenő segítségnyújtást, bár senki sem látta okát a Dobaival szembeni bizalmatlanságnak. Hogy milyen okból annak – talán éppen a közismerten kollaboráns Gálfy befolyására – szervezetére és működésére vonatkozó

törvényjavaslat nem készült el sem az adott határidőre, 1992. decemberére, sem azóta. Sógor Gyula halálával egyrészt, másrészt a Kánonjogi Bizottság későbbi átszervezésével – több más törvényjavaslattal együtt – a Lelkésztestület ügye is lekerült a napirendről. Mivel az egyházi élet nem nélkülözheti a hivatásos szolgálattevők, a más egyházakban klérusnak nevezettek, irányító tevékenységét, az erdélyi Lelkésztestület megszervezésének elmaradása maga után vonta az egész megújulási folyamat megtorpanását, először a Romániai Református Egyházban, azután – az Egyetemes Zsinat össze nem hívása miatt – Jézus Krisztus egész Magyar Református Egyházában. Az egyházunk megújulása területén tehát a legsürgősebb feladat továbbra is a Lelkésztestület megszervezése: először Erdélyben, hogy az itteni néhány éves gyakorlat tapasztalat után Magyarországon is, és az egyház más részeiben is bevezethesse a Zsinat előbb átmeneti, később végleges jelleggel, hogy szilárdan beépülhessen egyházunk alkotmányába.

A Lelkésztestület megszervezését az is sürgeti, hogy Egyházunk hagyományos szervezetét korunk politikai változásai szekuláris fejlődési irányba vitték a tradicionális európai fejlődési iránytól az amerikai szabad egyház rend felé sodorták. Ha meg akarjuk őrizni egyházunknak a Krisztustól kapott feladata ellátásához való képességét, a közegyházi szervezet eresztékeinek meglazulása miatti egyensúly bomlást nagyon szilárd autonóm lelkész szervezet kiépítésével lehet helyreállítani: csak az viselhet református lelkészi címet, hivatalt csak az láthat el református lelkipásztori funkciót, aki tagja a lelkésztestületnek. A lelkésztestület viszont függetlenül működik a közegyház párhuzamos szervezeteitől és egyedül csak a Magyar Református Egyetemes Zsinatnak van alávetve. Nyugodtan mintául lehet venni az orvosi kamara szervezeti és működési szabályzatát, sőt, azon túlmenően a lelkészi hivatásra való felkészítés intézményei és azok működése mind az Autonóm Lelkésztestület szervezésében kell történjék. Persze a lelkésztestületi tagság megadása és – esetleges fegyelmi eljárás után – a megvonása is szigorúan lelkésztestületi belügy. Az egyházmegyékben szervezendő lelkészi kollégiumok nem az egyházmegye alávetett szervei, hanem a lelkésztestületéé. A lelkészi kollégium elnöke – mondjuk: szenior címet viselhet – és más előljárói nem szükségképpen azonosak az esperessel és más egyházmegyei előljáróval. Ugyanez az eljárás az egyházkerületek és az országos egyházak vonatkozásában is.

A lelkész testület nem álnokul más névre keresztelt „református klérus”, hiszen egyházunk, minden felnőtt tagja klerikus, hanem lelkipásztoraink számára szent hivatásuk ellátásához szükséges társadalmi biztonság és tekintély megadása. Mint *László Dezső* mondta volt, a református lelkipásztor *nem áldozár* és nem közvetít Isten és földi gyermekei között. Tevékenysége – *mutatis mutandis* – a *sportegyesületi edzőéhez* hasonlatos: az edző tanítja, oktatja, neveli, irányítja a sportolókat a sportág szabályai szerint, ő maga azonban nem vesz részt a versenyen, a mérkőzésen. A győzelem a sportoló dicsősége, nem az edzőé. Mindenki elismeri azonban, hogy az edző nélkül elmaradt volna a győzelem, ezért minden sportegyesület mindent megtesz, a jó edző megnyerésére. A lelkipásztor szószéki és liturgikus szolgálatával oktató, tanító tevékenységével példamutató viselkedésével neveli híveit Krisztus alkalmas követőivé, hogy Isten gyermekeiként kapcsolatot tarthassanak a Mennyei Atyával, egyénenként és családjukban egyaránt. *A gyülekezeti szolgálat* viszont *kizárólag* az erre hivatott, felavatott és alkalmazott *lelkipásztoré*. Egyebek mellett tehát, a lelkipásztor maradjon a maga elengedhetetlenül fontos egyházi feladatainak – ide tartozik minden *in sacra* funkció – az

ellátásánál, és ne okozzon zavarokat Krisztus gyülekezetének működésében, a más dolgába való avatkozással. Már Kálvin fontosnak tartotta az egyház *metaszakrális* – művelődési, oktatási, népjóléti – tevékenységének a szakrálistól és a szekuláristól, azaz gazdasági, műszaki, ügyintézői feladatoktól való megkülönböztetését, melynek a liberalizmus hatása alatti elmulasztása olyan végzetes károkat okozott egyházunknak. Közismert tény ugyanis, hogy a *pedagógusi kar* általános egyházellenessége és nagyon gyakori ateizmusa egyes lelkészeknek a felekezeti iskolákban gyakori basáskodására vezethető vissza. Természetes, hogy a gyülekezet lelkipásztorának kötelessége a területén működő iskolák hitvallás szerinti befolyásolása, de ez semmiképpen sem sértheti az iskola intézményi autonómiáját, és még kevésbé a tanító vagy tanár munkájának szakmai függetlenségét. Amúgy is ajánlatos a lelkészeknek a teológiai mellett más szakképesítés megszerzése – elsősorban tanári, művészi, orvosi vagy egyéb –, és a lelkipásztori hivatás gyakorlásában a lelkészi munka mellett metaszakrális feladat vállalása is. Ezekben az esetekben azonban a lelkésznek alá kell vetnie magát a lelkészi mellett a másik választott hivatásrend szolgálati fegyelmeének is. Az egyház működési gyakorlatában követendő példa a román ortodox egyház 1990. utáni rendelkezése: a középiskolai hitoktatást világi egyetem tanári oklevelével bíró pedagógusok látják el, más rokon tantárgy – filozófia-hittan, történelem-hittan stb. – oktatásával együtt. Ezekben az esetekben a hitoktatási szakképesítésnek az egyház előírásának kell megfelelnie.

Másoldalról az igehirdetői, lelkipásztori hivatás sem gyakorolható csak teljes hivatásrendi függetlenségben: az orvost a gyógyulást kereső beteg választja és bízta meg a kezelésével, anélkül azonban, hogy eszébe jutna beleszólni az orvos munkájába. A lelkipásztort a gyülekezet vagy más egyházi intézmény alkalmazza, de szolgálatába sem a presbitériumnak, sem senki hivatali főnöknek beleszólása nincs. Az orvosnak ezt a megfellebbezhetetlen szakmai tekintélyét az orvosi kamarának a felette gyakorlott fegyelmi hatásköre biztosítja. A lelkipásztor mindenkivel szembeni tekintélyét sem biztosíthatja egyéb, mint a Lelkésztestület felette gyakorolt szigorú szolgálati és hitvallási fegyelmező joga.

A lelkipásztori, igehirdetői hivatásrend – a Lelkésztestület – tagságának egyházalkotmányban rögzített feltételei vannak: lelkésszékesítő oklevél, többévi segédlelkészi gyakorlat, társadalmi és családi állapot ismertetése, valamint megfelelő ajánlások. A kérelmet a sok évszázados gyakorlat és szokásjog szerint, az egyházmegye lelkészi kollégiuma bírálja el, és jóváhagyás esetén az egyházkerületi közgyűléshez terjeszti fel, hogy az a *lelkészavatás* eszközésével, a jelöltet a Lelkésztestület tagjává fogadja. A lelkészavatásnak két lényegi mozzanata van: az egyházmegyék lelkészeit képviselő esperesek *kézzátétele* és a *lelkészi eskü*, vagy fogadalom. A hívek sorából a református lelkipásztort lelkészi eskü emeli ki. A lelkészi eskü kettős fogadalmat tartalmaz: a törvényes eljárók iránti szolgálati *engedelmességet*, valamint igehirdetésében és egész lelkipásztori szolgálatában az evangélium szerint reformált egyház hitvallásának feltétlen *tiszteletben tartását*. A fogadalom teljesítését a Lelkésztestület ellenőrzi a maga fegyelmi szabályai szerint. A lelkésztestület fegyelmi ellenőrzése alá tartozik a lelkipásztor istentiszteleti, liturgiai szolgálata, családi élete és egész egyháztársadalmi tevékenysége. A családi élet vonatkozásában a lelkipásztor házastársa is a Lelkésztestület fegyelmi ellenőrzése alatt áll, hogy tisztelet és tekintély forrása legyen, és hogy a lelkészcsalád példamutató keresztyén életét ne érhessek méltatlan támadások sem a hívők, sem a hitetlenek és közönyösök részéről. A Lelkésztestületnek ki kell zárnia tagjai közül a hamis tanítókat és

Krisztus kiválasztottjainak megbotrántoztatóit. Isten igéjének hirdetői hivatottak az emberiség nevelésére, az anyag, a test, a mammon, a pénz, az ösztönök rabsága fölé emelésére, az örökélet céljai felé irányítására. Vajon a Babilonból hazatérő Izráel képes lett volna Esdrás nagyon fájdalmasan szigorú reformjai nélkül Isten Igéjének elegyítetlen tiszta szolgálatára? Korunkban, amikor minden hatalom, gazdagság, tudomány, művészet a materialista, mammonita, ateista antikrisztus szolgálainak a kezében van a Szentírás igazságát hitelesen csak feddhetetlen igehirdetők képviselhetik.

A hitvallási szabályok eddig is az egyházalkotmány részei voltak, ezután is ott a helyük. A korszerű társadalmi kérdések viszont feleletet igényelnek. Mellékesnek tűnik és ezért egyházunk kezdettől fogva elhanyagolta az egyház szolgálattevői és hívei közötti mindennapi érintkezés szabályait, mint sem üdvösségi, sem hitvallási fontossággal nem rendelkező kérdéseket. Ezek fontossága viszont a szabadelvű egyenlőség korában megkerülhetetlen. A reformáció annak idején minden hitét öntudatosan megvalló hívőt egyenlőnek nyilvánított, megszüntette a klerikus és laikus rendi megkülönböztetést, kijelentvén, hogy az egyetemes papság elvét fogadja el. Azonban az egyenlősítés még elméletben sem sikerült, társadalmi valóságban pedig egyenesen a szélsőséges megkülönböztetés érvényesült és érvényesül: *a lelkészek és világiak megkülönböztetésén épül fel az egyházi szolgálattevők szervezete*. A köznyelv *papnak* nevezi a református lelkészt, prédikátort, lelkipásztort, de az érdekeltek ezt egyenesen sértőnek találják a maguk számára. Nemcsak tiszteletes úrnak, nagytiszteletű, főtiszteletű úrnak, illetve asszonynak szólítatják magukat, hanem a hívek előtt is így említik magukat, a hívektől is elvárván ezt megszólítási módot, minden társadalmi szokás ellenére. Hogy a nevetségesség elkerülhető legyen, magának az Egyetemes Zsinatnak kell a kérdésben állást foglalnia. Mivel a különböző nyelvű krisztushívő felekezetek az egyháztörténet egymást váltó korszakaiban egyáltalán nem voltak következetesek az egyházi szolgálattevők elnevezésében, nyugodtan használhatjuk a megszokott pap kifejezést, sőt papbácsi és papnéni alakban is. Általánosan viszont a *lelkész* kifejezés helyett nyugodtan használható a *tiszteletes* kifejezés. Társadalmi és *hivatali megszólításban* használható az *úr*, illetve az „asszony” kifejezés is, liturgiai szolgálat keretében viszont nem szabad – legkevésbé szószéken nem –, hiszen nekünk csak Isten és Isten fia az urunk. Persze a más nemzetbeli hittestvéreink szokásait is figyelembe véve, bármilyen más cím és megszólítás is alkalmazható.

Mivel az egyház gyakorlatában minden elvi tagadás ellenére létezik hivatali és tudományos hierarchia, ennek megfelelő *címek* használata nemcsak megengedett ajánlatos is. A káplán, segédlelkész, helyettes-lelkész, rendes lelkész, parókus, esperes, tanácsos, tanácsbíró, előadó, vikárius, szenior, püspök funkciók léteznek egyházunkban, az ezekkel járó címek és megszólítások hivatalból megilletik a funkciók ellátóit. Ezen a téren új hivatali címeket és elnevezéseket is ajánlatos behozni, például: dékán, rektor, érsek, vagy akár perjel, prior, apát, kanonok, prelátus és egyéb, az ennek megfelelő címekkel együtt. A tudományos címek – magiszter, doktor, adjunktus, docens, professzor és egyéb – nemcsak fenntartandók, de kiterjesztendők is. A szolgálati előléptetéssel nem járó *kitüntető címek* feltétlenül bevezetendők egyházunk szolgálattevői számára mindenféle szinten, hiszen a munkáját kitűnően ellátó egyházi szolgát nem kell elvinni előléptetésül a maga munkaköréből, de feltétlenül meg kell különböztetni a többiektől. Példa erre lehet a bírói szervezetben használatos szokás: egy bíró előhaladhat a szolgálati ranglétrán a legmagasabb fokig, anélkül, hogy eredeti munkahelyét

odahagyná. Lehet kúriai bíró, legfelsőbb bírósági tag, táblabíró, megfelelő javadalmazással és címmel, miközben egy járásbírósgon végzi a munkáját. Ahogyan az állami oktatásügyben a 20 éves kitűnő tanítói munkásság után tanügyi tanácsossá, főtanácsossá miniszteri tanácsossá, kormányfőtanácsossá lehet kinevezni arra érdemes személyt, úgy az egyházban is lehet tanácsosi, főtanácsosi címekkel kitüntetni a szolgálattevőket, egyházmegyei, kerületi, zsinati szinten. Nyilvánvaló, hogy a nagyobb történelmi múlttal és hierarhikus szervezettel rendelkező egyházak más, nálunk is hasznosítható példával szolgálhatnak ebben a tekintetben.

Az előzőekben említett kérdések korántsem tekinthetők az Egyetemes Zsinat által tárgyalandó témák kimerítő felsorolásának, hiszen a zsinatnak az emberi életet érintő minden kérdésben állást kell foglalnia. Az itt érintettek nagy része talán lényegtelennek, sőt komoly megfontolásra méltatlan témának tűnik, de valójában nem az, és éppen azért példaképpen kerültek említésre, hogy jelezzük azt a tényt, sőt erőteljesen kihangsúlyozzuk, hogy az életnek mindenféle magán és közügye a Szentírás és a hitvallás mértéke alá helyezendő.

c. A hitvallás újrafogalmazása

Krisztusnak örök és általános parancsa: tegyetek tanítványokká minden népeket, tanítsátok őket az én parancsaim szerinti viselkedésre, hogy megcselekedjék mindazt, amit én parancsoltam, építsétek a lelkeket az én követésemre, azaz neveljétek, nemesítsétek az emberiséget, hogy alkalmasak legyenek az Isten szerinti értékrend szolgálatára. Ez a parancs nem teljesíthető a nevelésen, a pedagógia, a didaktika bevált eszközeinek a felhasználása nélkül. Isten Igéjének didaktikus eszközei a Krisztus-hívő felekezetek különböző módszerét megfogalmazó hitvallások, konfessziók. A hitvallások szövegei tehát nem örökérvényű, szentírás jellegűek, hanem minden korszak minden társadalma számára megfogalmazott, és újrafogalmazott szövegek, az örök és változhatatlan Ige magyarázatára és értelmezésére. A hittanítók, katekhéták, prédikátorok és a Szentírás tanítását minden időre és helyre alkalmazó igehirdetők részére *fegyelmi kötelezettség a hitvallás követése*, hiszen a magyarázatok és módszerek keverése lerontja az oktatás határfokát. Felesleges viszont egy más korszak más társadalma számára fogalmazott szöveghez való ragaszkodás. Az eljövendő zsinatnak tehát, elsőrendű kötelessége a helyét hitvallásnak a 21. század embere számára való megfogalmazása. Ez nem azt jelenti, hogy érvénytelenek az ókori egyetemes zsinatokon megfogalmazott hitvallások és az apostolinak nevezett hitvallás, vagy a 16. századi reformatori hitvallások, de ezek egyike sem felel korunk, az atomkor emberének életkérdéseire – különösen nem a krisztianizmus értékrendjének hegemoniája után az anyagelvűség, a hitetlenség, a vallási közöny és a nihilizmus mammonita világlátásának korában. Ennek a racionalistának nevezett szellemnek a folyománya az egész emberiség életét végveszéllyel fenyegető, a Krisztus utáni 20. századra jellemző *általános Gyűlöleturalom*. Mert az emberiség életének minden szintjén, családban, munkaközösségben, vallásfelekezetben, társadalmi osztályban, nemzetben, mindenütt a fizikai taszítás, a társadalmi ellentét, az irigység, a gyűlölet, az élet felé emelkedés ellentéte, a halálba zuhanás testi tehetetlensége foglalta el a sok ezeréves emberi léleképítés,

nevelés folytán kialakult, az egyetlen szilárd közösségalkító természetes tényezőt, a *vonzódást*, a társadalmi kohéziót. Ez az emberek nem egymással szembe, hanem egymás mellé állító közösségi, érzelmi erőter Krisztus törvénye, az élet szeretet-alkotmánya az alapformája.

A felekezeti hitvallásnak kell szilárd érvekkel ellátnia a híveket a mammon minden eszközével támadó gyűlölettel, hitetlenséggel és közönnyel szemben.

Nem vagyok hittudós, sem prédikátor, sem katekhéta, nem az én feladatom tehát a hitvallás újrafogalmazásának javaslatait a Zsinat elé terjeszteni. Azonban az újrafogalmazás szükségességéről való szólás és a hittudósok állásfoglalásának az elvárása, igénylése, sőt megkövetelése egyházi őrállói, szolgálattevői tisztemhez tartozik. Származásomnál, neveltetésemnél fogva, állandó kapcsolatban voltam a hitélet kérdéseivel, szüleim, oktatóim, barátaim, lelkipásztoraim társaságában ezek mindig beszédtemák voltak, úgy a polgári foglalkozási közösségben, mint presbiteri szolgálatomban, különösen a bibliakörök és hitéleti, mozgalmi konferenciák alkalmával. A kommunista diktatúra évtizedei alatt megöregedtek és elhaltak hitéletünk nagy tanítói, anélkül, hogy alkalmuk lett volna a hitvallással kapcsolatos nézeteiknek zsinat elé terjeszthető megfogalmazására. Az erdélyi magyarság hitéletét a 20. század elején megújító, úgynevezett kolozsvári bölcséleti iskola munkáját az ateista diktatúra alatt a Kolozsvár Belvárosi Bibliakör folytatta, és ezzel próbálkozik az 1990-ben kezdeményezett *Imitatio Christi Colloquium* is. A bibliakör hittudós és hitvalló tagjai sorra elmentek a minden élők útján, és végül csak ketten maradtunk László Dezsővel, Istentől ajándékkal kapott tanítómesteremmel. Az életem során felgyűlt hitvallási kérdéseimet László Dezsővel átbeszéltem, és utána teljes részletességgel mindent megvitattam Varga László barátommal, akinek nem lévén egyetemi katedrája, annak kötöttségei sem korlátozzák sokoldalú általános műveltsége és a legújabb tudományos és társadalmi kérdésekre is kiterjedő figyelemmel megfogalmazott szabad véleményalkotását. Varga László intenzív börtönlelkészi – maga is sok évet töltött fegyházban –, és gyülekezeti szolgálata során megismerte az ateista és közönyös értelmiségiek vallással kapcsolatosan felvetett problémáit, valamint a különböző vallásoknak és felekezeteknek azokra a történelem során adott eddigi válaszait. Őmellette – hallomásból úgy tudom – más kortárs teológusok és csoportok is foglalkoztak a kérdéssel, – mert ezt a kérdést a korunk értelmiségieivel érintkezők ki nem kerülhették –, ezért feltétlen szükséges hogy, az erdélyi hittudomány már elhalt és még életben lévő művelőinek munkáit a hitvalló értelmiségiek véleményével és minden lelkész publikációban vagy prédikációban kifejtett – vagy kifejtendő – gondolatát felhasználjuk hitvallásunk újrafogalmazásához, mert: a megfogalmazandó hitvallásnak minden hívő számára elfogadhatónak kell lennie!

Következett volna a kérdéseknek az anyaországi hittudósok felé való közvetítése, hogy azok majd az összeülő Egyetemes Magyar Református Zsinat elé vihessék. Itt azonban minden elakadt, mert éppen Hegedűs Lóránt, aki Istentől kapott képességeivel, felkészültségével és tudásával a hitvallást újrafogalmazó munkaközösség vezetésére lett volna hivatott, maga, nemcsak a hitvallás kérdésével nem volt hajlandó foglalkozni, de még a zsinat összehívását is megakadályozta. Nyilvánvaló, Isten igéjének korszerű értelmezéséről és magyarázatáról nem mondhatunk le, hiszen enélkül az egyházunk nem folytathatja Krisztustól kapott tanítási kötelességét. A zsinat elhalasztódása viszont a kérdések alaposabb megvitatására, hitvallásos és tudományos előkészítésére ad lehetőséget. Élnünk kell ezzel a lehetőséggel.

Egyistenhitünk tisztaságát nemcsak az ember esendő gyarlóságából következett általános válság homályosítja el, hanem az anyagvilág társadalmi, gazdasági és hatalmi kísértései is. Az Európában másfél évezred alatt kialakult magas krisztusi életszemlélet alatt divatossá vált nyugati vallásosság nemcsak a távol-keleti politeizmussal kacérkodik, hanem a dualista, manikeus sátántisztelettel is, hogy a Krisztus-hitnek a judaizmussal való keveréséről ne is beszéljünk. Sőt magának Isten Fiának, a Megváltó Krisztusnak eszményisége is háttérbe látszik szorulni a neoprotestáns tanítások kizárólagos Jézus-imádata mellett. Vannak tehát nagy, megoldatlan kérdéseink.

Korunknak az új hitvallás-szöveggel szembeni elsőrendű elvárása a Krisztus-hit életigenlésének kihangsúlyozása – persze – a szentírási Kijelentés alapján, az üdvtörténet során eddig megfogalmazott hit-igazságok szilárd megállapítása mellett. Szerintem a Hitvallás új szövegében a tagadásokat és tilalmakat lehetőség szerint el kell kerülni, és az affirmációkat úgy kell kifejezni, hogy azok ne sértsék semmiféle krisztushívó felekezet meggyőződését. Abban a reményben és távlatban kell a Magyar Zsinatnak dolgoznia, hogy munkája majd Krisztus Egyetemes Láthatatlan Egyházának, a jövőben megszervezendő zsinatának tevékenységét készíti elő.

d. A liturgia reformja

Az istentisztelet rendjének a legelső kérdése az *istentisztelet nyelve*, amelyen keresztül a hívek Isten kijelentett akaratával megismerkedhetnek és Isten iránti imádatukat, tiszteletüket kifejezhetik. A reformáció óta az istentisztelet nyelve azonos a hívek anyanyelvével. Ezért kellett annakidején a Szentírást *minden népnek az ő nyelvére lefordítani*. A népek nyelve azonban koronként és társadalmanként változik. Nemcsak ugyanannak a fogalomnak a kifejezésére szolgáló szavak változnak, hanem maguk a fogalmak is, tartalmukban is és formájukban is – a nép időbeni értelmi fejlődése folytán. Ezért fontos időről időre a legjelentősebb istentiszteleti szövegnek a Szentírás alapján való revideálása. A magyar nyelvű Biblia-szövegnek minden más európai nyelvű fordításnál nagyobb a jelentősége, mert a magyar nyelvnek minden más nyelvnél nagyobb a gondolat-kifejezési lehetősége, különösen az elvont fogalmak kifejezése tekintetében. Például *Istennek* csak magyar nyelvben van neve Európában, amiből arra lehet következtetni, hogy az árja vagy indogermán népek örökölt ismeretanyagából hiányzik maga az egyisten fogalom is. Továbbá még a görög vagy latin liturgiai nyelvekből is hiányzik a teremtésre, áldásra, isteni kegyelemre, örök üdvösségre vonatkozó kifejezés, de hiányzik még a *testvér* kifejezés is – ezek a magyarban mind megvannak.

Azért, személyes véleményem alapján én a következő javaslatot terjeszteném a megalakítandó Egyetemes Magyar Református zsinat elé: Isten nevének eredeti formája helyett az általánosan használt „Úr” kifejezés rossz, mert személytelen, és mert a mai köznyelvben negatív jelentésű. Azért az új hiteles magyar bibliafordításban vissza kell helyezni Isten nevét úgy, ahogyan az a Septuaginta előtt a héber eredetiben volt. Például: II.Móz.20,2 Én, Jáhveh vagyok a te istened, aki kihoztalak Egyiptom földéből..., vagy: Én Jehova vagyok... A Jáhveh

szó a létezés igéjének infinitivus praesense lévén, magyarul valósulást, megvalósulást, létezést, létesülést jelenthet. Nagyon szépen közelíti meg a Jáhveh eredeti jelentését a ma is általában használt „Örökkévaló” kifejezés, tehát: Én, az Örökkévaló vagyok, a te istened... lehet használni az Ószövetség különböző helyein a Teremtő, Mindenható, Gondviselő, Egyetlen kifejezést is. Nagyon jó volna, katekhétikai, didaktikai célból áthozni az Ószövetségre is az evangéliumi szemléletet legjobban kifejező „Mennyei Atya” megnevezést: Én, a Mennyei Atya vagyok, a te istened..., vagy Én, az Örökkévaló Atya vagyok, a te istened...

A testvér kifejezést is használnia kell az új Biblia-fordításnak, ott, ahol a Szentírás értelme nem különbözteti meg a gyermekek nemét. Nagyon szépen hangzik az atyámfia kifejezés, de ahol ez az atyám-leányára is vonatkozik, ott már a testvér szót kell használni.

Más bibliafordítási kifejezések is kicserélendők, ha a mai magyar nyelvben értelemzavarók: az úrvacsora szereztetési igéjében az ivóedény neve, a 16. századi fordításnak megfelelően, pohár. Később azonban a magyar nyelv gazdagodása folytán a kultikus célra használt ivóedény neve kehely. Az új katolikus liturgia is így használja, nekünk is át kell erre térnünk. Illendő volna például a sákramentum helyett a magyar szentség kifejezést használni. Persze, sok más, kevésbé fontos nyelvi igazítás is indokolt lehet.

A magyar református egyház istentiszteleti rendjének a kérdése hármas fontosságú:

a) Úgy a templomi, temetési, szakramentális és egyéb liturgikus szolgálatok tekintetében a legfontosabb követelmény az, hogy bennük a hívek Isten iránti imádata és hálája a lehető legteljesebben megnyilvánulhasson. Ennek érdekében nagyon kíméletesen kell bánni a szertartási hagyományainkkal, nehogy valami modernizmus híveink áhítatát megzavarja, vagy éppen botránkozást keltsen. Az áhítat jobb megnyilvánulását szolgálják viszont a liturgia ésszerű újításai.

– Külön rendet kell megállapítani minden istentiszteleti alkalomra. A vasárnap délelőtti istentiszteletek maradjanak általános ünnepi istentiszteletek, hagyományosak, középpontjában az Igeolvasás és Igemagyarázat, ima és a gyülekezeti ének. Hogy az ún. egyes- vagy kettesszámú liturgia alkalmazandó-e, tehát a prédikátor mikor lépjen a szószékre, ki hogyan olvassa az Igét – afelől a presbitérium határoz a hívek kívánsága szerint, a Zsinat határozatának keretei között. Én ugyan a kettesszámú liturgia híve vagyok, azt szoktam meg gyermekkoromban, de feltétlen szükségesnek tartom a Bűnvalló ima kötött szövegének fenntartását. Egyenesen megbotránkoztatónak érzem, ha Isten Igéjét kellő megbecsülés és tisztelet nélkül valahonnan a szószék alól, nem eléggé illetékes egyénnel olvastatják fel, hogy azután a prédikátor, pogány áldozárként a szószékre menjen és a maga magyarázatát, mint az Ige szövegénél sokkal fontosabbat és értékesebbet elmondja. Egyáltalán nem ellenzem, hogy a prédikátoron, vagy prédikátorokon kívül mások is szolgáljanak az istentiszteleten, de az soha nem válhat teátrumi koreográfiává, hanem mindennek az Ige fényének alázatos emelését kell szolgálnia.

– Ünnepeken a vasárnapi istentisztelet ünnepélyes elemekkel bővíthet, amelyeket a Zsinat határozattal megállapít. Lehetnek az istentisztelet elejére, közepére és végére illesztett zeneszámok, énekkarok, szavaltatok, tudományos előadások az ünnep jellegéhez illően, anélkül azonban, hogy magát az istentiszteleti áhítatot ez akár hosszúságával, akár témájával

megzavarná. Az ünnepi alkalmakkor a gyülekezet számára külön többféle liturgiai rendet állapíthat meg a Zsinat, amelyek nem a délelőtti istentisztelet helyett, hanem délután, vagy a sátoros ünnepek másodnapján tarthatók meg.

- Mindenféle alkalmi istentiszteletre külön liturgiát állapítson meg a Zsinat. A keresztelést és úrvacsorát lehet vasárnapi istentisztelet keretébe tenni, de nem úgy szofisztikus ízű ceremóniával, hogy külön szakramentális istentiszteletet rendeznek a rendes után.

- Az úrvacsora kiszolgáltatása a legnagyobb tisztességgel kell történjék, és csak erre felhatalmazott személyek által. A bor kiszolgáltatása körül újabban hibák fordulnak elő: a lelkész két kézzel adogatja oda a kelyhet, ahelyett, hogy az egyiket, ha valóban szükséges a két személy szolgálata a lelkész mögött álló presbiter adná oda. Azok számára, akik idegenkednek a közös kehely használatától, kisebb poharakba lehet bort tölteni, azokat egy tálcán vagy az Úr asztalára helyezni, vagy egy a lelkész mellett álló presbiterrel felkínálni, hogy a vele élni kívánó hívek, ahogyan sorban jönnek, választhassanak a közös kehely vagy az egyéni között. Az úrvacsorai istentisztelet liturgiájába lehet zeneműveket beiktatni, akár énekkar, akár zenekar, akár orgona vagy más hangszer előadásában, de ez nem mehet a gyülekezeti ének rovására.

- A temetési szertartásoknak is kötötteknek kell lenniük, de annyi változatot kell felajánlani, hogy a hívek és a társadalom minden indokolt igénye kielégíthető legyen. Szolgálhat több prédikátor, több szónok, a hozzátartozók kérésére elhangozhatnak személyes búcsúztatók, ha senki megbotrányozására okot nem adnak. A temetés ünnepélyességét zenével lehet emelni bármilyen odaillő zenedarabbal és mindenféle odaillő előadással. Erre a célra jó volna, ha egyházi zeneművészeink külön zeneszámot szereznének vagy állítanának össze.

- A keresztelési, konfirmációi, beiktatási és más ún. szentelési és avatási ünnepélyek istentiszteleti rendje is megállapítandó és rögzítendő. Különösen a hitvallásunkkal össze nem egyeztethető programpontok mellőzése a fontos, vagy ezek teljes kiküszöbölésével, vagy művelődési műsor keretébe áttételével.

b) Az egyház oktatási, nevelési, művelődési szolgálata elengedhetetlenül fontos. Ezek műsorrendjének elvi megállapítása is a Zsinat feladata, nehogy hitéletünk rombolására, a hitetlenség vagy a vallási közöny elősegítésére szolgáljanak. Sátoros ünnepeken, vagy más gyülekezeti, helyi, nemzeti ünnepi alkalmakkor, mozgalmi konferenciákon, kórusversenyeken vagy más művelődési alkalmakkor szolgálnia kell az egyháznak. Amennyiben ez a hellyel és alkalommal összefér, istentiszteleti keretben kell a műsornak lefolytania kezdő és záró imával, áldással.

Nagyheti passiójátékok, betlehemesek és más vagy a hívek épülésére szolgáló más hasonló előadások rendezése mindenképpen támogatandó. Itt különböző népművészeti bemutató is történhet, akár táncok is, de szigorúan a Szentírással és a hitvallásunkkal összeférve.

c) Egyházunk nem zárkozhat el az ún. kegyességi, ébredési mozgalmaknak egyházunk liturgiájára gyakorolt hatása elől, sőt a neoprotestáns szekták, egyházak és mozgalmak befolyása alól sem vonhatja ki magát, amennyiben ezek összeférnek egyházunk intézményes egységével és hitvallási fegyelmével. A Zsinat pártolólag engedélyezze azoknak a liturgiai elemeknek a gyülekezeteinkben való használatát, amelyek nem sértik a magyar református egyház hagyományos istentiszteleti rendjét. Állapítson meg – református templomainkban is

helyet adva – külön liturgiájú istentiszteleti rendet, más gyülekezeti énekekkel és szertartásokkal a Bethánia, a CE, az oxfordista és más pietista mozgalmak számára, és adjon helyet az anglikán, metodista, kongregacionalista, episzkopálista, kvéker és minden más olyan rítus számára, amely a Helvét Hitvallás alapján áll, vagy azzal összefér. Ilyen rítusú istentiszteletek rendszeres tartása engedélyezhető templomainkban, akár vasárnaponként délelőtt is, de a rendes istentiszteletünket nem zavarhatja. A rendes istentiszteleten ugyanis a megszokott hagyományos liturgiát kell követni. Jó volna viszont, ha a szakramentumok kiszolgáltatása nem sértően formális külön szertartással, hanem a rendes istentisztelet keretébe illesztve történne. A hagyományos református istentiszteleti rendtől eltérő más liturgiát alkalmazhatják majd azok az egyházunkon belüli kegyességi mozgalmak, amelyeknek személyi alapú gyülekezet-szervezését a Zsinat majd engedélyezi.

Azonban a minden vasárnapi ünnepi istentisztelet rendje nem térhet el a Helvét Hitvallás elvi alapjaitól, amely szerint csak az evangélium által *előírt rendet* és szertartást szabad követni. Az ágostai hitvallás a helvét hitvallással szemben ugyanis megengedi az egyházi hagyományok elemei közül azok fenntartását, amelyeket az evangélium nem tilt. A neoprotestáns felekezetekben gyakorivá lett *egyéni bizonyágtételt* például, nem tiltja az evangélium, de nem is írja elő. Ebben az esetben a helvét hitvallás elvi álláspontja a következő: a bűnbánat és a megtérés a hívő embernek legbelsőbb *szent ügye*, az arról való bizonyágtétel magánkapcsolatokban feltétlenül hasznos, *nyilvános gyakorlása* viszont tettetésre és színlelésre csábít, ezért elkerülendő, a liturgia rendjébe való illesztése pedig rontja az istentiszteleten résztvevő hívek komoly áhítatát.

Nyilvánvaló, hogy ezeket nem előírásként, hanem egyéni, személyes tapasztalataim alapján tartom a Zsinat elé terjesztendőnek, meggyőződve arról, hogy ezek megegyeznek a hívek nagy többségének a véleményével, hiszen, minden hívő református embernek, különösen a hívő értelmiségieknek lehetővé kell tenni, hogy hasonló javaslataikat szabadon terjeszthessék a Zsinat elé, de a döntés mindezekben minden megkötés vagy külső befolyás nélkül a Zsinat joga és kötelessége.

e. Egyházi ének és zene

A zene Istennek egyik legértékesebb ajándéka, méltó, hogy az ember Isten iránti háláját elsősorban zenével fejezze ki. Ez így van ösidők óta minden vallásban, változtatnunk nekünk sem kell lényegesen, csak ennek a rendjét kell időnként korszerűsíteni. Háromirányú a teendő:

a) A gyülekezeti ének a hívők közösségének együttes imája. Ebben a tekintetben a magyar reformátusságnak – „talán kissé szélsőségesen is” – határozott az álláspontja: vallásgyakorlatunknak jellemzője a spontán, erőteljes, uniszónó gyülekezeti ének. Híveink közül most is sokan a közös templomi éneklés élményéért járnak templomba, mint ahogyan *Ady Endre*, *Szabó Dezső*, és múltunk olyan sok nagysága is így volt evvel. Közismert Kodály Zoltán megállapítása, hogy korunk társadalmában a gépi zene annyira egyeduralkodóvá lett, hogy *valóságos élő zene már csak a református gyülekezeti éneklésben létezik*. Azóta, a II.

Vatikáni Zsinat rendeletére, zeneéltünk általános nyereségére a katolikus liturgiában is kiváló helyet kapott a gyülekezeti ének, másrésről – mindenki veszteségére – a református istentiszteleteken korlátozza a közös éneklés spontaneitását sok kántor és lelkész kozmopolita művészkedése vagy szektás ambíciója, úgy, hogy ma már „igazi kálvinista zsoltárének” csak az unitárius templomban hallható.

Mint a szentségre vonatkozó minden dolog esetében, egyedül a Szentírás szerinti hitvallás megfelelő tétele a kötelező, a gyülekezeti énekeknek szövege és dallama kivétel mind a szerzői jogok hatálya alól, mind pedig az esztétikai és előadási normák alól. Egyetlen egy a cél: az éneknek szövege, dallama, előadasmódja, liturgiai helye alkalmas legyen a hívek áhítatának – és *nem a lelkész vagy a kántor tetszésének* – a kifejezésére. Ennek megfelelően a gyülekezeti énekek vonatkozásában a lehető legkonzervatívabb eljárás az ajánlatos, semmiképpen sem szabad tiltani a gyülekezet kedves, megszokott énekeit. Ha az ének szövege ütközne a hitvallással, az énekszöveg megfelelően megváltoztatandó.

Hogy a szerzői jogok fontossága az egyházi énekek vonatkozásában mennyire másodrendű, felhozzuk példaképpen nagyon kedves énekünket, Luther Márton világhírű szerzeményét az *Erős várunk nekünk az Isten* kezdetűt. Az 1930-as években valakik rávették a magyar evangélikus egyházat, hogy Ein Feste Burg ist Unser Gott hagyományos magyar fordítását változtassák Erős vár a mi Istenünk-re. Legújabbban már a református templomokban is hallható ez a forma, holott – ez amellett, hogy a magyar hívek számára idegen, logikailag is, hitvallási szempontból kifogásolható, tartalmilag pedig leszűkíti és elferdíti a kifejezendő gondolatot. A hagyományos magyar szöveg egyértelműen kimondja, hogy az Egyetlen Isten a mi hatalmas védelmezőnk. A németes fordítás viszont a mi istenünket nevezi erős bástyának, mintha több lehetséges isten egyike volna a mienk. A hagyományos magyar fordítást magyarul jól tudó evangéliumi hitű költő fordította magyarra a 16. században, tartsunk hát ki mellette!

Az 1990-es politikai változások megszüntették a *Himnusz* templomi éneklésének tilalmát. Ennek liturgiai helyét azonban majd az Egyetemes Zsinatnak kell kijelölnie, mert most senki sem tudja, azt sem, hogy mikor kell vagy nem kell a Himnusz énekelni. Szerintem, minden ünnepi és vasárnapi istentiszteleten el kell énekelni nemzeti imádságunkat, mégpedig záróénekül, az istentisztelet legvégén.

– Az egyetemes magyar református énekeskönyv ügye az Egyetemes Zsinat egyik legfontosabb feladata. Elvben minden egyházkerület elfogadta volt az 1948-as magyarországi énekeskönyvet, de ezt sokan – köztük én is csak rövid átmenetnek tartottuk, mert ez az énekeskönyv kétszer annyi éneket tartalmaz bár, mint amire szükségünk van, mégis hiányzik belőle nagyon sok kedves énekünk. Ahogyan az ateista diktatúra idején mi Erdélyben erről a kérdésről tárgyaltunk, az sehol megvitatásra, előterjesztésre azóta sem került, mert akkori bizottságunk legtekintélyesebb tagjai, Imre Lajos és László Dezső azóta elhunytak. Az 1990-ben szervezett erdélyi bizottságban a zenetudós *Almási István* szakvéleményét nem tette magáévá az ambiciózus laikusokból álló többség. Az egyetemes zsinatot előkészítő bizottságok tevékenységét sem az ügybuzgalom és a szakértelem jellemezte, hanem a hatalmi vetélkedés. Nem is születhetett így elfogadható javaslat.

Az 1968-as erdélyi vélemény szerint nem egy, hanem két egyházi énekeskönyvre van szüksége a Magyar Református Egyháznak. Az egyik, legtöbb 300 ének, szigorúan

istentiszteleti használatra, a másik, tetszés szerinti számú, más egyházi összejöveteli, gyülekezési, mozgalmi, missziós alkalmakra, rendezvényekre. Az istentiszteleti énekeskönyv alapja a 150 zsoltár. Ezek közül soknak alkalmatlan a Szenczi Molnár Albert-féle szövege és eddig ismert dallama. De ezeknek a zsoltároknak van más, megfelelő szép fordítása is, Balassa Bálint, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Ady Endre, Kecskeméthy István, Tapsony Endre, Bartha Kálmán, Visky József és sok más tolmácsolásában. Az alkalmatlan, korszerűtlen zsoltár-szövegek a második és következő énekeskönyvi kiadásokban új fordításúakra cserélendők. Ez az eljárás azokkal a zsoltárokkal is, amelyeknek régi francia dallama elavult, nem kedves a hívek számára, vagy nem is volt önálló dallamuk. Olyan gazdag a világ egyházi zeneirodalma, hogy ezek számára lehet megfelelő kifejezésű és prozódiajú dallamot kell adoptálni.

Az istentiszteleti énekeskönyv másik fele a különböző ünnepi, bűnbánati, temetési és alkalmi énekeket tartalmazza. Ezek vonatkozásában még fontosabb az énekek jó szelektálása, hiszen a hívek kedves énekei jobbára ugyanazok, felesleges tehát 20-30 istentiszteleti éneket befogadni egy-egy alkalomra. Annál fontosabb, hogy minden lehető istentiszteleti alkalomra megfelelő énekek legyenek, úgy a szöveg, mint a dallam tekintetében kifogástalanok. Ez állandó feladata kell legyen minden hívő költőnek és minden hívő zeneszerzőnek. Az eredetiség nem elsőrendű követelmény, a szöveg lehet szentírási vagy más szöveg fordítása, a dallamot is lehet bárhonnan venni. Nagyon fontos, hogy legyen alkalmas református ének a szakramentumos istentiszteletekre, és külön gond fordítandó a temetési énekekre.

Hitvallási szempontból lényegtelen bár, de a gyakorlati használat céljára *alkalmasabb sorrendben* kell az énekeskönyvben elhelyezni az énekeket. Megszívlelendő László Dezső javaslata, hogy az énekeskönyvben nem kell az énekeket csoportosítani sehogyan sem, hanem egyszerűen a kezdősor betűrendjébe kell állítani, akár zsoltár, akár húsvéti vagy bűnbánati ének. Ez azt vonja maga után, hogy az énekeskönyv különböző kiadásaiba más és más számot kap ugyanaz az ének, de ez kevesebb nehézséget okoz, mint a mostani csoportosítás, amely csak zavarja a válogatásban az igehirdetőt, és esetleg a híveket is. A gyülekezeti énekek előadásmódja, üteme, gyorsasága vagy lassúsága vonatkozásában a legnagyobb türelem tanúsítandó a hívek szokásaival szemben. A zeneszerzői előírások itt másodrendűek, elsőrendű lévén a hívek zavartalan áhítata. Az éneklő hívek közösségét, a gyülekezetet feltétlenül megilleti a népi énekeseknek, dalosoknak, zenészeknek az az ősi, természetes joga, hogy bármiféle szerzeményű dallamot, ütemet, szöveget a maga tetszéséhez idomíthassa, úgy ahogyan a népdalokat és a népköltési műveket a saját ízlése és előadásmódja szerint klasszicizálta. Például: nem engedhető meg a zsoltároknak a magyar nép ízlésével össze nem férő ütemű énekeltetése – még ha ezek a zsoltár-dallamok 16. századi francia zeneszerzők feltételezett ütemezése szerintiék volnának is. Annál is inkább, mert ezek a visszaeredetiesítések nem a hivatkozott hugenotta örökség tiszteletén alapulnak, hanem korunk valamilyen kozmopolita-„hottentotta” ütemrendszerén. Persze, „mindennek ékes rendben kell történnie!”

– A gyülekezeti énekeskönyv második fele – második kötete – azokat az énekeket tartalmazza, amelyek hitvallási és esztétikai szempontból megfelelőek ugyan, de nincs szükség rájuk az istentiszteleti énekeskönyvben. Ne legyen az egyetemes keresztyénségnek olyan éneke, akár katolikus, ortodox, neoprotestáns vagy egyéb, amely, ha szövege összefér hitvallásunkkal, ne fogadtassék be ebbe a gyűjteménybe. Ahol kiigazítható hiba van a

szövegben, alkalmasan át kell írni. A dallamok vonatkozásában is teljes a szabadság, lehet ősrégi vagy ultramodern, akár könnyűzene is, ha az esztétikai mércét kiállja. A zeneirodalom dalkincséből mindazokat a dallamokat elő lehet venni, amelyek a híveknek tetszenek, hozzájuk megfelelő szöveget lehet kapcsolni.

b) A zene a legközvetlenebb és legáltalánosabban érthető és élvezhető művészet. Az egyházunknak is élnie kell vele úgy amatőr, mint hivatásos művészi szinten. Az énekek szóló előadása éppen úgy az egyházi rendezvények műsorában kell legyen, mint a költemények szavalata. Az *énekkaroknak* minden más ún. mozgósító eszköznél nagyobb fontossága közismert. Minden hívő csoportnak, az óvodásoktól az aggmenházi lakókig legyen énekkara, olyan művészi igény szerint, amilyen tagjaitól telik. A kántorok, karvezetők az egyház legnagyobb tisztességű szolgálattevői kell legyenek. Működésükben függetlenek kell legyenek még a lelkipásztorok előírásaitól is. Amennyiben a lelkipásztor a hitvallásszerű igehirdetést veszélyeztetve látná, rosszallását vagy tilalmát a presbitérium vagy illetékes egyházi hatóság útján hozza a kántor tudomására. Persze, a templomi istentisztelet rendjét és teljes műsorát mindig a lelkipásztor állapítja meg.

A hangszeres zene is kapjon megfelelő helyet a gyülekezet életében. Az orgonajáték mellett más szólóhangszer, és zenekar is szerepelhet a gyülekezet önkénteseiből, elsősorban erre rendezett összejövetelek műsorán, és nagy ünnepek alkalmával. Minden gyülekezési és összejöveteli típusra legyen egyházunknak a Zsinat által jóváhagyott liturgiája, hogy az egyház valóban éljen a zeneművészet lehetőségeivel.

c) A hivatásos zeneművészek és a magas igényű zeneművészet vonatkozásában egyházunk eddig elhanyagolta feladatait. A zeneoktatást egészében a profán világra bízta, és így valójában az ateizmus és a vallási közöny terjedését segítette elő. Ahhoz, hogy Isten iránti hálánkat és odaadásunkat zenével kifejezhessük, magas képzettségű zeneművészekre, zeneszerzőkre, előadókra van szükségünk, de mindenekelőtt jó zenepedagógusokra, zenetanárookra. Egyházunk szervezetében ott kell legyen megfelelő hatáskörrel a Zenei Tanács és előadó, nemcsak a Zsinat szintjén, hanem az egyházkerületekben is.

Állandó feladat az egyházi zeneművészet fejlesztése. Pályázatokat kell hirdetni új egyházi célú zeneművek alkotására, pl. református passió és rekviem szerzésére stb., és díjazni kell a meglévő műveket és művészeket. Nagyon fontos a református zeneművészek egyházi tevékenysége számára a lehetőség biztosítása, azokban az esetekben is, amikor a művész csak másodállásban vagy alkalmilag, ingyenesen szolgál egyházunkban, máshol lévén kenyérkereseti munkahelye. Főként ezekben az esetekben, de más esetben is, fontos a művészek megbecsülése, tanácsosi és más jelleg vagy cím megadásával.

Külön ki kell emelnünk a zeneművészet fontosságát egyházunknak ökumenikus, más felekezetekkel való kapcsolatában. Amennyire befelé fordító egyházunkban a puritán kálvinista; gyülekezeti ének primátusa, annyira jelentős a zeneművészet minden más formájának a felekezet közti nyitottsága. Az, hogy templomi zenénket annyira hitvallásunk korlátai között tartjuk, az csak emeli a fontosságát annak, hogy más felekezetekkel együttes, közös zenei rendezvények lehetőségének, zene igényünk szabad kielégítésére. Egyházunk zeneművészei legyenek minden településen, falun és városon egyaránt a zenei alkalmak kezdeményezői, szervezői és résztvevői a többi református és más felekezeti gyülekezetekkel

együttesen szervezett kórus és egyéni ének előadások, hangversenyek, valamint a hangszeres, szóló és zenekari előadások rendszeresítésében. Különösen sátoros ünnepeinken, egyházi konferenciák, gyűlések alkalmával a környék és a város más gyülekezeteivel együtt rendezzenek zenés áhítatokat, hangversenyeket, az egyetemes keresztyén zeneirodalom nagy értékű műveinek bemutatására.

Természetesen mindezek is csak személyes, szubjektív javaslatok. Bizton remélem, hogy a megalkotandó Egyetemes Magyar Református Zsinat meg fogja találni a lehetőségét ezeknek, vagy ennél sokkal jobb javaslatoknak a gyakorlatba ültetésére. Mindenesetre bőven lesz tennivalója az Egyetemes Zsinatnak, ha végre megalakul és rászánja magát egyházi életünk alapos megújítására.

f. Az egyházi sajtó és tájékoztatás

A társadalom minden közszolgáltatása az egyházból indult. Az igazságszolgáltatás még az Ószövetségi időkben, az egészségügy, oktatásügy, szociális gondozás azután. Korunkban, az emberiség általános erkölcsi válságának folyamányaként, a hiteles, igaz tájékoztatás minden eszköze átment az anyagiak fogyasztását propagáló reklámok használatába, vagy – ami ennél is rosszabb – mindenféle ellenőrizhetetlen hatalmi ambíciójú politikus szolgálatára. Az egyháznak itt is kötelessége a hívek szolgálata, nemcsak az Isten szerinti életvitelt zavaró hírek megfelelő bírálatában, de még a tudományos propaganda reklámfogásainak a visszaszorítása is. Hogy az emberek közötti gyűlölet szítására folytatott ateista, nihilista, anarhista, rasszista, sovinszta stb. hírverés ellen fel kell lépni, az nyilvánvaló, és az is, hogy ez az egyház elsőrendű feladata. Szervezzék az egyetemes Zsinat alkalmas Tájékoztató tanácsot ennek a feladatnak a koordinálására és elvégzésére. A világsajtó minden közfigyelmet keltő híret kommentálnia kell az egyháznak, akár politikai, gazdasági jellegű legyen az, akár tudományos, művészeti vagy művelődési. Korunk általános erkölcsi válsága kötelezően írja elő az egyház számára a határozott állásfoglalást az istenhitet, krisztianizmust, egyházat érő és érhető támadások és rágalmak tekintetében, bármilyen, távolinak és halványnak is tűnne azok veszélyessége: nemcsak a helvét hitvallás és az- egyetemes zsinati hitvallások tételeivel szembeni avatatlan bírálatok, ellen kell fellépni, de minden más vallást és keresztyénséget érintő ateista vagy antiklerikális, és minden más életellenes, családeellenes, erkölcsellenes megnyilvánulással szemben is. Szolgáljon intő példának a közelmúltban a Mohamed kigúnyolására a nyugati sajtóban megjelent karikatúra, melyet Megváltó Krisztusunk kicsúfolására készült filmek és egyéb „művészeti” alkotások követtek. Krisztushívők lévén, nem tűrhetjük szó nélkül sem a római pápának, sem más* keresztyén felekezet klerikusainak rágalmozását és nyilvánosság előtti megalázását. Komolyan kell vennünk Mesterünknek minden követője számára adott újabb parancsát: arról ismerik meg, hogy az én tanítványaim vagytok, hogy egymást szeretitek! Nyilvánvaló, hogy egyházunknak minden előforduló esetben el kell határolódnia nemcsak az egyetemes emberi erkölcsi meggyőződést, de magát az emberéletet is végzetesen fenyegető

olyan társadalmi jelenségekkel szemben, mint a homoszexualitás és más társadalmi betegségek propagálása.

A Helvét Hitvallású egyházak általános állásfoglalásának kifejezésére szerintem elegendő egyetlen kis terjedelmű hetilap, még inkább kéthetilap, amelynek kommentárjait és cikkeit átvehetik más egyházi lapok és minden féle sajtó, és amelyeket a televízió és rádió rendszeresen sugároz. Először ez a „Keresztyén Figyelő” a magyar Zsinat melletti Tájékoztató tanács szerkesztésében jelenne meg, amíg majd átadható lesz a világegyháznak, és akkor nemzetközi szerkesztősége lesz.

b) Egyházunk közléte, kormányzata, közigazgatása, testületi, mozgalmi, missziói tevékenysége nem lehet meg sajtó nélkül. Tekintettel arra, hogy korunkban a már említett általános erkölcsi válság következtében, az információ túltermelésének a válsága a legfenyegetőbb, amely logoklűszmájával minden emberi kiejtett vagy nyomtatott szót hatástalanít, nem szabad szaporítanunk a sajtóorgánumokat, csak elengedhetetlenül szükséges mértékben. Ennek érdekében össze kell hangolni a magyar református egyház egész sajtóorgánum, azaz média-szükségletét, hogy minden célra legyen hírközlési eszköz, de csak szükséges terjedelemben, és minden párhuzamosság ki legyen küszöbölve. Ahogyan most látjuk, gyülekezeti újságot az egyházmegyék adjanak ki a legszűkebb terjedelemben, de az egyházmegye minden gyülekezetének, intézményének, mozgalmának, rendezvényének a híryanagát tegye közzé a születések, halálozások, házasságkötések részletes híryanagát éppen úgy, mint a választói névjegyzékek közérdekű adatait. Nyilvánvaló, hogy az egyházmegye minden közéleti cselekménye – elsősorban az összes istentiszteleti alkalom szolgálattevője és más adata – minden ünnepély és más rendezvény ebben a hetilapban teendő közzé. Az egyházkerületek számára elegendő évente egy naptár megjelentetése. Az egyéb célú sajtóorgánumokból elég az Egyetemes Magyar Református Zsinat által megjelentetendő egy: a hivatalos református közlöny, az egyházi törvények, rendeletek és más jogszabályokkal, valamint az egyházkormányzat és igazgatás híreivel. Nagy gond fordítandó általános református sajtóorgánumra, ún. családlapra. A lelkesegyesület vagy szövetség, tehát a református lelkipásztorok testületének hivatalos közlönye, minden a lelkipásztorok munkájára, jogaira és kötelességeire vonatkozó közleményekkel, a legáltalánosabb érdekűtől, a pályázati hirdetésektől, beiktatásokról, előléptetésekről, testületi rendezvényekről, születésekről, halálozásokról és más minden lekészt érdeklő ügyekig. Ugyanilyen egyetemes lapjuk kell legyen a presbitereknek, kántoroknak, tanároknak-tanítóknak, diakónusoknak, az egyház adminisztratív alkalmazottainak, külön mindenféle egyházi mozgalomnak és tevékenységnek: ifjúsági keresztyén egyesület, nőszövetség, férfiszövetség, munkásszövetségnek és egyebeknek is, nem feledkezve meg jó református gyermeklapról, sőt a magányos öregek újságjáról sem, de jó külön lapot kiadni egyetemi hallgatók, teológiai hallgatók, református középiskolások és cserkészek számára is. A hittudomány számára tudományszakonként külön-külön vagy csoportosítva kellő számú és terjedelmű folyóiratnak kell megjelennie, fontos a hívek tudományos szintű világnézeti tájékoztatása és jó volna, ha hitvalló református tudósok legalább évenként tájékoztatnák a híveket szaktudományuk tevékenységéről, nem felejtkezve el egyházunknak az ezen a téren is érvényes hiteles és igaz tájékoztatási kötelességéről. Hogy a sugárzott médiában hogyan rendezkedjék be az egyházunk, ezt a jövőendő feladatai és lehetőségei határozzák majd meg.

Az egyházunknak ezek úgyszólván hivatalos kiadványai lennének. Nem volna kívánatos, a református sajtó centralizálása még akkor sem, ha majd Isten megadja, hogy lesz egy vitathatatlanul elismert fővárosa a magyar reformátusságnak. Családlapot, általános tartalmú református újságot, a helyben szükséges sűrűséggel és terjedelemmel minden országban lehet kiadni, Magyarországon esetleg kettőt is. El kell osztani megegyezés szerint a lapok szerkesztősegeit az egyházkerületek, és teológiák között. Esetleg úgy, hogy tízévenként cserélnék a szerkesztősegeket. A hivatalos kiadványok mellett minden református hívő egyénileg is és csoportosan is bármit kiadhat a sajtószabadság törvényeinek keretein belül, de ezek címében csak abban az esetben lehet egyházunkra vagy hitvallásunkra utalás, ha erre az illetékes egyházszervezet engedélyt ad.

Meg kell mondanom, hogy egyházi működésem során minden adódó alkalommal szóltam az egyházi sajtó fontosságáról. Részletesen megbeszéltem volt 1991-ben, a Református Világtalálkozó alkalmával, Hegedűs Lóránd püspökkel, a magyarországi zsinat akkori elnökével, de előterjesztésemet csak azért hallgatta végig, hogy utána kijelenthesse, ő semmit sem tehet ezen a téren. Még arra sem volt hajlandó, hogy engem a Confessio szerkesztőségébe beajánljon, hogy ott próbálhassak szót érteni az érdekeltekkel. – Teljes egészében az összehívandó Egyetemes Magyar Református Zsinatra maradt a sajtó és tájékoztatásügy kérdése.

g. Egyházi nyilvántartások

Krisztus urunk követőinek nyilvántartása hitvallási, vallásgyakorlati kérdés lévén messze meghaladja az egyház jó igazgatásának, kormányzatának önmagában véve is rendkívüli fontosságát. Aki valaha közvetlenül érintkezett a társadalom tagjaival, az tudja, hogy a *pásztoráció kezdete és alapja a hívő személy nyilvántartása*. Az istenkereső ember elsőrendű vágya az, hogy őt számontartsák, hogy valaki őrá gondoljon, személyére, gyermekére, családjára valakinek gondja legyen, még ha csak adománykérés céljából is. A hívek nyilvántartása tehát valóságos krisztusi, hitvallási parancs, különösen a szektásságra hajlamos neoprotestáns hangulatú gyülekezetekben, éppen most, a vallási közöny és a hitetlenség társadalmi divatja korában. A jó pásztor otthagyja a kilencvenkilenc juhát, hogy az eltévelyedett századikat megkeresse és visszahozza. Megteheti-e azt, hogy ott kuksoljon néhány unatkozó hívővel az egyházi intézményben, és hagyja nyáját elszéledni – nem egyet a százból, hanem kilencvenkilencet –, elbitangolódni a nyáját, a potenciális egész gyülekezetet a mammonita társadalomban? Ahhoz pedig, hogy meg lehessen keresni és mindenkit összegyűjteni a minden gyülekezetben ottlévő Krisztus társaságába, ahhoz az kell, hogy minden hívőt, akinek a gondozását Isten reánk bízta nyilvántartsunk, és számontartsunk. Kik azok, aki aktív részvételükkel és munkájukkal állandóan jelen vannak a gyülekezetben? Kik azok, akiknek családtagjait, gyermekeit hívő tagokká kell nevelnünk? Kik azok, akik származásuknál fogva a mi missziói munkánkra várnak, hogy Krisztushoz jöhessenek a közönyösök, istentagadók nagy tömegéből? Mert nem csak a reformátusok, de minden krisztushívő, sőt minden istenhívő

együttesen is *kisebbségben* van a közönyösök, ateisták, mammoniták szélsőségesen individualista, elidegenedett többségű társadalmában. A kisebbségi társadalmi csoport kétféle: egyik az életképes kisebbség, másik a szórvány. Azokat a vallási, felekezeti, nemzetiségi embercsoportokat, amelyek *képesek egymással és rokon meggyőződésűekkel gyülekezeti közösségeket* létrehozni – minden társadalmi szervezésnek, tehát a gyülekezet létrehozásának is a személyi összeírás és nyilvántartás az alapja – azokat közösségük meg fogja óvni identitásuk elvesztésétől és a többségbe olvadástól. Azok viszont, akik egyénenként vagy olyan kicsi számban élnek a többségiek között, hogy képtelenek saját közösség létrehozására, a *szórványok*, már nem tudják tagjaikat megóvni a többségben való feloldódástól, disszolvenciától, asszimilációtól. Hangsúlyozzuk, hogy nemcsak vallási, hanem nemzeti és világnézeti szempontból is a szórványkisebbséget elnyeléssel fenyegető többség a közönyösök, kozmopolita mammoniták – nem élők, hanem tántorgók – óriási tömege. Ez így van Erdélyben is, a Csángóföldön is, Ausztráliában is, de Budapesten is, és minden világvárosban.

Jó biztonság, jó közigazgatás nem létezik pontos és hiteles nyilvántartások nélkül. Az elektronika világában semmi nehézsége nincs annak, hogy az egyetemes zsinat székhelyén, a Zsinat országos kirendeltségeinél, az egyházkerületi székhelyeken ott legyen az egyházunk személyi állományára, ingatlanaira és minden vagyonára vonatkozó minden szükséges adat. Minden egyházi nyilvántartás összeállítása, vezetése és kezelése az egyházi bíróságok feladata.

a) Személyi nyilvántartások:

- Egyházunk híveire, minden reformátusra, egyháztagra, konfirmáltra, választójogúra, választhatóra vonatkozó nyilvántartás, gyülekezetenként, egyházközségenként, egyházmegyénként, kerületenként, országos egyházanként.

- A presbiterek nyilvántartása, tekintettel arra, hogy ezek jelölhetők egyházi tisztségekre.

- A lelkipásztorok és lelkész jellegűek nyilvántartása. Előzetes nyilvántartásba veendő a lelkészjelöltek.

- Az egyházi javadalmasok nyilvántartása, lelkésziek és nem lelkésziek is. A nyugdíjasok a nem javadalmasok közé tartoznak, tehát választhatók mindazokra a tisztségekre, amelyekre csak az egyház szolgálati fegyelme alá nem tartozó egyháztagok jelölhetők. Például a nyugdíjas lelkészek lehetnek egyházi bíróságok tagjai, a nem javadalmasok csoportjában, ha lelkész jellegük a paritás elvét nem sérti.

- Minden egyházi tevékenységre jogosító oklevél birtokosa.

b) Az egyházi jogi személyek nyilvántartása, működési szabályzata, amennyiben nem az általános egyházi törvény rendelkezik működéséről, a jogi személy terhére vonatkozó ügyiratok aláírására jogosultak nevével:

- Gyülekezetek, egyházközségek, egyházmegyék, egyházkerületek, országos egyházak, aláírásra jogosult vezetőik nevével.

- Az egyházi hatóságok, presbitériumok, egyházmegyei tanácsok, kerületi igazgató tanácsok, kerületi hivatalok és főtisztségviselők, egyházi fegyelmi tanácsok és bíróságok adatai.

- Egyházi intézmények, iskolák, főiskolák, árvaházak, aggmenházak, kórházak, rendelőintézetek, diakóniai intézetek, a működésükre és eljárásukra vonatkozó adatokkal.

– A református egyház felügyelete alatt működő egyesületek, szövetségek, mozgalmak, és alapítványok adatai.

Az egyház tulajdonát képező vállalatok vállalkozások, cégek bár nem egyházi jogi, hanem polgárjogi személyek, fontos egyházi nyilvántartása vételük és egyházi bírói szervek általi ellenőrzésük. Ezek ugyanis az egyház jó működését szolgálják: az épületek, technikai szerelvények, orgonák és más berendezések építésére, javítására, karbantartására az egyház tőkéjével létrehozott műszaki vállalatok; az egyházi szervek és intézmények pénzügyeinek kezelésére létesített bankok, hitelszövetkezetek vagy más pénzügyi vállalkozások, pedig egyszerűen az egyháznak jövedelmet hozó gazdasági társaságok.

c) Az egyházi ingatlanok jegyzéke, telekkönyvi adataikkal együtt mindegyiknél nyilván tartandó a tulajdonos jogi személy neve (az elidegenítésre felhatalmazottak neveivel, a birtokos, illetve az az egyházi jogi személy, amelyiknek az ingatlan a rendelkezésére adatott).

– Az egyház ingó javainak a leltára (a közönséges használati tárgyak, és a kis értékűek kivételével.) Az egyházi intézmények (pl. iskolák, kórházak) különleges felszerelése, valamint az egyházi könyvtárak és más gyűjtemények leltárait az általános gyakorlatnak megfelelően kell vezetni.

d) Az egyház műemléképületeinek és más műalkotásainak a jegyzéke, külön kiemelve mindegyiknél a fontosabb jellegzetességeket, és a karbantartásukra, javításukra vonatkozó esetleges külön rendelkezéseket.

e) Az egyház levéltárainak nyilvántartása. Az anyakönyvek és más régi egyházi nyilvántartások, az eddigi egyházközsegekben, egyházmegyékben, intézményekben szétszórta levéltári anyag számbavétele és megőrzésére, valamint használatára vonatkozó rendszabályok fogantatása.

h. Egyházi nevelés és oktatás

a) Az állam átvette az egyházaktól a metaszakrális feladatok gondját, köztük az iskolák fenntartásának a terhét. Ezen a címen az állam magára vállalta a tanítás, oktatás és nevelés minden felelősségét. Azonban képtelen volt megfelelni feladatának. A tanításnak, az ismeretátadásnak nem lett volna akadálya állami kezelésben sem, ha az állam nem akarta volna a mindenkori napi politikai igény szerint irányítani az iskolai oktatást. Így derült ki, hogy még a legegyszerűbb didaktikai műveleteket sem lehet az oktató és az *iskola autonómiája* nélkül elvégezni, különben nem lesz meg az ehhez a tevékenységhez szükséges *következettség*. A nevelés pedig rideg, napi gondok és befolyások alatt imbolygó hivatalnokok kezében egyszerűen lehetetlen. Az egyháznak foglalkoznia kell ezekkel a feladatokkal. Nem tarthat az egyház mindenféle és sok iskolát. Elég minden szinten egy-egy, minden országban, minden felekezetben, hogy a tanítással és az oktatással szembeni igényt jelezze. Évezredek alatt folytatta az egyház a nevelési tevékenységet, és jól végezte. A világ mostani végtelen szekularizációja, és nihilizmusba hajló atomizálódása bizonyos formai egyenlősítést követel az

iskolákban. Az elemi iskola az, amit mindenkinek el kell végezni, mert el tud végezni. A középiskolába már csak az menjen, aki tovább akar tanulni, kiemelkedve a tömegből. Az egyetemekre pedig az ezek közül is a kiválóbbak, tehetségesebbek, fegyelmezettebbek. Lehetetlen a tanítás osztályozás nélkül, az osztályozás pedig a megfelelők előléptetése, illetve az elégtelenek kizárása nélkül. A társadalom nem lehet meg tagjainak egészséges és természetes hierarchiája nélkül, ennek pedig a feltétele az a szelekció, amely az iskolai tanítási és nevelési tevékenység velejárója. Minderre alkalmatlan, a most az egész világon elterjedt oktatási és nevelési rendszer. Nyugaton a milliomos szülők magániskolába járatják gyermekeiket, ott van ugyan igényes tanítás, de nevelés ott sincs. Nálunk mindenki az egyházaktól várja a megoldást, hiszen a történelemben már kitűnően bizonyítottak. A katolikus szerzetesi iskolák és a protestáns autonóm kollégiumok most is a nevelés kérdésének egyetlen megoldását jelentik.

A református egyház ne féljen iskoláiban és nevelőintézeteiben a régi módszerek alkalmazásától. Közismert, hogy minden szempontból eredményes nevelői munka csak homogén növendékcsoportokkal, homogén iskolai osztályokkal lehetséges, tehát a *koedukáció mindenféle formája elutasítandó*. Először is, a tizenéves fiúk és lányok nem tanulhatnak együtt, mert az életben, amelyre fel kell készülniük, különböző funkcióik lesznek. Ha együtt vannak, olyan hermafrodita, nem nélküli lényé lesznek, amelyet az embertan csak beteges kivételként ismer. Továbbá, nem egyforma a fiúk és a lányok szellemi, tanulási mechanizmusa. Közismert, hogy a lányok kitűnően tudnak memorizálni – ezért mindig jól vizsgáznak – de szintetizálni a fiúk tudnak jobban. Az első feladat tehát különválasztani a fiúkat és a lányokat a negyedik osztály után, külön iskolákban, külön mintainternátusokban nevelni őket olyan férfiakká és asszonyokká, amilyenek a Szentírás szerint a családnak, a felekezetnek, a nemzetnek, az egész társadalomnak javára szolgálnak. És akkor maguk is boldogok lesznek. Nemcsak a különböző nemek koedukációja kerülendő, hanem külön csoportokba, osztályokba kell tenni a különböző anyanyelvűeket, a különböző életkorúakat, és feltétlenül el kell különíteni azokat, akik *akarnak* tanulni azoktól, akik *nem akarnak* tanulni. Bár az évezredes európai tapasztalatok szerint a gyermekeknek 20%-a nem képes az elemi iskolai ismeretek elsajátítására sem, a nyolc osztályos általános iskola elvégzésére a gyermekek 30%-a képes, a középiskolai érettségire 10%, egyetemi és főiskolai diploma-szerzésre pedig 5%, azonban a társadalom kötelessége minden megszületett gyermeknek a legnagyobb nevelődési és tanulási lehetőséget biztosítani. Ezért mindenki – tehát nem 80, hanem 100%-a a gyermekeknek – végezze el a 4 elemi osztályt, 30% helyett 60% a nyolc általánost, 10% helyett 20% érettségizzen, 5% helyett 10% szerezzen főiskolai vagy egyetemi diplomát. Ha tehát most az ifjak 60%-a érettségizik az nem azt jelenti, hogy felemelték az oktatás színvonalát, hanem azt, hogy az érettségi diploma értékét szállították le az általános iskola színvonalára. Közköltségen minden gyermek és ifjú addig tanuljon, ameddig megfelel a színvonal követelményeinek. Ne féljen az egyházi nevelőintézet a növendékek fenytésétől, jutalmazásától és büntetésétől. Nem lehet egyenlő a jószándékú, törekvő, szorgalmas, jellemes ifjú, a rosszindulatú, hanyag, buta és jellemtelen növendékkel, hiszen a nevelés célja éppen az, hogy mindenkin javítsunk.

A mostani református felekezeti iskolák csak a nevükben felekezeti és reformátusok, hiszen tantervük, tananyaguk azonos az állami iskolák ateista vagy vallásilag közönyös anyagával, módszereiben sem érződik iskoláinkban a keresztyénség szelleme. Nincs módunkban egyelőre előírásnak megfelelő, hagyományos református középiskolák

szervezésére, mert ezt az állam nem engedi meg. De *internátusokat, diákotthonokat szervezhetünk*, ez a nevelésnek nagyobb lehetőségét biztosítja minden iskolánál. Persze, ha ezeket a kollégiumokat a régi hagyományoknak megfelelően diákautonómiával szervezzük, külön a fiúknak és külön a lányoknak.

b) Nyilvánvaló, hogy a vasárnapi iskoláknak a gyülekezeti életre való nevelési tevékenysége és az iskolai rendszeres hittanoktatás az egyház mindenkori legfontosabb kötelessége volt és maradt.

c) Az, amit egyházi szakoktatásnak lehetne nevezni, tehát az egyház szolgálattevőinek a szakmai képzését szolgáló tevékenysége a múltbeli és mostani lelkész, tanár, tanító és diakónusképzés, a jövőben a nagy távlati céloknak megfelelően kifejtendő. Az utóbbi időknek az egyházi nevelésnek a lelkészképzésre – pontosabban: a prédikátorképzésre – való zsugorítása nem tartható fenn egyházunk fennmaradásának a veszélyeztetése nélkül. A prédikáció, az Igének prédikáció útján való hirdetése egyházunk alaptevékenysége volt a reformáció óta. Sajnos, a múlt századi liberális szekularizáció után is az maradt, holott a világ érdeklődése megcsappant a prédikáció iránt, és a nem igényelt prédikáció unott visszautasítást váltott ki, léleképítő eredmény helyett. Vissza kell térnünk Kálvin rendszerére, aki az egyház szolgálattevőit pásztorokra, tanítókra, diakónusokra és presbiterekre osztja. Egyházunk működési területei most is ezek, ezekre kell hát kiképezni az egyházi szolgákat. A presbiterek nevelése és kiképzése voltaképpen azonos egyházunk általános nevelési és tanítási tevékenységével. Ennek eredménye az kell legyen, hogy minden gyülekezetben kellő számú a presbiterségre kánon szerint választható jelölt közül lehessen presbitereket választani. Hogy a presbiterek szakmailag is megfeleljenek funkciójuknak, az egyház minden adminisztratív, anyagi, gazdasági, pénzügyi, jogi ügyeinek az intézésére, arra a gyülekezetekben és intézményekben folyó egészséges vallásgyakorlat elegendő.

A diakónusok, az egyház segítő szolgálatának (az ún. szeretetszolgálatnak) a végzésére hivatott egyházi munkások sem maradhatnak kiképzés nélkül. Nyilvánvaló, hogy az egészségügy ellátására, az orvosi, ápolói, beteggondozói tevékenység komoly képzést igényel, de ennek megfelelő kiképzés jár az öregek, árvák, elhagyatottak, ínségben szenvedők és magányosok gondozóinak is. A mai kor követelményei szerint ez az orvosi és egészségügyi, valamint a szociális gondozói szakképzés mellett, azzal párhuzamosan szervezett tanfolyamokon sajátítható el.

Az egyház tanítói, a doktorok, tudósok, tanárok, kutatók, előadók, énekesek és más művészek és a művelődési tevékenység minden szervezője – mint a diakónusok esetében – már megfelelő szakmai kiképzéssel rendelkezik. Számukra az egyház csak kiegészítő tanfolyamot kell szervezzen, megfelelő szinten.

A gyülekezetnek, mint egyháznak a legfontosabb tevékenysége az, amit a lelkipásztorok végeznek. Eddig csak ezek képzésével foglalkozott közvetlenül az egyház. Azaz csak a prédikátorképzés velejárójaként képezték a pásztoráció munkásait is. A jövőben a pásztorképzésnek meg kell kapnia az őt megillető fontosságot az egyházunkban, megkülönböztetve és elkülönítve a prédikátorképzéstől. Még a jövő pásztorképzés részletezése előtt, mint a mostani lelkészképzés legsürgősebb teendőjét kell kihangsúlyoznunk azt, hogy minden teológiai fakultáson azonnal meg kell szervezni a korszerűség megkövetelte

két katedrát: *a szociológiai és az esztétikai katedrákat*. Az egyiket a társadalomtudomány, a viselkedéstan, a jog és a szervezéstan alapjaival, a másikat a művelődési, irodalmi és művészeti ismeretek oktatására.

Szerintem ez után következhet a jelenlegi főiskolai teológiai fakultásoknak a jövőbeni igényei szerint való átszervezése. Legyen meg a három féle szak, a pásztoráció, a művelődés és a diakónia szerinti tagozat. Mindegyikben a szakmai képzés mellett legyen ott a prédikatori és hitoktatói funkciók ellátására képesítő oktatás is. Ezeknek a már elvégzett középfokú és a teológiával párhuzamosan végzendő szakmai tanfolyamokra kell épülnie, az egyházi szolgálat alap, közép, vagy felsőfokú igénye szerint. Az általános prédikátor, tanító, diakónus képző tanfolyam elvégzése után következne a külön pásztoroképző, többéves tanfolyam és esetleg az egyházi zene és más művelődési ágak esetleges felsőfokú tanfolyama, vagy ami még kívánatosabb volna: a teológiai fakultásokra csak más fakultások diplomásai, tanárok, orvosok, mérnökök, művészek, jogászok, közgazdászok iratkozhatnak be. A pásztori képesítés, vagy a kántori és diakónusi képesítés elnyerésével lehetne egyházi szolgálati helyekre pályázni, az egyházi törvények előírásainak megfelelően. A lelkipásztori és más egyházi szolgálatban az előhaladás különböző rangfokozatai megszerzésének a feltételeit szintén az erre vonatkozó egyházi törvények állapítják meg. A hittudományok művelése, a tudományos fokozatok elnyerése, mind a prédikatori és pásztori tanfolyamok elvégzése után, a kor igényei szerint szervezendő.

Az így kibővülő eddigi teológiai oktatásnak figyelemmel kell lennie egyházunknak arra a jövőbeni kiteljesedő igényére, hogy egyházunkban nemcsak professzionista munkások tevékenységére van szükség, hanem az egyházi munkával összeférő, más főfoglalkozást folytató, az egyháznál csak csökkentett javadalmat élvező, vagy ingyen dolgozó *léviták tevékenységére* is, mind nagyobb és nagyobb számban és arányban. A lévita prédikátorok, kántorok, hitoktatók, diakónusok, sőt a lévitapásztorok képzése is remekül megoldható az illető szakképesítést adó fakultásokkal párhuzamos teológiai tanfolyamon. Az ideális állapot az lenne, ha minden szakma képesítő oklevelével rendelkező református hívő lévitai tevékenység elvégzésére jogosító képesítést nyerne. Ennek érdekében nem kell a lévita tanfolyamokra beiratkozók elé felső korhatár feltételét szabni, megengedvén azt, hogy azok az orvosok, tanárok, mérnökök, és más diplomások, akik élethivatásuk gyakorlása során kerülnek olyan helyre, ahol lévitai szolgálatuk az egyház számára szükségesnek mutatkozik, és ha erre elhivatottságot éreznek, iratkozhatnak be ezekre a tanfolyamokra. Természetesen, az is hasznára válik az egyház munkájának, ha a szolgálattevőknek többes képesítésük van: ha a pásztoroknak kántori, vagy más kulturális képesítése és diakónusi, azaz szociális gondozói képesítése van. Ugyanígy a kántorok és kulturális szervezők pásztori és diakónusi képesítésűek, illetve, a diakónusi főfoglalkozásúak (gyógyintézeti, szociális otthoni igazgatók stb.) pásztori vagy kulturális képesítésűek is.

A lelkeszek és más egyházi *javadalmasok házastársai* sem lehetnek idegenek az egyházi szolgálatról. Jó lesz ennek a kérdésnek a megoldására alkalmas tanfolyamokat szervezni, az IKE keretein belül, házasság előtt, vagy azután. Persze, jó, ha a házastársak együtt vállalhatnak egyházi szolgálatot.

Az egyházi szolgálattevők nevelése és kiképzése annyira a közegyház igényei szerint kell történjen, és annyi különböző periódusban végzendő gyakorlattal kell párosulnia, hogy nem végezhető egészen a tanintézetek keretein belül. A tanintézetek ugyanis *nem működhetnek olyan szilárd autonómia nélkül*, a nevelés és oktatás következetességet biztosító tevékenységi függetlenség nélkül, amely kizár minden külső hatalmi és hivatali befolyást, a közegyházét is. Ezért kombinálni kell az intézeti nevelést és oktatást az egyház szervezet szolgálatában végzett gyakorlattal. Szerintem a lelkipásztorjelöltek egy alsófokú intézeti tanfolyam után előbb más tanintézetekbe, majd az egyházkerületi székhelyekre és a zsinati központba menjenek gyakorlatra. Az intézeti oktatás második ciklusa után – a mostani első lelkészképesítő vizsgának megfelelő képesítés után – menjenek hivatalból a világegyház más tanintézeteibe továbbképzésre, majd az egyházkerületi székhelyeken, a püspökhelyettes-egyházkerületi főszenior, azaz, az autonóm lelkésztestület kerületi elnökének irányítása alatt szerezzenek gyülekezet-szervezési gyakorlatot, utána menjenek egy-két esztendőre az egyházmegyei esperesek hivatali rendelkezése alá, de az egyházmegyei lelkésztestületi szenior felügyelete mellett segédlelkészi szolgálatra. És csak ezek után jelentkezhetnének végleges lelkipásztori vizsgára, és annak sikeres letétele után a lelkésztestületbe való felvételre. A hittudományi továbbtanulásra pedig csak néhány évi lelkipásztori gyakorlat után lehessen jelentkezni.

Az egész egyházi képzés alatt – mondjuk, a főiskola másodévtől kezdve – mindenkinek biztosítani kell a házasságkötés lehetőségét, lakást és ellátást biztosítva a házastársnak és gyermekeiknek is, úgy az intézetben töltött időkből, mint a gyakorlati kihelyezések alatt.

Persze mindez a református egyház eljövendő igényeinek a függvénye.

Nyilvánvaló, hogy mindenféle nevelői, tanítói, oktatói szolgálatot nem csak megfelelő szakképesítésű nevelők, oktatók, tanítók végezhetnek az egyházban, hanem szilárd meggyőződésű hívők is. Az ateista diktatúra négy évtizedes kontraszelekcióval elérte azt, hogy elenyésző számú kivétellel, csak ateistáknak, antikrisztianusoknak, vagy közönyösöknek lehessen nevelői, pedagógusi oklevele. Anyagelvű, az ember akarati cselekvésének legfőbb irányítóját a gazdasági érdekekben látó, az eszmei célt cinikusan tagadó pedagógusok nem nevelhetnek egész embereket, hiszen azok a társadalmi haladás legfőbb eszközének a társadalom tagjai és csoportjai közötti ellentétet, a fajok, nemzetek, felekezetek társadalmi osztályok közötti *gyűlöletet* és *harcot* tartják. Ennek a lehetetlen helyzetnek a megváltoztatása egyházunk legsürgősebb feladata: új, hívő pedagógusok nevelésére képes, hívő egyetemi professzorokra van szükség, a nem-hívő professzorok mellé – a pedagógusképző főiskolákon.

Az eljövendő Egyetemes Magyar Református Zsinatnak is első napirendi pontja kell legyen a hívő református *nevelők nevelésének* a kérdése.

i. Keresztyén nevelők hivatásrendje

Mint az előbbieken részletesen kifejtettem az egyház legelső feladata – és talán egyetlen is – az emberiségnek a Krisztus élettörvényei szerint való nevelése. Ez nemcsak az egyének

egész életében, a születéstől a halálig tartó feladat, hanem az emberi közösségek, családok tagjainak sok nemzedéken át végzendő oktatását, tanítását, fegyelmezését jelenti, hogy végül az egész emberiséget, a történelem kezdetétől számítva, neveljék, nemesítsék, azaz Krisztus szabályai szerint értékesebb alkotások létrehozására alkalmassá tegyenek mindenkit, az egymásba fonódó nemzedékek során. Ilyen, évezredek át ugyanabba az irányba, az Isten abszolút eszménye irányába való nevelés – növelés, növesztés, fejlesztés – csak a legszigorúbb *következetességgel* lehetséges. Ilyen következetesség pedig csak a mindennapi társadalmi befolyástól – tehát nemcsak a kényszerhatalmi, politikai, gazdasági, igazgatási, hanem a mindennapi közvéleménytől és divattól – való teljes mentességben, a nevelők egyéni és hivatásrendi teljes *autonómiájával* vihető végbe, úgy a nevelés, oktatás, tanítás tananyagának, mint módszertanának a tekintetében. Ezt így szervezték a vallások nevelőrendjei, és így végezte Krisztus Egyháza is a legújabb időkig, a hitvallások, azaz pedagógiai és didaktikai, módszertani szempontból különböző felekezetekbe szerveződve. A kezdeti korban a papság végezte, később csak irányította az emberiség nevelését, ezt követően pedig a tananyag, az átadandó ismerettömeg, a nevelés adott szakmai céljai szerint differenciálódtak a nevelési feladatok. A gyermekek és az ifjak nevelése, azaz az iskolázás különvált a templomi általános társadalomneveléstől.

Az emberi műveltségnek a felvilágosodás utáni óriási gyarapodása – különösen az anyagtudományok tekintetében – kinőtt a dogmatikus ellenőrzés alól, elkeseredett vitát és viszályt provokálva a klerikusok és a laikusok tábora között, amely a 19. sz. végén az oktatásügy szekularizációjához vezetett. A 20. század közepén a krisztianizmus elveszítette a társadalom feletti hegemon befolyását, az iskolázás ateista vagy vallási szempontból közönyös elvek szerint rendeződött át, és korunkban hiába szerepel az iskolai tantárgyak között a hittan, ha nincsen hitvalló oktatója. Az ateista szellemben nevelt pedagógusok nem képesek összeegyeztetni egymással a lelki és a szellemi értékeket.

Az iskolai hitoktatásnak összhangban kell lennie az iskola egész tevékenységével, és az egész iskolai oktatás sem lehet ellentétes a hitoktatással. Ez csak úgy lehetséges, ha a hittant is a szekuláris tantárgyak szaktanárai oktatják, és a szekuláris tárgyak oktatóinak is megfelelő a hitvallási, lelki értékrendi műveltsége.

Az emberélet egészének áttekintésére, a testi, szellemi és lelki élettávlat szerinti eszmények szinopszisára, együttes ismertetésére, mindegyik fontosságának mérlegelésére képes nevelők kiválasztása és nevelése már meghaladja a református egyház feladatait, hiszen a református keresztyén életszemlélet csak egyike az egyetemes keresztyénnek, és az egyetemes magyarnak, emellett illeszkednie kell a nem-keresztyén és nem-nemzeti vallási és nemzeti szempontból közönyös materialista és kozmopolita életszemléletekhez is. Mindazonáltal a nevelés legfontosabb eleme a *következetesség* lévén, a nevelők egyéni és hivatásrendi autonómiája elengedhetetlen. Feltétlen szükségesség tehát a minden magyar nevelőt, tanárt, oktatót, tanítót magába foglaló *magyar nevelő hivatásrend* megszervezése – azért magyar, mert a nevelés anyanyelven történik –, olyan belső szervezeti, működési, szakmai és fegyelmi autonómiával, amely a nevelőket függetleníti a mindenkori politikai, gazdasági kényszerhatalom avatatlan és túlzó igényeitől, sőt a média változó divatjainak befolyásától is. Nyilvánvaló, hogy a nevelőrend tagjai autonómiájának érvényesülnie kell egyházhatósági és

minden más társadalmi és művelődési vonatkozásban is. Ilyen nevelőrend mielőbbi megszervezését kell kezdeményeznie a Református Egyháznak.

IV. Az eredmények mérlege

Évtizeddel főgondnokságom megszűnte után nagyon szomorú szívvel, de minden indulat nélkül állapítom meg, hogy egyházunk állapota még rosszabbra változott, mint amilyentől tartottam. Az 1994-es Szatmár-kolozsvári zsinat munkája egy áprilisi este véget ért azzal, hogy a zsinati atyák vacsoraszünet után nem mentek vissza a gyűlésterembe. Senki még az ülést sem zárta be, jegyzőkönyvet, ha vezettek, a sorsa ismeretlen maradt. A püspökök új zsinatot hívtak össze, új tagokkal, olyan új napirenddel, amelyet szeszélyeik megengedtek. Nem is folytatták a törvényesség helyreállítását szolgáló javaslatok – az egyházi választásokra, fegyelemre és bíraskodásra, a zsinat és a teológia működésére vonatkozó előterjesztések – tárgyalását, hanem egy anonimitásba burkolózó áronita csoport által fogalmazott új Statútumot fogadtak el. A közzétett kánonok, valamint a vetélkedő püspökök szeszélyeihez igazodó nagyszámú „alkotmánytörvény” jellegű határozat devalvált minden egyházi törvényt. De semmi jelentősége nincs mindezeknek, mert az egyház kormányzata és igazgatása közvetett vagy közvetlen püspöki rendeletekkel történik, minden azelőtti „törvénytől” függetlenül.

A megújulást szorgalmazóknak az egyház döntéshozó szerveiből való eltávolítása a szabadság eufórikus hangulatát váltotta ki az erdélyi református lelkészek körében. Megszabadultak a küriarhia, a világiak okvetetlenkedéseitől: Áron fiai tetszésük szerint folytathatják tevékenységüket. A gyülekezetek a társadalom egyházpolitikai szeszélyével lelkipásztori állásra került klerikusok magánbirtokává, családi malaszt-árudává, vallásüzletté lettek. Sietek leszögezni, hogy a lelkészek túlnyomó többsége nem, hogy visszaélt volna szabadságával, minden ellenőrzés hiányával, hanem még lelkiismeretesebb odaadással látta el hivatását. A lelkészek törpe kisebbsége azonban nem volt elenyésző, mert egyházrombolásuk a nagy egészre fertőzte meg. Legközelebbi – és számomra, egyénileg a legfájdalmasabb – folyamat éppen a Kolozsvár Belvárosi gyülekezetben történt: az egyházi törvények és szokások mellőzésével, a püspök feleségének erőteljes kívánságára Balogh Béla lett a Kolozsvár Belvárosi Egyházközség parókusa. Püspöki rendeletre hivatkozva feloszlatta az ötvenéves folytonossággal működő – tehát a gyülekezet életét az uralkodó ateista diktatúra alatt is megőrző – presbitériumot, és helyette ötletszerűen más testületet állított össze. Azután megunva a szószéki tevékenységet, fél évig a templomban sem mutatkozott. Időközben házasságtörési botrányba is keveredett úgy, hogy végül Csiha Kálmán püspök kénytelen volt megengedni ellene a fegyelemi vizsgálatot. A szolgálatból való féléves hiányzását előbb elmeorvosi, orvosi bizonyítvánnyal próbálta igazolni, majd – amikor betegsége miatt lelkeszi szolgálatra alkalmatlannak nyilvánították – kilopta irattartójából az orvosi bizonyítványt és mulasztásaira egyéb ürügyeket keresett. Vagy két évi fegyelmi kabaré végén a házasságtörés és folyamatos szolgálati kötelelesség miatt lelkipásztori állásából elmozdították, majd – mivel a neki

felajánlott másik lelkészi állást nem volt hajlandó elfogadni, lelkész jellegétől is megfosztották. A lelkészlakást azonban nem volt hajlandó a törvényes lelkésznek átadni, hanem hitoktatóvá kinevezett felesége nevében lakbérleti szerződést kötött a Kolozsvár Belvárosi lelkész szolgálati lakására, sőt a Parókia épületében lévő segédlelkészi szobát is erőszakkal elfoglalta. Ott lakik azóta is, naponta megjelenik az irodában és zavarja az ottani munkát, vasárnaponként pedig bevonul és kivonul a templomba, olyan megbotrántkoztatást okozva a hívek között, amely miatt nagyon sokan kénytelenek elkerülni az istentiszteleteket. Megoldás nincs, mert egyházunknak nincsenek érvényes törvényei, a közvéleményben pedig egy klerikális, szélsőséges áronita csoport még sajnáltatja is „szegény sokgyermekes, üldözött” lelkészt. – A Balogh Béla-botrány nagy hangja mögött már észre sem lehet venni, hogy a kolozsvári középiskolákban nincs rendszeres református hitoktatás, hiába folyósítja erre a rendes tanári fizetést a román állam.

Bár már 1990-ben is késő lett volna az egyházi oktatásügy és nevelésügy megszervezése, az azóta sem történt meg. Nemcsak az állami szervezetű iskolákban, de még a reformátusnak nevezett líceumokban és szemináriumokban sincs keresztyén szellemű oktatás és nevelés, mert teljességgel hiányoznak a keresztyén nevelők, mert az egyetemen 1990. után is folytatódott a nevelők, pedagógusok materialista-ateista képzése. Egyházi életünk megújulására tehát nem állott helyre a törvényesség gyülekezeti szinten sem, nem, hogy a magyar református egyház intézményes egysége és hitvallási fegyelme helyreállott volna. A megújulás legelső követelménye, a rendszeres iskolai hitoktatás sem indult meg azóta sem, pedig a hitvallási fegyelem hiánya nemcsak a rendszeres hitoktatást gátolja, hanem az egész hívő közösségnek Krisztus követésére való gyülekezetté szervezését is. Ezt a szomorú ténytet igazolja a zilahi reformátusok példája is.

A szilágysági reformátusok népi kegyességének a híre az ateista diktatúra idején az egész világot bejárta. A bolsevik hatóságoknak sem erőszaka, sem fortélyja nem tudta eltántorítani az egyháztól a szilágyságiakat. Mindnyájunk büszkesége volt ez – különösen a krasznaiak eklézianus önszerveződése, és a zilahiak impozáns gyülekezeti közössége. A büszkeség amúgy sem erénye, hanem hibája a keresztyén embernek, ha pedig a büszkeségének alapja az emberekben való bizodalom – egyenesen bűn a büszkélkedés, kérkedés. A zilahi református gyülekezet jó híre még az ateista diktatúra alatt Zilah felé terelte a nyugati testvér-egyházak segélyeit. Ennek eredményeképpen a zilahi egyházközség anyagi szükségeinek biztosítására nem volt szükség a hívek hozzájárulására, még kevésbé a presbiterek gazdasági tevékenységére, minden szükségletet fedeztek a lelkész C.E. misszióját támogató nyugati testvéri adományok. A Mammon azonban nem fér össze Isten szolgálatával. Az 1990 után Zilahra került fiatal lelkész már ebbe az állapotba érkezett, és már tudatosan szektájának hitvallásunkkal ellenkező tanítását követte. Úrvacsorai, istentiszteleti prédikációjában kijelentette, hogy a zilahi református egyházközségnek ugyan 12 000 nyilvántartott tagja van, ezek közül azonban csak 57 híve van Krisztusnak. Ugyanis csak 57-en tesznek bizonyosságot arról, hogy a sátán helyett Jézus útjára tértek. Ezalatt azt értette a prédikátor, hogy csak az istentiszteleteken a lelkész által rendezett és koreografált megtérési kabaré résztvevői számítnak keresztyénnek. Hiábavaló tehát a keresztség, a keresztyén értékek szerinti tanítás és neveltetés, a mindennapi életükben a bűn és a sátán elleni hadakozás, Krisztus törvényeinek a megtartására való igyekezet, ha sokszor nem ismétli a gyülekezet színe előtt, hogy ő megtért és

ismételten megtért. A hívek annyira megbotránkoztak a lelkésznek eme viselkedésén, hogy felháborodásuk elsöpörte lelkészi állásából azt a pásztort, aki kilencvenkilenc juhát elkergeti, az egyetlen századik kedvéért. Ezzel azonban nem állott helyre a zilahiak azelőtt annyira megszodált gyülekezeti egysége.

Az 1996-os Református Világtalálkozó esete is jellemző: ezt az 1991-es Világtalálkozón javasolta Tőkés László megfontolatlanul, senkit nem konzultálva. A megszervezése, megrendezése a Romániai Református Egyház vezetőségének szégyene volt: a váradi megnyitón még közönség is volt, de a szervezők és vezetők képtelenek voltak kikerülni az egész rendezvényt semmibe vevő helyi állami hatóságok befolyása alól. A többi városban előirányzott rendezvények megcsúfolásai voltak a „találkozó” elnevezésnek: például, Kolozsváron, a párhuzamosan futó tízféle rendezvény között, a Farkas-utcai templomban lett volna a világ magyar református presbitereinek a találkozója. A rendező gyülekezet presbitereinek nem volt ott a fele sem, a többi tíz kolozsvári gyülekezet presbiterei közül senki. Vendég lehetett a világ ötvenezernyi presbitere közül kb. tíz presbiter. A „rendezvényt” előkészítő presbiteri gyűlésen előterjesztettem régi javaslatomat, a vallásszabadságot biztosító erdélyi uralkodók címereinek a Farkas-utcai templomban való elhelyezésére. A presbiterek örömmel fogadták a javaslatot, de az elnöklő lelkipásztor még a rendező bizottsághoz sem jutatta el. Ez a világtalálkozó tehát a hívő lelkeknek a reménylett jövő felé való építése helyett általános csalódást okozott.

Nagyobb horderejű következményekkel járt az Egyetemes Magyar Református Zsinat össze-nem-hívása. A zsinatot, a Magyar Református Egyház egységének kifejezését, Hegedűs Lóránt Duna-melléki püspök valamilyen „informatív-konzultatív-tanácskozó zsinat” összehívásával akadályozta meg. Ennek a döntéshozásra fel nem jogosított gyűlésnek a határozatára hivatkozva Csiha Kálmán püspök elrendelte az új egyetemes református énekeskönyv használatát az erdélyi egyházkerületben. Ezzel nemcsak az eklézsiáinkat évszázadokon át egybekötő gyülekezeti éneklés borult fel – a reformátusságnak egyenesen jellemző differencia specifica-ja volt évszázadok óta az erőteljes unisono gyülekezeti ének –, hanem istentiszteletünknek az a megszokott rendje is, amelyért híveink a templomot látogatják. 1997. őszén Budapesten gégerák-műtétet hajtottak végre rajtam. A műtét utáni vasárnap különös örömteljes hálával a szívemben, indultam istentiszteletre a Kálvin téri templomba. Ott azonban megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy elmarad a vasárnapi istentisztelet, mert helyette valamilyen egyházi- művelődési műsor folyt, amelyet ugyancsak a döntéshozatalra nem jogosult, törvényes alap nélkül működött „tanácskozó zsinat” hagyott volt jóvá. Mehetek-e panaszra az istentisztelet rendjének felborítása miatt Hegedűs Lóránt püspökhöz? Mint hallottam, a törvényes egyetemes zsinat össze-nem hívását azzal indokolta volt, hogy a Presbiteriánus Világszövetség csehszlovák tagja tiltakozott a magyar zsinat összehívása ellen azzal, hogy az egyrészt magyar nemzeti sovinizmust szolgál, másrészt ellenkezik a Világszövetségnek autokefálián nyugvó alapelveivel. Mondjam azt Hegedűsnek, hogy a magyar testvéreinket alapvető emberi jogaitól megfosztó és a magyar nyelvű istentiszteletet a csehszlovákiai magyar anyanyelvű gyülekezetekben betiltó semmiféle emberfiának nincsen joga a magyarok vallási ügyeiben való állásfoglalásra? Mondjam azt, hogy az autokefália elve – ironikus magyar fordítása „önfejűség” volna – csak a görög-keleti ortodox egyházban volt ismeretes, de 1990 óta abban sem? Vagy pedig jelentsem ki, hogy a Presbiteriánus

Világszövetség valóban csak szövetsége és nem főhatósága a tagegyházainak, továbbá nekünk közép-európai egyházaknak az ahhoz való csatlakozásunkat a számunkra illegitim ateista diktatúra általi kinevezett hatóság mondta volt ki, tehát mi még nem is csatlakoztunk a Világszövetséghez? Felesleges volna bárkivel is vitatni az egészében törvényen kívüli jogi helyzet részleteit. Hegedűs Lórántot is, társait is az idő azóta elsodorta diktátori pozícióikból, a helyükre lépő szolgálattevők pedig, a Magyar Generális Konvent szervezésén fáradoznak, az Egyetemes Zsinatnak alkalmas időben való összehívása érdekében.

2007. júniusában az Erdélyi Református Egyházkerület Közgyűlésén Papp Géza püspöki beszámolójában valósággal tragikus képet festett egyházunk működéséről.

– Az egyházfegyelem hiánya már anarhiával fenyegeti az egyház működését. A lelkipászoroknak egymáshoz és az egyházhoz való viszonyában hiányzik a krisztusi alázatosság és még inkább a szeretet. Senki sem akarja saját hibáit belátni, még kevésbé elfogadni. Mindenki lelkésztársában és az intézmény működésében látja a hiba forrását. Az pedig, a lelkésznevelésből ered. Milyen lelkipászorokat nevelhet az az intézmény, amelynek professzorai nem is beszélnek egymással? És akik tanításukban a legkülönbözőbb szektás elhajlásokat követik?

– Hogyan tartaná tiszteletben a lelkészi kar előjáróinak tekintélyét, ha mind csak azt hallja, hogy azok nem törvényes, hanem egyenesen erkölcstelen eszközök felhasználásával jutottak magasabb szolgálattevői helyükre?

– Az egyház gazdasági, műszaki és pénzügyi tevékenysége az éppen ott intézkedőnek egyéni szeszélyétől függ. Még a milliárdos költséggel végzett építkezések és tatarozások esetében sincs semmi ellenőrzés, számonkérés. Még a munkálatok szükségessége és ésszerűsége is bizonytalan. Általános szóbeszéd egyházunkban, hogy sok lelkész egyenesen azért szerez tetemes nyugati pénzügyi segínyt építkezéséhez, hogy abból bőven sikkasztasson.

– A tanítási, hitvallási fegyelmi ellenőrzés hiánya miatt a lelkipászorok saját egyéni hitvallásuk szerint hirdetik az igét, arra az egy szempontra ügyelnek, hogy tanításuk különbözzék a más szektához tartozó, vele rivalizáló lelkészek tanításától.

Mindezekre mondhatnám, hogy azok, akik most az egyház működésében hibákat, újra csak hibákat látnak, bezzeg 1994-ben olvasatlanul vetették el azokat a törvényjavaslatokat – a teológiai intézet működéséről, az egyházi választásokról, az egyház működésének törvényességét ellenőrző bíraskodásról, az autonóm lelkésztestület megszervezéséről –, amelyek akkori elfogadásával a mostani működési hibáknak nagy része elkerülhető lett volna. Én azonban nem mondok effélet, bár igaz volna. Nem ítélek szolgálattevő társaim felett, sem egyéni, sem csoportos tevékenységük miatt, egyrészt azért, mert az ítékezés nem az én feladatom, másrészt pedig azért – és ez a fontos! – mert a felemlített hibák ugyan előfordulnak és azok sajnálatosan mérgezik egyházunk működését, úgy tagjai, mint a külső társadalom szemében, de ezek a hibák és hiányosságok szörványosak és egyáltalán nem általánosíthatók. A fent említett esetekben – például Kolozsvár-Belvárosban – állandóan fenyeget ugyan a botrány, és lehetetlen anyagi és törvényességi válságba sodródik a gyülekezet a lelkészlakás idegen megszállása miatt, de ugyanakkor olyan belmissziós-ifjúsági és nőszövetségi munka folyik, amiben a Belváros nem marad a példaként emlegetett többi kolozsvári gyülekezet

tevékenysége mögött. Igaz, hogy a zilahi egyházközség megoszlott és most már nem hivalkodhatunk, kevélykedhetünk nyugati hittestvéreink előtt a zilahi gyülekezettel, de egy helyett három működő élő gyülekezet alakult. Az egyházi építkezések elvi és gyakorlati hiányosságai pedig, minden építkezés – a kevés kirívó, gyanús kivételével – szükségszerű velejárói.

Az egyházi testületek gyűlései, a presbitériumoktól kezdve az igazgatótanácson és a kerületi közgyűlésen át a zsinatokig, nem is fogadhattak el általuk nem ismert, tehát nem igényelt társadalmi rend helyreállítására vagy előállítására irányuló javaslatokat. Az 1990. utáni fungens lelkeszi kar minden tagja már az 1948-cal kezdődő materialista-nihilista-ateista kontraszelekciós nevelésben részesült. Nosztalgián vagy még eszmei értékek létezését is tagadó bírálaton kívül, egyebet nem hallott Krisztus Egyházának kétezzer éves működéséről, nemhogy bármilyen tapasztalata is lehetett volna afelől. Hogy lehet elvárni olyan eszmei, szellemi, lelki vezetést bármelyik embertől, akik nem ismerik azt a célt, amely felé tanítványaikat vezetniük kellene. A jó szándék megvan bennük, mert hiszik, hogy Krisztusnak az útja a boldogságra vezet, de ennek az útnak ők csak a legelső lépését ismerik, és azt is csak homályosan. Semmi elérhetetlen értelmi magasságot nem igényelt az én javaslataim megértése, hiszen én csak az egyházunk sok évszázad alatt megtapasztalt törvényes szokásainak az újbóli érvényesítését szorgalmaztam. A döntéshozó testületek tagjai számára azonban ezek mind újak és ismeretlenek voltak, ennél fogva gyanúsak vagy félelmetesek, amelyekkel szemben ajánlatos az óvatosság. Persze voltak olyan idősebbek a döntéshozók között, akik rendelkeztek a kommunista diktatúra előtti tapasztalatokkal. Ezeket – sajnos meg kell mondanom – annyira elvakította a cselekvési vágy, hogy hiúságukból fakadó hatalmi ösztöneiken nem voltak képesek uralkodni, nem is vették észre, hogy az a hatalom, amelyre vágnak nem *potestas agendi*, hanem csak *facultas loquendi* – nem a cselekvés társadalmi ereje, hanem csak arról való beszéd, fecsegés lehetősége. Ezek az emberek évtizedekig senyvedtek az ellenséges diktatúra alatt, állandóan arra készülve, hogy majd Isten alkalmat és lehetőséget fog nekik adni, legszebb eszméik, terveik, elgondolásaik megvalósítására. Lehet-e csodálkozni azon, hogy amikor ezek püspökségre jutottak, talán megengedhetetlen eréllyel toltak félre útjukból minden más véleményt.

Az egyházunk megújulását, törvényes rendjének, intézményes egységének és hitvallási fegyelmének a helyreállítását célzó javaslataimat Krisztus erdélyi mandátumaként, megbízatásaként az egész magyar református egyházra, minden magyar egyházra és a keresztyénség egészére is kiterjesztendőnek vallom. Tagadhatatlan, hogy a sikernek nemigen van esélye, hiszen még itthon Erdélyben is, egy nagyon szűk antieklézianus csoport képes volt megakadályozni a megújulást célzó jogalkotást. Látjuk, tudjuk, hogy Antal Ferenc, Bustya Dezső, Csiha Kálmán, Gálfi Zoltán, Kocsis János, Székely József, Tonk Sándor és társaik, továbbá Hegedűs Lóránt, Márkus Mihály és a többi anyaországi döntéshozó, mindegyikük a letűnt antikrisztianus, kommunista diktatúra különböző „mértékű” kollaboránsai voltak. Viselkedésüket, magatartásukat tehát, ennek a függvényében kell megítélnünk: lelke mélyén senki sem érzi magát kollaboránsnak, hiszen minden kollaboráns amikor a gyűlölt idegen uralom kívánságát teljesíti, „csak a népe, egyháza, nemzete boldogulását akarja szolgálni”. Úgy érzi, hogy népe, egyháza, nemzete boldogulásának a szolgálatát akadályozzák – minden szent ügy ellenségei – azok, akik őt kollaboránsnak tekintik és nevezik, ezért nyilvánvaló számára,

hogy legfőbb ellenfelének, sőt ellenségének tartsa azt, vagy azokat. Hogy a *nem-kollaboránsokkal* szembeni ellenszenvét és gyanakvását az egész nép, az egyház, a nemzet érdekében állónak tartja, az csak számára logikus, különben egyértelmű abszurdum a hívő nép túlnyomó többségét önmaga ellenségének tekinteni. Tehát etikai perverzió volt a kollaboránsok részéről az, hogy minket, nemcsak a politikai elítélteket és a diktatúrával szemben ellenállókat, hanem az egész nép 95%-át kitevő nem-kollaboráns túlnyomó többséget a szebb és boldogabb jövő akadályainak, ellenzőinek, ellenségeinek. Nem az Egyházunk megújulását megakadályozó kollaboránsok logikájában van a hiba, hanem magatartásuk indokolásának *logikai alapjában*: viselkedésük indítéka nem személyi, egyéni hiúság, hatalmi és szereplési vágy volt, hanem a nyugati testvéregyházak segélyeihez való ragaszkodás. A hiúság és hatalomvágy megszokott emberi gyarlóságok. A Mammon szolgálatát vállalni azonban Isten szolgálata helyett, már végzetes bűn, amely lehetetlenné teszi a tévesnek minősülő határozatok későbbi helyreigazítását is, hiszen a Mammon uralma magától nem csökken, hanem erősödik. Mivel pedig a közvélemény-formáló sajtó egészében az antikrisztianus Mammon, a pénz birtokába került, az egyház megújulását szolgáló jogalkotás megakadályozása a közvélemény teljes támogatását élvezte, úgyannyira, hogy minket, a megújulás szorgalmazóit még rosszindulatú ellenzékként is sikerült elszigetelniük. Ezt vonatkoztathatjuk a Nyugat-európai kozmopolita-mammonita-ateista közvéleményt kiszolgáló Presbiteriánus Világszövetségre, a Magyar Református Egyetemes Zsinat összehívásának ellenzőire is. Bizony, a Világszövetségtől nem Egyházunk megmaradt szervezeti egységének és hitvallási fegyelmének a lerontását, a szabad egyházi szektásító mozgalmak elősegítését várnánk, hanem megújulásunk támogatását. Azonban, nekünk nem a kollaboránsok pillanatnyi szubjektív életérzéseit kell alapul vennünk, hanem a társadalom nagy többségének történelmi, objektív tapasztalatait. Tehát, nemcsak Erdélyben, de Magyarországon is, sőt egész Európában is, először az általános Gyűlölet kontraszelekciós tevékenységét kell ellensúlyozni, nem a gyűlölet propagálóival folytatott meddő vitákkal, hanem a Krisztusi törvények ismeretének terjesztésével, hogy a szeretettörvények ne tűnjenek időszerűtlennek, és hogy a következő nemzedék közvéleménye már ne ellene, hanem mellette álljon Krisztus erdélyi mandátumának.

Az *Őrálló* kötelességévé sem azt teszi Isten, hogy a veszély elhárításának esélyeit mérlegelje, hanem hogy hirdesse *a veszély elkerülésének szükséges voltát*. Annak idején *Hilkiás fia, Jeremiás* is a közvélemény ellenében és a siker minden kilátása nélkül hirdette azt, amit Isten neki hirdetni rendelt. Börtönbe is vetették érte, Jojakim király el is égette a prófécia tartalmazó írást. Nem lett hát semmi foganatja, hiába való volt azután is a minden emberi erényben annyira gazdag, kiváló uralkodó Sedékiás király minden erőfeszítése, Jeruzsálem leromboltatott, népe fogságra került. Babilonban azonban a Jeremiás közvetítéséből megismert kijelentés alapján olyan tudományos rendszerbe foglalták az Egyetlen Isten vallását, hogy az, az emberiség fejlődését, egész későbbi történelmében meghatározta. Csak úgy, mellesleg: Jeremiás könyve őrizte meg nemcsak az őt elítélő és tanítását elvető, akkor dicsőségben uralkodó királyok nevét, de az egész országét és városát is.

B. KRISZTUS ERDÉLYI MANDÁTUMA

Felhívás a Láthatatlan Egyház minden tagjához az erdélyi vallásbéke 450. évfordulója alkalmából

Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. választott királya, Második János őfelsége megfontolván, hogy igen helyes és követendő cselekedete volt eleitől fogva ez Hazának, hogy a közönséges jóról akarván konkludálni Országos Gyűléseken, mindenkinek előtte az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kezdettek el elmélkedéseket, most is illendőnek ítéli, hogy az országlakó urak ebbéli kérésének eleget tegyen, véget vetvén a hívek közötti viszályt okozó, religiók feletti vitának és elrendeli, hogy az eklézsiák lelkipásztorai, akik a hit kérdéseiben, különösen az úrvacsora dolgában egymással megegyezni nem tudnak, ez esztendőben Dorottya napjára Meggyesre összegyűljenek, és az országos gyűlés küldötteinek jelenlétében nyilvános vitát folytassanak. Ha megegyezésre nem jutnának, tanácskozásaikat további zsinatokon folytassák, nem mulasztván el más keresztyén országok akadémiáinak és hittudósainak a véleményét kikérni és azokat a magukéival egybevetve konfessziójukat megfogalmazzák és azokat az Országos Gyűlés elé terjesszék.

Ő királyi felsége, az országlakó urak előterjesztésére bölcsen megfontolván, hogy az evangélium hirdetése mindenk előtt és mindenk felett a legfontosabb cselekedet, kegyelmesen elrendeli, hogy minden helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerint, és az község ha venni akarja, jó, ha nem, senki ne kényszeríthesse, minden község olyan prédikátort tarthasson, kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért pedig senki, sem szuperintendensek, sem egyebek a lelkipásztorokat meg ne bántassa, ne fenyegethesse a tanításért, mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból leszön, mely hallás Istennek ígéje által vagy.

Ezeknek értelmében ő királyi felsége kegyelmesen elrendeli, hogy Krisztus egyházának négy elfogadott konfessziója szerinti rítusa, a hívek községenkénti tetszése szerint szabadon gyakoroltassék, sem egymástól, sem egyébtől nem háborgattatván. Ezen négy recepta religió, confessio Helvetica sacramentaria (vulgo Calviniana), confessio Augustana (vulgo Lutherana), confessio Romana (vulgo Papistana), és Antitrinitaria vel Unitaria szabados exercitiumok in perpetuum megengedtessek.

Második János királynak ezek az 1557 és 1568 közötti törvényei pontot tesznek az Egyház 150 éve folyó reformációja feletti vitára. Kelet-Magyarország későbbi uralkodói, majd az

erdélyi fejedelmek, felekezeti hovatartozásuktól függetlenül mindnyájan folytatják a lelkiismereti szabadság általános követelményének az egyház egységével és tanítási fegyelmével való összeegyeztetését. Bár állandó feladatnak tartják az Egyház reformálását, megengedvén az egyházi rendeknek az eklézsiáknak rítusaiban és irányításában való variálását, közönséges gyűléseik határozataival, ennek megfelelő constitutiók hozatalával szigorúan útját állják a további innovációknak és vallásbeli szakadásoknak. Nyilvánvalóan ezek az intézkedések nem sértik, hanem erősítik a vallás szabadságát, amennyiben az egyháznak a tanításhoz szükséges lehetőséget biztosítani akarják, és ennek megfelelően tilalmazzák a szekták működését.

Ha figyelmesen vizsgáljuk a Második János és utódai törvényeit, nagyon meglepő felfedezéseket tehetünk:

- A társadalmi bajok orvoslására kezdett törvényhozás először az Isten iránti kötelességekkel kell foglalkozzék. Mai nyelven ezt ideológiai alapvetésnek mondjuk. Az, hogy annakidején a Szentírás egyistenhitét tették a világnézet alapjává, ez egyáltalán nem sértette senki lelkiismereti szabadságát. A hívők számára erős támpontot jelentett az örök isteni törvény, a hitetlenek és kételkedők számára viszont maguk választotta erkölcsi értékeik számára jelentett biztos távlatot az Isten-eszmény, melyhez minden értéket viszonyíthatnak.

- A különböző hitvallás szerinti felekezetek együtt alkotják Krisztus egyházát. A különböző rítusú vallásgyakorlat nem szünteti meg, hanem erősíti az egyház egységét, hiszen a hívek lelkéhez közelíti a krisztusi tanítást. A törvény szerint az istentiszteletre, a szentségekre vonatkozó dolgok minden felekezet belső ügye, a felekezetek egymás közötti egyenlőségének és viszonyosságának a biztosítása, az egyház külső védelme, az egyházi törvények kényszerítő erővel való ellátása a világi közhatalom feladata marad. A későbbiekben az apostoli királyok eme felügyeleti jogának a gyakorlását a felekezetek feletti államhatalmat megszemélyesítő fejedelem, a keresztyén reálpolitikus Apafi Mihály, megosztotta a felekezetekhez tartozó főtanácsosaival, konzisztóriummal szervezvén őket, minden egyes bevett vallásfelekezet számára. A konzisztórium feladata volt a confessio szerinti egyházszervezet kormányzása, a lelkipásztori zsinatok határozatainak végrehajtása, az egyházi vizitációk, egyházi bíróságok, és egyházfegyelmi intézkedések kényszerhatalommal való érvényesítése.

- Példamutató a törvényhozási eljárás ésszerűsége, gyakorlatiassága, „demokratizmusa”, amikor a jogalkotás igénye nem a szuverén hatalom akaratából, hanem a valóban érdekelt alattvalók igényéből indul ki. A vallási kérdésekben a hívek többsége által választott lelkipásztorok zsinata fogalmazza meg az igényt, azt a szakértőkkel nemzetközi szinten megvitatják, úgy terjesztik a politikai hatalom birtokosai elé döntésre, és kéri hozzá a szuverén uralkodó szankcióját.

- Csak a 20. század közepén reánk szakadt kisebbségi sorsban figyelünk fel arra, hogy Bethlen Gábor az udvarhelyiek vitájában hozott 1615-ös elvi döntésével – magáévá téve a kisebbségben maradt udvarhelyi katolikusok kérését – a kisebbségi kérdések méltányos megoldásának példáját adja: a községek többségi szavazattal választanak maguknak megfelelő felekezetű prédikátort, a kisebbségben maradt gyülekezetnek is biztosítatik ez a joga. A templom és más egyházi épületek a többségi gyülekezetéi lesznek, a kisebbség számára viszont az egész község, a többségi gyülekezet tagjai is, kötelesek megfelelő épületeket emelni.

A nyugati keresztyén egyház szervezeti és tanítási reformja már évszázadok óta napirenden volt, azóta, hogy a római klérus megbontotta a nyugati keresztyén nemzetállamok szövetségének, a Confoederatio Christiana Barbarorum-nak közhatalmi egyensúlyát, világi kényszerhatalmat szerezve magának. A főpapság világi, fejedelmi életmódot folytatott nemcsak elhanyagolva a Krisztus egyházának hivatásából folyó kötelességét, a tanítást, hanem el is felejtkezett arról. Ezáltal, a világi hatalom érdekében lemondott a krisztusi tanítás lelki hatalmáról, sőt visszaélt vele a császárral való háborúskodásában. A főpapság hitetleneket is alulmúló életmódjával, hatalom, vagyon és élvezethajhászásával alkalmatlan is volt Krisztus tanításának szolgálatára, de ehhez még hittudományi analfabétizmusa is járult. Így a tanítás feladata a prédikáló szerzetesrendekre, elsősorban a ferencesekre maradt. Zsigmond császár, komolyan véve a császár középkori egyházvédői feladatát, a szervezeti reformálás céljából hívta össze a konstanzi és a bázeli zsinatot 1414, illetve 1431-ben, az ellenpápák elmozdításával és egyetlen pápa megerősítésével a klérus egységét kívánta helyreállítani, míg a huszitizmus elleni határozatokkal a tanítási egységet. Ez a reformáció-kísérlet azonban a különböző pártok vezetőinek erkölcsi és szellemi tekintélyhiánya miatt voltaképpen meg sem kezdődött ezeken a zsinatokon. 1440 után, a könyvnyomtatás új eszközével nagy példányszámban kezdett terjedni a Biblia, minden tanítás alapja. Eljutott a nyugati keresztyén egyház minden írástudójához és a hittudósok és prédikátorok munkássága nyomán Krisztus megkeresztelt hívei öntudatosan vállalták a Szentírás szerinti hitet, saját vállalt igemagyarázatuk szerint. A reformáció ügye a főpapok zsinatának zárt köréből az egész keresztyén közösség közügyévé lett, melyet szóban és írásban, levelezésben és könyvekben folytatott vitákkal mintegy valóban egyetemes, szellemi zsinaton folytatva, három emberöltő alatt végbevitte a reformáció nagy feladatát. A tanításban visszatért az evangéliumi alapokhoz és őskeresztyén gyakorlathoz, mindenben a Szentírás monoteizmusának érvényesítésére törekedve, szemben a Mediterráneum népeinek hagyományaiban állandóan kísértő politeizmussal. Az Egyház fogalmát úgy tisztázta, hogy az Krisztus teste lévén nem egy emberi gyarlóságokkal küszködő földi szervezet, hanem az üdvösségre elhívott hívők összessége, lelki, láthatatlan közösség. Ennek fogható alakja az eklézsia, a hívők gyülekezete, amelyben ígérete szerint személyesen jelen van Krisztus. A Krisztus tanításában nevelkedett és azt öntudatosan vállaló hívek, Istennek Krisztus általi gyermekei lévén a mennyei Atyjukkal közvetlenül érintkezhetnek, ehhez nincs szükségük semmiféle közvetítőre, klérusra, papra vagy elhunyt hívők szent szellemére. A szervezet tekintetében is az eklézsia, a hívők gyülekezete az alap. A Krisztus nevében, a Krisztus jelenlétében összegyűlt gyülekezet választja az egyház minden szolgálattevőjét, elvetve az úgynevezett apostoli szukcesszió középkori kiválasztási elvét, mely a méltatlan főpapság és pápaság kialakulásához vezetett. A gyülekezet választása ruházza fel a tanítás karizmájával az igehirdető prédikátort, a gyülekezet pásztorát. A továbbiakban a tanítás, az istentisztelet, a sákramentumok kiszolgáltatása, általában minden liturgikus szolgálat és minden lelki, hitbeli ügy vonatkozásában az elhívott és felhatalmazott lelkipásztorok egybehangzó véleménye határoz. Viszont minden „világi” ügy, nemcsak az egyház gazdasági és vagyoni jogi kérdései, hanem minden szervezeti igazgatási ügy a gyülekezet tagjainak kezébe kerül, az ottani társadalmi, politikai rendszernek megfelelően vagy a feudális világi urak, vagy demokratikusan választott tanács (presbitérium) kezébe.

A keresztyén tanítások új hitvallásait fogalmazták meg, és ezekhez a hívek nemzeti hagyományaik és vérmérsékletük szerint csatlakoztak. Európa neolatin népei, a hajdani római birodalom területének lakói, a keresztyénséget megelőző mediterrán pogányság hagyományaihoz ragaszkodva, inkább a középkori klérus uralmát fogadták el, mint az Európa északi felén, a hajdani Barbaricum területén élő népek öntudatos hitvallásait. Persze, az emberi gyengeségek, a hatalomvágy mindkét részen érvényesítette befolyását, és ez a világi és egyházi fejedelmek közötti vitákra, viszályokra, később háborúkra, Krisztus tanításainak megszegésére vezetett. Ezek során felbomlott az egységes egyházszervezet, ami az általa fenntartott középkori Keresztyén Nemzetközösség megszűnését eredményezte.

Mint láttuk, Magyarországon az egyház reformációja megtörtént még a szervezeti és tanítási szakadás előtt. A két agresszív császársággal szemben élet-halál harcot folytató magyarság *nem engedhette meg magának a próbák elviselésére erőt adó hit bármilyen rombolását*, ezért az egyház új fogalmának elfogadásával, az evangélium prédikálásához, Krisztus tanításainak következetes folytatásához való ragaszkodásával *megőrizte az egyház egyetemes (katolikus) lelki egységét, megengedve annak különböző hitvallású és szertartású alkalmazását*. A Krisztus nevében összejött gyülekezetek többségi elv alapján döntenek az igehirdetőjük megválasztásával, a szívük szerinti hitvallásuk kérdésében is. Később, Bethlen Gábor fejedelem előbb említett döntése szerint a nagyobb településeken a hívek kisebbségei is önálló keresztyén közösséget alakíthattak, ha a keresztyén közösségre háruló feladatokat, voltaképpen a keresztyén tanítások gyakorlati alkalmazását, a hittestvérek társadalmi, anyagi és minden más gondjának közös viselésére, valamint az egyéni életmód irányítására szolgáló egyházfegyelem gyakorlását is képesek voltak ellátni, az evangélium prédikáltatásának állandó kötelezettsége mellett. Ezért tilalmazzák a magyar vallási törvények a szektásodást, a szakadásokat, mert azok nem képesek – nem is akarnak – megfelelni a közösség követelményeinek. Viszont működési szabadságot biztosítanak a négy recepta religión kívül minden más olyan vallási közösségnek – görög-keletieknek, anabaptistáknak, zsidóknak -, amelyek a gyülekezeti kötelezettségeket a maguk tagjai számára képesek ellátni, de következetesen tilalmazzák a jezsuiták és a szombatosok működését, amelyek szektásodásra, szakadásokra, türelmetlenségre vezetnek.

Az európai politikai történelem előnytelen alakulása folytán a magyar vallási törvények érvényessége a magyar nemzeti királyság területi apadásával visszaszorult a hajdani Erdélyre, majd egy emberöltőn át folyó belháborús átmenet után, az 1605-ben alakult Erdélyi Fejedelemségben folytatódott. A politikai hatalom képviselői felekezeti különbség nélkül ragaszkodtak a 16. századi törvények szelleméhez, a különböző hitvallású keresztyén felekezetek teljes szabadságához, egymás közötti egyenlőségéhez és viszonyosságához, és igyekeztek azokat az ember egyéni és közösségi gyarlóságaival, a társadalmi közegellenállással szemben is a gyakorlatban érvényesíteni. Az erdélyi fejedelmeknek az apostoli királyoktól örökölt felügyeleti hatásköre kötelezte a politikai hatalom birtokosát a kényszerhatalom szükség szerinti érvényesítésére az egyházban. Bethlen Gábor így vette pártfogása alá a helyi kisebbségi gyülekezeteket, Rákóczi György az unitárius felekezetnek szervezeti és egyházfegyelmi anarhiába zúllását akadályozta meg. Ugyancsak Rákóczi György intézkedett a négy recepta religión kívüli ortodoxok ügyében, amikor iskolai tanulmányokra kötelezte papságukat és egyházuk liturgiájában a román népnyelvet tette kötelezővé. Apafi Mihály, az

európai protestáns államok időközben kialakult gyakorlatának megfelelően, a felekezetek feletti uralkodói hatalmat – amint már láttuk – megosztotta a felekezetekhez tartozó főtanácsosaival, konzisztóriumra szervezve őket, minden egyes bevett vallásfelekezet számára. A konzisztórium feladata volt a confessio szerinti egyházszerkezet kormányzása, a lelkipásztori zsinatok határozatainak végrehajtása, az egyházi vizitációk, egyházi bíróságok, és egyházfegyelmi intézkedések kényszerhatalommal való érvényesítése. Erdélyben fennmaradt az egyetemes keresztyén egyház polikonzesszionális egysége akkor is, amikor Európa többi részén már az egyetlen felekezeti államvallási rendszer katolikusokra és protestánsokra bontotta a keresztyénséget.

1690-ben helyreállott Magyarország politikai egysége, a Habsburg magyar király, Lipót római császár uralma alatt, tehát a magyar nemzeti királyságnak az Erdélyi Fejedelemségen át való folytonossága megszűnése árán. A császár-király, a Diploma Leopoldinummal biztosította Erdély sarkalatos törvényeit, a három nemzetre és a négy felekezetre épülő alkotmányát, valójában azonban ezek gyakorlati érvényesítése a döntő jezsuita értelmezéstől függött. Ez pedig csak az egyedül üdvözítőnek és katolikusnak deklarált római egyház erőteljes primátusa alatti szabad vallásgyakorlatot jelentette a protestáns felekezetek számára.

Mialatt az európai társadalom természetes fejlődése a fentebbiekben leírt módon, a híveknek az evangéliumot hirdető papság tevékenysége folytán végrehajtotta a reformációt, a római klérus, a főpapság a pápával az élén, a maga kiváltságait megőrizendő, előbb tilalmakkal, fenytetéssel, máglyával akarta útját állni a folyamatnak. Csak akkor szánta rá magát az évszázada szünetelő reform-zsinat újabb összehívására, amikor a lelkek reformációja a gyülekezeti szervezetben Európa nagy részén már megtörtént. A Tridentben, 1545-ben összegyűlt zsinat szigorúan ragaszkodott a főpapság apostoli szukcessziójához, ezen belül a római pápának egyházfőségéhez, sőt, a pápa egyházfői hatalmának elfogadását tette az egyedül üdvözítő egyetemes egyház elengedhetetlen feltételévé, magának vindikálván ezzel a „katolikus” egyház elnevezést. A tridenti zsinat ugyanis végrehajtotta a római egyház régóta halogatott reformációját, gondoskodott a pápa és a főpapság megbotránkoztató életmódjának megszüntetéséről, súlyt helyezett a lelkészek megfelelő tudományos képzésére, de az egyház tanításában csak a bűnbocsánattal való kufárkodás tilalmát hozta, érintetlenül hagyva a pápa Szentírás-értelmezési monopóliumát. Így megmaradt a keresztyénség előtti Mediterráneumnak a középkori egyház hagyományaiban túlélő öröksége, megmaradt az Isten és az emberek közötti papi közvetítés, a latin nyelvű liturgia és a papság világi uralmát biztosító papi nőtlenség. A zsinat erőtlenné tette a hit által való megigazulásnak és ehhez Krisztus egyetlen áldozata elegendő voltának a tételét. A mise Krisztus áldozatának naponta megismételt „felajánlása” és csak azok részesülnek az áldozat javaiban, akik a pap gyónásban kiszabott penitenciájának eleget tesznek. Az úrvacsora két szín alatt való kiszolgáltatásának elutasítását a zsinat nem is indokolja. Európa történetében, az egyetemes emberiség művelődéstörténetében azonban, nem a szorosan vett vallási rendelkezések bizonyultak fontosabbnak, hanem a társadalmiak: Krisztus egyháza azonos a római pápát a szentségek tekintetében csálthatatlan fejéül elismerők közösségével. Akik vonakodnak ezt elismerni, tehát azok a hívek, akik az egyház fejéül csak Jézus Krisztust fogadják el, eretnekként kiközösíttetnek az egyházból, nem lévén viszont logikai akadálya a nem keresztyének és hitetlenek egyháztagságának. A zsinatnak ez a későbbiekben következetesen végrehajtott határozata okozta Krisztus egyetlen egyházának

több földi szervezetre való szakadását. A jezsuiták értelmiségi hadserege már ennek a római egyháznak vindikálta a katolikus (egyetemes, nemzetfeletti) elnevezést, meghasonlást szítva az egész keresztyénségben. Kitűnő iskoláikban a főnemességet nevelték a maguk követőivé, gyóntatópapként pedig a társadalmi hatalom birtokosait tartották befolyásuk alatt. Mindezzel pedig a római egyház valóban nagyszerű szervezetének erejével nem a hitetlenek és közönyösök Krisztus útjára való terelését szolgálták, hanem a keresztyénséget a társadalmi gyakorlatban megvalósítani igyekvő evangéliumi keresztyének tevékenységét akadályozták.

A kelet-magyarországi vallási törvények négy recepta religiója között ott volt a római rítus is és ez lehetővé tette a mediterrán hagyományokhoz ragaszkodó hívek szabad vallásgyakorlatát, nem gátolta a pápai tekintély elfogadását sem, de változatlanul kitartott az eklézsiánizmus, az egyház gyülekezeti jellege és a Krisztus egyházának földi szervezettől való független egysége és egyetemessége mellett, ami viszont a jezsuiták számára volt elfogadhatatlan, ezért tűnnek fel szakadást okozóknak, szektásítóknak, bomlasztóknak a magyar vallási törvények szerint. A jezsuita szellem érvényesült a Diploma Leopoldinumban is, amikor az erdélyországi alkotmány sarkalatos rendelkezései közül megerősítette ugyan a három nemzet és a négy vallás rendszerét, de kizárta a tényleges történelmi folytonosság érvényesülését, egészében az időközben megfogalmazott antieklézsiánus, ellenreformációs, jezsuita történetírás egyházszemléletére és társadalomszemléletére támaszkodott. Kitűnő jezsuita tudósok írták újra Magyarország történelmét, tiszteletben tartva a racionalizmus minden követelményét, de szigorúan ragaszkodva a Habsburgok legitimitásának igazolásához. Egyszerűen kihagyták, ellenkirályságnak, ellenfejedelemségnek, rebellióknak minősítve a Magyarország nagyobb részén uralkodó közhatalmat 1526-tól 1711-ig. Ezzel párhuzamosan kitűnő jezsuita jogtudósok rendszerezték a magyar Corpus Jurist a Habsburg legitimitás és a középkori egyház római jogfolytonosságának igényei szerint. Mivel pedig a törvényeket szabállyá nem a legerősebb társadalmi hatalom akarata teszi, hanem a társadalom következetes magatartása, a kitűnő 16. századi magyar vallási törvények is ki voltak téve a társadalmi közegellenállás akadályának, a jezsuiták befolyása nélkül is. Erdélyben sem volt mindenki Bocskai István és Lorántfy Zsuzsánna, ott volt mellettük Balassi Menyhárt és Báthori Zsófia és sok más haszonleső és bigott személy és rengeteg türelmetlen, gyűlölködő pap és prédikátor, minden felekezetből. Nem valósultak hát jogszabállyá egészükben a 16. századi törvények, de szellemük, lényegük belenevelődött az erdélyi magyarság génjeibe úgy, hogy *itt azóta is csak a nemzeti és felekezeti türelmetlenséggel szemben vagyunk türelmetlenek, és nemcsak Krisztus egyházát valljuk egyetlen közösségnek, hanem Isten minden jóakarató földi gyermekének közösségét.*

Hogy éppen a minden Krisztus-hívőt magában foglaló, egyetemes egyházat tagadó felekezeti szervezet harcolta ki magának a katolikus (= egyetemes) egyház elnevezést, ez jellemző az egész ellenreformáció paradoxon voltára.

A 30 éves háborút lezáró Vesztfáliai Béke a középkori Keresztyén Nemzetközösség helyére az Európai Jogközösséget tette. Katolikus és protestáns államokat különböztet meg ugyan, de ezek jogállásában nincsen különbség. Ebben a jogközösségben már nincs ott a középkori egyház közös intézménye a nemzetállamok között, csak a kánonjogból frissen született nemzetközi jog maradt az egyetlen összekötő kapocs. Az Európai Jogközösség később Nemzetközi Jogközösséggé bővült, a keleti ortodox keresztyének és muzulmánok felvételével.

Ebben már minden állam szuverén, az államok, illetve az uralkodók felett nincs semmiféle jogi vagy erkölcsi hatalom, csak a maguk által önként létesített és vállalt nemzetközi intézmények és szervezetek. Mielőtt ez, az egyházi funkciók szekularizációjával a 19. század végére bekövetkezett, a nyugati egyházak a vallásháborúktól a Vesztfáliai Békével megszabadulva, lendületesen folytatták társadalom-nevelői tevékenységüket, viszont a kétféle egyház kétféle nevelési módszere érvényesült. Míg az evangélium szerint reformáltak egészében utat engednek az értelem szabad fejlődésének és fejlesztésének, a racionalizmusnak, addig a katolikus államokban a klérus a pápai értelmezés szerinti dogmák korlátai közé próbálja szorítani nemcsak a gondolkozást, hanem a társadalmi életet is. Hogy Isten igéjének ez az emberek közötti egyéni és csoportos ambícióharcokban fegyverül való alkalmazása voltaképpen szentségtörés, az belső egyházi hitvallási kérdés. Az az igény viszont, hogy az emberi művelődési és társadalmi fejlődés útját a klérus határozza meg és az inkvizíció ellenőrizze, az egyenesen a szabadságmozgalmakat hívta ki, és sorozatos forradalmakhoz vezetett. Mint minden centralista tekintélyuralom aktivizálja, offenzívvá teszi a szervezetet, ez a pápista katolicizmus is nagyon eredményes volt a külmisszióban, katolikussá téve minden politikai hatalmuk alá került tengeren túli nemzetet – így egész Latin-Amerikát. Azonban a népeknek a keresztyénség iskolájába való ilyen gyors és kényszerű „beíratása” annyira lerontotta a krisztusi nevelés hatásfokát, hogy a katolikus nemzetek azóta is a legsúlyosabb közerkölcsi, politikai, társadalmi és gazdasági problémákkal küszködnek. Bár a Föld leggazdagabb területein laknak, képtelenek a forradalmaktól, diktatúráktól, a gazdasági és szellemi szegénységtől megszabadulni.

A reformált egyházak közül az evangélikusok államonként egységesen szerveződtek, a helvét hitvallásúak azonban – nyugaton nem lévén ott az egyházszervezet további osztódásának tilalma – sok különböző árnyalatú református egyházszervezetet alkottak, sőt az amerikai kontinensre átkelve sok új liturgiájú és hitvallású úgynevezett szabad egyházat, a keresztyénség amerikai egyház-típusát, mely szerint az egyház magánjogi egyesület, szemben az európai egyház-típus közületi jellegével. A szabad egyházak sorában ott voltak a mi szentháromság-tagadó unitáriusaink, az anabaptisták és metodisták mellett, nemcsak az amerikai különlegességnek számító kvékerek és mormonok, de a Nyugat-Európában az itteni társadalom keresztyén erkölcsrendjéhez asszimilálódott, neológoknak nevezett talmudvallású zsidók is. A római katolikusok Amerikában is nehezebben illeszkedtek a többiek mellé, mint akár a keleti ortodoxok is, azonban végül is elfoglalták helyüket, erőteljes szólamként, a szabadon szervezett keresztyén egyházak kórusában.

A Vesztfáliai Béke két magyar államot ismert el, a katolikus Habsburg királyságot és a protestáns Erdélyi Fejedelemséget. Hogy a magyar királyságban csak a király, a főpapság és a főurak voltak katolikusok, valamint az Erdélyi Fejedelemség nem volt protestáns, hanem polikonfesszionális – az a mi nemzetünknek sok könnyet és nyomorúságot okozó visszásága volt. A Diploma Leopoldinum utáni Erdély már nem volt protestáns állam, hanem a polikonfesszionális vallásszervezeti rendszer rezervátuma. A 18. század folyamán a Habsburg Monarchia csak a 17. századi vallásbékék által biztosított területen tűrte a protestánsok vallásszabadságát, de ott megtűrte. Átvette viszont az erdélyi rezervátumból a népoktatási rendszert, és általánosította azt az egész monarchiában. Erre vonatkozóan érdemes megjegyezni, hogy a Mária Terézia alapította kiváló felszerelésű katolikus főiskolák: egyetem, akadémiák,

főgimnáziumok stb. a 19. század végéig sem tudtak a magyar művelődési életben olyan jelentőséget szerezni maguknak, mint a szegénységgel küszködve működő protestáns iskolák.

Nem vétünk a történelmi igazság ellen, ha a nyugat-európai szabadságeszmék által kivívott európai vallásszabadsági rendszert az erdélyi polikonfesszionális modell hatásának tulajdonítjuk. Ezt igazolja II. József türelmi rendelete, majd az 1848-as vallásszabadsági törvény, végül a Mikó Imre és Eötvös József kezdeményezte liberális magyar vallási törvény (mellesleg: az emberi művelődéstörténet legszabadabb vallási törvénye), amikor „a bevett egyházak” erdélyi rendszerét általánosítja, bevévén ezek sorába a keleti ortodoxokat, az izraelitákat és több neoprotestáns felekezetet. Az is erdélyi öröksége Európának, hogy az egyházi szervezetek közhatalmat gyakorló közületek, a felekezeti hovatartozás nem az egyének szabad választásától függ, hanem Isten hív el arra mindenkit, születése által. Az egyházi szervezetek nevelői felelőssége az egész társadalomra kiterjed, mindenki valamelyik felekezet nevelői fegyelme és testvéri szociális gondoskodása alatt áll. Egyik felekezetből a másikba áttérni, vagy felekezeten kívüli státusban maradni csak felnőtteknek szabad, azoknak viszont valóban szabad, a felekezetek közötti teljes egyenlőség elvének tiszteletben tartásával. Mire azonban ez a rendszer a 19. század végén ilyenre alakult, bekövetkezett a társadalmi funkciók olyan méretű szekularizációja, mely minden egyházi szervezetet kiszorított a társadalom vezető tényezői közül.

Mi, reformátusok, ezt természetes fejleményként, szívesen fogadtuk, hiszen az egyházi funkciókat állami szervekként (házasság, közoktatás, közegészségügy, szociális gondoskodás stb.) a mi neveltjeink vették át. A katolikus klérus viszont most is ellenkezett, mint négyszáz év óta minden reform esetében, kizárva magát a politikai élet befolyásolási lehetőségéből. Ennek a merevségnek egyenes következménye volt az, hogy a liberális kapitalista gazdasági rendszer embertelen kinövéséi elleni emberi mozgalom, a szocializmus elszakadt szülőjétől, a keresztyén testvériségtől, s ateistaként és antiklerikálisként a gyűlölet rendszerének, a szélsőségesen materialista marxizmusnak adott életet. A 20. századra a gyűlöleti rendszerek, a legkülönbözőbb diktatúrák, parancsuralmi formák a legracionálisabb, de a legembertelenebb eszközökkel fordultak szülőjük, a szabadság-egyenlőség-testvériség eszméi ellen.

Európában nemcsak a katolikusok, de minden egyház tehetetlen szemlélője volt a nacionalista és internacionalista forradalmaknak, diktatúráknak, legkülönbözőbb antikrisztusi csábításoknak és próbálkozásoknak. A katolikusok tovább is a pápai csallhatatlanságtól várták az iránymutatást, a reformátusok viszont továbbra is a prédikált Igétől. A prédikált Ige azonban tekintélyét, társadalmi elfogadottságát veszítette, belevesztvén a modern sajtó szóözhözébe, hiszen témájában sem különbözött attól, mindenben igyekeztvén a közvélemény tetszését elnyerni.

Isten akaratából az erdélyi magyarság a nemzeti kisebbség földi nyomorúságára jutott, kiszorult a gyűlölet-mozgalmak és harcok eredményeinek haszonélvezetéből és – mint annakidején Izrael a babiloni fogságban – magába szállhatott, és megkísérelhette a Krisztus igaz útjára való visszatérést. Az idegen politikai uralom demokratikus rendje – ami a szám szerinti többség feltétlen uralmát jelenti – a kisebbségi magyaroknak nem engedett hozzáférést a legfelső politikai hatalomhoz. Ezzel céltalanná váltak a politikai pártszervezkedések, párt nélkülivé, pártatlanná lett az erdélyi magyar közélet, és ez okafogyottá tette az ideológiai

pártoskodást is. Az erdélyi magyar szellemi életben érvényesülhetett a kolozsvárinak nevezett bölcséleti iskola, az Erdély szellemi öröksége alapján megfogalmazott klasszikus tudományelméleti tétel: a tudományos igazság kutatása, megállapítása, és megfogalmazása minden kutatott valóságterületnek a maga autonóm működési szabályai szerint kell történnie, tehát az anyagkutatással foglalkozó természettudományoknak az anyag-energia természeti törvényei, a társadalomtudománynak a társadalom működési szabályai, a szellemtudományoknak az emberi szellem működési szabályai, az anyagtalan létezés, a transzcendencia ismeretrendszerével foglalkozó hittudománynak pedig a maga rendszerezési alapelvei szerint kell működnie. Butaság tehát egyik tudományterület kutatási szabályrendszerének a másikon való alkalmazása, vagy ennek kísérlete. Ahogyan az anyagtalanság törvényeit nem lehet az anyagvilágra alkalmazni, úgy az anyag törvényeit sem lehet az anyagtalanság távlataira.

Az erdélyi református egyház is (Erdélynek számítva a Magyarországtól Romániához csatolt egész országrészt) tanításában visszatért az evangélium szerinti reformáció eszmerendszeréhez és igyekezett híveit annak pragmatikus, de puritán életmódjára vezetni. Míg nyugati testvéreink vallási élete a különböző bigott neopietista szekták és a szabadegyházi mozgalmak liberalizmusán át az amoralitás, a hedonista közöny szélsőségei között vergődött, nálunk kialakult egy minden szélsőséget elvető, ezért egyszerűen csak ekléziasusnak nevezhető keresztyén életszemlélet és gyakorlat. Nyilvánvaló, ez nem jelenti azt, hogy nálunk Isten országa megvalósult volna, de egész egyházi és népi közéletünk őszintén törekedett ennek a célnak a megvalósítására.

Ilyen előzmények után a mi egyházunknak több esélye volt a proletárdiktatúra, az ateista deszpotizmus vallásellenes uralmának átvészelésére. Az ellenállhatatlan, ellenséges hatalommal szemben egyházunk a visszavonuló, legyőzött sereg hátvédjének a szerepét tudta betölteni társadalmunkban. Nem verte vissza az ellenséget, hiszen erre a fősereg sem volt képes, de csak akkor vonult vissza maga is, amikor a támadó sereget ismételt offenzívára kényszerítette, végig késleltetve és teljesen meghíúsítva az ateizmus diadalát. Meg kell jegyeznünk, hogy ebben népünknek és népünk szellemi vezetőinek nemcsak Isten-hite nyilvánult meg, hanem magyarságunkhoz való ragaszkodásuk is. Az internacionalizmus uralma alatt ez éppen olyan pozitív állásfoglalás, mint a keresztyénség vállalása az ateizmussal szemben. Az ateista kényszerhatalom nagy tervszerűséggel, következetességgel támadott, és mindvégig szem előtt tartotta a történelemből merített tanulságot, hogy az üldözés mártírokat szül, az pedig az üldözött erősítésére szolgál. Módszerében végig a klérus tagjainak, a papságnak, lelkesi karnak egyéni érdekeit nemcsak kímélte, de legalábbis látszólag támogatta. Elsőnek az egyházi sajtót szüntette meg, a mozgalmak szervezését tiltotta be, államosította a közoktatást és az egyház szociális és művelődési tevékenységét. A rendszer minden igyekezete arra irányult, hogy az egyházakat híveitől, elsősorban az ifjúságtól elszakítsa, a hívek aktivitását lehetetlenné tegye, a vallásgyakorlatot egészében a liturgiára, templomi szolgálatra szorítsa vissza. Nem tudtunk ellenállni sem az iskolák, kórházak, árvaházak, művelődési házak államosításának, sem az egyházi vagyon kisajátításának, de egyházunk neveltjei ott működtek az állami intézményekben, és – kevés szélsőséges renegát kivételével – a keresztyénség szellemében folytatták tovább munkájukat. Az egyház új státútuma a presbitériumok és más egyházi szervezetek és intézmények autonómiáját formailag biztosította ugyan, de a tényleges

kényszerhatalmat gyakorló Departament magának tartotta fenn a testületi tagok jelölésének a jogát, megszüntette az egyházi bíraskodást és a törvényes testületek hatáskörének kiürítésével, az egyház kormányzatát és közigazgatását az állam által kinevezett és ellenőrzött püspökre bízta. A proletárdiktatúrának ezek az intézkedései egyformán nehezedtek az egész magyar reformátusságra, de mi Erdélyben „hátvéd-politikánkkal” minden tisztségviselőnket mindig újraválasztva, kivédtük az ateisták jelölési előjogának romboló hatásait. Főgondnokaink a hatvanas évek végéig, presbitereink a nyolcvanas évekig a helyükön maradhattak, teológiai fakultásunk pedig, nagyon szerény önállósággal bár, de végig tiszta lelkiismerettel taníthatta az eljövendő lelkészeket.

„Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek, amint én szeretlek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.” (János 13:34-35.) Krisztus parancsa, tanítása világos és egyértelmű. Sem mellette, még kevésbé vele szemben az embernek semmi hozzátennivalója nem lehet. A mi kötelességünk csak eme tanítás megőrzése, de ennek teljesítése sem emberi, egyéni vagy közösségi érdem, hiszen nekünk mindez Isten-adta örökségünk. Krisztus apostoloknak adott mandátuma az egész emberiségnek az ő útjára nevelésére, ahogyan ezt őseink a keresztyénség felvételével magukévá tették, a 16. századi magyar vallási törvényeken át az erdélyi polikonfesszionális rendszerben „*Krisztus erdélyi mandátumaként*” maradt reánk.

A 20. század végének embere hajlandó ezeket, különösen a 16. századi magyar törvényhozás történelmét elfogult mesének tartani, hiszen sem a világtörténelem, sem a magyar történelem, sem az egyháztörténelem, sem a jogtörténelem nem említi, vagy nem így említi. Magam sem tudtam ezekről, amíg a dokumentumokat eredetijükben nem olvastam. Ez érthető, mert én is a jezsuiták által írt történelmen nevelkedtem. Hallottam történelemhamisításról, de amíg magam nem tapasztaltam, hogy a kiváló tudós, kortárs történetírók minként fogalmazzák át a sztálini párttörténet útmutatása szerint marxistává az erdélyi magyarság közelmúltjának azt a történetét, amelyet együtt éltünk át, nem hittem, hogy ilyen hatása lehet ezeknek a ferdítéseknek. A Romániai Református Egyház Zsinata Kánonjogi Bizottságának elnökeként egyházunk törvényhozásának a legitimitás útjára való terelése lett a feladatom. Így olvastam előbb a 16. századi dokumentumokat, majd az ezek érvényesülését tárgyaló történelmi és jogtudományi munkákat, amelyeket a később hitelesnek kikiáltott történetírás megtagadott. Olvasóimnak, ha a becsületes és értelmes ember elnevezésre igényt tartanak, csak azt ajánlom tiszta szívvel, hogy fogadják el a keletmagyarországi-erdélyi társadalomfejlődésben a 16. századi törvényhozásnak itt vázolt fontosságát, vagy ha ezt elfogadni vonakodnának, olvassák el maguk a dokumentumokat.

Az emberiség életében a reformáció óta semmi sem akadályozza az emberi értelem, a *ráció szabad érvényesülését*. A 20. század végére ez meg is hozta a maga gyümölcsét, úgyannyira meggazdagította az emberiséget, hogy immár nem maradt kielégítetlen anyagi szükségletünk. Ez azonban eszközeink lehetőségeit csak kicsi részben használta fel. A fel nem használt eszközök, a cél nélküli anyagi lehetőségek – a természettudományi ismereteknek, a műszaki találmányoknak és felfedezéseknek az emberiség birtokába került tömege –, mindig az emberi társadalom válságát okozzák, és a mai válság méreteinél fogva egyenesen halállal fenyegeti

magát az emberiséget. A racionális értelmi fejlődés mögött elmaradtak az érzelmiek, és ez maga után vonta az erkölcsi értékrend tekintélyvesztését. A kérdés megoldása érdekében meg kell gondolnunk, hogy az emberiséget, a Homo Sapiens Antropus élőlényfajt Isten-hite emelte ki más élőlények közül, Isten-hite indította el és vezette a fejlődés útján. Az Isten-hit adott az embernek az anyagon felüli létben, a mérhetetlen örökéletben lévő célt, amelynek megvalósítására törekedve az emberiség mindazt alkotta, ami a világban több a természeti törvények spontán érvényesülésének eredményeinél. Ez hozta az emberiség mostani nagy anyagi meggazdagodását is, viszont Isten-hitének meggyengülése homályosította el a megvalósítandó célt, minden anyagi és szellemi eszköznek, az egész emberi életnek értéket adó célt. Ahhoz, hogy az ember eszközeinek, életének célját megtalálja, Isten-hitének megerősítésére, ennek megfelelő intuitív és revelatív eszmény megállapítására van szükség. Ennek pedig az a feltétele, hogy boldogulásunknak az anyagiakban való racionális keresése helyett, vagy mellett a szabad kételkedés útjáról a meggyőződéses hit útjára térjünk. Az őrállónak most nem az a kötelessége, hogy művelődéstörténeti és jogtörténeti fejtegetésekbe bocsátkozzék, hanem a művelődéstörténeti, vallástörténeti fejlődés ismerete alapján az emberiséget a pusztulással fenyegető veszélyre figyelmeztesse és a tiszta Isten-hit, a Krisztus útjára való visszatérésre készítse. Az őrállói megbízatás itt már nem egyéni, hanem egyaránt szól minden erdélyi reformátusnak és minden erdélyi magyarnak. Arra nem vagyunk képesek együttesen sem, hogy az emberi élet új célját megfogalmazzuk, de arra képessé kell tennünk magunkat, az erdélyi egyházakat, hogy kezdeményezzék a testvér keresztyén egyházak összefogását az egész emberiség közös céljának a megállapítására. Hogy kezdeményezésünk fogantatos lehessen, meg kell jobbitanunk magunkat és intézményeinket, hogy eddigi mandátumunkat, népünknek Krisztus követésére való nevelését teljesíthessük. Ezt követően, a 16. századi törvények szellemében egymással egyetértésben fordulhassunk a világ minden hívőjéhez, hogy szellemi képességeit az isteni örök cél megismerésére fordítva a jövő felé vezető utat kijelölhessék.

A reformáció korának hittudósai a nyomtatott sajtó és levelezés útján vitatták meg és tisztázták Isten ígéjének azt az értelmét, melynek alapján akkor a jövő útját kirajzolhatták. Most is a hitvalló tudósok, a Szentírás avatott ismerői, társadalomtudósok, a természet- és műszaki tudományok kutatói és művelői – legyenek bármilyen felekezet tagjai vagy független gondolkodók – kell megállapítsák és egymással megvitassák saját szaktudományuk Szentírás szerinti célját és rendeltetését immaterialista világszemlélet és értékrend alapján, hogy azután eredményeiket az egyházak legitim zsinatai tárgyalhassák és elfogadhassák. Nem az egyháznagyok világgyűlésének összehívását kezdeményezzük tehát, hanem az emberiség jövőjéért aggódó, hívő tudósok munkaközösségének megszervezését, amely korunk kommunikációs lehetőségeinek kihasználásával saját otthonukból és munkahelyükről tarthatnak egymással állandó kapcsolatot. Az elektronika felhasználására nem lehet jobb kezdeti cél a *szellemi világzsinat* tagjai közötti kapcsolat biztosításánál.

A minden hívő alkotta egyetemes keresztyén szellemi Zsinat a Szent Lélek sugallatára, a Szentírás alapján megállapítja majd az emberi életnek a harmadik évezredre érvényes krisztusi célját, a hivatott egyházi intézmények ezt egy, vagy négy, esetleg több hitvallásba fogalmazzák, (hogy minden hívő megtalálhassa a kedvére valót). A felismert célok szerint megszületik majd az új erkölcsi értékrend, amely egyrészt a jövő nemzedékek krisztusi nevelésének szolgál

alapjául, másrészt államok feletti összekötő kapocs lesz a keresztyén nemzetek között – az erre alkalmatlan gazdasági érdek helyett –, hogy a hitvalló társadalomtudósok buzgó tevékenysége nyomán megalakuljon az az abszolút szuverén államfeletti közhatalmi szervezet, amely alkalmas lesz a célok megvalósítására. Az élet számára anyagul szolgáló természet, a föld, víz, bioszféra, atmoszféra, a világűr, és elsősorban az élővilág egésze, mind magának az Életnek a megtartására rendeltetett. Az ember csak sáfára, nem tulajdonosa még önmagának sem, a természetnek és az életnek még kevésbé. Az egész mérhetetlen Mindenség Isten tulajdona, az ember itt csak gazdálkodó szolga vagy eszköz lehet.

Most csak ennyit láthat az erdélyi ember a Megváltás harmadik évezredének feladataiból.

Elhangzott Balatonfüreden 1992. október 14-én az Egyetemes Magyar Református Egyház Zsinata előkészítő konferenciáján.

Tizenöt esztendővel ennek az elaborátumnak a református egyháznagyok Balatonfüredi Konferenciáján való elhangzása után, kötelességünk a javaslat eredményeinek a felmérése. Az erdélyi református egyház az ateista diktatúra által megrontott törvényesség helyreállítását javasolta az összehívandó Egyetemes Magyar Református Zsinatnak. A legsürgetőbb intézkedés az egyház intézményes egységének és hitvallási fegyelmének a helyreállítása lett volna. Bármennyire sajnáljuk, tényként kell megállapítanunk, hogy az egyháznagyok még az Egyetemes Zsinat összehívását is megakadályozták, nehogy valamiképpen az egyház törvényes rendje helyreállíttassék. Még az erdélyi egyházkerületben sem értünk el annyit sem, hogy a sztálinista választási törvényt hatályon kívül helyezzük. Akkor mindenért az ateista kontraszelekción nevelkedett soha európai hagyományos egyházi életet nem tapasztalt lelkészek értetlenségével és rosszhiszeműségével magyaráztuk sikertelenségünket. Most látnunk kell, hogy mi tévedtünk a társadalomtörténeti valóság felmérésében, hiszen a mi ateista elnyomatásunk alatt a nyugati hívőtestvéreink vallásgyakorlatában már megszűnt az a zárt gyülekezeti közösség, amely a mi reformjaink szilárd alapjául szolgált volna. Helyette itt volt a szabadegyház-mozgalom nem állandó, nyitott, dinamikusan változó gyülekezeti közössége, a társadalmi igényekhez igazodó prédikátor tevékenységének az eredménye. Vállalhatjuk-e Krisztusnak a tanítványaihoz szóló parancsának Erdély történelmi tanulsága polikonfesszionális eredményének más egyházak, minden krisztianus és minden hívő ember felé való közvetítését?

Az ateista diktatúra alatt sokat beszéltünk ezekről a kérdésekről a börtönben is sorstársaimmal, és azután is, hívő testvéreimmal. Amikor híre jött, hogy volt rabtársunk a zsidó misszionárius *Wurmbrandt* egy nyugati missziói előadásában a kommunista diktatúra befolyása alatt működő egyházakat a sátán egyházainak nevezte, tagadván, hogy azok Krisztuséi volnának, szenvedélyes viták indultak közöttünk. Kedves ifjúkori barátaim és hívőtársaim *Lőrincz János* és *Adorján Kálmán* – mindketten bethánista CE-es lelkészek – azt fejtegették, hogy *Krisztus megvonta mandátumát a református egyháztól*, e küldetésre alkalmatlan

református egyháztól, és azt másoknak, például a hitvalló kegyes közösségeknek adta. Hónapokig beszéltük egymás között a tételt, hivatalos egyházi összejöveteleken és mindenféle társadalmi csoportosulásban. Végül László Dezső, az erdélyi református egyház nagytekintélyű lelkipásztora fogalmazta meg az elfogadható választ: Krisztus nem vonhatta meg a református egyháztól mandátumát, mert *nem is adta azt* a református egyháznak, hanem a minden hívőt magába foglaló, Egyetemes Örök Láthatatlan Egyházának, azaz – mint Hitvallásunk mondja – mindenkinek, akiket Isten eleve elrendelése az örök élet törvényeinek a követésére képessé tett, és akiket kegyelemből örök életre elhívott, a világ kezdetétől annak végezetéig. Tehát nemcsak a négy erdélyi és később a nyolc magyarországi bevett felekezet – köztük az izraeliták és neoprotestáns baptisták – tagjainak, és nemcsak mindazoknak, akik Ábrahám hitbeli ivadékaiknak vallják magukat, hanem a történelem kezdete óta a Föld bármelyik pontján élt minden istenhívőnek, sőt azoknak is, akik nem is tudják magukról, hogy hívők volnának, de a Szentlélek indíttatására követik Isten élettörvényeit. Az Örök Élő Egyháznak tehát csak hívő tagjai vannak, hiszen Az csak azok számára létezik, akiknek a hitében él. Nem tagjai az Egyetemes Láthatatlan Egyháznak azok, akik az Örök Élő Egyházat nem hiszik, akik csak az Anyag valóságában, a mérhető energia valóságában hisznek, tagadják az anyagnélküli létezés lehetőségét, akik az ember számára csak a testi élettávlat létezését fogadják el, a lelki és a szellemi élettávlatát nem. Tagadják a gondolati, eszmei létezés valóságát, nemcsak csak az Abszolút Eszménynek, Istennek a létezését, hanem az emberi életnek célt adó minden eszméjét is. Igen, a lelkiismeret, a gondolat szabadságának az igénye a 20. század fordulójára saját maga létalapjának a tagadásához, kétségbevonásához vezetett, az emberiséget egymással szembeállító két táborra a hívők és a hitetlenek táborára osztotta, és az emberi kapcsolatokban a vonzalom, a társadalmi kohézió helyett, a taszítást, a gyűlöletet juttatta érvényre.

Ahogy a 16. század Isten atyai szeretete Erdély történelmében mutatta meg a vallásüldözések, máglyák, vallásháborúk elkerülésének az útját, a 20. században is Erdély társadalmában mutatta meg a jövő felé vezető út lehetőségét. Ahogy a 16. században a különböző nemzeti és felekezeti érdekek együttélését valósította meg, a különböző szabadságigények hatáskörének a kijelölésével, úgy a 20. században ugyanazt tette a materializmus és a fideizmus érvényesülési körének egymástól való elkülönítésével.

Krisztus követői azok, akik egymást szeretik. Krisztus szeretettörvényének társadalmi gyakorlatba ültetése folyamatos az apostoli kor óta, ennek eszközéül adta Isten Krisztus követőinek a politikai hatalmat. A 20. század közepén a krisztianizmus elveszítette hegemon befolyását a társadalomban, helyét az anyagi érdek alapján álló gyűlöletet hirdető materializmus foglalta el. Nekünk most ilyen előnytelen helyzetből kell Krisztus szeretetparancsát a világ törvényhozásába építeni. Krisztus egyetemes mandátumát az teszi *most erdélyivé*, hogy a hajdani Erdélyország alkotmányába épült be először ez a parancs, és ott érvényesült is évszázadokon át, a legutóbbi időkig. Persze, úgy ahogyan az gyarló emberi körülmények között érvényesülhetett.

A világtörténelem eszközeivel – a muzulmánokkal szemben vívott élethalálharc, a pápa-császár-francia király európai hatalmi vetélkedése, és az engesztelhetetlen, bigott vallásháborúk korában – ültette Isten Erdélynek az alkotmányába a különböző társadalmi csoportok, rendek, nemzetek és felekezetek *egymás iránti szeretetparancsát, azaz az egymás iránti kölcsönös tiszteletet és a másik jogainak azt az elismerését, amelyen az erdélyi szubszidiárius autonómia,*

a Hét Szabadság rendszere felépült. A reformátusok csak esetlegesen kerültek ezzel kapcsolatba, azzal, hogy eme tétel megfogalmazása idején Erdélyországban a református egyház fejedelmi egyház lévén, primátust élvezett. Ahogyan az újkorban az erdélyiek a hét szabadság elvét az egész Magyarországra, az egész Habsburg Monarchiára átvitték, úgy kell most is az erdélyieknek, minden magyarnak, minden Krisztus-hívőnek a *szeretettörvényt* az Európai Unióra, egész Európára kiterjeszteni, hogy utána az egész emberiség eszerint globalizálódjék. A krisztusi erkölcs igényét kell korunk emberének a génjeibe ültetni, hogy azok a világ kényszerhatalmi törvényeit, alkotmány-szabályait úgy áthassák, hogy a különböző nemzetiségi, faji, felekezeti, világnézeti, gazdasági, vagyoni és osztályérdekek miatt egymással szembenálló társadalmi csoportok viszonyában ne az egymás feletti uralom, hanem minden emberi közösségnek a maga önazonosságát adó értékeinek a megóvása, és azok fejlesztése érvényesüljön. Az Európai Unió is csak az erdélyi történelmi alkotmány alapelvein épülhet fel. A három nemzet és a négy felekezet együtt alkotta az országot, együtt gyakorolta az államhatalmat, egyik nemzet vagy felekezet soha a másik dolgaiba bele nem szólhatott, és egyetlen személy sem gyakorolhatta nemzetiségi vagy vallási jogait, csak a maga autonóm nemzete és egyháza keretében. A 18. század elején Erdély függetlensége megszűnt, az ország az Egyesített Habsburg Monarchia melléktartománya lett, a legfontosabb közhatalmi funkciók – a hadügy, külügy és pénzügy – a bécsi Udvar hatáskörébe került, ezek az erdélyi kollektív szabadságjogok azonban megmaradtak. Ennek az elvnek kell érvényesülnie az európai országoknak az Unióban való egyesülése után is. Az Európai Unió főhatalomként csak úgy lesz képes biztosítani tagállamainak és minden polgárának külső és belső védelmét, szavatolni életének, eszmei és anyagi vagyonának, fejlődésének a biztonságát, ha minden alkotó nemzetének, felekezetének, társadalmi szervezetének olyan *belső önrendelkezési jogot* biztosít, mint a hajdani Erdélyországnak a Hét Szabadságon felépült alkotmánya. Ennek, Krisztusnak hajdan erdélyi és mostan a világ minden hívőjére kiterjesztett mandátumának a teljesítése egyetemes kötelesség: össze kell fognia mindenkinek, akik magukat Krisztus hívének tartják, hogy mindazokat testvérül fogadják Krisztus szeretetébe, akik szintén Krisztus híveinek vallják magukat. Erdély törvényei csak a történelmi keresztyén egyházak szabad működését biztosították, de tilalmazták a szektásodáshoz vezető neoprotestáns mozgalmakat és a jezsuitizmust. A 21. században, nekünk erdélyi reformátusoknak el kell fogadnunk történelmi örökségünk mellé, minden olyan felekezet, mozgalom és szekta szövetségét, amelyek Krisztus követőinek vallják magukat és elkötelezik magukat minden Krisztus hívő szeretetére, mert Krisztus Egyetemes Egyháza csak egységes fellépéssel teljesítheti küldetését. Ehhez pedig nélkülözhetetlen a szabad egyházi mozgalmak erőteljes missziói módszere és a jezsuiták nagy távlatú, stratégiai, történelmi tapasztalata Krisztus minden hívőt magába foglaló táborának szervezésében. Nem szövetkezzhetünk azonban senkivel, akik Krisztus követőinek bármelyik csoportja ellen működnek sem azokkal, akik csak politikai vagy üzleti érdekből mondják magukat Krisztuséinak.

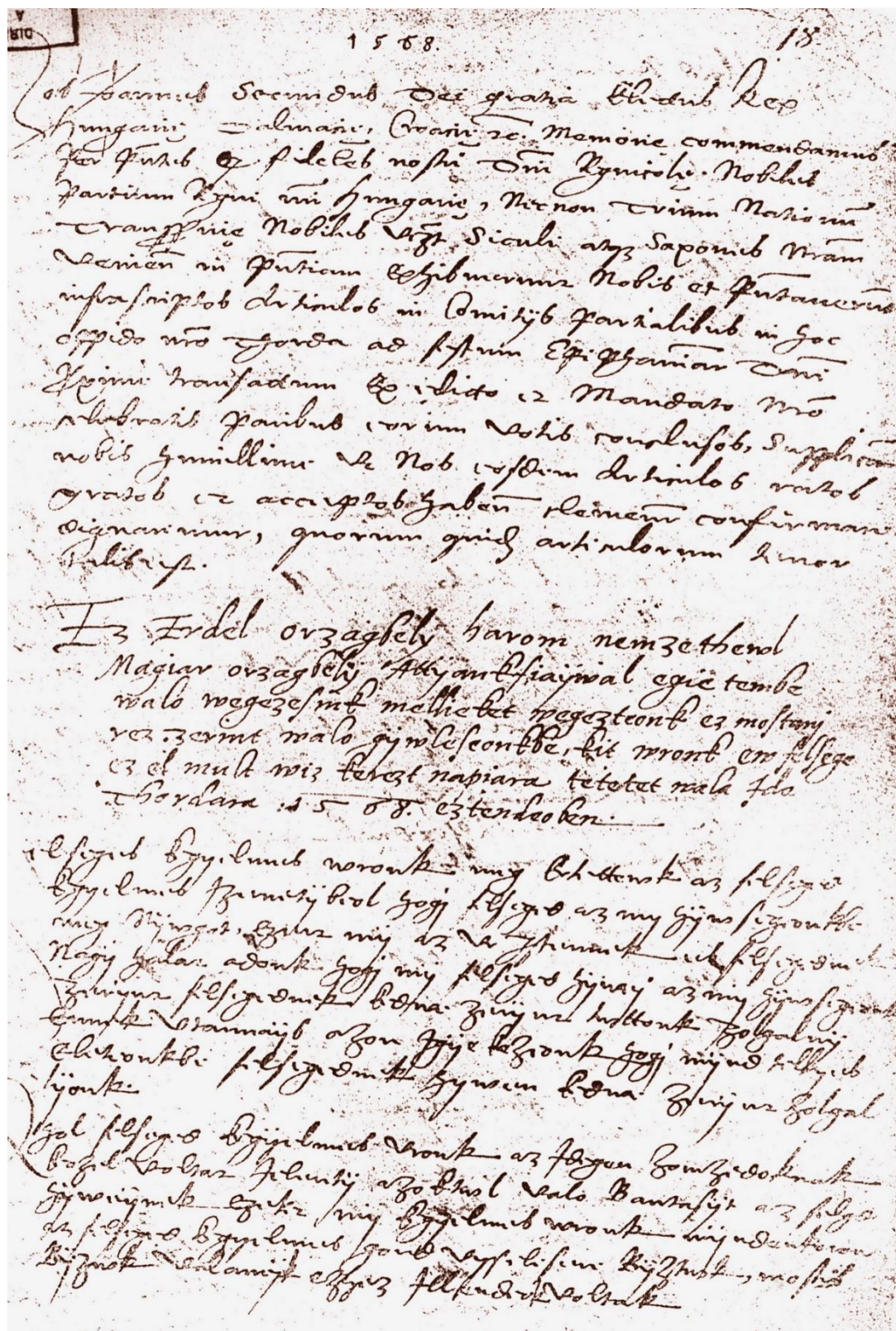
A politikai kényszerhatalom birtoklásának nyűgétől szabadult Láthatatlan Egyház minden tagjának személyes feladata, bárhol is legyen a helye a társadalomban, a politikai, gazdasági és művelődési élet felső vagy alsó szintjén, bármelyik nemzeti vagy nemzetközi intézményen vagy szervezeten belül, vagy kívül legyen tevékenységi területe, fellépni a hit szerinti életet támadó

minden szellemi, társadalmi, politikai, gazdasági mozgalom és megnyilvánulás ellen, és szót emelni a hit élettörvényeinek érvényesülése mellett.

Kolozsvár, 2007. október 20-án

Mellékletek

1/a. Második János király 1568-as promulgációja a vallásszabadsági törvényekhez. Eredetije Nagyszebenben, a Bruckenthal Múzeum kéziratgyűjteményében található.

14
flyd parantzlatia zuijze mijndenken veldmij
legk wolvent flyd bygelmis alvartij
fennijde magontar miz nem dertogtattrok, fenn fij
mellitrok, mostanij veldmij az flyd Jansa ez orfaj
miz Maradafa, az miz? flyd wogionk fenn magon
tar fenn dertogtattrok nem bygelmis, miz az
flyd Jansa bym mij falk. byd bygionk byd flyd
az miz Jontar magontar indijonijtijaz. bymij bym
gionk flygionk miz bygelmis veldmij.
byd flyd miz bym mizden bym miz bygelmis
gond veldmij.

Azol felfogó Egyelmebe vevék Miként az felfogó
 nyitka gyűjti arról Embekézfűt, gőg, és a felfogó
 felfogóval, hárk gyűjti az, minek minő felfogó
 attont vevék az felfogó az felfogóval felfogóval
 is Aiondára fordított volna is az, Maradéka
 az felfogó felfogó felfogóval attá volna, és a felfogó
 felfogóval felfogóval vevék és minek az felfogó felfogó
 felfogó is orfogyaték nagy Maradéka is felfogó
 Embekéval felfogóval felfogóval felfogóval felfogóval
 felfogóval felfogóval felfogóval felfogóval felfogóval
 felfogóval felfogóval felfogóval felfogóval felfogóval

Gol kji. lms voront fleg az Nep dardafara. Vals fji
 fji. lms kji. lms magontka gogj eji. lms
 fleg farsar, is or faganak mag Maradufar. Vals
 afur. Nem kji. lms az me farij. Magj fji. lms
 fleg. Vals fji. lms gogj az fleg. Vals fji. lms
 anaba az fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms
 oon magj. Vals fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms
 kopjontka, adont az Nep dardafara farsar fji.
 vijar, mijnden farsar. Vals fji. lms. Vals fji. lms
 is fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms
 fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms
 az fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms. Vals fji. lms

20.
Dopzoutenke Zeynsje, Zijne flegd ege mosten in
Zeynsje Lente. Dammagte mij Zeynsje Zeynsje
flegd Zeynsje Zeynsje flegd Zeynsje
Zeynsje Zeynsje Zeynsje.

2. Kuznetz Dr. G. G. Galitskaya in. Zvezda -
 Jovanova Bogdanoff. by Zvezda -
 Na Zvezda

3. Z. 1. u. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839.

*3 magijar or Zugbič Itlijankijinjeb a.3. kus
fjehje fjunerij egr? turtjate mago kus.*

Az hada fogaznak dolga ez az. Zmote jogj & i. h. t.
vato diktalugok tartasa zariuz, miuden memos
Ember zim. llye. Zariuz / fogaznak. y. Zariuz
dauzal olj p. Zin llyen koppy. tly olj p. Zin
targja jogj Valamiz az Zmote y. Kisanangia
az felye k. Bogj avot leml. tartasa Zariuz
y. monstagon az Napra fogas az Elyen
az Mijer felye fozanangia.

Miután jogj az Zoltalos Mip kőzöttönk
Jarnab Jot Adijankfijának Zegjen Joltan
ginak Kant kottimk. Konjorgont
azyn felfigomk, Mijus, Egyelme
Kontnak Valasztoma felfigomk Jandor
Zemelyekz az Virmigyeke, Modatna
Mig az Parlakket, is azoltal az kif
lötök kiejttem mig felfigomk Egyel
mipen az Par Valtottaknak.

Nyhuson

gog azokat zsinny-bodor. m. v. zsin.
Zsinny-bodortól felfelé gog parancsiolna ország
fleg az annora fiamoknak. g. zsin. zsinny-az
m. v. zsinny-az. g. zsin. zsinny-az
az fleg az annora fiamok. zsinny-az. zsinny-az.

3. f. 1. 2. adainak K. f. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837.

160

1/b. Második János király promulgációjának magyar nyelvű kivonata

**II. János király 1568. január 13-án Tordán, a vallásszabadsági törvények
megerősítéséről kiadott oklevele**

Kivonatos magyar nyelvű fordítás Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek. II. Budapest 1876. 338-344.

Mi II. János Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. választott királya, emlékezetre adjuk jelen levelünkkel, hogy országlakos híveink, a magyarországi Részek nemesi és Erdély három nemzete, vagyis a nemesek, székelyek és szászok mi előnkbe jöttek és átnyújtották nekünk meg bemutatták a mi Torda mezővárosunkban a mi akaratunkból és parancsunkból a nemrégiben múlt Vízkereszt ünnepén tartott részgyűlésen a szavazataikkal elhatározott alábbi cikkelyeket, alázatosan kérvén minket, hogy ezen cikkelyeket igaznak, megfelelőnek és elfogadottnak tartva kegyelmesen megerősíteni méltóztassunk. Mely cikkelyek a következőképpen hangzanak:

Ez Erdel országbeli három nemzethül Magyar országbeli atyáinkfiaival egyetembe való végezésink, melyeket végezetünk ez mostani rész szerint való gyűlésünkbe, kit urunk ő felsége ez el múlt víz kereszt napjára tétet uala fel Thordára 1568 esztendőben.

[1.] Felsőged kegyelmes urunk megértettük az felséges kegyelmes ... beol, hogy felséged az mi hívségünkbe meg nyugat, ezért mi az Úr Istennek és felségednek nagy hálát adunk, hogy mi felséged hívei az mi ivségünk szerint felségednek kedve szerint tuttunk szolgálni. Ennek utánna is azon igyekezünk, hogy mint telljes életünkbe felségednek híven kedue szerynt szollgályunk

[2.] Ahol felséged kegyelmes urunk az idegen szomszédoknak közel voltát jelenti, azoktul való bántásait az felséged hiweinek, ezeknek mi kegyelmes urunk minddenkoron az felséged kegyelmes gondviselésére bízunk, mostis bízunk valamik ezhez illendő vala...

p.19

Felsőged parancsolattya szerint minddenkoron vala...elegek woltonk felséged kegyelmes akarattya ... semmibe magunkat meg nem tartóztattuk, sem ... mellettük, mostanis valami az felséged jawa, ez országnak meg maradása, az mihez elegek vagyunk, sem magunkat, sem közösségünket nem kímélhettük, mert az felséged jawa ugyan mi jónk, kit hiszünk, hogy felséged is az mi jónkat magáénak tulajdonította, ...

.....
.....
.....

p.22

Felsőgednek alázatosson jelentjük, sokan vadnak az felséged országába, kik az olá pispökönek, melyet felséged kegyelmességéből az pispökségnek tisztire választott, nem engednek, hanem az régi papoknak és azoknak tévelgésinek engedwén, ellen állnak, ötet az ő tisztiben elő nem bocsáttyák; könyörgünk azirt felségednek, hogy felséged országával az elébi végezése szerint az ewangéliumnak kegyelmessen engeggyen előmenetelt, és ez ellen való vakmerő báthorkodókat büntesse meg.

p.24 ...

Urunk ő felsége miképpen ennek előtte való gyűlésiben országával közönséggel az religio dolgáról végezett, azon képpen mostan és ez jelen való gyűlésében azon erőssíti, tudni illik hogy minden helyeken az prédicátorok az euangeliomát predicálllyák, hirdessék, kik az ő értelme szerint,

p.25

és az közösség ha venni akarja, jó, ha nem pedig, senki kinszerítéssel ne kénszeritse, az ő lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, azt kinek tanítása neki tetszik. Ezért pedig senki az superintendensek közül, se egyebek az prédicátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki az religiójért senkitől is az elébeli constitutiok szerint, és nem engedtetik ez senkinek, hogy senki fogsággal awagy helyéből való priválással fenyegetessen az tanításért, mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból léssen, mely hallás Istennek ígéje által vagyon.

Mi tehát országlakos híveink fentemlített, a fenti módon előadott kérését királyi jóakarattal meghallgatva és kegyelmesen megengedve, a benne foglalt cikkelyeket egyenként az összesen elfogadjuk, jóváhagyjuk, ratifikáljuk és kegyelmesen megerősítjük, és mind mi be fogjuk tartani, mind pedig más mindenkivel, akit érint vagy érinteni fog, betartatjuk.

Kelt. Torda mezővárosunkban, az előbb írt Vízkereszt ünnepének nyolcada utáni szerdán, az Úr 1568. esztendejében.

2. Erdélyország alkotmányának vallásszabadságra vonatkozó rendelkezései. Aprobatarum constitutionum, prima pars, titulus primus, articulus I-V. M. Tótfalusi Kis Miklós kiadása. Kolozsvár, 1698

ARTICULUS III.

Ex Art.

An. 1576.

D. P. i.
Tit. 14

1572.

1573.

1579.

1584.

1595.

A' Négy *recepta Religio*kon kívül *in Articulis fidei vel Religio- nis*, se *privatus* akarmi rendbéli emberek, se pedig Gyülekezetek *innovatiót*, se pedig szakadozásokat béhozni vagy tselekedni ne mérézfellyenek, *sub pœna notæ infidelitatis*.

Az Ekklesiái *directió*kban és *ritusok*ban pedig *reformálni* ok, vagy *variálni* ok az Ekklesiáknak eleitől fogva szabados volt, melly keresztényi szabadság ezután-is el nem rekeztetik, és tiltatik; de úgy, a' mint más keresztény országokban, 's ez miénkben-is éltenek, és élnek mostan-is; tudnillik, hogy *in minoribus*, és a' mellyek tsak az Egyházi rendeket illetik, magok az Egyházi rendek-is *concludálhatnak*, és *constitutió*kát tsinálhatnak; de azokat-is közönséges *Generalis* gyűlésekben. Az hallgatókkal és külső rendekkel köz, avagy azokra-is nézendő dolgokban pedig, nem különben, hanem azokkal-is köz értelemből, úgymint kiki magok *Religio*ján lévő fő *Magistratusok*nak, és *Patronusok*nak egyenlő tétzésekből.

Ki nem rekeztetvén mindazáltal az-is, ha mikor, és mi- ben valakik az Ekklesiáknak épületire nézendő ízent Írás fe- rint való tétzéseket *communicálni* akarják, melly illy móddal engedtetik, hogy a' közönséges Egyházi gyülekezetben tar- tozzanak *proponálni*, és mind magokat, 's mind pedig *opinió*jo- kat a' közönséges gyülekezetnek *ceasurája* alá *submittni*, mellyet azok a' ízent Írásnak serpenyőjében igazságoson meg- fontolván, minden *privatus respectusok* kívül, vallásokon lévő külső fő, és utánna lévő *Magistrátusokkal*, 's *Patronusokkal* *communicálván*, ha mind hasznosnak, 's mind pedig szükséges- nek ítéltetik, közönséges megegyezett végezésből vételsék *ususba-is*; és ekképen *in externis ritibus directioneque Ecclesia- stica* leheffen a' *reformatio* avagy *variatio* (sem miben meg nem illetvén a' hitnek és vallásnak *fundamentum*iban, 's *articulusi*- ban való dolgokat,) ellenben pedig a' dolog nem jóvaltatván sem *acceptáltatván*, afféle *opiniók interdiktum*ban legyenek, ez meg-

megírt módon kívül semmi rendek magokat afféle dolgokba ne elegyítsék. Egyébaránt ha hol, és kik, 's akarminémű rendbéli emberek felől olyan dolog hallattatnék, azon Vármegyéknek, vagy Székeknek Tíztei azon *religió*n lévő Püspökök, *Vicariusok*, *Esperestek*, *Dékánok*, a' kiknek tudnillik *inspectió*jok alatt az olyan emberek *resideálnának*, egymást tudósítván *confluállyanak* mind két rendből álló értelmes, elég-séges számú emberekkel, *certificálván* a' vádoltatott *zemélye*ket-is, akár Egyházi, 's akár külső rendek legyenek, és a' dolgot *szorgalmatosan examinállyák*-meg: 's ha *comperiáltatik* igaznak lenni a' megírt tilalmas dolgokból lött vádoltatások, elsőben megintetteffenek *szorgalmatosan*, és ha mindjárt *desistálnak*, 's magokat az intésnek engedelmesen *submittállyák*, meg ne bántassanak; ha pedig ugyan *contumaciter* abban *perseverálnak*, annál inkább abbéli *opiniókat praxisba* vennék, vagy valamelly *Ekklesiában privata autoritate* a' közönséges megegyezés kívül *introducálnák*, *citati per Directorem*, ha *Secularis* emberek léznek, *immediatè*, ha Egyházi rendek, *degradálta*ssanak elsőben, és azok-is a' *szert* *citáltatván*, mind két rendbéliék, *comperta rei veritate, legitimoque juris processu* *in talibus observari solito, in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak*, *id est, amissionem omnium bonorum ipsos solos precisè concernentium, caput tamen redemptibiliter*; Ha kik pedig efféle dologért *convincáltatott* embereknek párt-tartói találkoznának tudva, *rei veritate comperta* ezen mód és *processus* *szert* *convincáltatván*, hasonló *pœnába incurraljanak*; *interim* a' *convictusok perseverálván* azon vétekben, *binaria gratia* életnek-is ne adassék. Ide nem értvén az Oláh, vagy Görögök *sestáján* lévőket, kik *pro tempore* *szert* *vedtetnek*, *usque beneplacitum Principum & Regnicolarum*.

ARTICULUS IV.

A' *Judaismus*, a' mint régi időktől fogva nem hogy a' négy *recepta religiók* közzé *zámláltatott* volna, de sőt *publicis*

B

regni

regni Constitutionibus sub animadversione ac severa pœna interd-
cáltatott, 's annak idejében a' kik vakmerőképen azon té-
velygésben találtattanak, a' *Constitutiók* szerint meg-is büntet-
ettek; ezután-is *in perpetuum* mint azoknak büntetések, úgy
a' következendőknek-is *vigore eorundem Articulorum, ac etiam*
presentium végeztetik, *sub eadem pœna processuque in Articulis*
expresso, mellyről bővebb írás találtatik annak *seriessében*.

ARTICULUS V.

A' *Jesuita* szerzetbéliesen kívül, egyéb rendbéli Papokat vagy
Barátokat, Magyar nemzetből állókat, avagy ha más nem-
zetből állók lennének-is, a' Fejedelmek hírével és nem titkon
jövén-bé, a' Fejedelmek hűségére és ország javára, szabadságá-
ra, az ő Egyházi rendekben szokott *juramentumok*nak formá-
jok szerint köteleseket tarthassanak, magoknak a' Haza fiai
egy-egy házoknál, és a' szokott helyeken való Megyékben
és templomokban-is, valahol *usque ad an. 1649. exercitiumok*
vólt, ezután-is azon *modalitással observáltassék*. Hasonlóké-
pen a' melly derekas templomok a' *Romano-Catholicusok*nak
az előtti végezések szerint-is meghagyattattanak, most-is meg-
hagyattatnak, nevezet szerint a' *Kolos-Monostori, Udvarhelyi,*
Somlyai templomok; a' *Clastromok és Collegiumok*, noha még
in an. 1610. interdicáltattak, és a' Fejedelmek-is kötelekségek-
nek sérelme nélkül meg nem szabadíthatnák az Orzágnak *con-*
sensusa kívül; mindazáltal most, *consentientibus Statibus regni*
a' két *Clastromok*, úgymint a' *Tsíki és Mikházi*, azokhoz eleitől
fogva tartozó *Parochialis* helyekkel (valamelyeket *contra Con-*
stitutiones regni nem *applicáltanak*; vagy *Fiscus*nak, akár pedig
valamelly *privata personának præjudiciumjával* nem *apprehen-*
dáltak) helyben hagyatnak; a' *Tövisi* templomhoz való *præ-*
*tensiójok*nak, ha mi lehetett volna-is, (noha eddig-is *usussában*
nem vóltanak, a' *Constitutiók* pedig effélékre mutatnak) a' *Ca-*
tholicusok-is renunciáltanak. *collatione per Art. 7. et 8. Art. 43.*

ARTI-